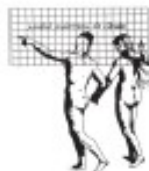

Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història

Homenatge a
Pere Canturri i Montanya

SOCIETAT
ANDORRANA
DE CIÈNCIES

P
Papers
de recerca
històrica
9

Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història

Homenatge a
Pere Canturri i Montanya

SOCIETAT
ANDORRANA
DE CIÈNCIES

P
Papers
de recerca
històrica
9

© Societat Andorrana de Ciències

© Dels seus autors els escrits, imatges i fotografies

Primera edició: abril 2019

Amb la col·laboració de:

Consell General

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Institut d'Estudis Catalans

Els articles signats expressen l'opinió dels autors, als quals agraïm la seva aportació, així com a les persones i les institucions que han cedit els fons que es reproduïxen: Mercè Bonell i Bertran, Comú de Canillo, Comú d'Andorra la Vella, Comú de Sant Julià de Lòria, Comú d'Escaldes-Engordany, Biblioteca Nacional d'Andorra, Arxiu Històric Municipal de la Ciutat de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Josep Vall -Fundació Josep Irla, família Canturri - Campos.

La traducció dels resums en anglès ha estat a càrrec d'Alan Ward i Koeck, Claude Benet, i els mateixos autors.

Consell de redacció:

Pere Caveró i Muñoz, Julià Pol i Pedrós, Rosa Muns i Ferrer i Mercè Betriu i Bars

Portada i solapes: Col·lecció de postals Andorra Històrica Parrot's 1963

Disseny gràfic: ARA Disseny® (ADEMG)

Maquetació: Pilar Monge i Gómez

DL: AND.37-2019

ISBN: 978-99920-61-48-0

Sumari

- 3** **Salutació**, per Vicenç Mateu i Zamora, Síndic General
- 5** **Pròleg**, per Olga Gelabert i Fàbrega, ministra de Cultura, Joventut i Esports
- 7** **Presentació**, per Pere Caveró i Muñoz, cap de la secció d'Història de la Societat Andorrana de Ciències

DOSSIER

- 9** - OLIVER VERGÉS I PONS: La Carta Pobla i les comunitats andorranes: la llavor del Consell de la Terra
- 15** - SUSANNA VELA I PALOMARES: El Consell de la Terra el 1419: d'assemblea a òrgan de representació
- 21** - ÀNGEL CASALS I MARTÍNEZ - Pau Pibernat i Soler: Ratificació de privilegis d'Andorra per Felip II de Castella el 1585
- 25** - LLUÍS OBIOLS I PEREARNAU - Erola Simon i Lleixà: El Sindicat de la Terra de Cerdanya
- 31** - CARLES GASCÓN I CHOPO: Cosenyoriu asimètric. El domini d'Andorra durant la baixa edat mitjana
- 39** - CLIMENT MIRÓ I TUSET: El mas de Tolse. Evolució d'un domini senyorial (s. X-XIX)
- 55** - DOMÈNEC BASCOMPTE I GRAU: Els enfrontaments entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo per la competència en el dret d'ús dels béns comuns (1697-1699)
- 71** - ALBERT VILLARÓ I BOIX: El Consell General de l'Anton Fiter
- 75** - JOAN LLUÍS AYALA I DÍAZ: La pèrdua dels drets del Quart d'Andorra la Vella a la Casa de la Vall
- 81** - MERITXELL MATEU I PI: Els anys 1960 i inici dels 1970: Sinèrgies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra
- 87** - RAMON GANYET I SOLÉ: L'expansió de les Valls d'Andorra en els anys 1970. La singularitat de Treballs Públics del Molt Illustre Consell General
- 95** - ANTONI MORELL I MORA: El Consell General
- 97** - PERE FIGUEREDA I CAIROL: Les antigues ordres de cot i de recot com a instruments asseguradors del compliment de les resolucions de Quarts, Comuns i Consell General
- 107** - MARIA ÀNGELS MORENO I AGUIRRE: Evolució històrica del delictes de blanqueig de diners al Principat d'Andorra

APORTACIONS DOSSIER

- 117** - ANTONI POL I SOLÉ: Carta de Manuel Azaña al Consell General del 10 de juny de 1936
- 119** - MONTSERRAT BOTA I PARAROL: Relació de documents de l'Arxiu històric d'Escaldes-Engordany relacionats amb el Consell General
- 123** - LAIA FARRÉS I CREUS: La documentació del Consell General a l'Arxiu històric de Sant Julià de Lòria. Una relació de documents

ARTICLES

- 143** JORDI CASAMAJOR I ESTEBAN: Els gravats rupestres de Bixessarri. Els gravats rupestres del Roc de les Aubes
- 151** JOAN BENAVENT I PEIRÓ: El periòdic musical de Maria Rosa d'Areny i Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit d'Andorra
- 189** ALAN WARD I KOECK: La primera època del turisme modern a Andorra: un model informàtic amb SIG de la construcció de les carreteres (1900-1940)
- 197** XAVIER PETE I VEGA: Andorra: el refugi literari d'Antoni Martí i Alanis

APORTACIONS

- 203** **Homenatge a PERE CANTURRI I MONTANYA**
Pere Canturri, en tres virtuts més una
Biografia
Bibliografia
Poemes

DOCUMENTS

- 215** Documents diversos del fons Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona relacionats amb Andorra i el Consell General.
- 222** Concurso de Aguas para el abastecimiento de Barcelona. Proposición de la Catalana General de Crédito. Aguas del Rio Balira. 23 Julio 1910. Fons APS

- 237** **NORMES DE PRESENTACIÓ**

A propòsit dels Papers de Recerca Històrica i els 600 anys del Consell de la Terra

El 600 aniversari del Consell de la Terra ens brinda l'oportunitat de reflexionar sobre la nostra història com a país i, en particular, sobre la història de les nostres institucions. La singularitat andorrana no és tant el fet que el 1419 es formalitzés una assemblea amb caràcter representatiu, i a partir d'aquella data amb una periodicitat establerta, com que aquell primer òrgan hagi perviscut a través dels segles, transformant-se i adaptant-se als signes dels temps fins a esdevenir la institució parlamentària moderna que és avui.

Aprofito aquestes paraules per expressar, en nom propi i del Consell General, el més sincer agraïment a la Societat Andorrana de Ciències per haver-se sumat a la celebració dels 600 anys del Consell de la Terra. Des del primer moment en què ens vam plantejar la commemoració d'aquesta efemèride, vam comptar amb la seva complicitat i implicació. D'aquesta manera, als diferents actes que el Consell General ha organitzat per a l'ocasió, s'hi sumen les propostes divulgatives i de recerca que ha impulsat la SAC.

El coneixement és una construcció col·lectiva i els Papers de Recerca Històrica en són una bona mostra. Una vegada més, la SAC ha aconseguit recollir valuoses aportacions d'historiadors i altres investigadors que, amb el seu treball, contribueixen a engrandir el corpus de recerca de què disposem. A tots ells els agraeixo també la dedicació, no sempre prou reconeguda, i la feina ben feta. Desitjo que aquest nou volum dels Papers de Recerca Històrica sigui una eina viva, que promogui el debat a l'entorn dels temes que tracta i, molt especialment, en tot allò que té a veure amb la història del Consell de la Terra. Que el coneixement del passat ens guiï en el nostre camí.

Vicenç Mateu i Zamora
Síndic General

l'esperit de difusió del patrimoni cultural que hi ha darrere els *Papers de Recerca Històrica*, editats per la Societat Andorra de Ciències, enguany adquireix un valor addicional: la commemoració de 600 anys de la constitució del Consell de la Terra.

Des dels ulls del present, el fet de crear el Consell de la Terra evidencia el progrés del nostre país, és a dir, el desenvolupament, l'avenç, el canvi cap endavant cap a una situació comparativament millor, i no solament en l'àmbit històric, sinó també social i cultural.

Quan el bisbe Francesc de Tovià va autoritzar la constitució del Consell de la Terra, ens va situar en un lloc privilegiat de la història de la humanitat: com el país que posseeix un dels parlaments més antics d'Europa.

A més a més, va suposar un progrés sociopolític evident, ja que la societat andorrana deixa enrere la pràctica habitual d'organització social basada en la reunió entre veïns, i la substitueix per una de més moderna, fruit de la voluntat dels andorrans que veuen la necessitat d'elegir uns representants per gestionar tota una comunitat; i aquesta concepció moderna és la que amb els anys desembocarà en la signatura, l'any 1993, de la Constitució, que ens va convertir en un Estat de Dret.

Però el que vull posar de relleu és que la celebració d'aquest esdeveniment representa, també, el progrés cultural. Si el pensament no ha parat de remarcar la importància de la cultura en el procés evolutiu de la humanitat, és evident que la vocació de difusió de la recerca i de les fonts històriques que trobem darrere els articles publicats en aquesta nova edició dels *Papers de Recerca Històrica* denoten el progrés cultural, amb nous estudis i noves aportacions a l'entorn del Consell de la Terra que forma part del patrimoni i de la història d'Andorra.

Olga Gelabert i Fàbrega
Ministra de Cultura,
Joventut i Esports

“Pertanyo a aquella espècie, encara no extingida, dels que pensen que el futur serà de la raó. Però, dins d’aquesta espècie sóc de la variant que ha après que això no s’aconseguirà sense més ... sinó com a resultat del treball i de la lluita de tots plegats”.

Citat per Borja de Riquer: “En la mort de Josep Fontana”, a l’*Avenç*, núm. 450, d’octubre del 2018, pàgina 12.

a situació política d’Andorra relacionada amb la Unió Europea ha suposat i comporta una eclosió de treballs de divulgació i recerca històrica que ens atrevim a comparar amb el moment constitucional. Aquests treballs ens donen eines i instruments de coneixement i d’anàlisi.

En aquest núm. 9 de Papers de Recerca Històrica és palesa l’heterodòxia dels autors dels articles. Articles d’autors altruistes i benèvolos. Heterodòxia volguda des de la Societat Andorrana de Ciències. Volem, ensems, agrair als lectors, opinions i comentaris, conjunt imprescindible dels Papers de Recerca Històrica, que ens acompanyen i fan possible la publicació, amb l’ajuda dels espònsors/patrocïnadors i de l’altruista comitè de redacció i d’altres persones de la Societat Andorrana de Ciències, que no esmentaré però que coneixeu.
Gràcies.

Pere Cavero i Muñoz
Cap de la secció d’Història
Societat Andorrana de Ciències

La Carta Pobla i les comunitats andorranes: la llavor del Consell de la Terra

Oliver Vergés i Pons

Doctor en Història medieval per la UAB. Institut d'Estudis Medievals (IEM-UAB) i Institut d'Estudis Comarcals d'Alt Urgell (IECAU)
 oliver_verges@hotmail.com

Resum

La Carta Pobla i les comunitats andorranes: la llavor del Consell de la Terra

El present article planteja la importància que van tenir les comunitats andorranes en l'evolució política de les Valls en temps medievals. El seu paper en la destrucció de Bragafolls, en els enfrontaments amb el poder comtal i especialment en l'elaboració de la *Carta Pobla* són qüestions clau que permeten explicar que la llavor del Consell de la Terra es sembrés molt abans del segle xv.

Resumen

La Carta Puebla y las comunidades andorranas: la semilla del Consejo de la Tierra

El presente artículo plantea la importancia que tuvieron las comunidades andorranas en la evolución política de los Valles en tiempos medievales. Su papel en la destrucción de Bragafolls, en los enfrentamientos con el poder condal y especialmente en la elaboración de la *Carta Puebla* son cuestiones clave que permiten explicar que la semilla del Consejo de la Tierra fuese sembrada antes del siglo xv.

Résumé

«La Carta Pobla» et les communautés andorranes : les semences du Consell de la Terra

Le présent article met en exergue l'importance des communautés andorranes pour ce qui est de l'évolution politique à l'époque médiévale. Son rôle dans la destruction de Bragafolls, dans les affrontements avec le pouvoir comtal et en particulier dans l'élaboration de «La Carta Pobla» sont les éléments clés qui permettent de rendre compte que les semences du Conseil de la Terre furent semées bien avant le XVe siècle.

Abstract

The “Carta Pobla” and Andorran communities: the seeds of the Consell de la Terra

This article points out the importance of Andorran communities about the political evolution in medieval times. Their part in the destruction of Bragafolls, the clashes with the Count's power, and particularly the drafting of the “Carta Pobla”, are the keys that explain that the seeds of The Consell de la Terra were sown much earlier than the 15th Century.

I pergami conservat a l'Arxiu Capitular d'Urgell conegut amb el nom de *Carta Pobla d'Andorra* (ACU, Andorra, 1) és un dels documents més controvertits de la història del Principat pirinenc. Segons consta en l'esmentada Carta, Carlemany i el seu fill Lluís el Piadós van concedir diverses prerrogatives i privilegis als habitants de les valls d'Andorra després d'haver-les conquerit de mans dels musulmans. Aquesta donació constituïria, suposadament, la primera pedra de la construcció de la sobirania andorrana en temps medievals, i seria clau per entendre la independència de les valls al llarg dels segles i fins a l'actualitat. És en aquesta història de caràcter llegendari, però basada en un document que conservem, on cal buscar l'origen de la mitologia fundacional d'Andorra que fa de Carlemany el pare fundador del territori i qui li hauria concedit el seu estatus diferenciat.

A posteriori, aquesta tradició quedà fixada en l'imaginari col·lectiu, en bona part gràcies a l'obra d'Antoni Fiter i Rossell i del bisbe Joan Benlloch. En el seu *Manual Digest* (1748), Fiter situa el privilegi carolingi de la Carta Pobla com la base per la construcció d'Andorra, l'inici d'una trajectòria de les valls aliena a la dels territoris veïns per la voluntat de Carlemany i de Lluís el Piadós. El *Manual*, doncs, fixa les primeres coordenades de la historiografia andorrana, i ho fa d'acord amb aquest document. Gairebé dos segles més tard, el Copríncep episcopal Joan Benlloch va posar lletra a l'himne andorrà –*El gran Carlemany*– musicat per Enric Marfany i interpretat oficialment per primera vegada la diada de Meritxell de l'any 1921. En l'himne, la tradició històrica i llegendària relacionada amb l'origen carolingi de les valls cristallitzà i va quedar fixada també en la memòria col·lectiva dels andorrans.

Malgrat la importància atorgada a la fundació carolíngia d'Andorra com a base per a la creació del futur Principat, el cert és que diverses veus autoritzades van començar a posar en dubte l'autenticitat de la Carta Poble a partir de la segona meitat segle XIX. Deixant de banda la tradició, el que qüestionaven els crítics, com ara Brutails, Pasquier, Miret o Sanpere entre d'altres, eren aspectes formals i de contingut del document, elements que segons ells implicaven que la Carta s'hagués de considerar un document fals. En l'actualitat, la historiografia sobre el tema generalment defensa aquesta posició, considerant doncs el privilegi com un diploma fals, elaborat amb intenció d'enganyar.

El cert és que la Carta presenta un seguit d'elements que fan impossible que se la pugui considerar com un diploma emanat de la cort carolíngia. En primer lloc perquè mai en els privilegis actuaven dues autoritats jurídiques alhora, com és el cas amb la presència de Carlemany i del seu fill Lluís. A més, es presenta Carlemany com a rei i Lluís com a emperador, quelcom històricament inacceptable, ja que el fill no va rebre la dignitat imperial fins a la mort del seu progenitor l'any 814. També és històricament incorrecte l'exposició inicial dels esdeveniments que presenta la Carta, on es diu que primer els carolíngis van conquerir Barcelona i després van incorporar als seus dominis Urgell i Andorra. Barcelona no fou conquerida fins el 801, gairebé una quinzena d'anys més tard que les valls andorranes – pertanyents a Urgell – esdevinguessin possessió dels francs. Tampoc les prerrogatives concedides per Carlemany i Lluís s'adeqüen a la lògica d'aquell temps, ni les signatures d'ambdós monarques s'assemblen a les que coneixem d'ells. Altres qüestions, com ara la lletra, les signatures i els segells que acompanyen les dels dos carolíngis, l'*incipit* del document o la datació, entre d'altres elements, també permeten certificar la manca total d'autenticitat del privilegi. És per això que cal concloure que la Carta Poble és un document fals que no es pot emprar com a testimoni històric de l'Andorra dels temps carolíngis. No obstant, no podem oblidar que el document existeix, que és real i tangible, i que malgrat la seva falsedat manifesta sí que és resultat d'un moment històric concret: algú el va elaborar amb alguna intencionalitat, elegint el

contingut i els protagonistes per alguna raó, i és això –el qui, el quan i el perquè– el què cal determinar sobre el privilegi. Tanmateix, no és fàcil respondre a totes aquestes preguntes ja que manca la cronologia del document que ens permetria intentar situar en el temps la seva elaboració. És evident que cal situar la seva redacció a posteriori de l'època carolíngia, és a dir, després dels regnats de Carlemany i de Lluís. El que ja no és tan senzill és saber a partir de quin moment podem considerar que ja estava elaborat. I és que si bé sembla clar que és un document medieval, redactat amb una tipologia de lletra possiblement d'entre finals del segle XI i principis del XIII, com que no tenim constància de la seva existència en aquests anys, és difícil proposar una cronologia si no és hipotètica. De fet, no és fins al segle XVII que, per testimonis indirectes, ens arriben les primeres informacions de la Carta Poble; i cal esperar fins a la següent centúria per mencions més directes, com l'ús del document que feu el citat Fiter en el seu *Manual*.

Consta que el cronista català de principis del XVII Jeroni Pujades va disposar d'una còpia del text de la Carta que conservà entre la seva documentació; després d'un interessant periple aquesta còpia va ingressar a la Biblioteca Nacional de França com a part del fons Baluze. També sabem que durant la mateixa centúria algun document propi d'Andorra fa referència indirecta a la fundació de les valls per part dels carolíngis, tot i que, com dèiem, no és fins al segle XVIII que la utilització del document és clara. Ho és en el context de la Causa General del 1730 que havia de dirimir si Andorra formava part o no dels territoris del Principat de Catalunya, en els quals el borbònic Felip V va imposar el decret de Nova Planta acabant amb els privilegis, lleis, institucions i forma de govern pròpies. Finalment, i no sense dificultats i en bona mesura gràcies a la intervenció del Consenyor bisbe Simeó de Guinda, del bàndol vencedor, Andorra no quedà sotmesa al decret i seguí, aleshores de manera més clara, una trajectòria pròpia separada de Catalunya, jurídicament parlant. Fou arran d'aquestes vicissituds, com és prou conegut, que al jurista ordinenc Antoni Fiter se li va encomanar l'elaboració d'un compendi de les lleis, usos, costums i de la història d'Andorra per assegurar, amb

coneixement de la pròpia realitat, la supervivència de les valls com a tal si una situació com aquella es tornava a repetir. Fiter va complir amb el mandat i a mitjan segle XVIII presentà el seu *Manual Digest on*, en l'apartat històric, per bé que no en el compendi de privilegis, la Carta Poble hi té un protagonisme destacat.

Per tant, a hores d'ara només podem saber que la Carta Poble és un document fals que s'elaborà entre els temps carolingis i principis del segle XVII, quan en tenim constància segura, encara que possiblement, per les característiques del diploma, hauríem de situar la seva redacció al voltant del segle XII. Tampoc ajuda a esclarir les nostres preguntes el fet que semblin existir-ne diverses còpies, tot i que avui només coneixem la còpia medieval conservada a la Seu. Sembla, i això es dedueix de Fiter i també d'Antoni Puig – l'autor del *Polítar Andorrà* –, que a l'armari de les (aleshores) sis claus, se'n conservava còpia en pergami, també medieval. Aquesta és, tanmateix, una qüestió secundària.

Per proposar una hipòtesi sobre el qui, el quan i el perquè de l'elaboració del document, és important conèixer els privilegis que suposadament els carolingis van atorgar als andorrans. A grans trets, als habitants de les valls se'ls concedeix la prerrogativa de no estar sotmesos a cap altre senyor que a l'emperador, a no pagar censos més enllà dels imperials, a gestionar la pròpia justícia, a excepció de casos d'extrema gravetat –com assassinat, rapte i incendi–, i la possibilitat d'elegir un senyor defensor sempre que aquest no actués contra l'emperador o el seu comte delegat, en aquest cas concret el comte d'Urgell. A la pràctica, la Carta pretén dir que als andorrans –hem d'entendre que representats pels caps de família– se'ls concedeix la potestat de conservar el seu estatus de l'època carolíngia, independentment que la realitat política, social i jurídica pugui canviar. No tindria sentit elaborar un document fals per defensar això en un moment en què aquesta realitat a conservar era vigent, i en canvi seria d'allò més útil disposar d'un privilegi d'aquestes característiques quan aquest món que es pretenia defensar estava canviant.

Va ser a l'època de la feudalització quan el món carolingi va començar a canviar per deixar pas a una nova realitat: l'estat *públic* d'època carolíngia va començar a

desmantellar-se per un procés de patrimonialització de béns, dominis i autoritat per part dels poders locals de l'antic imperi. S'acabava amb la realitat passada, s'imposava nous censos de caràcter més arbitrari i es limitava tant la capacitat d'actuació de les famílies pageses com les seves prerrogatives, com ara l'ús de béns comunals, la capacitat de dirimir els assumptes que afectaven la comunitat o la pròpia llibertat d'acció en diversos aspectes, per citar alguns exemples.

Semblaria, doncs, que la Carta Poble intentaria ser una limitació cap a tot aquest procés, i això pot ajudar a situar-la cronològicament. Aquest procés de patrimonialització va començar als antics territoris de la Marca Hispànica cap a finals del segle IX, quan les autoritats locals es van apropiari dels dominis que posseïen per gestionar el seu càrrec *públic* en un moment en què l'antic imperi vivia una crisi profunda. A poc a poc aquestes autoritats locals van consolidar la seva autoritat, i a partir de la desena centúria podem considerar-les *de facto* sobiranes dels seus dominis. A partir d'aleshores la tendència va implicar, durant els segles XI, XII i posteriors, una feudalització més profunda, en què els censos imperials van deixar pas a un augment significatiu de tributs imposat per unes noves autoritats que sotmetien a les famílies pageses que vivien i treballaven en els seus dominis. La imposició d'aquesta nova realitat feudal no degué comptar sempre amb una pagesia passiva, malgrat que tenim pocs testimonis de les possibles resistències.

Sabem que des de finals del segle X fins a finals del segle següent, les famílies andorranes van mantenir disputes amb el poder comtal urgellenc, possiblement per frenar aquestes tendències feudalitzadores. Consta que a finals de la desena centúria el comte Borrell II féu construir un castell a Andorra, anomenat Bragafolls, possiblement edificat amb la intenció d'instaurar un control més ferm a les valls, i que fou destruït pels andorrans. Gairebé cent anys després, un dels successors de Borrell, Ermengol IV, cedia al bisbe uns drets a Andorra després d'haver topat amb la resistència dels andorrans. Sembla, doncs, que els andorrans volien limitar una feudalització intensa. Els comtes, interessats en la frontera meridional del comtat, d'on n'obtenien més benefici gràcies a les conquestes, en

comptes d'intentar imposar-se a Andorra, van cedir prerrogatives als bisbes, que a poc a poc, des de la primera permuta el 988, van construir un domini ferm a les valls. Aquest domini es va consolidar a partir del 1133, quan el bisbe Pere Berenguer va comprar tots els drets comtals a Andorra a Ermengol VI, moment a partir del qual va prendre forma el feu episcopal andorrà.

No va ser fins una trentena d'anys més tard que el bisbe d'Urgell i els seus vassalls andorrans van acordar els termes de la seva relació. Després de les tensions entre els habitants de les valls i els comtes, els bisbes van buscar més el pacte que no pas l'enfrontament per afermar la seva posició, i finalment van arribar a un acord amb els andorrans per signar els pactes de vassallatge. Els acords reben el nom de concòrdies i són com convinences feudals en què els vassalls i el senyor pacten la relació bilateral que s'estableix entre uns i altres. La primera, amb participació de sis representants de cada parròquia, es va signar el 1161; i la segona el 1175, amb la presència de tots els caps de casa de totes les parròquies andorranes.

Fou aleshores quan, de mutu acord, encara que en aquests casos el senyor hi deia més que no pas el vassall, es va pactar la nova realitat andorrana deixant enrere definitivament el món carolingi i la seva herència. Seria lògic pensar, doncs, que no tindria sentit elaborar un document fals, remuntant-se a l'autoritat imperial de Carlemany i de Lluís el Piadós, quan la part interessada a limitar la feudalització ja va aconseguir un pacte força favorable en les esmentades concòrdies. Creiem que la Carta Pobla, com a document per defensar els interessos andorrans, deixaria de tenir sentit en el moment en què els andorrans haurien acceptat un nou marc jurídic que a la pràctica invalidava qualsevol pacte o privilegi anterior. Així doncs, encara que no podem descartar una cronologia uns anys posterior, pensem que hipotèticament la Carta Pobla s'hauria elaborat entre 1133 i 1161/1175 amb la intenció de defensar l'estatus andorrà davant les tendències feudalitzadores de comtes i bisbes.

Després d'intentar posar llum quan i perquè es va elaborar el document, potser ja ha quedat sobreentès qui hi havia darrere de l'elaboració del fals privilegi: els andorrans. Els principals beneficiaris de les seves prerrogatives eren sens

de dubte els habitants de les valls, interessats a conservar el seu estatus i a frenar les tendències feudalitzadores, a les quals s'havien oposat amb força prèviament. Això explicaria, en part, perquè el diploma és una falsificació tan maldestre, perquè en aquell moment els andorrans no disposaven de privilegis carolingis en els quals basar-se per emular el caràcter formal i fins i tot la forma d'exposar el contingut del privilegi. La nostra conclusió, doncs, és que els andorrans –els caps de família de les valls, o les comunitats andorranes, com vulguem anomenar-los– van elaborar la Carta Pobla en ple segle XII per frenar les tendències feudals i que, d'alguna manera, se'n van sortir, ja que les concòrdies recollien part dels seus interessos: la preeminència dels caps de casa com a interlocutors vàlids amb el senyor, uns censos feudals però no d'una arbitrarietat que els sotmetés a la servitud, etc.

Tant l'autoria de la Carta Pobla com també la destrucció del castell de Bragafolls, a finals del segle X, o l'oposició a l'aplicació de drets feudals a Andorra un segle després, ens demostra que a les valls andorranes hi havia unes comunitats, liderades pels caps de família o caps de casa, capacitades per organitzar-se i fer front a les problemàtiques del seu territori. Unes comunitats capacitades per mobilitzar-se militarment si era necessari, i sobretot amb suficient cohesió per actuar conjuntament quan calia. Si els caps de casa eren capaços d'organitzar-se per aquestes qüestions, per extensió hem de pensar que les comunitats andorranes també estaven capacitades per fer-ho en aspectes d'índole menor, però també importants per a la vida quotidiana: l'ús de l'aigua, la gestió dels béns comunals, de les pastures i un llarg etcètera. Això també passava en altres indrets, propers i llunyans, i normalment les reunions i trobades de les comunitats d'aquestes característiques, per afrontar temes del dia a dia i d'altres qüestions rellevants, van ser la llavor per als consells o reunions representatives que a la baixa edat mitjana van proliferar gràcies a privilegis senyorials. Uns privilegis que no creaven aquest tipus d'assemblees *ad hoc*, més aviat validaven jurídicament amb un diploma una pràctica preexistent i arrelada durant anys o segles.

Quan el 1419 es va concedir el privilegi que els andorrans es poguessin reunir en Consell, no es va donar forma a una

nova pràctica, ans al contrari, l'autoritat eminent de les valls d'Andorra simplement va acceptar que un costum ancestral i consuetudinari, com ho eren les reunions dels caps de família, es fes a partir d'aleshores en el si d'un marc jurídic reconegut. Feia decennis que aquella pràctica era comuna a Andorra, i no seria descartable que ja abans hagués gaudit del beneplàcit dels senyors eminents.

A jutjar pels esdeveniments, cal buscar l'organització de les comunitats andorranes molt més enllà del 1419. I de nou, en la recerca dels orígens de la realitat andorrana present –entenguis aquí l'inici dels fets, casualitats i atzars, i no pas la consecució d'un destí prèviament escrit, que van permetre que Andorra esdevingués el que és–, apareix novament la destrucció del castell comtal de Bragafolls a finals del segle x. L'atac a Bragafolls, que caldria situar en un marc històric més complex del que hem pogut narrar aquí, fou el resultat de la voluntat dels habitants de les valls de defensar llur estatus social,

econòmic i polític davant els canvis que es vivien al món de la fi del primer mil·lenni. Entre les conseqüències de la destrucció del castell cal destacar la permuta de possessions celebrada el 988 entre el comte Borrell II i el bisbe Sal·la, un acord que serví per posar la primera pedra en la construcció del feu episcopal andorrà. Però Bragafolls fou, en relació al que aquí ens ocupa, la primera expressió d'unes comunitats de les valls d'Andorra que anys després redactarien la Carta Pobla, sense saber que aquell diploma donaria peu a una llegenda que va sobreviure durant segles i que, en part, eclipsà la seva actuació davant del castell comtal.

Difícilment, doncs, entendrem el privilegi del 1419 si no entenem l'elaboració de la Carta Pobla, la destrucció de Bragafolls o la participació de tots els caps de casa d'Andorra en la concòrdia de 1175. I és que la llavor del Consell de la Terra fou plantada molt abans que aquest s'arribés a concebre com a tal.

El Consell de la Terra el 1419: d'assemblea a òrgan de representació

Susanna Vela i Palomares

Doctora en Història Medieval. Historiadora i arxivera
 susanna.vela@gmail.com

P
Papers
de recerca
històrica
9

Resum

El Consell de la Terra el 1419: d'assemblea a òrgan de representació

Els segles XIV i XV seran l'escenari de la consolidació del règim polític i institucional andorrà vigent durant els segles XVI i XVII. La personalitat política d'Andorra anirà guanyant fesomia, sobretot quan entrà en relació amb les autoritats senyoriales i actuà reclamant, pactant o transigint, directament amb els consenyors i els seus representants.

Resumen

El Consejo de la Tierra en 1419: de asamblea a órgano de representación

Los siglos XIV y XV serán el escenario de la consolidación del régimen político e institucional andorrano vigente durante los siglos XVI y XVII. La personalidad política de Andorra irá ganando fisonomía, sobre todo cuando entró en relación con las autoridades señoriales y actuó reclamando, pactando o transigiendo, directamente con los co-señores y sus representantes.

Résumé

Le Consell de la Terra de 1419: de l'assemblée à l'organe représentatif

Les XIVe et XVe siècles seront le scénario de la consolidation du régime politique et institutionnel andorran qui restera en vigueur aux XVIe et XVIIe siècles. La personnalité politique d'Andorre gagnera en puissance, en particulier lorsqu'elle entrera en contact avec les autorités statutaires et agira en revendiquant, en acceptant ou en transigent, directement avec les Coseigneurs et leurs représentants.

Abstract

The Consell de la Terra in 1419: from an assembly to a representative organ

The 14th and 15th centuries were a time of consolidation of the political and institutional regime in Andorra that would be maintained during the 16th and 17th centuries. The Andorran political personality gained its characteristic traits, especially through its relationships with nearly nobles, and by action of claims, pacts and transactions directly with the Co-Princes and their representatives.

“... Consell de la Terra, Consell de la Vall o Consell de Vinti-quatre i sos consiliaris o prohòmens cònsols o consellers. Se solia congregar antigament lo dit Consell per caps de casa, de manera que tots tenien obligació d'assistir baix certa pena, consta de vàrios escrits. No tenia lloc ni certa casa a on juntar-se, per lo que regularment se juntava davant del pòrtico d'alguna iglésia, aixís com los demés consells. Aquest consell (com també los demés consells de les parròquies i quarts) pot juntar-se, i efectivament se junta, sens preceir mandato ni ser necessària assistència de veguers, batlles ni altres ministres dels prínceps...”

Manual Digest. Capítol 13. De la introducció o principi, i constitució o composició del Consell General

Is segles XIV i XV seran l'escenari de la consolidació del règim polític i institucional andorrà que es mantindrà vigent durant els segles XVI i XVII. En el curs dels segles baix medievals la personalitat política d'Andorra anirà guanyant fesomia, sobretot quan entrà en relació amb les autoritats senyoriales i actuà, encara que de forma col·lectiva, reclamant, pactant o transigint, directament amb els consenyors o amb els seus representants i amb els representants de les comunitats veïnes quan s'havien de resoldre qüestions relacionades amb emprius i establir pactes per a l'aprofitament de pastures, entre altres drets. Aquesta contribució reprèn idees i conceptes que s'han treballat amb anterioritat, un exercici de revisió bibliogràfica amb la voluntat d'establir algunes línies per al desenvolupament de recerques futures.

Des del segle XIV documentem actuacions fetes per part de tota la universitat de les Valls mitjançant la designació d'uns delegats, interlocutors, davant les instàncies senyoriales i veïnals sobre la base de les sis universitats de les Parròquies

de les valls d'Andorra. Aquestes delegacions es feien esporàdicament, per necessitat i sense regularitat; són sindicatures especials o expressament delegades per anar a resoldre conflictes concrets, acordar compromisos amb comunitats veïnes o formular reclamacions contra la senyoria. El 1364 els andorrans, mitjançant tres síndics i procuradors de les universitats de les valls, van adreçar una cèdula a la Cort per protestar pels abusos comesos pels Veguers.

D'aquestes formes primeres de govern i representació, les assemblees de tots els caps de casa de les Valls, es va passar a un òrgan més reduït i més o menys permanent: el Consell de la Terra d'Andorra, format per representants de les universitats de les Parròquies que eren escollits, anualment, del conjunt de tots els caps de casa.

Cal distingir així dos nivells en l'àmbit de l'organització política i administrativa de les Valls: una organització local –estructurada en Parròquies i gestionada per les universitats i els Quarts– i una organització general de les Valls –amb representació de totes les universitats.

Des del segle XIV documentem accions dutes a terme pels diferents Comuns o universitats de les Valls. Els Quarts disposaven de pastures i boscos propis, de recursos (taxes i rendes) i de representants en el consell dels Comuns.¹

Tenim doncs una organització “esglaonada” –Quart, Comú i Consell de la Terra– que s'ocupava de la gestió i el control de l'aprofitament de l'espai entès com a lloc comú (els comunals), l'accés al qual era comunitari, però que s'explotava de forma particular.

Les reunions d'aquests Comuns aplegaven tots els caps de casa de cadascun dels pobles de la Parròquia, en una mena d'assemblees obertes, i s'hi escollien els representants de la comunitat per anar a defensar els interessos col·lectius. Desconeixem el sistema d'elecció o la procedència social i econòmica d'aquests representants, però és plausible que es tractés de persones amb una

certa significació social i econòmica. Treballs com el que està portant a terme el Centre d'Estudis Històrics i Polítics (CEHIP) de l'Institut d'Estudis Andorrans (IEA) amb l'estudi de Núria Preixens sobre els càrrecs públics andorrans durant l'edat mitjana i amb el d'Emma Arcelin sobre els primers parlaments pirinencs aportaran moltes dades al respecte i permetran esclarir els dubtes actuals.

Des del segle XIV existia a cada parròquia un consell de jurats, elegits anualment, que tenien cura dels afers comunals i recaptaven la quèstia.²

Consell de la Terra

Aquesta organització culmina en l'òrgan de govern que aplegaria els representants de tots els Comuns i universitats de les Valls: el Consell de la Terra, aspecte que ha portat a alguns historiadors a afirmar que les valls d'Andorra no eren res més que una federació de Comuns (R. Viader, 2003), una estructura assentada sobre un sistema econòmic que permetia l'apropiació privada dels béns col·lectius, gestionat o arbitrat per una classe dirigent que en va garantir la reproducció social controlant els òrgans de govern local i que, salvades les diferències, va perpetuar el sistema polític andorrà fins al segle XIX.

Al llarg dels segles XIV i XV es documenta arreu la tendència a restringir el nombre de participants als consells, tant de parròquia com de la reunió dels representants de les universitats de les valls. El procés de desplaçament de les assemblees generals dels caps de casa (prohoms) per un òrgan de govern reduït i més o menys permanent es porta a terme durant el segle XV, encara que de forma poc clara. Desconeixem la periodicitat d'aquestes assemblees, però sembla que “s'aplegaven en consell” quan es tractava de solucionar els problemes que afectaven la generalitat de les valls, especialment els que estaven relacionats amb la jurisdicció senyorial de les valls i els de trànsit de mercaderies i bestiar.

1. El cas més singular és el del quart *mitger* de l'Aldosa i d'Anyós (la Massana) sorgit de l'acord establert el 1357 entre els prohoms d'aquests dos Quarts per l'explotació conjunta del Solà de l'Aldosa. A Encamp, únic lloc on no trobem quarts o veïnats, en general les principals cases de Vila, la Mosquera i les Bons estan representades en totes les instàncies de poder.

2. Trobem uns col·lectors de la quèstia pel comte de Foix, el 1305, o uns personatges relacionats amb la Cort d'Andorra pel bisbe, el 1314 a R. VIADER: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle. Montagne, féodalité et communautés*. Tempus. Presses Universitaires du Mirail i Fundació Julià Reig, 2003.

L'11 de febrer de 1419 Francesc de Tovià, Consenyor bisbe d'Urgell, reconeix l'òrgan de govern comunitari, el Consell de la Terra, i concedeix una mena de reglament per al seu funcionament de forma més regular. Sabem que anteriorment ja existia aquesta assemblea amb uns delegats, els prohoms, amb certes funcions de representació i decisió d'àmbit general. La demanda formulada per Andreu d'Alàs s'emmarca en la qüestió que enfrontava els andorrans amb la vila de Puigcerdà i les universitats de la vall de Querol a raó del pagament de la lleuda. Els andorrans expliquen que per resoldre assumptes suscitats amb d'altres comunitats han de *“fer ajustament e aplegar consell per deliberar e acordar que deuen e poden fer [...] e ordenar i constituir síndics o missatgers [...] e això no poden fer sense aplegar consell”*. Atès el problema que representa fer *“ajustaments de tots els homes de les valls (que) per reunir-se han de venir de dos o tres llogues o de més lluny i deixar els seus treballs”*, i que és poc operatiu una assemblea amb tantes persones, ja que *“tants camps tants enteniments”*, demanen que d'ara endavant s'ordeni, un cop l'any, el Consell –de tots– en un lloc determinat per poder elegir i assignar dos o tres homes de cada parròquia, *“que juraran en forma acostumada”*, i que puguin elegir o fer Síndic o Síndics, missatger o missatgers per representar els interessos de les Valls.

Tindríem, doncs, un Consell format per un mínim de dotze i un màxim de divuit jurats i pròcers, els quals designarien un o diversos representants –Síndics–encarregats dels assumptes a tractar en nom de tots els andorrans.

L'historiador Roland Viader (2003) reflexiona sobre les motivacions que van dur a l'atorgament d'aquest document que autoritza el nomenament de síndics de forma regular per part del Consell de la Terra, és a dir, el perquè d'aquesta concessió, ja que no els dóna res que no posseïssin des de feia temps. Segons Viader, es tracta de l'accés al poder d'un grup de notables que volen controlar al seu favor el Consell de la Terra en detriment de la generalitat dels andorrans: d'una banda, els jurats i els pròcers que semblen proposar la modificació en el funcionament del consell; de l'altra, el conjunt dels andorrans.

És un procés d'estructuració que s'ha d'entendre en el marc de l'organització d'una ramaderia orientada al benefici comercial en la qual cal controlar tots els espais

on aquesta es produeix i regular qui, com i quan aprofita les millors herbes. Probablement és també el moment de l'assumpció dels comunals com a propis per part dels òrgans de govern local, dominats cada cop més per l'oligarquia ramadera.

En relació amb aquest aspecte ens trobem amb el problema de la representació. Desconeixem a quins principis o realitats obeïa la representació, per què en un moment determinat Canillo té més representants (fins a sis) que una altra parròquia com Andorra (només quatre). ¿Podem pensar en una representació proporcional a l'extensió dels territoris, pel que fa a riquesa econòmica o a un determinat nivell de població?

Els documents, però, són imprecisos a l'hora de descriure el nombre de prohoms, homes i Cònsols que formen aquesta assemblea. El 1433 es reuneixen al porxo de Sant Esteve d'Andorra la Vella sis jurats de les universitats de les valls i uns síndics, i el mateix any un nombre indeterminat de jurats i prohoms actuen en nom de la terra d'Andorra. Més tard trobem tretze prohoms –dos de cada parròquia i tres per Canillo– que actuen en nom de les universitats dels llocs de les Valls d'Andorra. A partir de 1448 sembla que el Consell de la Terra estaria format pels Cònsols i els Consellers de cadascuna de les universitats de les Valls, un màxim de vint-i-quatre.

Els representants d'aquest *consell de les universitats de les valls d'Andorra* els trobem documentats amb diferents noms: síndics, procuradors i missatgers, els quals, mitjançant procures, defensaven, en nom de tota la comunitat, els interessos d'aquesta –intervenint en un tribunal– dels Consenyors i els seus representants o en un conflicte amb una comunitat veïna, actuant sempre “en nom propi i de les universitats i singulars de les valls”.

Els documents tornen a ser molt imprecisos a l'hora de descriure les persones que representen la generalitat de les valls: poden ser tres homes (1401) quan es tracta de solucionar l'afer de la lleuda de la vall de Querol, o dos missatgers que compareixen davant el procurador reial del comtat del Rosselló i la Cerdanya per demanar la franquesa del pagament del Maestrat de Ports (1403), o sis síndics i procuradors que compareixen davant el capítol d'Urgell (1437). La figura d'un, dos o tres Síndics i procuradors de les

universitats i singulars dels llocs de les valls d'Andorra la trobem en diferents actes relatius als afers que afecten la generalitat de les Valls: qüestions d'ordre intern i judicial (1456), seguiment militar (1465), negociació i defensa de la franquesa de la lleuda (1465, 1485) i remissió de censals (1468). En aquesta línia, el 1472, els homes i els prohoms del Consell de les Valls han d'escollir quatre prohoms perquè aconsellin el Capità –càrrec que documentem l'any 1496–, i el 1497 els Cònsols de les sis Parròquies signen un compromís amb el bisbe referent al pes i al valor que havien de tenir els formatges.

No serà fins l'any 1493 quan es documenta una casa on es reuneix el Consell de les Valls d'Andorra i uns anys abans, el 1486, Miquel Ribot d'Aixirivall recull en el *Libre de la terra* (ANA/ASC, Ll. 12) un seguit de textos normatius (privilegis, concòrdies) i documents d'aplicació de drets (nomenaments, manaments i prestació d'homenatges) dels segles xi al xv que malgrat no constitueix un conjunt orgànic amb una imatge coherent de l'estructura i funcionament del Consell de la Terra, ens informa sobre la necessitat de comptar amb una documentació a mà per al seu govern. El mateix autor podria ser també l'artífex del volum factici, el *Còdex Miscel·lani* (ANA/ASC, Ll. 1), format per textos i documents molt heterogenis i d'òrgens diversos (científics i literaris), compost en bona part per documents jurídics i legals referents a Andorra.³

Competències del Consell de la Terra

Aquest òrgan de govern, a través dels seus representants, negociava amb els Consenyors i els seus representants les qüestions relacionades amb la defensa de les llibertats i els privilegis i, en particular, la jurisdicció i defensa de la terra, dels comunals, de les herbes, dels boscos i de les aigües (1433, 1440) així com la seva explotació i ús de forma genèrica (1433 i 1499), la provisió i treta de blats i la talla de tributs (la quèstia) (1433). Poden acordar i resoldre en

les causes de veí a veí i d'universitat a universitat, i en qüestions de camins, carrers i closos, aspectes que es tractaran d'acord amb les ordinacions de Santacília, si bé adaptades, per a la gestió de les servituds rurals i urbanes. Per analitzar aquestes competències comptem amb les ordinacions promulgades pel Consell de la Terra en les sessions de Sancogesma⁴ (1454-1502), un conjunt de normes establertes per a l'organització i el règim de la comunitat (ANA/ASC, Ll. 21, fols. 21r-27v).

L'autor d'aquest text –el mateix Miquel d'Aixirivall– atribueix la redacció d'alguna de les ordinacions als segles xiii i xiv i, en fer-ho, reproduïx els noms dels representants dels andorrans que apareixen en dos documents més antics: en l'arbitratge del comte Roger Bernat III relatiu a l'aprofitament de les muntanyes de Perafita i Frontanyà per part dels homes d'Andorra la Vella i els de Sant Julià de Lòria, el 1289; i en un requeriment presentat pels jurats andorrans a Ramon de l'Areny, saig comtal, relatiu a la restitució del pagament de la quèstia, el 1390. Sabem que la facultat que els andorrans tenen sobre la gestió i l'explotació dels béns comunals els és reconeguda almenys des del 1364, però es fa difícil pensar en l'existència d'un òrgan de govern, com el que documentem al segle xv, que promulgui textos normatius en dates tan pretèrites. Es tractaria d'unes ordinacions redactades durant el segle xv però que l'autor adscriu volgutament a segles anteriors per legitimar la possessió, la competència i la potestat que, des de vell antuvi, té el Consell de la Terra sobre la gestió i l'explotació dels comunals. En els segles anteriors ja es documentaven disposicions emanades dels Consenyors o dels seus representants per la via de privilegis on es consignava la potestat i els drets que els andorrans tenien de gestionar i defensar els dominis comunals. Els drets que es recullen en la major part de la documentació fan referència als drets d'ús i d'aprofitament que la col·lectivitat exerceix sobre uns béns determinats: pastures,

3. J. SANTANACH I SUÑOL: "El Còdex miscel·lani de l'Arxiu de les Set Claus" a *Anuario de Estudios Medievales* 33/1, 2003, p. 417-462.

4. La sessió de Sancogesma tenia lloc el primer dilluns després de Pentecosta, al mes de maig o juny en funció de les dates de la Pasqua.

boscós, erms i aigües. El dret d'aprofitament que els veïns d'una comunitat exerceixen sobre aquests béns es coneix amb el nom d'empriu i el seu exercici efectiu és el d'emprivar.⁵ Un accés comú sobre uns béns que serà susceptible d'explotació privada amb l'obtenció de beneficis que són destinats a subvenir necessitats de la pròpia comunitat.⁶

Calia un sistema, una organització sociopolítica que administrés i defensés aquests drets i béns comuns. Una organització, el Consell de la Terra i els consells de Comú – com a representants de la comunitat – assumiran la possessió dels béns comunals i conservaran el dret d'aprofitament de la col·lectivitat regulat per normes: les ordinacions. En una comunitat de muntanya l'accés als comunals (boscós, pastures i aigües) ha estat bàsic per a la seva existència i reproducció. La regulació de l'accés i la defensa era necessària, no tan sols per a la pròpia comunitat sinó per a la supervivència del règim feudal i senyorial establert sobre l'explotació i el producte d'aquests recursos: la ramaderia. L'autoritat feudal esmerça el seu esforç a afavorir aquest sistema agropastoral que es tradueix en la concessió contínua de privilegis i franqueses, assegurant el pas dels ramats pels seus dominis i jurisdiccions, atorgant poders per defensar pastures i emprius.

El Consell de la Terra exercirà la regulació genèrica de la *lleva* de les quèsties, de fer efectiva la recaptació del delme i les rendes eclesiàstiques i de la *talla* de la quèstia, la imposició sobre els cabalers i els adults solters. De fet, almenys des del 1364, els andorrans estaven obligats per part dels jurats a declarar el que posseïen a l'hora de llevar la Quèstia.

I per mantenir l'ordre, el 1472, els prohoms del Consell van poder nomenar un Capità amb la potestat de perseguir i arrestar els malfactors que es trobessin a les valls.

El 1480 el Consell de la Terra es va reunir per fer una capbreuació davant els renders del Capítol d'Urgell. Es van citar, sota pena de 50 lliures, els representants, Cònsols i Consellers, de cadascuna de les sis Parròquies andorranes,

a Andorra la Vella, amb plena potestat de jurar per totes les universitats i capbrevar totes les rendes. Sembla força clar que aquests representants eren, a la vegada, membres del Consell de la Terra.

Els andorrans, a través dels consells de Comuns i del Consell de la Terra, tenien la facultat de defensar llurs muntanyes i emprius contra tots aquells que qüestionessin aquesta possessió, malgrat que a voltes i en determinats moments aquesta prerrogativa fos usurpada pels agents i representants dels Consenyors. Durant aquest període trobem documentat tot un seguit de conflictes i plets protagonitzats pels andorrans amb altres comunitats, en els àmbits intern i extern amb comunitats veïnes (Lles i Travesseres, Aós, Civís i Arcavell, Vall de Querol, Tor o la Vall de Siguer, etc.) i els seus senyors, a l'hora de consolidar dominis de pastura i establir-ne els límits territorials. Sempre, però, amb la mirada vigilant dels senyors; eren ells o els seus tribunals de justícia els que arbitraven en les causes.

El procés d'establiment de drets, facultats i usos a través de sentències arbitrals i les rodalies que una comunitat té dins el territori propi de la comunitat veïna o fronterera va esdevenir un problema endèmic entre certes universitats, i molts dels litigis encetats als segles de la baixa edat mitjana s'han perpetuat fins als nostres dies (el cas de la Solana).

En aquests conflictes el Consell de la Terra va actuar com a àrbitre nomenant Cònsols i Consellers elegits (1499) i va evolucionar amb el que després es va conèixer amb el nom de Tribunal de visura o de veedoria.

Confiam que a partir de la commemoració dels sis-cents anys d'existència del Consell General s'encetaran noves recerques sobre l'establiment d'aquest òrgan de govern "representatiu" de la comunitat, un òrgan de notables, i la seva relació, entre altres aspectes, amb l'organització d'una ramaderia orientada al benefici comercial amb el vistiplau dels Consenyors i autoritats senyoriales i reials.

5. Per extensió, el terme Empriu va passar a designar els propis béns objecte d'aquest aprofitament. A Andorra, i a partir del moment de l'assumpció per part del consells de Comú de la propietat dels béns comunals, aquest terme designaria especialment el

dret que una comunitat reté sobre un bé comú d'una altra comunitat.

6. És el cas del Conlloc: es tracta de fer convenis amb forans per poder fer carbó i treure fusta i troncs dels boscós i l'arrendament de pastures – venda de les herbes.

Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història: 21-24 (2019)
Papers de recerca històrica volum 9
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.8060.03.80 ISBN: 978-99920-61-48-0

D O S S I E R

Ratificació de privilegis d'Andorra per Felip II de Castella el 1585

Àngel Casals i Martínez

Professor del departament d'Història Moderna. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona
casals@ub.edu

Pau Pibernat i Soler

Llicenciat en Història. Estudiant de màster. Universitat de Barcelona
piber16@gmail.com

Resum

Ratificació de privilegis d'Andorra per Felip II de Castella el 1585

L'any 1585, quan el rei Felip II celebrava Corts als regnes de la Corona d'Aragó, Andorra envià "Síndics" per aconseguir del rei el reconeixement dels drets concedits. El que resulta singular és que demanaven ratificar els drets que el 1334 havia concedit l'infant Pere, comte de Ribagorça, que durant uns pocs anys va ser Consenyor d'Andorra –perquè el rei Alfons III havia confiscat al comte de Foix la jurisdicció de les Valls.

Resumen

Ratificación de privilegios de Andorra por Felipe II de Castilla en 1585

El año 1585 cuando Felipe II celebraba Cortes en los reinos de la Corona de Aragón, Andorra envió "Síndics" para conseguir del rey el reconocimiento de los derechos concedidos. Lo que resulta singular es que pedían ratificar los derechos que en 1334 había concedido el infante Pedro, conde de Ribagorza, que durante unos pocos años fue Coseñor de Andorra –porque el rey Alfonso III había confiscado al conde de Foix la jurisdicción de los Valles.

Résumé

Ratification de privilèges de l'Andorre par Philippe II de Castille en 1585

L'année 1585, lorsque Philip II célébrait les Corts dans les royaumes de la Couronne d'Aragon, Andorre a envoyé ses Syndics pour obtenir du roi la reconnaissance des droits accordés. Ce qui est unique, c'est qu'ils ont demandé la ratification des droits qui, en 1334, avait accordé l'infant Pierre, comte de Ribagorça, que pendant quelques années, il était Coseigneur d'Andorre –parce que le roi Alphonse III avait confisqué la juridiction des vallées au comte de Foix.

Abstract

Ratification of privileges of Andorra by Philip II of Castille in 1585

In the year 1585, when Philip II celebrated his Corts of the kingdoms of the Crown of Aragon, Andorra sent its Syndics to obtain from the king the recognition of granted rights. What is singular is that they requested the ratification of those who in 1334 had granted the Infant Peter, Count of Ribagorça, who for a few years was co-lord of Andorra because the King Alfons III had confiscated the Count of Foix's jurisdiction on the Valleys.

I vicle d'Andorra amb el Principat de Catalunya fins al segle XVIII sempre ha estat un tema historiogràficament discutit. Autors com Susanna Vela, per exemple,

consideren que des dels inicis del condomini no hi havia cap vicle jurídic entre els reis de la Corona catalano-aragonesa i les Valls andorranes,¹ mentre que altres, com Núria Sales, mantenen l'opinió contrària: "També en el seu cas (Andorra) cal distingir entre la dependència envers senyors o sobirans determinats i el fet de formar part o de no formar part de Catalunya".² En el mateix sentit, Eva Serra: "Els comtes de Foix i després els reis de Navarra com a successors dels comtats de Cerdanya-Urgell eren vassalls dels comtes de Barcelona per Castellbò, la vall Ferrera i per Andorra".³

El que resulta indiscutible és que, durant les Corts de l'època moderna, quan braços de Catalunya i rei es trobaven, els andorrans aprofitaven per enviar-hi Síndics per fer peticions referides normalment a privilegis relacionats amb el comerç i la llibertat de circulació comercial, essencialment. En les Corts del 1585, els andorrans van enviar Miquel Moles i Pere Bonet per

1. Referint-se al repartiment del seu patrimoni que va fer Gastó I de Foix entre els seus dos fills, escriu: "Sembla que el comte va voler confiar al seu primer fill totes les terres que no depenien dels reis d'Aragó i això volia dir incloure-hi Andorra". VELA, SUSANNA: "Andorra entre els segles XII-XV" a *Història d'Andorra: de la prehistòria a l'edat contemporània*. Ed. Ernest Belenguier. Barcelona. Edicions 62, 2005, p. 122.

2. SALES, NÚRIA: *Història de Catalunya*. Ed. Pierre Vilàr, 4a edició. Barcelona. Edicions 62, 1994, p. 56.

3. SERRA EVA: "Pròleg" a BAIGES I JARDI, IGNASI JOAQUIM: *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XIV*. Andorra. Govern d'Andorra, Ministeri de Cultura, Arxiu Històric Nacional, 1993, p. 8.

presentar una súplica a la Cort general de Catalunya per reclamar la immunitat en el comerç a la Generalitat d'acord amb un privilegi del rei del 1390.

Sens dubte han de ser aquests mateixos síndics els que van presentar a Felip II la petició de reconeixement de privilegis que hem transcrit i traduït. Però la petició al rei no s'ha de considerar com a feta dins del marc de la reunió dels estaments catalans, sinó com una trobada a Montsó aprofitant la presència del rei, obligatòria en una celebració de la Cort General, però totalment aliena a aquesta.

Tot i que no tenim notícies de la presència d'andorrans a les corts de 1599 celebrades per Felip III de Castella a Barcelona, torna a haver una representació –concretament de Pere Poncernall Mora, de Canillo, i Joan Areny, d'Encamp, Síndics del Consell de la Terra d'Andorra– a les Corts de 1626, també celebrades a la capital catalana, en aquest cas, pel monarca Felip IV i que, com és ben sabut, no es van concloure.

El document

El document que hem triat és una mica singular perquè no fa referència a cap dels temes que habitualment tractaven els Síndics andorrans a la Cort General, ja que era una petició adreçada al rei Felip II de Castella per a què ratifiqués uns privilegis de l'any 1334. Si el rei catalano-aragonès no tenia cap autoritat jurisdiccional sobre les universitats i singulars d'Andorra, quin sentit tenia aquesta petició?

L'any 1333 el comte de Foix, Gastó II, va envair Catalunya, possiblement en les lluites pel control de les terres pirinenques entre els reis de la Corona d'Aragó, de Mallorca i la noblesa de la zona. Alfons el Benigne li va prendre el domini d'Andorra i el va traspasar al seu germà Pere, comte de Ribagorça.⁴ Aquesta desposseïció devia ser breu perquè hi ha poques referències documentals: en el seu

testament Gastó II, que va morir el 1343, convertia a la seva vídua Elionor de Comenges en usufructuària d'Andorra, Donazan i el vescomtat de Lautrec.⁵ El 1356 Gastó III actuava com a Cosenyor d'Andorra amb tota normalitat.⁶

Malauradament no tenim més informació sobre aquesta efímera transmissió del comte de Foix al de Ribagorça. Però la seva brevetat no li treu una evident importància jurídica: el comte de Ribagorça va ser investit amb jurisdicció plena: alta i baixa justícia. Possiblement, si el rei Alfons volia fer-se amb Andorra, cedir-la al seu germà era molt més pràctic que intentar una ocupació directa atesa la falta de jurisdiccions reials al nord de Cervera, com ho demostra la divisió de les vegueries que havia fet Jaume II. D'alguna manera aquella cessió es podria comparar amb la del comtat de Pallars del 1486, feta pel llavors comte de Cardona sense intervenció de tropes reials i que proporcionà, al comte, el Pallars com a marquesat de donació reial, quan els de Cardona, ja ducs, van ocupar Castellbò el 1512, en paral·lel amb l'ocupació de Navarra. Curiosament, en aquest cas Andorra va ser oblidada, o simplement obviada, per Ferran II, tot i que Núria Sales afirma que tant Ferran II com la seva vídua Germana de Foix i Carles I –i pel que veiem en aquest document també Felip II– van considerar-se senyors de les Valls.

El document original de 1334 ja s'ha publicat en un parell d'ocasions sense que s'hagi acompanyat de cap comentari o estudi.⁷ El text recull la ratificació dels privilegis atorgats pels comtes de Foix a instàncies dels enviats d'Andorra: Arnau Babot d'Ordino, Miró de Villa i Pere de l'Areny d'Encamp. No creiem que la transmissió d'Alfons III es pugui considerar una usurpació, al capdavant, 250 anys després els andorrans demanen altra vegada la ratificació al rei hispànic i al seu hereu, també present a Montsó. El document, doncs, no aporta cap nou privilegi, cap nou dret

4. GUILLAMET ANTON, JORDI: "Algunes consideracions crítiques sobre la historiografia d'Andorra" a *El llibre de la terra: un llibre de privilegis*. Andorra: Arxiu Històric Nacional. Ministeri d'Afers Socials i Cultura del Govern d'Andorra, 1997, p. 86.

5. *Histoire générale de Languedoc: avec des notes et les pièces justificatives*. Vol. IV. Paris: Jacques Vincent, 1845, p. 241.

6. VALLS I TABERNER, FERRAN; GUILLAMET I ANTON, JORDI: *Privilegis i ordinacions de les valls d'Andorra*. Saragossa: Càtedra d'Història del Dret i de les Institucions. Facultat de Dret de la Universitat de Màlaga, 1990, p. 462.

7. Ibídem, p. 456-458. També a BAGES I JARDÍ, IGNASI JOAQUIM: *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XIV*. Andorra. Govern d'Andorra, Ministeri de Cultura, Arxiu Històric Nacional, 1993, p. 57-59.

als andorrans. La confirmació està redactada en uns termes formals absolutament habituals en els documents que emanaven de la Cancelleria reial. Es pot valorar que estem davant d'un text en el que simplement es van copiar les fórmules habituals en els casos de reconeixement de privilegis, però el fet de fer-ho així evidencia que per Felip II Andorra formava part de la Corona d'Aragó i dels seus dominis. Per la seva ratificació es demana l'informe del Consell d'Aragó, es ratificat també per l'hereu i es fa vetllar pel seu compliment al lloctinent general del Principat i als oficials reials ordinaris, tal com es faria amb qualsevol altra població o zona de Catalunya que hagués fet una petició similar.

El document és la traducció del llatí de la còpia que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en el registre de la Cancelleria 4311, folis del 88v. al 93 r. Recordem que els textos conservats en el registre són la còpia del document que va ser lliurat als Síndics d'Andorra, de tal manera que, si s'ha conservat, la carta reial hauria de ser a l'Arxiu Nacional d'Andorra.

ACA: Cancelleria, reg. 4311

"Valls d'Andorra"

Rei Felip etc. Com per la part de síndics de les universitats, singulars i viles nostres i Valls d'Andorra va ser exposat a Nos que entre d'altres privilegis donats pels nostres avantpassats hi ha el privilegi del tenor següent: "Sapigueu tots que Nos, infant Pere, fill del Il·lustríssim Senyor Jaume (de bona memòria) Rei d'Aragó i comte de Ribagorça tenint i posseint l'alt imperi i l'alta i baixa jurisdicció de les Valls d'Andorra així com la jurisdicció criminal plena que van pertànyer a l'egregi comte de Foix: Per la nostra gràcia i certa ciència, per Nos i els nostres lloem, aprovem, ratifiquem i confirmem a vos, Arnaldo Babot d'Ordino, Miró de Villa i Pere de l'Aveny d'Encamp de les Valls d'Andorra, presentats en nom propi i de les dites valls i universitats de les mateixes valls i de tots i cada un d'aquests llocs de la mateixa vall i així mateix incloses les universitats i llocs recollits en el poder notarial sota escrit en favor d'aquestes mateixes universitats i del seu nom a nos legalment estipulats, negociats i rebuts tots els privilegis, franqueses i bons usos dictats a les mateixes valls i universitats i tals

donades i concedides pels nobles i honorables comtes de Foix durant el temps les dites valls dominaven i regien i els quals van ser usats i s'usen per les universitats i singulars des dels temps passats com està en major detall en la part citada dels dits Comtes i que han estat també concedits a les universitats i singulars els dits privilegis, franqueses i bons usos dels quals gaudeixen i apliquen plenament des de temps enrere de la manera més favorable pel seu estat com ha acostumat a usar i interpretar pel batlle i les universitats en el sentit en que van ser aprovats i ordenats al tenor de carta i veu d'escriptura pública i que mantindran i guardaran ells veguers, batlles i altres qualsevol universals i singulars oficials i súbdits nostres presents i futurs i per això donem la nostra confirmació, lloació, aprovació, ratificació i confirmació de totes les coses en general i en particular contingudes en el present document que s'han d'observar i mantenir inviolables en la gràcia i amor de la nostra confiança. I per gaudir d'una major seguretat firmem, prometem i jurem per Deu nostre senyor i els seus sants quatre evangelis tocats amb les nostres mans, que totes les qüestions abans esmentades han de considerar-se sempre per bones i fermes, tenint per nul·la qualsevol contrafacció feta per qualsevol raó, sigui de llei o de fet. Per tant, vam acordar prometre totes i cadascuna de les dites coses a vosaltres, els esmentats Arnaldo Babot, Miró de Villa i Pere d'Areyn i també al notari que subscriu com a persones públiques per dites universitats i per les altres persones implicades i que tinguin un interès legítim en aquest acord. Promulgat les calendes de juny de l'any de nostre Senyor 1334.

Signat. Infant Pere, abans esmentat, que signa, concedim i lloem.

Són testimonis: nobles Ramon d'Empúries, Galcerà de Vilareial i Ramon Arnau de Sant Sadurní, consellers del dit infant. Signat Gerard d'Oliva, escrivà de l'inclit infant Pere i notari públic per a tota la seva terra i domini pel que s'ha fet i signat.

Sa Magestat, per les súpriques que humilment li han fet per part dels síndics de les universitats i singulars dels pobles de les Valls d'Andorra Encomanem, aprovem, ratifiquem i confirmem tots i cadascun dels privilegis com si fossin novament concedits i que seguïu tenint a tenor del nostre

coneixement i autoritat reial. Prèvia consulta al nostre Suprem Consell de la Corona d'Aragó és dictat el privilegi demanat en tot i cadascun dels continguts des del començament al final tal i com ho tenen les universitats i singulars de les Valls d'Andorra lloem, aprovem, ratifiquem i confirmem i en el que sigui necessari de nou concedim d'aquesta manera la concessió, aprovació, ratificació i confirmació i validem de nou les abans dites concessions, o validem la seva defensa, enfortim amb la nostra autoritat i donem als dits enviats el decret que ens havien exposat i demanat, allò que Nos d'aquesta manera hem confirmat i les noves concessions siguin presentades a les universitats i singulars de les valls d'Andorra presents i futurs tal i com estan recollides més amunt, legalitzats per la signatura reial i fa nul·la qualsevol disminució, dubte o qualsevol detriment d'aquests privilegis. I per això ho signa també el sereníssim Felip, príncep d'Astúries i Girona, duc de Montblanc i Calàbria, caríssim fill i primogènit nostre que després dels nostres llargs i feliços dies serà per gràcia divina el nostre hereu immediat i legítim successor en tots els nostres dominis i regnes en l'esdevenidor. Al nostre lloctinent i capità general en el Principat de Catalunya i Comtats del Rosselló i Cerdanya, canceller, vicecanceller,

regents de la cancelleria i doctors de la nostra Regia Audiència, al nostre Governador General, Mestre Racional, veguer, batlle, sotsvegues, sotsbatlles, algutzirs i tots els altres nostres oficials tan majors com menors i singulars súbdits nostres del Principat i Comtats ordenem i manem que totes les dites confirmacions, generalitats i particularitats del privilegi esmentat facin observar i siguin observats i de cap manera facin el contrari o cauran sota la nostra indignació i pena de mil florins d'or en el nostre erari cobradors. D'aquesta manera les confirmacions i la resta, tots i cadascun amb aquesta satisfacció, mode i forma superior declarem tenir ferma i facin servir com a inviolables i que siguin tingudes per nul·les qualsevol actuació en contra d'elles. No obstant això, els oficials i altres súbdits del dit Príncep tals coses no faran si volen evitar caure en la nostra indignació.

Datat en el castell de Montsó el dia 13 de novembre de l'any del naixement de nostre senyor de mil cinc cents vuitanta cinc, trenta-dosè del nostre regnat a Sicília citerior i Jerusalem i trenta de Castella, Aragó, Sicília ulterior i altres i sisè de Portugal.

Jo, el Rey

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

Erola Simon i Lleixà

Historiadora i arxivera, Arxiu Comarcal de la Cerdanya
 esimonl@gencat.cat

Resum

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

El Sindicat de la Terra de Cerdanya és una assemblea de representants dels pobles de la Cerdanya, molt similar als consells generals que existien en moltes valls pirinenques. Aquest text presenta breument aquesta institució i les característiques del seu funcionament.

Resumen

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

El Sindicat de la Terra de Cerdanya es una asamblea de representantes de los pueblos de la Cerdanya, muy similar a los consejos generales que existían en muchos valles pirenaicos. Este texto presenta brevemente esta institución y las características de su funcionamiento.

Lluís Obiols i Perearnau

Historiador i arxiver, Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell
 lluisobiols@hotmail.com

Résumé

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

Le Sindicat de la Terra de Cerdanya est une assemblée de représentants des villages de la Cerdagne, très similaire aux conseils généraux qui existait aux vallées pyrénéennes. Le présent texte est une description de cette institution et de son fonctionnement.

Abstract

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

The Sindicat de la Terra de Cerdanya is an assembly of representatives of the villages of La Cerdanya, very similar to the General Councils that existed in many Pyrenean valleys. This text presents briefly this institution and the characteristics of its operation.

Introducció

En ocasió del 600 aniversari del privilegi d'institucionalització del Consell de la Terra, hem cregut oportú difondre a la població i als investigadors andorrans l'existència, les característiques i el funcionament d'un organisme amb el qual comparteix molts paral·lelismes: el Sindicat de la Terra de Cerdanya, una assemblea de representants del territori cerdà que es reunia per decidir sobre diferents aspectes de la gestió del seu territori.

Es tracta d'un ens que agrupava la totalitat dels pobles de la vegueria de Cerdanya, des del coll de la Perxa fins a l'estret d'Isòvol excepte la seva capital, Puigcerdà. No incloïa, per tant, la sotsvegueria de Baridà amb la batllia de Bellver. La documentació que es conserva sobre aquest organisme és molt escassa: només un llibre d'actes del segle XVII (1625-1642), uns quants plecs sobre deenes¹ i nombroses referències indirectes en altres documents. La documentació, conservada a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, és accessible en part a través del cercador de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya "Arxius en Línia".²

Ja fa gairebé cinquanta anys Salvador Galceran i Vigué va estudiar i difondre el Sindicat de la Terra de Cerdanya.³ No

1. Conjunts de deu persones, agrupades d'aquesta forma per qüestions relacionades amb la defensa del territori bàsicament, com veurem més endavant.

2. Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE), fons del Sindicat de la Terra de Cerdanya.

3. GALCERAN, SALVADOR: *L'antic Sindicat de Cerdanya. Estudi socio-econòmic*. Girona. Banc de Girona, Cambra oficial de comerç i indústria de Girona, 1973, p. 91. Les informacions que no citem provenen d'aquesta obra, basada en la seva major part en l'anàlisi del llibre d'actes del Sindicat.

obstant, el seu treball va tenir escassa repercussió, i el fet que, encara avui, sovint es desconeixi l'existència d'aquesta institució, ens han fet creure convenient aportar breument unes notes sobre la seva existència i el seu funcionament.

La Cerdanya

La plana de la Cerdanya és un espai d'una gran riquesa agrícola, envoltat al seu torn d'unes notables zones de pastura de muntanya. Aquesta realitat física va condicionar històricament l'economia comarcal, molt dedicada a la pagesia, a la ramaderia i a les indústries derivades de la presència de bestiar, com el tèxtil i la pell. La vila de Puigcerdà, capital de la Cerdanya, va acumular al llarg dels segles un conjunt de privilegis i prerrogatives reials, i va augmentar extraordinàriament la seva població, fins a convertir-se en una de les grans ciutats del Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya.⁴ Puigcerdà, però, pràcticament no disposava de terme municipal, i les seves necessitats econòmiques van portar la vila a iniciar una progressiva política d'expansió territorial, ja fos a través de la compra de territoris i drets de pastura (com Saltèguet, a la vall d'Alp, o les extenses àrees de pastura del Capcir), com a partir del control dels recursos que produïa la resta del territori cerdà.

L'economia i la mentalitat urbana de Puigcerdà, però, topaven sovint amb els interessos agroramaders de la resta de poblacions de la comarca. Suposem que aquestes tensions i els xocs freqüents per les més diverses qüestions són, en darrer terme, l'origen que ens permet entendre l'existència i organització d'un ens que agrupava, com hem

apuntat, totes les localitats cerdanes excepte Puigcerdà. Es tracta del Sindicat de la Terra de Cerdanya. Són ben habituals els enfrontaments entre el Consolat de Puigcerdà i el Sindicat de la Terra, de vegades fins i tot amb plets judicials que s'allargaven durant anys a les instàncies superiors.⁵ De la mateixa manera que passa en la majoria de consells generals pirinencs, el Sindicat dividia el territori cerdà en agrupacions més petites: estava organitzat en quatre quaters o "quartos" que corresponien a grups de poblacions amb un poble de referència: el quarter de Llivia i muntanya,⁶ el quarter de la solana o Querol,⁷ el quarter de la baga o d'Alp⁸ i el quarter de la rebaga o d'Osseja.⁹

Les funcions i càrrecs del Sindicat

Cal aclarir d'entrada que la descripció que oferim del Sindicat correspon a la seva estructura i organització durant la primera meitat del segle XVII. El mateix llibre d'actes, principal font d'informació sobre el Sindicat, deixa entreveure que hi ha determinats aspectes de funcionament que havien anat canviant amb el pas dels anys.

Cadascun dels quatre quaters en què es dividia la Cerdanya era representat per un Síndic i dos Jurats que rebien un salari anual. Significativament, a partir de 1633 el salari dels Síndics va incloure les despeses per fer-se fer una capa negra que portarien com a símbol del càrrec que ocupaven i de la representativitat que ostentaven. A banda dels Síndics i Jurats, el Sindicat de la Terra també tenia càrrecs transversals per al seu funcionament: el Clavari, el Granater (encarregat de vetllar pels assumptes relatiu als cereals, els grans) i els Oïdors de comptes. Tots ells eren escollits anualment a través del procediment de la

4. Vegeu-ho, entre altres, a BOSOM I ISERN, SEBASTIÀ; VELA I PALOMARES, SUSANNA: *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*. Barcelona. Fundació Noguera, 2007. BOSOM, SEBASTIÀ; VELA, SUSANNA: *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*. Barcelona. Fundació Noguera, 2009.

5. Vegeu alguns d'aquests enfrontaments a OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "El bandolerisme a la Cerdanya: algunes precisions (1526-1593)" a CASALS, ÀNGEL (dir): *El bandolerisme a la Corona d'Aragó, vol. I*. Cabrera de Mar. Galerada, 2012, p. 185-222, especialment l'apartat "Vila i Terra", p. 210-212. Vegeu-ho també a OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "La Vila i la Terra. Tensions i conflictes entre Puigcerdà i la Cerdanya durant el segle XVI" a *Era*, III, 2019, en premsa.

6. Quarter de Llivia i muntanya: Ur i Florí, Dorres, Angostrina, Vilanova de les Escaldes,

Targassona, Palmanill, Mas Vilalta, Ègat, Vià, Odelló, Bolquera, La Perxa, Planès, Vilar d'Ovança, Sant Pere dels Forcats, Eina, Llo i Roset, Sallagosa, Ro, Verdinyans, Estavar, Bajanda, Callastres.

7. Quarter de la solana o Querol: Enveig i la seva muntanya, Santa Eulàlia, molí de la Vinyola, Querol i la seva vall, Guils, La Baronia, Saga, Ger, Meranges, Girul, Èller, Tallendre, Ordèn, Olopte, Cortàs, Isòvol, All.

8. Quarter de la baga o d'Alp: Les Pereres, Queixans, Urtx, El Vilar, Estoll, Escadarc, Soriguera, Soriguerola, Talltorta, Ventajola, Alp i la seva vall, Das, Tartera, Urús, Riu, Prats, Sansor, Sanavastre.

9. Quarter de la rebaga o d'Osseja: Osseja i la seva vall, Vilallobent, Palau, Age, Santa Llocaia, Er, Càldegues, Ix, Nauja.

insaculació. Aquest procediment consistia a extreure d'una bossa un rodolí amb el nom de la persona escollida. A la bossa hi posaven els rodolins de tots els insaculats, és a dir, persones susceptibles d'ocupar el càrrec. El procés d'insaculació es feia el mes de maig amb l'assistència del Veguer o el regent de la vegueria de manera que els càrrecs de Síndic, Jurats, Clavari, Granater i Oïdor duraven tan sols un any. Hi havia una sèrie de motius pels quals un individu no podia ser insaculat per a aquests càrrecs, per exemple haver sigut Síndic o Jurat en un passat recent, o bé ser habitant de Puigcerdà, encara que aquest fos propietari d'alguna masada en algun poble de Cerdanya i, per tant, pogués formar part del Sindicat.

Les reunions del Sindicat de la Terra es portaven a terme a la sala capitular del convent de Sant Domènec de Puigcerdà. Les reunions ordinàries, de menor concurrència, també es podien fer a casa del secretari del Sindicat, que habitualment era un notari de Puigcerdà. Els Consells Generals eren molt concorreguts i se celebraven amb motiu de les insaculacions anuals o el debat de temes d'importància. Hi assistien els quatre Síndics, vuit Jurats, els batlles o cònsols dels municipis de la Terra i el Veguer. A més, eren oberts a tots els homes de la Terra que hi volguessin assistir, que algunes vegades podien superar el centenar. Els anomenats Consells Baixos eren les reunions ordinàries on només hi assistien els Síndics, jurats i alguns prohoms. També estava establert que cada quarter pogués celebrar reunions parcials al seu territori. Un cop realitzades les extraccions i nomenats els Síndics, aquests escollien personalment tres prohoms del seu quarter que tenien la funció de Consellers o assessors.

Després del traspàs de poders amb els nous càrrecs elegits calia fer inventari dels béns del Sindicat que es guardaven dins la Caixa de la Terra, on es conservava la documentació del Sindicat:

Primo, la caixa de la terra ab quatre claus dins la qual hi ha quatre calaixos en los quals hi ha lo següent.

Item dins un calaix hi ha nou bolssas de aluda¹⁰ segelladas dins les quals hi són los ensaculats.

Item un privilegi de franquesa de forma, pes y de treta de llanas.

Item altre privilegi sobre la franquesa de treta de blats i altres grans sens albarà i llicència.

Item altres privilegi de fadiga de bestiar.

Item altre privilegi de les ensaculacions.

Item lo segell de la terra de coure.

Item una bolsa de aluda.

Item un llibre de privilegis.

Item dos llibres vells.

Item un altre llibre vell.

Item un altre llibre vell de comptes gran.

Item lo privilegi del bosch de Moscallo.

Item dos llibres, lo un de registrar pòlisses y altre dels consells los quals llibres té lo notari en son poder.

Item una bolsa de aluda gran dins la qual hi ha tres reals i mig.

Item un altre llibre dit del graner de la terra

Item alguns plechs de paper lligat y altres sense lligar.

Item altre llibre dit llibre computorum.¹¹

Com veiem, la caixa de les quatre claus contenia sobretot els documents constitutius del Sindicat: els privilegis reials, els llibres d'actes i la comptabilitat. Aquests privilegis, concedits i confirmats pel Rei al Sindicat de la Terra de Cerdanya, determinaven les seves prerrogatives i funcions. Els Síndics, en nom del Sindicat i previ acord del Consell General de la Terra, podien fer talls, és a dir, establir imposicions per cada un dels focs de la Terra, portar causes judicials, comprar i vendre blat, ordenar guardes al perímetre de la Terra i manllevar diners a censal. Atès que el Sindicat de la Terra de Cerdanya no tenia rendes, el finançament de les seves activitats li provenia de la venda de blat o de les imposicions puntuals, els talls. Entre 1625 i 1642 els talls eren una mesura freqüent per

10. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans: pell de xai o de cabrit adobada, suau i prima, usada principalment per fer guants, bosses i cobertes de llibres.

11. Inventari dels béns de la Terra de Cerdanya fet el 17 de maig de 1633. ACCE. Fons del Sindicat de la Terra de Cerdanya. Llibre d'actes del Sindicat, p. 207.

fer front a tota mena de despeses, principalment aquelles derivades de la guerra: el pagament de soldats i les imposicions extraordinàries exigides pel Rei. El pagament dels talls imposats pels Síndics de la Terra als pagesos va comportar des de sempre una pugna entre la Terra de Cerdanya i aquells habitants de Puigcerdà que també eren propietaris de masos i terres fora de la vila. En aquest sentit conservem una Concòrdia de 1579 entre els Síndics de la Terra i els Cònsols de la vila on acordaren que els propietaris de terres fogatjades haurien de pagar els talls encara que fossin de Puigcerdà.¹² Més tard, el 1633, aquesta qüestió es va convertir en un plet a la Reial Audiència que es va resoldre amb una reial provisió en la qual s'obligava als puigcerdanesos amb propietats a la Terra de Cerdanya a col·laborar amb els talls i les imposicions. Encara el 1723 trobem testimonis d'un nou plet on la Terra de Cerdanya exigia el pagament de les imposicions als propietaris residents a Puigcerdà. En aquell moment, els propietaris pretenien escapar del pagament de les imposicions al·legant que alguns d'ells formaven part de l'estament noble i que, per tant, n'estaven exempts.¹³ En moments de conflicte o amenaça, la Terra també organitzava la seva pròpia força. El juliol de 1635, l'entrada de quatre-cents francesos va obligar la Terra a mobilitzar 50 homes de cada quarter per controlar els passos de muntanya. Els cinquanta homes s'organitzaven en grups de 10 que s'anomenaven deenes i estaven comandades per un desener. Totes cinc deenes estaven sota les ordres d'un cinquantener. Per sobre els cinquanteners hi havia el Coronel, comandament que requeia sobre el mateix Veguer de Cerdanya. L'organització d'aquesta força implicava un gran esforç per part dels homes de la Terra ja que ells mateixos s'havien de procurar les vitualles i l'armament. El Sindicat de la Terra també s'ocupava de vetllar pel manteniment d'algunes obres públiques com camins i ponts, i d'aspectes relacionats amb el benestar de la població. Des de 1633 són recurrents les queixes dels

pobles contra els abusos dels soldats castellans allotjats a les cases particulars. És precisament el malestar de la població contra els allotjaments de l'exèrcit un dels motius de la revolta de 1640. El llibre d'actes del Sindicat és un testimoni de primeríssim ordre d'aquest gran perjudici que causava la guerra contra França. Fins i tot el Sindicat de la Terra va suplicar al mateix Virrei i al Governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya per tal que posés remei a les "vexacions" infligides pels soldats del rei als pobles i cases. El març de 1637, el Sindicat va enviar a Barcelona el seu advocat a tractar aquest afer amb el Reial Consell i demanar que es retiressin els soldats de la Cerdanya. A més d'aquests aspectes, sovint el Sindicat també entrava en conflicte amb el Consolat de Puigcerdà per aspectes vinculats a la defensa. Els habitants dels pobles de la Cerdanya formaven part de la Reculleta de Puigcerdà, un fet que implicava que tothom podia refugiar-se dins de les muralles de la vila en cas de perill, però que obligava també a pagar part del seu manteniment i millora. Els conflictes sobre la Reculleta, els seus límits, la seva relació amb Reculletes existents anteriorment, com la de Llúvia, i les tensions entre les exigències de Puigcerdà i les queixes de la Terra són un tema recurrent en la documentació, que sembla que mai va acabar de quedar resolt del tot.¹⁴

Conclusions

D'entrada hem d'esmentar que l'estudi aprofundit del Sindicat de la Terra de Cerdanya encara està per fer. La major part d'informació que tenim la va publicar Salvador Galceran el 1973, i encara hi ha molts dubtes sobre diverses qüestions: quan s'origina aquest organisme? En quin context i per quins motius? Sabem que en època baixmedieval existeix, però de moment no podem aportar més informacions. D'altra banda, com afecta al Sindicat la divisió de la Cerdanya el 1659, amb el Tractat dels Pirineus, entre els regnes d'Espanya i de França? I encara més endavant,

12. ACCE. Col·lecció de concòrdies, cu 45.

13. ACCE. Cúries senyoriales laiques, cu 389.

14. Vegeu-ho, a inicis del segle XVII, a ACCE. Fons Ajuntament de Puigcerdà, cu 4969.

què passa quan s'aplica el Decret de Nova Planta del 1716 que, entre altres, elimina les institucions de govern local?

Un altre aspecte, que creiem molt significatiu i del que no coneixem altres paral·lels, és l'exclusió de la capital dins d'aquesta assemblea territorial. El Sindicat de la Terra està format pels representants de tota la vegueria, però no incorpora Puigcerdà. En altres organitzacions anàlogues, com el Consell General d'Andorra o el Conselho Generau d'Aran, entre molts altres, la capital del territori formava part d'aquests consells supramunicipals juntament amb la resta de localitats.

Finalment, pensem que la recerca a nivell pirinenc

necessita obrir-se territorialment i deixar de considerar cada vall com un petit món aïllat i sense relació amb el seu entorn. En aquest sentit, aplaudim la iniciativa de l'Institut d'Estudis Andorrans per iniciar la recerca d'institucions paral·leles i similars al Consell de la Terra. Sens dubte, l'existència d'unes característiques territorials similars, amb nombroses valls amb recursos agrícoles, ramaders, forestals i minerals que calia gestionar conjuntament, va portar a la creació d'institucions també similars que havien de donar resposta, en darrer terme, a les necessitats de les comunitats humanes que vivien en els territoris del sud i del nord del Pirineu.

Cosenyoriu asimètric. El domini d'Andorra durant la baixa edat mitjana

Carles Gascón i Chopo

Doctor en història medieval, historiador. Tècnic de Patrimoni Cultural en Consell Comarcal de l'Alt Urgell.

Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell

carles_gascon@hotmail.com

Resum

Cosenyoriu asimètric. El domini d'Andorra durant la baixa edat mitjana

En el present article proposem un estudi dels Cosenyors de les valls d'Andorra des del Pariatge de 1278 fins ja entrat el segle XVI, amb l'objectiu de posar en evidència com l'existència de certes diferències en l'exercici del poder d'uns i altres foren cabdals en l'evolució d'Andorra com a entitat territorial autònoma durant els segles venidors.

Resumen

Coseñorio asimétrico. El dominio de Andorra durante la baja edad media

En el presente artículo proponemos un estudio de los Coseñores de los valles de Andorra desde el Pariaje de 1278 hasta ya entrado el siglo XVI, con el objetivo de poner en evidencia cómo la existencia de ciertas diferencias en el ejercicio del poder de unos y otros fueron capitales en la evolución de Andorra como entidad territorial autónoma durante los siglos venideros.

Résumé

« Cosenyoriu » asymétrique. La domination d'Andorre au bas Moyen Âge

Dans cet article, nous proposons une étude des Coseigneurs des vallées d'Andorre à partir du Paréage de 1278 jusqu'au XVIe siècle, afin de montrer comment l'existence de certaines différences dans l'exercice du pouvoir de tous les deux ont été des facteurs clés de l'évolution de l'Andorre en tant qu'entité territoriale autonome au cours des siècles à venir.

Abstract

Asymmetrical "Cosenyoriu". The dominion of Andorra during the low Middle Ages

In this article we propose a study of the two lords of the valleys of Andorra from the Pariatge of 1278 until the beginning of sixteenth century, in order to show how the existence of some differences in the exercise of power were key factors in the evolution of Andorra as an autonomous territorial entity during the coming centuries.

P
Papers
de recerca
històrica
9

'11 de febrer de 1419, Francesc de Tovia, bisbe d'Urgell, concedia un privilegi als homes de les valls d'Andorra, pel qual els autoritzava a reunir una assemblea anual per elegir dos o tres homes de cada Parròquia com a representants al Consell de la Terra.¹ La concessió, que obeïa a una sol·licitud presentada al Bisbe en nom dels prohoms d'Andorra, fou ratificada el 17 de desembre d'aquell mateix any per Ramon de Capdevila, lloctinent del veguer del comte de Foix a les valls d'Andorra, que era aleshores Joan de Gotz.² En aquesta ratificació, Ramon de Capdevila recordava que calia l'aprovació del comte de Foix per tal de donar validesa a un privilegi atorgat als andorrans. I tenia raó: les valls d'Andorra es regien, des de 1278, segons un règim de Cosenyoria, del bisbe d'Urgell i el comte de Foix, i els seus respectius successors esdevingueren titulars de la jurisdicció de les Valls d'una manera compartida i indivisa.³

No ens hem de deixar enlluernar, però, per aquests qualificatius, que poden generar la impressió d'una total homogeneïtat en els drets i les obligacions que el Pariatge atorgava a cadascun dels dos senyors. Aquesta idea és més el fruit d'una percepció assolida després de segles d'evolució i d'ajustaments d'aquest Cosenyoriu, que no pas de la realitat que es desprèn de la lectura literal del Pariatge de 1278 el qual, tot i establir en termes generals

1. VELA PALOMARES, SUSANNA: *Diplomatari de la vall d'Andorra* (s. xv). Andorra la Vella. Arxiu Històric Nacional, 2002, doc. 25, p. 133-135.

2. *Ibidem*, doc. 27, p. 139-140.

3. BARALT OBIOLS, CEBRIÀ: *Cartulari de la vall d'Andorra (segles ix-xiii)*, I. Andorra la Vella. Arxiu Nacional d'Andorra, 1988, doc. 129, p. 318-327.

un règim de senyoria compartida, incorporava alguns aspectes diferencials a la pràctica.

Si entrem més al detall, les clàusules del conveni de 1278 que feien referència a la gestió de les valls d'Andorra, obligaven els andorrans, en primer lloc, a entregar la quèstia anual a cadascun dels dos senyors de manera alterna, un any per al prelat i l'altre per al comte. Així mateix, el conveni establia que cadascun d'ells tindria un batlle propi a les Valls, i que tots dos exercirien conjuntament el mer i mixt imperi sobre els homes d'Andorra, és a dir, la justícia alta i baixa, civil i criminal, sense perjudici que en absència d'un d'ells, l'altre no pogués impartir la justícia. Aquesta clàusula, que a la pràctica implicava la jurisdicció compartida sobre les Valls, era complementada amb una altra que atorgava a cadascun dels senyors el dret a utilitzar el servei d'host i cavalcada dels homes d'Andorra, sempre que no es fes servir per atacar l'altre senyor. L'any 1288, passats deu anys d'aquest primer conveni, els Cosenyors, el bisbe Pere d'Urtx i el comte Roger Bernat III es van tornar a aplegar per establir un nou acord que regulava alguns aspectes no resolts de manera satisfactòria. Conegut per la historiografia com a segon Pariatge d'Andorra,⁴ en relació amb la gestió de les Valls aquest nou conveni afegia la prohibició a totes dues parts de construir fortalises a Andorra, la prohibició dirigida als col·lectors dels delmes de vendre o alienar les rendes del seu producte, i el nomenament conjunt per part de tots dos senyors dels notaris de les Valls, els quals haurien de fer constar explícitament en els documents el doble origen dels seus poders notarials.⁵

D'aquesta manera, els acords assolits entre el bisbe d'Urgell i el comte de Foix entre 1278 i 1288 establien un nou règim sobre Andorra, pel qual tots dos senyors es repartien el domini de les Valls com a iguals, si més no en

aparença. No obstant, una lectura atenta de les clàusules permet observar algunes diferències en les seves respectives capacitats de gestió. Una de les més explícites fa referència al producte de la Quèstia que havien de rebre Bisbe i Comte en anys alterns. Així com la quèstia recaptada en nom del bisbe tenia un topall de quatre mil sous melgoresos, la quèstia comtal no tenia límit,⁶ fet que incorporava un elevat grau d'arbitrarietat a l'acció del comte de Foix sobre les Valls. Pel que fa a l'administració de justícia, darrere de la capacitat anàloga de cadascun dels dos Batlles o representants en la jurisdicció sobre els andorrans, s'establia un diferencial en el repartiment del producte de les causes judicials, que seria d'una quarta part per al bisbe d'Urgell i d'una tercera part per al comte de Foix.⁷ Com a contrapartida a la major capacitat recaptatòria del comte de Foix, el bisbe d'Urgell hauria de rebre el jurament d'homenatge per part dels Comtes successius, que teòricament esdevindrien Cosenyors sota la condició de vassalls del Bisbe.⁸ Alguns autors consideren que a la pràctica, la prestació d'homenatge per part dels foixencs es va acabar convertint en un ritual caduc i buit de significat, i que es va acabar imposant el principi d'igualtat entre els dos senyors.⁹ En qualsevol cas, i darrere de l'aparent distribució equitativa de les valls d'Andorra com a iguals, alguns aspectes d'aquest repartiment incorporen una sèrie d'asimetries que, encara que puguin semblar teòriques, van acabar jugant el seu paper en l'evolució històrica de les Valls, com veurem.

L'any 1290, la mort de Gastó VII de Montcada, vescomte de Bearn, va introduir uns primers matisos a aquesta condició paritària dels Cosenyors d'Andorra. Sense hereus masculins, el vescomte Gastó va testar a favor de la seva filla gran, Constança de Montcada, que tampoc no va tenir descendents i que va cedir, al seu torn, el vescomtat a la seva germana Margarida, l'esposa del comte Roger Bernat III. Amb

4. Ja hem explicat en un altre lloc que ens sembla excessiu qualificar aquest acord com a pariatge, atès que no modifica el marc jurídic assolit l'any 1278. Simplement es limita a incorporar alguns aspectes que no havien estat resolts satisfactòriament per les parts deu anys enrere; vegeu GASCÓN CHOPO, CARLES: "Els acords de pariatge al bisbat d'Urgell, segles XII-XV" a *Quaderns d'estudis andorrans*, núm. 10, 2017, p. 76-78.

5. BARAUT, 1988, doc. 135, p. 335-346.

6. *Ibidem*, doc. 129, p. 319.

7. *Ibidem*, doc. 129, p. 320.

8. *Ibidem*, doc. 129, p. 320.

9. VIADER, ROLAND: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle*. Toulouse. Presses Universitaires du Mirail, 2003, p. 99-101.

aquesta cessió, el vescomtat de Bearn es va integrar als dominis patrimonials dels comtes de Foix,¹⁰ els quals van incorporar a les tres barres del seu escut les dues vaques de la casa de Montcada, que figuren a l'escut d'Andorra. L'increment dels dominis de la casa de Foix va diversificar els àmbits d'acció dels seus titulars i va suposar un estímul per a les seves ambicions, no tan sols territorials, sinó també d'influència política, que van mirar de projectar sobre totes les monarquies amb dependències als Pirineus. D'aquesta manera, el comte Gastó II de Foix va intentar influir en el destí del Regne de Mallorca amb una aliança amb el rei Jaume III, però no va poder evitar la seva conquesta per part del rei Pere el Cerimoniós i la reincorporació a la Corona d'Aragó l'any 1344.¹¹ Més decidida fou l'acció del comte Mateu que, a la mort del seu sogre –el rei Martí l'Humà el 1396–, va reclamar la Corona d'Aragó per a la seva esposa i va dur a terme una invasió fallida a través d'Andorra.¹² El seu nebot, Joan I de Grailly, es va implicar plenament en la Guerra dels Cent Anys a partir de 1418 com a lloctinent del rei francès al Llenguadoc, amb unes fidelitats canviants en funció de l'evolució del conflicte.¹³ Finalment l'any 1479, el jove comte Francesc I *Febus* va esdevenir rei de Navarra, en morir la seva àvia, la reina Elionor.¹⁴

Aquesta evolució comporta un progressiu allunyament dels comtes de Foix, reis de Navarra des de 1479, dels tradicionals interessos i lligams geopolítics dels seus ancestres, centrats al voltant del primigeni comtat de Foix i dels territoris veïns, com ara Andorra. Així mateix, aquest allunyament físic —que es reproduïx en certa mesura en l'absentisme sistemàtic d'alguns bisbes d'Urgell durant el segle XV—¹⁵ va acompanyat d'un progressiu allunyament mental a partir del moment en què els nous càrrecs i

responsabilitats dels comtes de Foix transcendeixen l'estret marc regional pirinenc per passar a intervenir directament, com un dels principals llinatges aristocràtics del regne de França i ben aviat també com a reis de Navarra, en el marc polític molt més ampli que aporta el complicat escenari francès de la baixa edat mitjana. Una concreció d'aquesta realitat és la demora de més de deu mesos en la confirmació del privilegi del Cosenyor bisbe Tovia de 1419 per part del comte Joan I, en aquells moments concentrat en consolidar un poderós domini al sud de França al caliu del confús enfrontament entre diverses faccions franceses, complicat amb una nova intervenció anglesa en un dels moments àlgids de la Guerra dels Cent Anys.¹⁶

Aquest allunyament motivat per la promoció dels comtes de Foix cap a esferes cada cop més elevades dins de l'estament aristocràtic francès, incrementa les diferències de les capacitats polítiques reals entre tots dos Cosenyors, en un procés que culminarà amb l'accés dels descendents dels comtes de Foix al tron francès, amb la coronació d'Enric IV l'any 1589.¹⁷ Tot i que això passarà en un moment que va més enllà del marc cronològic d'aquest article, cal tenir en compte que serà un pas fonamental per a la consolidació de les valls d'Andorra com a entitat política diferenciada entre les dues grans monarquies veïnes, com a desenllaç de la projecció política dels comtes de Foix en un procés que ja havia començat durant la baixa edat mitjana.

Paral·lelament a aquesta progressió del casal de Foix, i encara en relació amb les dinàmiques pròpies d'aquest llinatge, les valls andorranes encetaven un procés de desvinculació jurídica de l'espai polític on havien estat tradicionalment integrades. Cal tenir present que aquest procés es produeix en un context específic en què el tractat

10. CASTILLON D'ASPET, HENRI: *Histoire du comté de Foix*, t. I, *Histoire du comté de Foix depuis les temps anciens jusqu'à nos jours*. Toulouse. J.-B. Cazaux, Imprimeur-Éditeur, 1852, p. 358-359.

11. PAILHÈS, CLAUDINE: *Le comté de Foix, un pays et des hommes*. Cahors. La Louve éditions, 2006, p. 305.

12. MIRET I SANS, JOAQUIM: *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó*. Barcelona. Imprenta «La Catalana» de J. Puigventós, 1900, p. 268-272.

13. FLOURAC, LÉON: *Jean Ier, comte de Foix, vicomte souverain de Béarn, lieutenant du roi en Languedoc*. Paris. Alphonse Picard, 1884, p. 70-72.

14. CASTILLON D'ASPET, 1852, t. 2, p. 157-158.

15. Especialment, en relació a la baixa edat mitjana, dels bisbes Amau Roger de Pallars (1437-1461), Roderic de Borja (1467-1472) i Pere de Cardona (1472-1515); vegeu BARAUT, CEBRIÀ; CASTELLS, JESÚS; MARQUÈS, BENIGNE; MOLINÉ, ENRIC: "Episcopologi de l'Església d'Urgell (segles VI-XXI)" a *Urgellia*, núm. XIV, 1998-2001, p. 69-73.

16. FLOURAC, 1884, p. 70-77.

17. Sobre la coronació del fins aleshores Enric de Navarra com a rei de França, vegeu BABELON, JEAN-PIERRE: *Henri IV*. Paris. Éditions Fayard, 2009, p. 435-458.

de Corbeil, assolit l'any 1258 per Jaume I, rei de la Corona d'Aragó, i Lluís IX, rei de França, situava les valls d'Andorra, que fins aleshores eren una teòrica dependència de l'antic comtat d'Urgell i, en darrera instància, del rei francès, sota el domini eminent dels reis de la Corona d'Aragó, com la resta dels territoris que havien format part dels comtats de la Catalunya Vella.¹⁸ En aquest sentit, a partir del Pariatge de 1278, tant els bisbes d'Urgell com els comtes de Foix seran Cosenyors de les Valls sota la sobirania dels reis de la Corona d'Aragó. Si més no, aquesta era la teoria.

No obstant, les complicades dinàmiques del casal de Foix van incorporar al senyoriu comtal un element d'incertesa —molt menys present entre els senyors episcopals, amb un sistema de successió més regulat i previsible i gairebé sempre afí amb les polítiques reials— que va comportar una certa i progressiva desvinculació. Si el propi Pariatge de 1278 ja comportava el reconeixement d'una pèrdua de les capacitats Cosenyorials dels bisbes d'Urgell sobre el domini de les Valls, que ostentaven des de 1133,¹⁹ la successió del comte Gastó I de Foix, mort el 1315, va implicar una clara diferenciació en relació amb els antics dominis dels vescomtats de Castellbò. Fill i successor de Roger Bernat III, Gastó I va disposar en el seu testament la divisió dels dominis entre els seus fills: Gastó, el primogènit, que va quedar com a titular del comtat de Foix, el vescomtat de Bearn i el Donasà, i amb la Cosenyoria sobre les valls d'Andorra, pròpia del comte de Foix segons el Pariatge de 1278; i Roger Bernat, que va rebre el vescomtat de Castellbò i la baronia de Montcada i Castellvell,²⁰ en qualitat de vassall del germà gran.²¹ D'aquesta manera, Andorra va quedar deslligada del vescomtat de Castellbò, i es va posar fi així a una vinculació derivada dels drets que

hi havien tingut els senyors de Caboet, transmesos als Castellbò amb casament del vescomte Arnau amb Arnau de Caboet, cap el 1185.²²

La desvinculació d'Andorra en relació amb el vescomtat de Castellbò, es fa també extensiva, d'una manera explícita, al comtat de Cerdanya i als dominis de l'Església d'Urgell —en cap cas a les terres del comtat de Foix— en un interessant informe recollit a la Cort d'Andorra de 1347 per determinar la seva naturalesa jurídica a partir de l'interrogatori a diversos testimonis d'edat avançada.²³ Fins i tot un d'ells, Jaume de Cella d'Ordino, afirmava que ni el rei de França ni el de la Corona d'Aragó no tenien cap dret sobre les valls d'Andorra,²⁴ d'acord amb un criteri que, tot i que erroni pel que fa al rei aragonès, mostra una opinió significativa sobre la realitat jurídica d'Andorra des del propi territori en aquells moments. En qualsevol cas, la insistència amb què és recollida a l'informe la desvinculació d'Andorra en relació amb els territoris que hi limiten pel sector de migdia, en contrast amb l'absència de cap referència als territoris del nord, ens estaria indicant implícitament la voluntat de diferenciar Andorra de les altres dependències veïnes de la Corona d'Aragó, malgrat que els lligams humans i culturals eren tan estrets que, probablement, les disparitats eren difícils de percebre's d'una manera clara a l'alçada del segle XIV.

En relació amb els vincles jurídics entre Andorra i la Corona d'Aragó, el conflicte suscitat pel gravamen sobre les mercaderies que passaven d'Andorra a Catalunya a partir del darrer terç del segle XIV aporten una sèrie d'arguments força esclaridors al respecte. L'origen d'aquest conflicte, plantejat per primera vegada l'any 1369,²⁵ estava relacionat amb les innovacions impositives i fiscals articulades al voltant de la Diputació del General o la

18. BALCELLS, ALBERT (dir.): *Història de Catalunya*. Barcelona. L'esfera dels llibres, 2004, p. 222-223.

19. Aquesta pèrdua de poder relatiu per part dels bisbes i, per extensió, de l'Església, que comportà el pariatge, fou el motiu pel qual hagué de ser confirmat pel papa Martí IV l'any 1283; vegeu BARAUT, 1988, doc. 132, p. 330-331.

20. DEVIC, CLAUDE; VAISSETTE, JOSEPH: *Histoire Générale de Languedoc*, t. 9, Toulouse. Édouard Privat, Libraire-Éditeur, 1885, p. 352-353; MIRET, 1900, p. 231-232.

21. MIRET, 1900, p. 233.

22. Sobre aquesta qüestió, vegeu BAUDON DE MONY, CHARLES: *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIVe siècle*, vol. I, Paris.

Alphonse Picard et Fils, Libraires-Éditeurs, 1896, p. 105-108; MIRET, 1900, p. 142-144; BARAUT i OBIOLS, CEBRIÀ: "L'evolució política de la senyoria d'Andorra des dels orígens fins als pariatges (segles IX-XIII) a *Urgellia*, núm. XI, 1992-1993, p. 264-267; VIADER, 2003, p. 113-116; BELENGUER, ERNEST (dir.); VELA, SUSANNA (coord.): *Història d'Andorra*. Barcelona. Edicions 62, 2005, p. 111-112.

23. J. BAIGES, IGNASI; FAIGES, MARIONA: *Diplomatari de la vall d'Andorra (s. XIV)*. Andorra. Arxiu Històric Nacional, doc. 40, 1993, p. 98-110.

24. *Ibidem*, doc. 40, p. 107.

25. *Ibidem*, doc. 64, p. 171-172.

Generalitat de Catalunya, un nou organisme creat l'any 1359 com a delegació de les Corts catalanes per organitzar la recaptació dels subsidis extraordinaris que es destinaven a la hisenda reial.²⁶ Per atendre les quantitats compromeses, la Diputació del General va emetre deute públic, garantit sobre el producte del nou impost de les *generalitats*, que gravava diversos conceptes, entre altres, la importació i l'exportació de béns.²⁷

Aquest gravamen va generar el conflicte entre els arrendataris dels impostos de la Generalitat, especialment els de Puigcerdà i la Seu d'Urgell, i els andorrans. Aquests arrendataris mantenien que els andorrans estaven subjectes al comte de Foix, que era súbdit del rei de França, i que no havien pagat mai les contribucions de la Diputació del General per finançar les guerres del monarca aragonès, per la qual cosa consideraven que no formaven part del Principat de Catalunya i que, per tant, estaven subjectes a l'impost que gravava l'entrada i sortida de mercaderies de terres catalanes.²⁸ Segons aquest argument, es comparava els andorrans amb els aragonesos i els valencians, és a dir, subjectes al rei de la Corona d'Aragó, però aliens al Principat de Catalunya i a l'àmbit jurisdiccional de les Corts catalanes i de la Diputació del General.²⁹ Per la seva part, els andorrans argumentaven que formaven part del Principat de Catalunya, però que no contribuïen econòmicament al sosteniment de les campanyes reials perquè n'estaven exempts per una sèrie de privilegis i d'immunitats específics.³⁰ Més enllà de l'abast material d'aquests plets, que se succeïren durant la resta del segle XIV, i que encara es presenten de forma implícita al privilegi de 1419,³¹ les reflexions que suscitàren sobre la vinculació d'Andorra i la Corona d'Aragó assolirien una rellevància notable i, per bé que sota unes circumstàncies molt

diferents, mantindrien encara part de la seva vigència en el *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell redactat gairebé a mitjan segle XVIII.³²

Els arguments plantejats pels arrendataris dels impostos de la Generalitat al voltant de la integració d'Andorra a la Corona d'Aragó, a la pràctica es plasmen clarament en el greu conflicte que va enfrontar el rei amb el comte de Foix a finals del segle XIV, en el qual fou posat ben de manifest la categoria del monarca com a senyor eminent de les valls d'Andorra, per sobre del condomini Cosenyorial del bisbe d'Urgell i del comte de Foix. Amb la mort del comte Gastó I l'any 1315, el comtat de Foix i el vescomtat de Castellbò van evolucionar per separat al llarg de dues generacions. L'any 1391, però, va morir el comte Gastó III de Foix, el cèlebre Gastó *Febus*, sense descendència legítima. La crisi successòria es va resoldre a favor del seu cosí, Mateu I, que era besnét de Gastó I i vescomte de Castellbò des de 1381.³³ D'aquesta manera, el vescomte Mateu va tornar a aplegar sota la seva persona les dues meitats dels antics dominis familiars. Lluny de quedar satisfeta amb aquesta reunificació, l'ambició del nou comte Mateu picava molt més alt. Casat l'any següent amb Joana, la filla del rei Joan I de la Corona d'Aragó, el comte Mateu va reclamar, a la mort del seu sogre, la Corona per a la seva esposa, malgrat que la successió ja s'havia resolt a favor del germà del rei, Martí l'Humà.³⁴ Aquest episodi i la guerra que va esclatar a continuació, amb la invasió de Catalunya per part de les tropes foixenques, va tenir serioses repercussions sobre les valls d'Andorra, que foren confiscades pel rei com a càstig per la rebel·lió del comte Mateu, juntament amb la resta de les seves possessions del vessant sud del Pirineu.³⁵ Expulsat de la Corona d'Aragó per les forces reials, el comte es va refugiar als seus dominis bearnesos i va morir sense

26. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL: *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*. Vic. Eumo, 1995, p. 130-131.

27. FERRER I MALLOL, MARIA TERESA: "Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya" a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril 1988)*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, 1991, p. 156.

28. BAIGES I FAGES, 1993, doc. 64, p. 172.

29. Aquesta reflexió és recollida en un nou plet plantejat al voltant d'aquesta qüestió l'any 1391; BAIGES I FAGES, 1993, doc. 95, p. 218.

30. *Ibidem*, doc. 64, p. 172.

31. El privilegi en qüestió parla de les qüestions suscitàtes per les lleudes, marques o vectigals, totes elles càrregues que gravaven el pas de mercaderies, com un dels motius que obligava a convocar els prohoms massa sovint; vegeu VELA, 2002, doc. 25, p. 133-135.

32. BELENGUER I VELA, 2005, p. 235-238.

33. CASTILLON D'ASPET, 1852, t. 2, p. 44-47.

34. MIRET, 1900, p. 268-272.

35. BAIGES I FAGES, 1993, doc. 112, p. 250-251.

descendència l'any 1398.³⁶ Mateu tenia una germana més gran, Isabel de Castellbò, que fou la beneficiària de la seva herència. El seu marit, Arquimbau de Grailly, va negociar amb el rei Martí l'Humà perquè els fossin restituïts els dominis confiscats de la Corona d'Aragó. Finalment, el 13 de febrer de 1400, després d'imposar certes garanties, el rei va autoritzar la restitució del vescomtat de Castellbò i la senyoria d'Andorra, en aquest darrer cas sempre dins del marc establert pel Pariatge amb el bisbe d'Urgell,³⁷ i Isabel de Castellbò va esdevenir la primera de les tres Consenyores que ha tingut Andorra fins a l'actualitat.³⁸

La darrera ocasió en què va perillar el Cosenyoriu dels comtes de Foix sobre les valls d'Andorra fou a començaments del segle XVI. Novament, com havia passat en temps del comte Mateu, es va produir una situació en què un membre de la família reial aragonesa pogué substituir els descendents dels comtes de Foix, aleshores ja reis de Navarra, en la titularitat del Cosenyoriu. Cal tenir en compte que aquest fet a la llarga podria haver provocat una plena reintegració del territori a la Corona, com va acabar passant amb altres dominis subjectes a un pariatge en què aquesta substitució es va produir de forma efectiva, entre altres la vila d'Organyà.³⁹ Aquesta situació es va produir l'any 1512 quan, després de la conquesta del Regne de Navarra, el rei Ferran el Catòlic va confiscar tots els dominis que tenia la casa reial navarresa, descendent de la casa comtal de Foix, dins de la Corona d'Aragó.⁴⁰ Aquesta tasca fou encomanada a la reina Germana de Foix, segona esposa del rei Ferran, que actuava com a lloctinent general del monarca a les terres de la Corona d'Aragó,⁴¹ i que va rebre de mans del seu marit el vescomtat de

Castellbò i les valls d'Àssua, de Vallferrera i d'Andorra a títol vitalici. Aquesta donació es va acordar el 28 de gener de 1513.⁴² No obstant, en relació amb Andorra, la donació no es va arribar a fer efectiva, segons es desprèn del fet que tant l'any 1513 com l'any 1515 la qüestió d'Andorra fou percebuda per la reina Caterina de Navarra, tal com havia estat preceptiu fins aleshores.⁴³

El fet que la donació d'Andorra a la reina Germana de Foix no arribés a fer-se efectiva és un esdeveniment d'una importància major per a la història d'Andorra, sabent com van evolucionar la resta dels territoris on la reina va prendre possessió, la totalitat dels quals està actualment integrada al regne d'Espanya. Malgrat això, els motius d'aquest fet diferencial s'han mantingut fins ara en la penombra del coneixement històric.⁴⁴ Sembla ser, però, segons recull el *Compendio histórico* de l'Església d'Urgell, redactat entre 1762 i 1763,⁴⁵ que les motivacions que hi havia darrere d'aquest fet foren de caire més aviat tècnic i banals en aparença. Abans de presentar-los cal insistir en el fet que, d'acord amb el text del Pariatge de 1278, el Cosenyoriu comtal havia de retre homenatge al Cosenyoriu episcopal. Tot i que ja hem vist que aquesta pràctica va deixar ben aviat de ser efectiva, el Bisbe i l'Església d'Urgell tenien ben clara la naturalesa jurídica del domini episcopal sobre Andorra. Encara l'any 1437, amb la diòcesi urgellenca en seu vacant després de la mort de Francesc de Tovia, els canonges del capítol d'Urgell, en resposta a un requeriment dels representants dels homes d'Andorra sobre la situació jurídica dels andorrans, recordaven que el comte de Foix era feudatari de l'Església d'Urgell per les Valls.⁴⁶ D'aquesta manera, afirma el *Compendio histórico* que, en cas d'haver

36. MIRET, 1900, p. 288-289.

37. *Ibidem*, p. 297-298.

38. A banda d'Isabel de Castellbò, aquestes Consenyores han estat la reina Caterina de Navarra (1483-1517), i la reina Joana III de Navarra (1555-1572). Per la seva part, tot i que la reina Germana de Foix va rebre la senyoria d'Andorra de mans del seu marit l'any 1513, hom considera que no hi va desplegar el seu domini de forma efectiva, com veurem a continuació.

39. Sobre l'evolució del Cosenyoriu d'Organyà, vegeu GASCÓN, 2017, p. 68-70.

40. MIRET, 1900, p. 327-329.

41. ANTHONY, RAUL: "Notes sur la vicomté de Castelbon au début du XVIe siècle (1512-1528)" a *Annales du Midi*, t. 52, núm. 205, 1940, p. 5-8.

42. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Cancelleria Reial, Reg. 3559, f. 148^v-153^r.

43. ANTHONY, 1940, p. 8, nota 10.

44. Joaquim Miret i Sans, per exemple, es preguntava com van recuperar els successors dels comtes de Foix els seus drets sobre Andorra després d'aquest episodi; MIRET, 1900, p. 330.

45. El títol complet de l'obra és *Compendio histórico. Clara y sucinta noticia en lo eclesiástico, civil y político de la Ciudad, Santa Iglesia Catedral y Obispado de Urgel, con sus piezas justificativas y autores clásicos que la adornan*. Existeixen sis manuscrits parcials d'aquesta obra a l'Arxiu Capitular d'Urgell i un manuscrit íntegre a la Biblioteca de Catalunya, registrat amb la signatura Ms 170; vegeu MOLINÉ, ENRIC: "El *Compendio histórico* (1762/1763). Un nou manuscrit, sencer" a *Urgellia*, núm. XV, 2002-2005, p. 415-547.

46. VELA, 2002, doc. 45, p. 207-212.

volgut mantenir-se com a Consenyora d'Andorra, la reina Germana hauria hagut de pronunciar el jurament d'homenatge al bisbe d'Urgell, aleshores Pere de Cardona, *“lo que, según política, se consideró como gravíssimo absurdo, siendo por otra parte el obispo vasallo de sus magestades”*. Per aquest motiu, sempre segons el *Compendio histórico*, la reina Germana va declinar prendre possessió de les valls d'Andorra i, per tant, va continuar vigent el Cosenyoriu foixenc, sota la titularitat de la reina Caterina de Navarra.⁴⁷

Aquest darrer episodi és força il·lustratiu de la importància d'una sèrie d'aspectes jurídics d'aparença menor en la consolidació de les valls d'Andorra com a entitat política diferenciada al cor dels Pirineus. Si és indiscutible que la personalitat política andorrana, tal com l'entenem avui en dia, comença a caminar amb l'establiment del Pariatge de 1278, arran de l'equilibri aconseguit sobre les Valls entre els dos poders en lluita fins aleshores, no és menys cert que l'existència de certes asimetries entre tots dos senyors, bé fossin jurídiques, bé de capacitats reals del seu poder, també han tingut un paper específic, per bé que molt menys estructural i més circumstancial que el Pariatge, en la consolidació d'Andorra tal com la coneixem actualment, i si bé molts d'aquests aspectes no van acabar de quallar fins ja ben entrada l'edat moderna, es van començar a perfilar, d'una forma incipient, durant la baixa edat mitjana, tal com hem volgut transmetre en aquest article.

Annex: els Consenyors d'Andorra fins al començament del segle XVI

Consenyors episcopals

Pere d'Urtx (1278-1293): Consenyor arran del Pariatge de 1278

Guillem de Montcada (1294-1308)

Ramon Treballa (1309-1326)

Arnau de Lordat (1327-1341)

Pere de Narbona (1342-1347)

Nicolau Capocci (1348-1351)

Hug Desbac (1352-1361)

Guillem Arnau i Patau (1362-1365)

Pere de Luna (1365-1370)

Berenguer d'Erill (1371-1387)

Galceran de Vilanova (1388-1415)

Francesc de Tovia (1415-1436)

Arnau Roger de Pallars (1437-1461)

Jaume de Cardona (1462-1466)

Roderic de Borja i Escrivà (1467-1472)

Pere de Cardona (1472-1515)

Consenyors comtals

Roger Bernat III, comte de Foix (1278-1302): Consenyor arran del Pariatge de 1278

Gastó I, comte de Foix (1302-1315)

Gastó II, comte de Foix (1315-1343)

Gastó III, comte de Foix (1343-1391)

Mateu I, comte de Foix (1391-1396)

Confiscació per part del rei Martí l'Humà (1396-1400)

Isabel I, comtessa de Foix (1400-1413)

Joan I, comte de Foix (1413-1436)

Gastó IV, comte de Foix (1436-1472)

Francesc I, rei de Navarra (1472-1483)

Caterina I, reina de Navarra (1483-1517)

47. MOLINÉ, 2002-2005, p. 490-491.

Bibliografia

- ANTHONY, RAOUL: "Notes sur la vicomté de Castelbon au début du XVIe siècle (1512-1528)" a *Annales du Midi*, t. 52, núm. 205, 1940, p. 5-21.
- BABELON, JEAN-PIERRE: *Henri IV*. París. Éditions Fayard, 2009.
- J. BAIGES, IGNASI; FAIGES, MARIONA: *Diplomatari de la vall d'Andorra* (s. xiv). Andorra. Arxiu Històric Nacional, 1993.
- BALCELLS, ALBERT (dir.): *Història de Catalunya*. Barcelona. L'esfera dels llibres, 2004.
- BARAUT I OBIOLS, CEBRIÀ: *Cartulari de la vall d'Andorra (segles IX-XIII)*, I. Andorra la Vella. Arxiu Nacional d'Andorra, 1988.
- BARAUT I OBIOLS, CEBRIÀ: "L'evolució política de la senyoria d'Andorra des dels orígens fins als pariatges (segles IX-XIII) a *Urgellia*, núm. XI, 1992-1993, p. 225-299.
- BARAUT, CEBRIÀ; CASTELLS, JESÚS; MARQUÈS, BENIGNE; MOLINÉ, ENRIC: "Episcopologi de l'Església d'Urgell (segles VI-XI)" a *Urgellia*, núm. XIV, 1998-2001, p. 69-73.
- BAUDON DE MONY, CHARLES: *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIVe siècle*, vol. I, París. Alphonse Picard et Fils, Libraires-Éditeurs, 1896.
- BELINGUER, ERNEST (dir.); VELA, SUSANNA (coord.): *Història d'Andorra*. Barcelona. Edicions 62, 2005.
- CASTILLON D'ASPET, HENRI: *Histoire du comté de Foix*, t. I, *Histoire du comté de Foix depuis les temps anciens jusqu'à nos jours*. Toulouse. J.-B. Cazaux, Imprimeur-Éditeur, 1852.
- DEVIC, CLAUDE; VAISSETTE, JOSEPH: *Histoire Générale de Languedoc*, t. 9, Toulouse. Édouard Privat, Libraire-Éditeur, 1885.
- FERRER I MALLOL, MARIA TERESA: "Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya" a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril 1988)*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152-159.
- FLOURAC, LÉON: *Jean Ier, comte de Foix, vicomte souverain de Béarn, lieutenant du roi en Languedoc*. París. Alphonse Picard, 1884.
- GASCÓN I CHOPO, CARLES: "Els acords de pariatge al bisbat d'Urgell, segles XII-XV" a *Quaderns d'estudis andorrans*, núm. 10, 2017, p. 65-106.
- MIRET I SANS, JOAQUIM: *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó*. Barcelona. Imprenta «La Catalana» de J. Puigventós, 1900.
- MOLINÉ, ENRIC: "*El Compendio histórico (1762/1763). Un nou manuscrit, sencer*" a *Urgellia*, núm. XV, 2002-2005, p. 415-547.
- PAILHÈS, CLAUDINE: *Le comté de Foix, un pays et des hommes*. Cahors. La Louve éditions, 2006.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL: *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*. Vic. EUMO, 1995.
- VELA I PALOMARES, SUSANNA: *Diplomatari de la vall d'Andorra* (s. xv). Andorra la Vella. Arxiu Històric Nacional, 2002.
- VIADER, ROLAND: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle*. Toulouse. Presses Universitaires du Mirail, 2003.

El mas de Tolse. Evolució d'un domini senyorial (s. X – XIX)¹

Climent Miró i Tuset

Llicenciat en humanitats i doctorant a la Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona.
 Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell - Societat Andorrana de Ciències
 climentmiro@gmail.com

Resum

El mas de Tolse. Evolució d'un domini senyorial (s. X – XIX)

Aquest article analitza l'evolució de Tolse com a domini senyorial del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles i del Seminari d'Urgell. Engloba un període cronològic comprès entre el segle X i principis del XIX. El seu objectiu és constatar la pervivència d'aquesta vinculació senyorial.

Resumen

El "mas de Tolse". Evolución de un dominio señorial (s. X – XIX)

Este artículo analiza la evolución de Tolse como un dominio señorial del monasterio de San Sadurní de Tavèrnoles i del Seminario de Urgell. Engloba un periodo cronológico comprendido entre el siglo X i principios del XIX. Su objetivo es constatar la permanencia de esta vinculación señorial.

Résumé

Le "mas de Tolse". Evolution d'un domaine seigneurial (s. X – XIX)

Cet article analyse l'évolution de Tolse en tant que domaine du monastère de Sant Sadurní de Tavèrnoles et du Séminaire d'Urgell entre le Xe siècle et le début du XIXe. L'objectif principal est de confirmer la survie de ce lien seigneurial.

Abstract

The mas of Tolse. Evolution of a manorial domain (s. X – XIX)

This article analyses the evolution of Tolse as domain of the monastery of Saint Sadurní of Tavèrnoles and the Seminary of Urgell between the 10th century and the beginning of the 19th. The main objective is to verify the survival of this manorial connection.

Introducció

El mas de Tolse té els seus orígens en un vil·lar medieval que el segle X va passar a formar part dels dominis territorials del monestir veí de Sant Sadurní de Tavèrnoles. La seva jurisdicció es va mantenir lligada a la parròquia de Sant Julià de Lòria i a la del referit cenobi fins l'any 1592 quan va ser clausurat i els seus béns van passar a formar part del Seminari Tridentí que s'erigia a la Seu d'Urgell.² Com podrem comprovar, la seva dependència jurisdiccional va ser motiu d'un plet que l'any 1699 va originar la publicació d'una sentència redactada al Llibre d'actes del Seminari, conservat a l'Arxiu Capítular d'Urgell. En aquest article tractem l'evolució d'aquest domini senyorial des de la seva aparició documental fins a la publicació d'un certificat notarial del 1838 referent a una

Creu del Coll del Rep.
 Autor: Jordi Casamajor.
 Fotografia extreta de
www.jordicasamajor.nirudia.com

1. Voldria agrair la col·laboració de l'Arxiu Nacional d'Andorra, l'Arxiu Comunal de Sant Julià de Lòria i l'Arxiu Diocesà d'Urgell. També voldria agrair la supervisió de les transcripcions a Carles Gascón, Benigne Marquès i Lluís Obiols; i a Xavier Planas l'ajuda en la localització toponímica.

2. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari de Tavèrnoles (segles XIV – XVI)" a *Urgellia*, núm. XIV, 1998 – 2001, p. 439 – 444, doc. 398.

ACU, Llibre d'actes del Seminari (1692), signatura 270 bis. f. 102^v – 108^v.

concordia del 1625. Treballarem la transformació del vil·lar en un mas i com es va compartir la seva jurisdicció dins d'Andorra. La pròpia existència del mas i del règim senyorial a Espanya en devia afavorir la perdurabilitat. Sense anar més lluny, a finals del segle XVIII encara s'esmenta la figura del rector del Seminari com a "senyor alodial" del mas.³ El nostre propòsit és demostrar la pervivència d'aquesta jurisdicció senyorial d'origen medieval dins del territori andorrà des del segle X fins al segle XIX.

En aquesta recerca hem treballat fonts documentals procedents de l'Arxiu Capitular d'Urgell i de l'Arxiu Diocesà de Solsona publicats a la revista *Urgellia*. També hem consultat documents procedents del Llibre d'actes del seminari, conservat a l'Arxiu Capitular d'Urgell, i fonts procedents de l'Arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria digitalitzades i consultables a l'Arxiu Nacional d'Andorra.

Del vil·lar al mas

El monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles tenia el seu domini central en una àrea discontinua a la vall de la Valira compresa entre Castellciutat pel sud, i Tolse i Olivesa pel nord. Dins d'aquest domini hem de destacar el terme de Tavèrnoles, que estava centralitzat pel monestir i el vil·lar homònim. L'abadia tenia tota la jurisdicció en aquest terme, que comprenia també els llogarrets d'Anserall, Morters i Estelareny.⁴ Segons Cebrià Baraut és força probable que algunes adquisicions de Sant Sadurní de Tavèrnoles a Andorra ho foren d'abans del segle X.⁵ Sense deixar Baraut, a partir del segle XII la política territorial del cenobi en referència a Andorra se centrà en la conservació de les possessions i en un desinterès per adquirir-ne de noves. Baraut troba en els motius d'aquest canvi l'expansió comtal cap al Sud, en territori conquerit als andalusins, on hi havia terrenys més

rics i productius que als Pirineus.⁶ Un altre motiu podria ser el de la consolidació del poder senyorial a l'àrea pirinenca del Comtat d'Urgell. Quan els comtes s'establiren a la terra plana, els Castellbò, els Caboet i l'Església d'Urgell es convertiren en els grans senyors feudals d'aquest territori. Els monestirs, que sempre havien tingut el patronatge dels comtes, quedaren en una posició secundària en aquesta àrea, conservant els seus antics dominis jurisdiccionals.

Dels dominis andorrans de Sant Sadurní de Tavèrnoles, el mas de Tolse és dels que hauria perdurat més en el temps, atès que serà dels que passaran a formar part de les possessions del Seminari en el moment de la seva fundació l'any 1592.

El primer document de Tolse és una controvertida donació d'un comte Miró al monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles referida al vil·lar "*vocatur Tubine simul cum ipsa ecclesia Sancti Andree*".⁷ En aquella època primerenca el vil·lar de Tolse es relaciona amb el terme parroquial de Sant Julià de Lòria, del qual sempre en formarà part, aleshores integrat al territori urgellità. El document original de la donació, que no s'ha conservat, va ser transcrit el 1456 per ordre de l'abat Jaume Ibars.⁸ Segons aquesta còpia, que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Solsona, el comte Miró va donar el vil·lar de Tolse a Sant Sadurní de Tavèrnoles el 20 d'agost de l'any 28 del regnat del rei Carles (867 si es tracta de Carles el Calb; o 925 si fa referència a Carles el Simple).⁹ Segons Cebrià Baraut, cap d'aquestes dues dates s'avindria amb les del comte Miró (948 - 966), germà de Borrell II, comte de Barcelona i d'Urgell. La primera data podria fer referència al comte Miró I, anomenat el Vell i vinculat a Conflent (870 - 896); i la segona al comte Miró II, anomenat el Jove, de Cerdanya (897 - 896). Seguint Baraut, la referència al document de l'abat Calort -la darrera menció del qual és del 835- refuta la possibilitat

3. Arxiu Nacional d'Andorra (ANA), fons de l'Arxiu Comunal de Sant Julià de Lòria (ACSJ), 520. Document 2 de l'apèndix.

4. Pronunciat "Tavernoles" pels habitants del poble d'Anserall.

5. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 31.

6. *Ibidem*, p. 31.

BARAUT, CEBRIÀ: *Cartulari de la Vall d'Andorra. Segles X - XIII*, vol. II. Andorra. Govern d'Andorra, 1990, p. 8.

7. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 80, 81, doc. 7.

8. Molt probablement Jaume Ibars devia ser un abat comendatari, no resident al monestir, habitual en aquella època.

9. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 33.

que algun d'aquests dos comtes puguin ser el d'aquest document.¹⁰ Per aquest motiu, Baraut creu que la donació es tracta d'un document fals, tot i ser redactat en època antiga, possiblement a finals del segle x o inicis de l'xi.¹¹ Una concòrdia de l'any 1625 relativa al terme de Tolse entre els propietaris del mas i els Cònsols del Comú de Sant Julià de Lòria atribueix la donació al comte Miró. L'acord fa referència a una còpia de l'any 1260 de la donació del comte Miró.¹²

El notari Pere Antoni Rossell redactà i signà aquest acord entre els propietaris del mas i el Comú de Sant Julià de Lòria. Pel que sembla, consultà aquesta còpia del segle XIII. Malauradament aquest protocol no s'ha conservat.¹³ Aquest acord va ser transcrit de l'original o d'una còpia al *Liber Bullarum*, redactat el segle XVIII. Aquest cartulari, que es conservava al Seminari d'Urgell, va desaparèixer cremat durant el saqueig que va patir aquesta institució religiosa i educativa l'any 1936 en el transcurs de la Guerra Civil (1936 - 1939). Mossèn Pere Pujol en redactà un regest en un manuscrit que en recull nombrosos del cartulari desaparegut.¹⁴

L'arxiu patrimonial de Casa Serola conserva una còpia d'aquest acord o concòrdia entre Tolse i el Comú de Sant Julià de Lòria.¹⁵ El Comú conserva un certificat de l'any 1838, escrit pel notari Pere Calvet i Serdaña.¹⁶ Aquest certificat

notarial és la transcripció d'una quarta còpia de l'original. Tot i que la donació de Miró és un document fals, còpia d'un possible original desaparegut, descriu com devia ser el territori d'aquell petit vilar situat al sud del terme de Sant Julià de Lòria, prop del riu Valira i a redós de l'església de Sant Andreu. Possiblement es tractava d'un domini d'origen comtal, com també ho eren d'altres ubicats en àrees properes que també passaren a dependre de Sant Sadurní de Tavèrnoles.¹⁷ El comte ho lliurava al monestir amb els delmes i les primícies que n'obtenia.¹⁸ La donació també comprenia casals, horts, terres, vinyes, i els seus arbres fruiters. El document descriu també les afrontacions del terme del vilar: les viles anomenades la Moixella i Fontaneda, el grau d'Aixovall, i el riu Negre.¹⁹ Aquests límits eren extrems, i d'alguna manera n'exageraven el domini, com ho feien altres afrontacions de l'època, probablement amb la voluntat d'incloure-hi petites parcel·les disperses o de marcar la rogalia de manera aproximada. El mateix document descriu de manera més precisa la rogalia, indicant un terme més petit i aproximat, tot i les incongruències, amb el que deu tenir actualment.²⁰ L'acta de consagració de l'església del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles del 1040 esmenta la dependència del vilar i l'església de Sant Andreu de Tolse, amb els referits delmes i primícies, i també amb l'afegit d'altres tributs: les oblacions i els cementiris.²¹

10. *Ibidem*, p. 78, doc. 5. Es tracta del precepte de l'emperador Lluís el Piadós referent al monestir de Sant Salvador de Vedella (13-3-835): "[...] Proinde noverit omnium fidelium sancte Dei ecclesie nostrorumque tam presentium quam futurorum industria quia Calortus, abba monasterii Sancti Saturnini, adiens serenitatem culminis vocabatur villa Tineosi, in pago videlicet bergense [...]".

11. *Ibidem*, p. 60.

12. *Ibidem*, p. 33.

13. De Pere Antoni Rossell se n'ha conservat un manual de prísies: ANA, Tribunal de Corts (TC), 234: "*Manual de prízies de diversos instruments rebuts per mi Pere Antoni Rosell, notari públic y ordinari de les valls de Andorra, comensant als 30 de novembre de l'ani 1627*". I ANA, TC, 235: "*Manuale priziarium Antonii Montanya, loci de les Caldes, parochie et vallium Andorre, pro discreto Petro Antonio Rossell notarium et scribaniam regentis, die undecima mensis martii millesimo sexcentesimo vicessimo octavo in villa Andorre inceptum*".

14. ACU, Fons Pere Pujol, *Regestos del Liber Bullarum*, f. 219^v - 220.

15. ANA, Arxiu de Casa Serola (ACS), p. 6.

16. ANA, ACSJ, 875. Document 3 de l'apèndix.

17. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 99 - 100, doc. 28.

BARAUT, CEBRIÀ: *Cartulari de la Vall d'Andorra. Segles X - XIII*, vol. II. Andorra. Govern d'Andorra, 1990, p. 30 - 31, doc. 4.

18. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 80 - 81, doc. 7.

19. Riu situat al nord-oest de Tolse i que no hem de confondre amb el Runer, situat més al sud.

20. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX - XIII)" a *Urgellia*, núm. XII, 1994 - 1995, p. 80 - 81, doc. 7: "[...] Et terminant ipso villare cum ipsa ecclesia, ex una parte in torrente qui discurrit inter Pedros et puio, et ex alia usque in via que vadit a Olonesa vel in ipso constructo de torrente, et ascendit per ipsam costum usque in rocam de Reb, et descendit per ipsa costum usque in torrentem qui discurrit de ipsa Moxela, et ascendit per aliam costum super ipso Boxadero, et vadit usque in ipsa roca subtus Moxela, et sich descendit in ipso gradu sutirano de Abresen, de .III°. in ipso grado prope ipso torrente qui discurrit in Albiniano, de .III°. vero parte terminatur in Banarto vel in ipsa strata publica [...]".

21. *Ibidem*, p. 128 - 133, doc. 59: "[...] Deinde et ipsam ecclesiam Sancti Andree apud Tubine cum decimis et primiciis et oblationibus et cimiteriis cum domibus, terris et vineis in illo villaro de ipso campo, cum omnibus sibi pertinentibus [...]".

Força temps després, el 1167, l'abat Berenguer, amb la congregació de monjos de Tavèrnoles, va establir Tolse com a mas. El van donar a Martí Bernat i a la seva muller, anomenada Maria, amb totes les seves pertinències i afrontacions.²² La transformació del vil·lar en mas reestructurà el terme de Tolse, encara que el document deixa entreveure l'existència d'un antic responsable o tinent anomenat Bernat Guillem, que restava a càrrec dels nous possessors.²³ Martí Bernat i Maria havien de ser fidels a Sant Sadurní de Tavèrnoles si volien conservar l'explotació, que podien llegar en herència a un dels seus fills. Els nous possessors restaven també lligats al monestir amb les condicions marcades en l'establiment d'aquest mas, com la divisió dels fruits de la collita, i el pagament de diferents tributs de les explotacions existents i futures.²⁴ Baraut esmenta el segle XIII com l'inici de la decadència del cenobi de la Valira. Molts documents palesen aquesta directriu negativa, que s'accelerà el segle XIV arreu d'Europa amb la crisi alimentària, la pesta, la disminució de la població per mort i migració, el consegüent abandó de terres, i la disminució de les rendes.²⁵ Un altre factor que no hem d'oblidar és el del començament de la Petita Edat de Gel. Durant el segle XV la regió patí una seqüència sísmica que també afectà el monestir.²⁶ Com a mostra de l'inici de la crisi del monestir, en referència a Tolse, l'abat Ramon, com a conseqüència dels precs i demandes de la congregació de monjos, va lligar el 1215 les rendes i fruits

obtinguts del mas a la rebosteria del monestir. D'aquesta manera, el mas col·laborava directament en el manteniment alimentari de la comunitat del proper cenobi de Tavèrnoles.²⁷ En aquesta línia de decadència hem de destacar les pretensions episcopals d'apropiació de l'abadia amb la consegüent recaptació dels delmes i altres tributs dependents de les seves esglésies i parròquies.²⁸

De Sant Sadurní al Seminari

Ja en època moderna, el 1587, el possessor del mas, Simó, delmat per deutes que havia heretat dels seus avantpassats, posà els seus béns en poder de la Cort de Justícia de les valls d'Andorra amb la finalitat de pagar els seus creditors. Prèviament, aquests no li volgueren comprar les seves terres i prats. Antoni Vila, de Sant Julià de Lòria, com a procurador del monestir, assabentat que els béns de Simó serien dipositats a la Cort per ser distribuïts pels creditors, esmenà en aquell embarg que els propietaris dels béns i l'heretat de Tolse tenien l'obligació de pagar un cens anual de 18 sesterons de blat. Aquesta quantitat i les impagades estaven referenciades al llibre de Capbreu dels censos *comdalls* de Sant Sadurní de Tavèrnoles. Vila demanà a la Cort que els deutes al monestir s'incloguessin als béns a pagar. Per aquest motiu, el monestir rebé 200 lliures barceloneses; sobre el prat anomenat gran, 549 lliures i 10 sous; i sobre la terra dels castanyers amb els castanyers i altres arbres, 153 lliures més.²⁹ Creiem que

22. *Ibidem*, p. 228 – 229, doc. 165.

23. *Ibidem*, p. 228 – 229, doc. 165: “[...] de vineis quas plantavit Bernardo Guillermo donetis tertiam partem, de aliis medietatem [...] Sub tali conditione comendamus tibi Martino Bernardo eundem mansum ut dones Bernardo Guillermo comedere et bibere et vestire atque calzare in vita honorifice, cum aliis convenientiis quas convenisti Berengario priori quas tu scis, quo accepimus nos prefati a vobis iam dictis triginta solidos numorum [...]”.

24. *Ibidem*, p. 228 – 229, doc. 165: “[...] preterea persolvas omnibus eidem cenobio de expletis qui de eorum manso exhierint omnium ipsorum medietatem, ita ut nos mittamus medietatem seminis, de toto alio alaude donetis tertiam partem, de vineis quas plantavit Bernardo Guillermo donetis tertiam partem, de aliis medietatem. Alaudium vero et vinea de ipso gradu Pilonis ad amunt donamus vobis per casaltium ab integro, et faciat nobis servitium .II. cestarios rasos frumenti ac sextarium venaloni et canadas quinque de vino puro venales et quator argencias de carne et una quarta de civada [...]”. “[...] Et ipsas plantas que facitis, donetis nobis nostrisque successoribus tertiam partem fideliter et ad ipsa era sextarios duos ordeí et duos segali de cebadas pro bordia [...]”.

25. Bois, Guy: *La gran depresión medieval: Siglos XIV i XV. El precedente de una crisis sistemica*. València. Universitat de València, 2009.

MIRÓ, CLIMENT: “El monestir de Santa Cecília d'Elins durant el segle XIV: la decadència i el seu trasllat a la vila de Castellbò” a *Interpontes*, núm. 3, 2014, p. 157.

26. TURU, VALENTÍ; GASCÓN, CARLES: “Pont Trencat: La seqüència sísmica de 1427-1428 a la Vall de la Valira” a *Interpontes*, núm. 1, 2010, p. 209.

27. BARAUT, CEBRIÀ: “Diplomatari del Monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX – XIII)” a *Urgellia*, núm. XII, 1994 – 1995, p. 281, doc. 229. “[...] Ita siquidem quod quilibet qui predictam expensam teneverit per totum annum in perpetuum in unaque ebdomanada .II°. et .III°. feria det cuique fratrum .III°. ova, in quadragesima vero et in adventu Domini det unicuique fratrum convenientem scutellam ossarum et de sopes de pulcro pane et triticeo in predictis diebus per unaquamque ebdomanam [...]”.

28. *Ibidem*, p. 302, doc. 252; p. 310 – 314, doc. 260; p. 318 – 322, doc. 265.

29. BARAUT, CEBRIÀ: “Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles XIV-XVI)” a *Urgellia*, núm. XIV, 1998 – 2001, p. 436 – 438, doc. 396.

aquesta disminució de la propietat podria haver comportat una possible disgregació del seu parcel·lari, però en cap cas, del seu terme, atès que el monestir de Sant Sadurní en tindria bona part de la jurisdicció.

La formació dels Estats nacionals allunyà els centres de poder polític de les regions muntanyenques amb una conseqüent disminució de les rendes i del poder dels petits senyors baronials del país. Alguns membres d'aquesta noblesa local aviat donaren suport a grups de bandolers que es desplaçaven des del nord de la serralada del Pirineu cap al sud. Les autoritats els identificaven com a protestants, tot i que la majoria no ho eren.³⁰ De fet, l'aparició de les reformes protestants provocà la celebració del Concili de Trento, una reacció de reforç del catolicisme que se centrà bàsicament en tres àmbits: la formació de la clerecia, l'organització diocesana i de la litúrgia.

Pel que fa al primer àmbit, que és el que afecta a Sant Sadurní de Tavèrnoles, el papa Climent VIII acabà amb la dinàmica decadent del monestir el 1592 i ordenà amb les seves rendes erigir el Seminari Tridentí de la Seu d'Urgell. Aquesta nova institució procurà una major formació del clergat d'acord amb les directrius conciliars. La fundació del Col·legi de Sant Andreu de la Companyia de Jesús de la Seu d'Urgell també contribuïa a reforçar els aspectes ideològics i teològics del catolicisme local, a part de tenir cura de la formació educativa. A partir d'aquest moment, la història dels dominis de l'antic cenobi de la Valira quedarà lligada a la nova institució educativa i religiosa de dependència episcopal.

Pel que fa al segon àmbit, el rei Felip II proposà al Papa, com a barrera pel protestantisme, l'erecció de bisbats prop de la frontera amb França. Aquest va ser el cas de Jaca,

Barbastre i Solsona. D'aquesta manera el monarca, a banda de reforçar la barrera contra el protestantisme que hi havia a França, s'assegurava una major xarxa de fidelitats i un major control del territori.³¹

Pel que fa al tercer àmbit, la reforma de la litúrgia se centrà en la unificació del ritual de la missa, instituint la missa Tridentina. Trento també donà relleu a un reforç de la jerarquia del catolicisme.

Visures i concòrdies: Quart, Comú i particulars

La possible disgregació del parcel·lari de Tolse de finals del segle XVI podria tenir cert contrapunt durant el segle XVII, quan era un domini del Seminari. Els propietaris de Tolse adquiriren altres parcel·les que, a priori, estarien situades fora dels límits del seu terme, com seria el cas de la compra d'un comunal l'any 1636.³²

Algunes actes del Consell del Comú de Sant Julià de Lòria del segle XVII reflecteixen l'existència d'un parcel·lari de diferent propietat dins del terme de Tolse. Aquest seria el cas de l'arrendament, el 1656 per part del Comú, d'un prat situat dins d'aquest terme a Andreu Pal.³³ Temps després, el 1673, el Comú ordenà que unes egues malaltes de cal Nagol s'establissin a les terres de la borda que aquesta família tenia al terme de Tolse.³⁴ L'any 1682 el Comú va vendre un tros de comunal a Batista Mirambel, a la roureda de Tolse sota el cortical del referit Nagol.³⁵

Les relacions dels propietaris de Tolse amb els veïns del Quart de Fontaneda pel que fa els límits de termes, rodalies i usos de la muntanya foren motiu de controvèrsies durant el segle XVII.³⁶ De fet, la concòrdia del 1625, tot i que la capitalitza la institució comunal, és conseqüència d'aquestes diferències sobre els usos i els límits territorials.

30. OBIOLS, Lluís: "Dissentir en lo repartiment del bisbat: la reacció del Consolat de la Seu d'Urgell davant la creació del Bisbat de Solsona (1590 - 1623)" a *Oppidum. Revista cultural del Solsonès*, núm. 10, 2012, p. 21 - 42.

OBIOLS, Lluís: *Lo niu de bandolers de Catalunya. Els setges del castell d'Arsèguel (1588 - 1592)*. La Seu d'Urgell. Edicions Salòria, 2012.

31. OBIOLS, Lluís. "Dissentir en lo repartiment..." p. 21 - 42.

32. ACSJ, Acords del Comú, L02 0405. 12/03/1636. Es ven un tros de comunal sobre el camp marí a la casa de Tolse.

33. ACSJ, Acords del Comú, L02 0335.

34. ACSJ, Acords del Comú, L02 0133. 25/10/1673: "[...] dit dia arreste lo Consell y donet terra a les egues de Nagual per ser malaltes en ses possessions mateyx que es a la borda ten al terme de Tolze y que no les deyx eyxir [...]".

35. ACSJ, Acords del Comú, L02 0272.

36. El 1561 existeix una súplica al Tribunal de Corts referent a drets de pastura de la casa de Tolse. ANA, TC, súplices, 751. Dada aportada per Lluís Obiols.

Segons Olivier Codina, els Quarts eren inicialment una associació de veïns que administrava l'ús de l'espai necessari per un nucli habitat que combinava l'agricultura i la ramaderia d'estabulació. Ocasionalment en treien llenya, fusta per la construcció i productes naturals, com herbes remeieres. Les terres dels Quarts se situarien a l'entorn d'aquests nuclis, a la part baixa de les vessants i al fons de la vall. Els Quarts canviaren la seva estructura veïnal per una de més purament administrativa quan es consolidaren els Comuns. Els Comuns van acabar acaparant la centralitat política en perjudici dels Quarts. Codina també reflexiona sobre l'existència d'uns nuclis de població dispersa que es trobaven a la perifèria dels nuclis principals dels Quarts.³⁷ El Quart de Fontaneda envoltava les terres del terme de Tolse per la part de muntanya fins arribar al riu Valira. Estava conformat per un nucli principal, Fontaneda, i una sèrie de nuclis dispersos com la Moixella o el Pui d'Olivesa, vinculat a Olivesa i a Abresem, un antic vilar medieval, com ho havia estat també Tolse.³⁸ Aquestes diferències prosseguiren més enllà de la concòrdia. Poc temps després, el 3 d'abril del 1628, els veïns del mas de Tolse i del Quart de Fontaneda dugueren les seves desavinences a una visura. El motiu no era altre que els drets de pastura. Els propietaris de Tolse pretenien pasturar en uns terrenys del terme del Quart: els solans de Soquer i de Mossers, i les costes del Jou i de la Moixella. Per contra, els veïns del Quart volien accedir al terme de Tolse. Els visuradors determinaren que els veïns de Tolse podrien pasturar al solà de Soquer i a la costa de Jou i no

als altres llocs. Mentre que els del Quart de Fontaneda no podien entrar dins del terme de Tolse.³⁹

Aquestes limitacions configuraven la singularitat que tenia Tolse respecte el Quart de Fontaneda, i de retruc, de tota la Parròquia de Sant Julià de Lòria. Per una banda tenien cert dret a fer ús d'aquests recursos propers, que conformarien part del territori del Quart, i per l'altra el seu terme restava tancat a l'ús que en podien fer el veïns del Quart.

Pel que sembla, els problemes sobre els usos dels recursos entre els veïns i el mas de Tolse continuaren i s'allargaren en el temps. L'1 de juliol del 1657, el Comú de Sant Julià de Lòria acordà que el cònsol Antoni Nagol, Andreu Pal, Jaume Mitjavila, Pere Bringué, Antoni Bou i Antoni Soler, sentenciessin sobre una qüestió que tenia la casa de Tolse amb la Parròquia per l'ús de llenyar que havia fet Martí del Pui d'Olivesa.⁴⁰ Entre aquests homes s'hi trobava Antoni Soler, propietari del mas de Tolse, que temps després, el 1658, es queixà al Comú que Pere Bringué del Pui d'Olivesa, un altre dels comissionats, també havia llenyat al seu terme. En aquesta ocasió, el Comú acordà que Bringué no llenyés més dins del terme de Tolse.⁴¹ El 1659, el Consell del Comú sentencià que Bringué del Pui d'Olivesa no podia llenyar ni pasturar al terme de Tolse. Aquest acord sorgí després que el propietari del mas mostrés al Comú una carta del notari Maties Ribot.⁴² Poc temps després, el 24 de febrer del 1661, el Comú ordenà a Bringué que no pasturés més les seves cabres i ovelles dins del terme de Tolse i el cominava a fer-ho a la muntanya de Rocafort.⁴³

37. CODINA, OLIVIER: *De fer et de laine. Les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle*. Perpinyà. Universitat de Perpinyà (Presses Universitaires de Perpignan), 2005, p. 33.

38. Els quarts de Sant Julià de Lòria eren el de Baix, el de Dalt, Nagol, Bixessarri, Aixirivall, Auvinyà i Fontaneda. FITÉ, RICARD: *Introducció al dret administratiu andorrà*. CoHecció Monumenta Andorrana, núm. 4. Andorra la Vella. Editorial Casal i Vall, 1974, p. 38.

39. ACSJ, Acords del Comú, L02 0501 i L02 0502.

BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVIII*. Andorra. Govern d'Andorra, 1997, doc. 45, p. 173 - 174. Extret de l'ANA, ACSJ, Llibre d'actes (1617 - 1787), f. 280.

40. ACSJ, Acords del Comú, L02 0253.

41. ACSJ, Acords del Comú, L02 0303.

42. ACSJ, Acords del Comú, L02 0256.

43. ACSJ, Acords del Comú, L02 0033. 16/2/1661: "[...] Dit dia arreste lo Consell que atès lo dit Bringué del Puy a menat les cabres y ovelles al terme se li a sinyale fer lo següent primerament que vaja al solà de Rocafort fins al serrat en vista de Ayxovall y a la part de coll de Jou tot serrat fins al camí qui va al torrent dels aberadors y dret amunt al peu del roch de la hegua y també se li done tot lo solà de lo Quer per anar a pasturar lo prat de dit Suep (?) també si li mane a dit Bringué que no entro ab cabres y hovelles al terme de des acenyalet al bestiar de Tolse y tot lo sobre dit tindrà dit Bringué en pena del cot de la parròchia [...]"

El mateix dia, Antoni Soler, del mas de Tolse, aportà un manament del veguer Anton Peguera que donava facultat als còsols i consellers perquè s'executés. No disposem d'aquest document i tampoc tenim constància que es referís als plets que tenia la casa de Tolse amb els seus veïns (ACSJ, Acords del Comú, L02 0033).

L'any 1663, Antoni Soler de Tolse va demanar al Comú fer una altra visura per la rodalia del seu terme.⁴⁴ Les disputes pels termes i els seus usos entre Tolse i cal Bringué del Pui d'Olivesa continuaren: el Comú de Sant Julià ordenà el 1675 a Francesc Bringué Vila que eixamplés el camí de Tolse que passava per les seves terres.⁴⁵ El Comú demanà el 1697 al propietari de Tolse una acta de concòrdia que va firmar amb el Gastó de Fontaneda i una altra que va firmar amb el Bringué del Pui d'Olivesa.⁴⁶

La pròpia configuració de les desavinences termenals ens porten a afirmar que el Comú en capitalitzava la major part. El Quart de Fontaneda ho fa amb la concòrdia del 1628, tot i que aquesta acta es conserva a l'Arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria. Durant el segle XVII el Comú ja estava plenament immers en una dinàmica d'enfortiment davant dels Quarts, que en aquella època ja es trobaven com a entitats administratives subsidiàries.

La pertinença de Tolse (1699)

Aquests plets que tenien els veïns, i la pròpia naturalesa de la jurisdicció de Tolse dins de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, conduïren el 1699 a una sentència arbitral sobre la naturalesa del referit terme entre els prínceps i el Consell General d'una banda i el Seminari de la Seu d'Urgell de l'altra. El doctor en lleis de la Seu d'Urgell, Tomàs Feu,⁴⁷ actuà com a jutge i va deliberar en el conflicte. Un altre doctor en lleis, Rafael de Cruïlles,⁴⁸ veguer Episcopal, hi intervenia en nom del reverent Germà Guillamó, prevere i

rector del Seminari. El síndic de les Valls, Joan Antoni Torres,⁴⁹ va intervenir en nom del Consell General; i Francesc Julià Cano⁵⁰ en nom del bisbe d'Urgell, com a Príncep sobirà que era d'Andorra.⁵¹

Damunt de la taula hi havia una diferència que enfrontava el rector del Seminari amb el Consell General per la pertinença política i jurisdiccional del mas de Tolse. El rector hi era com a senyor jurisdiccional d'Anserall "i les seves dependències", entenen aquí l'antic terme de Sant Sadurní de Tavèrnoles i els seus dominis, en aquell moment pertanyents al Seminari. El Consell General defensava els seus interessos polítics i els dels Coprínceps ("per l'interès que pertany als Prínceps de dites valls i també sobre propi interès polítics").⁵²

El rector del Seminari pretenia exercir tota la jurisdicció econòmica i política del terme de Tolse (civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa). Per la seva banda, el Consell General pretenia tot el contrari, i afirmava que els Prínceps l'ostentaven tota. Pel que sembla, les dues parts presentaren documents i escriptures, que en el cas del Seminari devien ser en bona part provinents de l'arxiu de l'antic monestir. Aquest arxiu compartiria probablement una doble ubicació: el Seminari i l'església parroquial d'Anserall, que havia estat l'abacial de Sant Sadurní de Tavèrnoles. Cal recordar que aquesta parròquia i el seu terme estaven vinculats jurisdiccionalment al Seminari. El doctor Tomàs Feu resolgué que amb la documentació presentada pel Consell General, pel que fa a la jurisdicció

44. ACSJ, Acords del Comú, L02 0198.

45. ACSJ, Acords del Comú, L02 0140.

46. ACSJ, Acords del Comú, L03 0096. Podria guardar relació amb les actes del comú del 1657, 1658 i 1659 especificades més amunt.

47. Tomàs Feu era membre d'una notable família de lletrats i notaris de la Seu d'Urgell.

48. Els Cruïlles eren una família originària de Girona. Un membre d'aquesta família, Ignasi de Cruïlles Sarriera, va ser un destacat canonge de la Catedral d'Urgell. MOU, MONTSERRAT: "El gironí Ignasi de Cruïlles de Sarriera, canonge d'Urgell (1683 - 1731). La capella de la Mare de Déu de Montserrat i el sagrari llevadís" a *Urgellia*, núm. XIX, 2015 - 2018, p. 493 - 550.

49. Joan Antoni Torres era membre d'una notable família de prohoms de la Mosquera (Encamp). En aquella època aquesta família tenia una companyia ramadera de bestiar oví amb els Areny Torres d'Ordino (9.000 caps de bestiar). Aquesta casa família també dedicà part de la seva activitat econòmica a la producció de ferro, a l'agricultura i al comerç.

CODINA, OLIVIER. *Op. cit.*, p. 157, 195, 242, 272, 301, 304, 335, 349, 364, 396, 412 i 423.

50. Julián Cano Thebar era un clergue toledà nascut cap al 1646. Era un carmelità, doctor en teologia, que acabà essent prior del col·legi d'aquesta orde a Madrid, predicador reial i qualificador de la inquisició. Fou presentat al rei com a bisbe d'Urgell i nomenat el 1695. El Consell de la Terra acordà els detalls de la recepció per quan hagué de pujar a jurar els privilegis. El 1699, any de la sentència, assistí al concili de Tarragona. A causa de les seves simpaties amb el rei Felip V, es refugià a Castella el 1705. Atesa la seva fidelitat, Felip V el proposà com a bisbe d'Àvila, on morí el 1719. BARAUT, CEBRIÀ; CASTELLS, JESÚS; MARQUÉS, BENIGNE; MOLINÉ, ENRIC. "Episcopatge de l'Església d'Urgell (segles VI - XXI)" a *Urgellia*, núm. XIV, 1998 - 2001, p. 94.

BASCOMPTE, DOMÈNEC. *Op. cit.*, p. 369 - 370, doc. 137.

51. Arxiu Capítular d'Urgell, Llibre d'actes del Seminari (1692), p. 116, signatura 270 bis. Document 1 de l'apèndix.

52. *Ibidem*, p. 116, signatura 270 bis.

econòmica i política, la casa i el mas de Tolse estava subjecte a la seva autoritat, “d’antiquíssima consuetud i observància” i “sos habitants estan i deuen estar en quant al predit subjectes al Consell de dites valls i Consell particular de la parròquia”. En referència a unes escriptures que presentà el doctor Cruïlles, els delmes i els censos recaptats havien d’anar al Seminari.⁵³

Davant del dubte que li deuria sorgir arran de la documentació aportada per ambdós litigants, el doctor Feu no va poder determinar quina era la jurisdicció privativa de Tolse i resolgué que a partir d’aquell moment la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, i alta i baixa, era indivisa entre els oficials dels Prínceps de les Valls d’Andorra i els del Seminari. A partir d’aquell moment, l’oficial de justícia que tractés un plet a Tolse l’hauria d’acabar. En cas d’apel·lació, el litigant no ho podria fer al superior d’aquest oficial de l’altra jurisdicció.⁵⁴

La sentència també estipulava que en cas d’una rogalia o visura sobre diferències de terme, si la demanda provenia d’un habitant d’Andorra hi hauria d’assistir un batlle d’Andorra. En cas que la demanda provingués d’algun habitant de Tolse, els visuradors haurien de ser de la parròquia i el batlle hauria de ser el del Seminari. En un tercer supòsit, si provingués d’un foraster, aquest podria escollir l’assistència d’un dels batlles d’Andorra o el del Seminari. El que desitgés.⁵⁵

El contingut d’aquest acord definí sobre el paper les diferències que hi podien haver sobre la naturalesa de Tolse. La presència d’aquesta decisió no deturà les diferències i plets que enfrontaren els habitants del mas de Tolse, el Quart de Fontaneda i el Comú de Sant Julià de Lòria.

Visures amb particulars

Sense anar més lluny, uns anys més tard, el 1730, Francisco Camisó, el Gastó de Fontaneda, demanà al Comú de Sant Julià de Lòria una visura per resoldre una diferència a la partida de Moixella que tenia amb Joan Ricart, propietari del mas de Tolse.⁵⁶ Les diferències entre els Tolse i els Gastó provocaren el 1732 que el Comú de Sant Julià de Lòria ho deixés en mans del Consell de la Vall i del Síndic.⁵⁷

El Comú va nomenar el 1741 una comissió, formada per Francisco Escabrós i Jaume Baixench –amb l’acord del rector del seminari–, per una diferència que tenia amb el mas de Tolse sobre uns límits situats al peu d’un prat a prop del Valira, propietat del veí Germà Font.⁵⁸ Un any més tard, el 1742, el Comú nomenà Josep Moles Mateu i el mas de Tolse Anton Puig perquè tractessin una diferència que guardava relació amb un arenal que el propietari de Tolse reclamava com a seu. Segons el Comú, abans de l’any 1726, quan hi hagué un aiguat, aquell arenal formava part del curs del riu Valira. Els representants acordaren que l’arenal era comunal.⁵⁹ Dos anys després, el 1744, el Comú de Sant Julià de Lòria va vendre un altre arenal, possiblement es tractava del mateix o un de proper, a Germà Font. Aquest arenal es trobava a la partida compresa entre el mas de Tolse i el peu del prat del referit comprador, el de la diferència de terme entre el Comú i Tolse de l’any 1741.

Temps després, el 18 de maig del 1776, el Comú nomenava dos comissionats per un altre plet: el doctor Ignasi Fiter i Rossell i Bartomeu Bou, àlies Toni de Pere. Per la seva banda, el propietari del mas de Tolse nomenà com a comissionats Baptista Bons i Esteve Rossa.⁶⁰ El 18 d’agost el Comú va comissionar l’esmentat doctor Ignasi Fiter perquè

53. *Ibidem*, p. 116, signatura 270 bis.

54. *Ibidem*, p. 116, signatura 270 bis.

55. *Ibidem*, p. 116, signatura 270 bis.

56. ACSJ, Acords del Comú, L03 0308.

57. ACSJ, Acords del Comú, L03 0321. 11/08/1732: “[...] Dia 11 de Agost de 1732 se a tingut Consell manat y Campana tocada per si y afecte de una pendència den Tolse ab Consell de la Parròquia de Sant Julià o a presentat al Consell de la Vall y lo Consell

de la Vall a respost y ho ha deixat en mans del síndic per posar medi en aqueja pendència dit dia se fa menció [...]”.

58. ACSJ, Acords del Comú, L03 0373.

59. ACSJ, Acords del Comú, L03 0378 i L03 0505.

60. ACSJ, Acords del Comú, L04 0154.

es reunís amb el rector del Seminari per tractar sobre la trencada del terme de Tolse amb el del Comú.⁶¹ Possiblement aquests nomenaments guarden relació amb les disputes termenals de l'entorn del peu del prat de Germà Font.⁶²

Durant el mes d'octubre del 1776 uns comissionats del Comú, del propietari del mas de Tolse, Guillem Soler, i del rector del Seminari, com a senyor jurisdiccional de Tolse, realitzaren una altra visura d'aquest terme. En aquesta visura s'especificà que un tros de prat que delimitaren dins del terme de Tolse es tornés al propietari del mas. Anteriorment el Comú havia venut aquest prat a Isidre Font, veí de Sant Julià de Lòria, que no el volgué tornar. S'acordà que Isidre Font es quedés el tros de prat. Aquesta decisió judicial va ser motiu d'apel·lació per part del propietari del mas.⁶³

Ja al segle XIX, l'any 1811 hi hagué una sentència de visura de primera instància per una qüestió de fites entre el Gastó de Fontaneda i el mas de Tolse.⁶⁴ Pocs anys més tard, el 1817 hi hagué una visura de tercera instància per un plet iniciat per Julià Ribes de Tolse contra Simeó Canturri, àlies Bou, de Fontaneda.⁶⁵ Una altra diferència fou motiu d'una rodalia l'any 1837 duta a terme per Lluís Riba, cònsol de la Massana, i Tomàs Palmitjavila, cònsol d'Encamp.⁶⁶ Poc després, el 1838, possiblement per l'existència d'un altre plet, o possiblement perquè el Comú en pogués tenir una còpia autenticada, el notari Pere Calvet i Serdaña expedí el 9 de novembre una còpia de la concòrdia de l'any 1625.⁶⁷

Les qüestions territorials que acabaren davant d'un tribunal de veeduria amb la consegüent visura no conformen una singularitat del terme de Tolse, atès que són corrents entre veïns. La singularitat és la pròpia jurisdicció de Tolse, atès el seu origen com a domini monacal. Aquesta qüestió, lluny

d'amortir-se amb l'arribada del liberalisme a Espanya i la finalització de les senyories baronials i senyorials, sembla que continuà a Tolse al llarg del segle XIX.

Conclusió

Tolse constitueix un terme amb una singularitat dins del Principat d'Andorra. El vilar de dependència comtal fou motiu d'una controvertida donació al monestir benedictí de Sant Sadurní de Tavèrnoles pel fet que l'únic document que s'ha conservat d'aquest acte és fals. Tolse constituïa la part superior del domini central del monestir de Sant Sadurní. L'establiment del mas deuria dinamitzar-ne l'explotació. La propera presència dels protestants francesos a la vessant nord del Pirineu i el Concili de Trento van motivar la fundació del Seminari de la Seu d'Urgell. Les rendes del decadent i clausurat monestir de Sant Sadurní enfortiren la seva erecció. A partir d'aquell moment Tolse va dependre també jurisdiccionalment de la nova institució d'ensenyança religiosa.

La pròpia configuració del seu terme i els usos que es feien del territori proper (agrícola i ramader d'estabulació) motivà un seguit de diferències entre Tolse i el Quart de Fontaneda i el Comú de Sant Julià de Lòria. Aquestes diferències van perdurar al llarg dels segles XVII i XVIII. Al segle XIX les sentències de visura entre veïns, particulars, també foren remarcables, encara que usuals arreu d'Andorra.

La pertinença i la jurisdicció de Tolse va ser motiu d'una concòrdia de referència el 1625 i d'una sentència arbitral el 1699. Aquesta concòrdia va ser un document clau que ratificà la jurisdicció del mas fins l'any 1838, quan el notari Pere Calvet i Serdaña en redactà el certificat que es conserva a l'arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria.

La sentència arbitral del 1699 determinà la pertinença i la

61. ACSJ, Acords del Comú, L04 0158.

62. El propietari del mas i Isidre Font Bonet, per una banda, i per l'altra els cònsols del Comú de Sant Julià de Lòria, comparegueren el 21 de maig del 1777 davant del batlle Antoni Bons Jordà per resoldre el litigi de la venda que va fer el Comú a Germà Font, difunt, d'un tros de terreny, possiblement un arenal (ACSJ, 522).⁶³ Aquesta compareixença sembla relacionada amb el plet que tenien el propietari del mas, el Comú i Isidre Font.

63. ANA, ACSJ, 520. Document 2 de l'apèndix.

64. ANA, Notaria de Marc Vila (NMV), 853.

65. ANA, NMV, 883.

66. ANA, ACSJ, 120.

67. ANA, ACSJ, 875. Document 3 de l'apèndix.

jurisdicció de Tolse entre els Coprínceps i el Consell amb el Seminari de la Seu d'Urgell. Aquest document hauria de ser objecte d'un estudi més ampli a través de consultes exhaustives a d'altres fonts documentals, públiques i privades, que per motius de temps no hem pogut realitzar. La seva redacció i guarda al Llibre d'actes del Seminari de la Seu d'Urgell en denota la importància. També mereixeria una recerca més àmplia el seguit de plets de caràcter territorial, usuals al país, amb el Comú i el Quart, amb una consulta exhaustiva de les sentències del Tribunal de Corts, els protocols notariais i els arxius particulars. La pròpia existència del mas de Tolse demostra la pervivència d'una jurisdicció d'origen medieval que

romangué a l'Edat Moderna i al començament de la Contemporània. Els plets termenals que esmenten els representants del Seminari en són un clar exemple. Aquest és el cas del rector, "com a senyor jurisdiccional del lloch de Ancerall y ses dependències",⁶⁸ "com a tal señor directe, y alodial del mas de Tolse",⁶⁹ o "per consegüent administrador de les rendes y altres emoluments de dit monestir y abadiat de Sant Serni de Tabernoles".⁷⁰ També ho és del representant judicial, el batlle esmentat en la sentència del 1699,⁷¹ que en aquest cas podria recaure també en la persona del batlle d'Anserall,⁷² i també la figura d'un notari i escriba oficial.⁷³

68. ACU, Llibre d'actes del Seminari (1692), p. 116, signatura 270 bis. Document 1 de l'apèndix.

69. ANA, ACSJ, 520. Document 2 de l'apèndix.

70. ANA, ACSJ, 875. Document 3 de l'apèndix.

71. ACU, Llibre d'actes del Seminari (1692), p. 116, signatura 270 bis. Document 1

72. ANA, ACSJ, 875. Document 3 de l'apèndix.

73. ANA, ACSJ, 875. Document 3 de l'apèndix.

Apèndix documental

Document 1

La Seu d'Urgell, 21 de març de 1699

El doctor en lleis Tomàs Feu promulga una sentència arbitral sobre la pertinença i la jurisdicció del Mas de Tolse a instàncies de Rafael Cruilles, veguer episcopal, que actua com a representant del rector del Seminari de la Seu d'Urgell i senyor jurisdiccional d'Anserall; i de Joan Antoni Torres, síndic de les valls d'Andorra, que actua com a representant del Consell General i del bisbe Francesc Julián Cano. El doctor Feu conclou que el mas pertany en el polític i econòmic a les valls d'Andorra i està subjecte al Consell General i al Comú de Sant Julià de Lòria; els delmes i censos es pagaran al seminari; i la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa s'exercirà per indivís per oficials dels coprínceps i per oficials del seminari.

ACU, Llibre d'actes del Seminari (1692), p. 116 (resta de pàgines no numerades), signatura 270 bis.

Nosaltres, lo doctor Rafel Cruilles, veguer de Andorra, elegit y nomenat per lo reverent Germà Guillamó prebere y rector del Seminari que vuy és, y Joan Antoni Torres, síndich de les valls de Andorra, elegit y nomenat per part del Concell de dites valls, obrant de ordre del ihlústríssim y reverendíssim senyor dom Francesc Julián Cano, bisbe de Urgell, príncep Sobirà de les valls de Andorra, a efecte de decidir y terminar les qüestions que y ha entre lo dit reverent rector y casa del Seminari, com a senyor jurisdiccional del lloch de Ancerall y ses dependències, y lo Concell de dites valls de Andorra per lo interès que pertany als prínceps de dites valls, y també per son propi interès polítich en y sobre la casa y mas de Tolse y son terme, pretenent dit rector del Seminari com a señor predit tenir y exercir tota jurisdicció econòmica y política, civil, criminal, mer y mitg imperi, alta y baixa en dita casa y terme de Tolse y dit Concell de la Vall, pretenent lo contrari, ans bé pretenent pertànyer a dit Concell la jurisdicció econòmica y política, y als prínceps de dites valls tota jurisdicció civil i criminal, mer y mitg imperi, alta y baixa, per lo qual efecte havent vist mirat y attentament raconegut les escriptures y papers que per una y altra de les dites parts sens són

estats ensenyats, y havent tingut per ço differents conferències junt ab lo doctor Thomàs Feu de la present Ciutat de Urgell, per est efecte per nosaltres cridat y nomenat per a tenir major acert en la deliberació y la resolució que havem presa que és del tenor següent:

Primerament atnent y considerant que dels papers y escriptures que per part del Concell de dita vall sens són estades ensenyades, resulta clarament que en quant al polítich y econòmic y mòdica coherció sobre les coses polítiques y econòmiques, és la dita casa y mas y terme de Tolse subjecte al Concell de dita vall y ésser eixa la antiquíssima consuetut y observància. Per ço determinam y declaram que la dita casa, mas y terme de Tolse en quant al polítich y econòmic y mòdica coherció és dins del terme y confins de les valls de Andorra, y que la dita casa y terme y sos habitants estan y deuen estar en quant al predit subjectes al Concell de dites valls y Concell particular de la parròchia, sí y segons com altre qualsevol habitant de dites valls, observant y subjectant-se a tot allò que qualsevol habitant de ellas està subjecte.

Ítem per quant nos consta lilegítimament de les escriptures que havem vistes que les dècimes y censos de dits casa y terme de Tolse, tocan y espectan a la casa del Seminari de la present ciutat, determinam y declaram que aquelles y aquells aja y dega rébrer independentment lo rector del Seminari que vuy és y per temps ser, si y de la mateixa manera que fins lo dia de vuy ses observat.

Ítem attès que dels papers y escriptures que havem vist no havem pogut determinar a qui toca la jurisdicció privativa de dita casa y terme de Tolse, per ço, per evitar contínues molèsties y dissencions y sens perjudici dels drets, tant a quiscuna de les parts dites com als dits prínceps pertanyents y espectants als quals no entenem perjudicar, ans bé entenem preservar aquells drets a qualsevols sia que pertangan pro bono pacis, determinam y declaram que ara y en avant, la dita jurisdicció tant civil com criminal, mer y mitx imperi, alta y baixa, en dita casa, mas y terme de Tolse, se exercesca cumulative y per indivís per los oficials dels prínceps de dites valls de Andorra y oficials de la dita casa del Seminari, de tal manera que lo oficial que primer aurà previngut lo judici axí civil com criminal devant de ell, se dega finir y terminar segons dret, lley, ús, pràctica y

consuetut que ell dega servir, y la apellació de ell se aja de fer al superior de dit oficial, y que en ninguna manera puga lo altre oficial de la altra jurisdicció, que no tindrà la prevenció del judici, entrometre-se ni inmiscuir-se en la cognició de dita causa o causes civils y criminals, ni dependents ni emergents de elles. Y en cas y aja dupte sobre la prevenció, pretenent quiscú dels oficials aver-se-li primer denunciat lo cas criminal o fets altres procehiments, o demanada justícia civil, en tal cas se dega averiguar ab papers o testimonis ex bono et equo qui primer aurà previngut lo judici, conferint-se per ço los dos oficials en la dita casa de Tolse, y averiguada la prevenció dega lo que no aurà previngut cessar de pretenció deixant la coneixensa a aquell que aurà previngut lo judici. Y en cas no obstant tota esta diligència fos turbida la determinació de la prevenció, en tal cas degan concórrer los dos oficials en la declaració de la causa en primera instància. Y per ço, per fer dita declaració, se degan conferir tots dos en la casa de Tolse avisant-se lo un al altre. Y la apellació de ells sia ad libitum de la part apellant al jutge superior de un o altre dels dits oficials.

Ítem per evitar tot gènere de controvèrsia y disenció, declaram y determinam que attès que les visures de térmens, aygües, boschs, camins y demés, etcètera, són pertanyents al econòmich y polítich així que deuen fer-se com està acostumat en dita casa per los prohòmens y visuradors de dita vall y parròchia, empero moltes vegades és necessària la assistència de un oficial de justícia com per rébrer testimonis, o altremet en tal cas, declaram y determinam, que si la visura és demanada per algun, o alguns de dites valls, dega assistir lo batlle de les valls de Andorra. Y si es demanada per los habitants de dita casa, mas y terme de Tolse, en tal cas encara que los visuradors sian com deuen de la parròchia de Sant Julià, en tal cas dega assistir lo batlle del Seminari per lo efecte predit, e si serà demanada per altre o altres que no seran de la dita casa y terme de Tolse ni de les dites valls de Andorra, en tal cas tinga la llibertat la part que demanarà la visura demanar també la assistència a un dels dits batlles de Andorra y Seminari aquell qu'els apareixerà. Y així ho firmam en la Ciutat de Urgell als vint y un de mars de mil sis-cents noranta y nou.

doctor Rafel Cruylles, veguer.

Joan Antoni Torres, síndich.

Et Feu utriusque iuris doctor.

Carta lecta et publicata fuit huiusmodi arbitralis sententia, provisio seu declaratio per dictos dominos Raphaellem Cruylles, iuris utriusque doctorem vicarium, Joannem Antonium Torres, syndicum, et Thomam Feu, iuris utriusque doctorem, in palatio episcopali urgellensi die vigesima prima mensis martii anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo nono. Perlegente me, Petro Dalmau, auctoritatibus apostolica et regia notario publico Civitatis Urgelli, instrumento et presentibus quoque protestibus reverendo Felice Gallart canonico, villae Trempi, et Hyeronimo Sanxo nottario, Civitatis Urgelli, ad presenta vocatis specialiterque et assumptis.

Sig(+)num meum Petri Dalmau, auctoritatibus apostolica et regia notarii publici Civitatis Urgelli, qui huiusmodi sententiae instrumentum recepi scribere feci et clausi in fidem.

Document 2

La Seu d'Urgell, 9 d'octubre del 1777

Citació judicial a Esteve Roca, comissionat i cònsol en cap del Comú de Sant Julià de Lòria, i a Isidre Font, també d'aquella vila, perquè compareguin davant del tribunal per respondre a una súplica de Guillem Soler, del mas de Tolse, referent a la propietat d'un tros de prat que es troba dins del terme de Tolse i que el Comú de Sant Julià de Lòria vengué a Isidre Font.

ANA, ACSJ, 520.

Nos, lo doctor Joan Martí y Riera, en la Ciutat d'Urgell populat per sa magestad christianíssima (que Déu guardi), y per lo il·lustríssim señor bisbe de Urgell, príncep soberà de las valls de Andorra y jutge supremo de ditas valls.

Als honorables batlles, nuncios y demés oficials de la Cúria de ellas salut en lo Señor,

Sabreu com per part a Guillem Soler, àlias Tolse, pagès del mas de Tolse, parròquia de Sant Julià de Lòria de las mateixas valls, lo dia present e infrascrit, nos ha presentat una súplica del thenor següent:

Magnífich señor jutge de las valls de Andorra, Guillem Soler,

àlies Tolse del mas de Tolse, parròquia de Sant Julià de las mateixas valls, com en dret tinga lloch devan vostra mercè compareix y diu que habent comparegut devan Anton Bons Jordà, batlle de aquellas valls, en 25 de setembre del present any, dirigint sa pretenció contra lo Comú de la vila de San Julià de Lòria, eo per ell contra Esteve Roca, son comisionat el cònsol en cap, per a què dit Comú, inseguint la seva terminació feta en lo octubre del any pasat de mi set-sents setanta y sis, per los comisionats del mateix Comú, del suplicant y del rector del Col·legi Tridentino de Urgell, y com a tal señor directe, y alodial del mas de Tolse, ab la qual terminació dits comisionats dividiren ab tota rectitut lo comprès dins del terme de Tolse y lo restant del Comú de dita vila, y per consegüent reintegrès al suplicant un pedàs de terra, li falta, que se encontra dins la rodalia del mas de Tolse, per ser son dueño y l·legítim posehedor. No obstant, habent comparegut també Isidro Font, de la mateixa vila, rehusant deixar la dita terra que és un tros de prat comprès dins la rodalia de Tolse, ab lo supòsit que lo dit Comú los hauria venut y ab altres pretextos que no proceheixen en dret, attenent dit señor la resistència de dit Isidro Font, y en ninguna manera la justificada pretenció del suplicant com ni tampoch la oferta del Comú de resarcir al dit Isidro Font tot quant hages pagat per rahó de dit tros de terra, no reparà en sentenciar, declarar y pronunciar que lo suplicant no perturbia al dit Isidro Font en la posesió de dit tros de prat, suposant tenir-lo en virtut de las concebudas vendas fetas per lo Comú de Sant Julià, imposant perpetu silenci en la pretenció del suplicant y condemnat-lo als gastos de aquella sentència, com tot és de véurer de la còpia de aquella, que fe e fahent y en quant se acompanya per insertada y esent com és la tal sentència notòriament nulla, perjudicial y gravatòria, de aquella, se apella lo suplicant dins l·legítim temps, cuya appellació li admeté en 4 del present lo referit batlle, remetent-la a un com consta ab decret del mateix dia 4 del corrent, continuat en lo peu de la còpia produïda. Y volent ara continuar la dita appellació devan vostra mercè y son tribunal: Per lo tant suplica, que incertada la producta a dit fi, sian despachadas lletras citatòrias, mandatòrias e inibitòrias segons estil, dirigidas al Comú de la vila de Sant Julià, y al

citad Isidro Font, y batlle Antoni Bons Jordà, y per a tot sian fetas las provisions y manaments segons estil, y tot com millor en dret tinga lloch. Oficial i procurador. Giberga.

Al peu de la qual fou per nos feta la provisió següent:

Die nona octobris millesimo septingentesimo septuagesimo septimo, admisa et quatenus inseratur, expediantur litterae, citatoriae et inibitioniae petita de juxta stilum. Marti judex.

Y nos inseguin lo tenor de ella vos diem y manam, que de part nostra, citeu com nos citar manam als dits Esteve Roca, comisionat de dita vila de Sant Julià de Lòria y son cònsol en cap, y a Isidro Font, per a què, dins lo termini de deu dias contadors des de la notificació de las presents en avan, comparegan, si comparèixer voldran per si o son l·legítim procurador, devan nos y nostra Cúria per a deduhir de son dret, y altrament respóndrer y satisfacer al exposat per dit Guillem Soler, àlies Tolse, pues que de lo contrari, pasat dit termini se proseguirà en dita causa y sos mèrits fins a sentència definitiva, y sa total execució inclusive ab citació de tots actes y solitas comminacions adversas en res no obstant, més contumàcia exigint inibint per so a tots, y sengles batlles, y oficials predits del coneixament de dita causa, y mèrits de ella abdicant-lo, per dit efecte, en tot lo poder y jurisdicció, baix decret de nullitat, de tots los actes fahedors. Dat en la Ciutat de Urgell, als nou de octubre de mil set-cents setanta-set.

Vist Martí judex. Escrivà de la cúria de ditas Valls. Esteve Guarda y Ninou, notari

Concorda ab son original de que fas fe.

Esteve Guarda y Ninou, notari.

Document 3

Andorra la Vella, 23 d'agost de 1838 (9 de setembre del 1625)

Certificat del notari Pere Calvet Serdaña que dona fe d'una escriptura del 9 de setembre del 1625 sobre una concòrdia del mas de Tolse amb els homes de Sant Julià de Lòria resultant d'una visura entre els comissionats de Tolse, amb exprés consentiment de l'administrador del Seminari d'Urgell, i els comissionats del Comú de Sant Julià de Lòria sobre unes boïgues. El representant del Seminari mostra una còpia del 1260 de la donació de Tolse al monestir de

Sant Sadurn de Tavèrnoles per part d'un comte anomenat Miró. La concòrdia estableix que els homes de Sant Julià de Lòria no podran péixer, boïgar, llenyar i empriuar dins del terme de Tolse. Els habitants de Tolse podran fer-ho als comunals de Sant Julià.

ANA, ACSJ, 875.

Pere Calvet y Serdaña, notari públich de la vila y valls d'Andorra.

Certifico, que per mans de l'honorable cònsol majó de la parròquia de Sant Julià, Bonaventura Riba /a/ lo Sacases, se me ha posat de manifest una certificació, que a la lletra és com se segueix:

Thomàs Palmitjavila y Areny, per la autoritat ordinària notari públich del lloch de Encamp y valls de Andorra, certifico y fas fe, que per a mans de Simon Canturri, àlias Bou, pagès del lloch de Fontaneda, parròquia de Sant Julià, com a comissionat que afirma ser del Quart de dit lloch de Fontaneda, se me ha presentada y exivida una escriptura de concòrdia sobre la partida del mas de Tolse ab los hòmens de Fontaneda, que a la lletra és del tenor següent: Universis et singulis fidem facio, ego Josephus Dalmau, auctoritatibus apostolica atque regia, notario publico Civitatis Urgelli scribaque Curies et negotiorum domus Seminarii Urgellii, et eo homine segens scripturas publicas, et privatas in archivo scripturarum dicte domus repositas et bene custodiatas. Quod in eodem archivo et in scripto dicto de Andorra inveni quoddam instrumentum thenoris sequentis:

Hoc est exemplum bene et fideliter sumptum in Civitate Urgelli a quodam publico et autentico instrumento, non viciato, non cancellato, nec non aliqua sui parte suspecto thenoris sequentis:

Hoc est translatum bene et fideliter sumptum in villae Andorrae Veteris, die decima quarta mensis octobris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo trigessimio a suo vero originali in quadam publica papirea contento et scripto in Scrivania Vallium Andorrae recondito cuyus aprissde thenor talis est:

In Nomine Domini, com fos qüestió littae y contravèrcia de llarch temps part comensada entre Pere Casanoves àlias Tolse y Ramon Busquets àlias Tolse, sogre y gendre, del

mas Tolse, parròquia de Sant Julià de una part agents, y los magnífichs cònsols, consellers, y consell de la dita parròquia de Sant Julià de Lòria, valls de Andorra y Bisbat de Urgell part altra defendents. Y assò acerca de certa queixa y agravi pretenent dits Tolses de péixer, y pasturar, y llenyar los particulars de dita parròquia de Sant Julià dins los àmbits, jurisdicció, y rogalia del mas de Tolse, entenent que no ho podien fer sens gran agravi de ells y sos successors, los dits cònsols de dita parròquia de Sant Julià, entenent o podien fer per estar-ne en posesió de molts anys sobre totes les quals perteses, demandes y agravis, se eran conferits moltes vegades devant la magnífica Cort de les valls de Andorra sens averi nunca declarat. E com per evitar y llevar tota manera de qüestions y letigis y altres danys e inconvenients, que en lo esdevenidor se porian inseguir venint a tracte y concòrdia de la una part y de consentiment de la altra, y dits Tolses de exprés consentiment del molt reverent mossèn Juan Custurer, beneficiat en la Iglèsia Catredal de Urgell, y al present del Seminari de la Ciutat de Urgell, rector, y per consegüent administrador de les rendes y altres emoluments de dit monestir y abadiat de Sant Serni de Tabernoles; de que dit terme de Tolse, y de allí ahon era la dita qüestió y pretesas fos vesurat per personas expertas y neutrals en ditas cosas assignant per adassò y anomenar las personas infrascritas per al dia y hora present, a saver és, per part dels dits Tolses al il·lustre señor Joseph Garriga, en drets doctor, ciutadà de la Seu de Urgell, lo dit mossèn Juan Custurer, lo honorable Bernat Torner, batlle del lloch de Anserall, y Ramon Pallerès de dit lloch de Anserall, y per part dels hòmens de Sant Julià los honorables Andreu [en blanc] de Sant Julià, Pere Antoni Nagual del lloch de Nagual, Pere Nagual de dit lloch de Sant Julià, Anton dit Palmitjavila y Jaume Gastó del lloch de Fontaneda, tots de la parròquia de Sant Julià de Lòria, tots los quals sobrenomenats, instats y demanats per las parts se són conferits personalment un dijous entre vuit y nou hòrens de la matinada juntament amb lo notari y testimonis infrascrits en la collada nomenada lo alt del Rep, que és terra tinent, cultia y terme de Fontaneda, y aygua vessant de part del migdia del terme de Tolse y de la Muxella. Y ajuntats en la dita collada del Rep hont Ramon Tolse Busquets com agent comensà de proposar sa demanda,

dient y exposant que en dita collada del Rep entenie entrave lo terme de Tolse de la part de tremuntana, y que vaixaba aigua vessant tot camí de la Muxella dret a uns noguers grans, que hi ha en lo dit torrent, y de aquí tiraba enllà y hamunt en un puix de roca que y ha dejús las pardinas y cortal de Gastó de la Muxella (sic), y de aqueix puix dret al torrent de Buló, y fins a Balira al final del prat de Andreu Pal, que és estat de Folch de Juberrí, y que unes bohigues, que havien fetas y bogadas lo any present al dit coll del Rep a la part de Tolse, eran en dit son terme de las quals entenia tirar lo ters del blat, y los hòmens de la parròquia de Sant Julià, negant totalment sa demanda y proposició, digueren y respongueren que antenian que dites boïgas eran en lo terme propi de Sant Julià, y no gens en lo terme de dit mas de Tolse per estar-ne en poseció de boïgar y pasturar de aqueix solar que memòria de hòmens no trobaria en contrari.

Y sobre las pretesas demandas y respostes, lo dit mossèn Juan Custurer feu ostenció de una còpia de la donació habie fet un tal compte Miró del mas de Tolse al monastir de Sant Cerni de Tabernoles en data del any mil dos-cents seixanta. La qual donació designava la rodalia y terme de dit mas Tolse, la qual rodalia comensaba a la part de solixent ab riu Negre ahont se junta ab lo riu Pedrós, y de dit riu Negre designava costa amunt a l'alt del Rep, y de dit alt del Rep al riu Moixella sobre lo baixader, de aquí en avant fins a Balira com està ja dit en la proposició de dit Tolse, y per quant de dit alt és al coll del Rep nos podia ben véurer ni deslluir lo dit solà dejós del coll del Rep, ni trobades creus, segells, ni fites que puguessen donar-los llum ni camí per a sanear-se de la veritat, ni tampoch lo acte de dita donació fes menció alguna de creus ni altres señals, se determinà que tots los prenomnats baixassen al dit de la Moxella, ahont també se feu moltes diligèncias en cercar señals y fites, y tampoch se ni trobà alguns. Y del dit riu, las demàs terres que y ha més enllà de dit riu de Gastó de Fontaneda, de las quals se miraban y vejian dit solà y bohigas fetas en aquell, ahont per no trobar-se señals de la divisió de dits termes se tingué algunas competèncias de com lo dit terme se podria partir y dividir, y de dit coll del Rep haont se habie de entendre que habie de baixar al riu de la Moxella per quant dit Tolse deie pasaba tot camí des del coll del Rep dret al cortal de

Gastó y pardinas de la Moxella. Y dits hòmens de Sant Julià entenian que de dit coll del Rep baixava dret havall ha dit torrent, y vehent que nunca se igualaban de ells a ells ditas parts, dit senyor Garriga proposà debant las ditas parts, y demés assistens que a ell li aparexia, per evitar qüestions, letigis y debats entre las ditas parts, se posàs en mà de quatre personas neutrals y no interesadas en ditas coses. La qual proposició aprobaren las ditas parts y per adassò foren elegits lo dit senyor doctor Garriga, Bernat Torner de Anserall, Andreu Pal y Pere Nagual de Sant Julià, Ramon Pallerès de Anserall, y Macià Ribot de les Caldes de Andorra, tots los quals habent mirat y designat lo dit terme tots de un acort resolgueren se fes una creu al cap del coll del Rep, y de aquí se fes altra creu en una roca blanca redona grosa que y ha més avall en lo solà, y de dita roca blanca vingués a una roca que és sobre un montón de terra que té una cana ho més de alt, poch amunt de una font que hi ha en lo dit torrent de la Moxella, ahont fessen altra creu, y de aquí dret ha la dita font ahont habian de posar altre señal, y de qui dret enllà al final de les terres de Gastó de Fontaneda, dret al puy que es dejós dit cortal de Gastó y pardinas de la Moxella haont habian de fer altre señal, y de aquí dret al torrent de Bulló, y riu de Balira, los quals señals haguessen de fer dit Tolse y hòmens de Sant Julià. Més avant concordaren amigablement ditas parts, que de aquesta hora en avant en tot temps esdevenidor dels dits señals, creu y fites en enllà y aball vers la part de Tolse ninguns hòmens de la parròquia de Sant Julià puguen bohigar, lleñar, péixer, emprivar, ni pasturar, ni tampoch dit Tolse y los seus puguen en dit temps esdevenidor entrar a pasturar, llenyar, ni boïgar en tots los solans de Fontaneda, salbo emperò que dit Tolse y los seus podran fer anar pasturar los vestiars gros y menuts per les herbes comunes com hun dels abitans de dita parròquia de Sant Julià. Y sempre y quant que vestir de dit mas Tolse passaran més avant de dits señals y tampoch dits hòmens de la parròquia de Sant Julià al terme de Tolse se imposan ditas parts graciosament y qualsevol de aquelles ban de la parròquia, y assò tantas quantas vegades se trobarà esser fet lo contrari, dels béns dels contrafaents exigidors. La qual concòrdia és estada feta, firmada y jurada per las ditas parts y quiscuna de aquelles, així com ha cadascú tocava, y tocar podie en lo esdevenidor,

so és, per lo dit Ramon Bosquets àlias Tolse de una part, y per los sobre nomenats y deputats per lo Consell de la parròquia de Sant Julià de part altra. Tots los quals y calsevol de ells han promès, y jurat ha Déu nostre Señor y als seus sagrats evangelis en poder del notari infrascrit vel publica et autentica persone que tindran y servaran tenir, y servir faran tot lo demunt dit y en res faran, ni fer faran lo contrari sots obligació de tots y sengles béns seus, so és, dit Tolse dels béns seus y los dits deputats de dita parròquia béns de aquella y singulars de dita parròquia. Fet és estat en lo dit terme de la Muxella, parròquia de Sant Julià de Lòria, valls de Andorra, Bisbat de Urgell, en una feixa de terra de Gastó de Fontaneda, devant de la font del riu de la Muxella, vuy dijous als onse dies del mes de setembre any de la nativitat de Jesucrist Señor nostre mil sis-cents vint y sinch. En los quals juntament concòrdia y promissió foren presents per testimonis los honorables Ramon, batlle de la Ciutat de Urgell, Juan Subirà del lloc de Sant Julià menor de dias, y los dits Ramon Pallerès y Bernat Torner de Anserall, tots del Bisbat de Urgell.

Sig(+)^{num} mei Petri Antoni Rossell loci de la Aldosa parroquia de la Massana, auctoritate comdominorum vallium Andorrae nottarii publici et ordinarii dictarum vallium qui hoc presens transuntumo ha sua originali sumpsi una cuius melius veridice comprobare scribere facio et clausuli requisitus. Sig(+)^{num} Josephi Artigalás auctoritatibus apostolica et regia Civitatis Urgelli nottarii publici. Hoc exemplo testis: Sig(+)^{num} mei Josephi Rabassa, auctoritate apostolica et regia nottarii publici Civitatis Urgelli, qui huius modi exemplum.

Sig(+)^{num} Josephi Dalmau, auctoritatibus apostolica et regia, nottarii publici Civitatis Urgelli, qui huius modi exemplum a suo vere originali sumptum testificatum que ut supra parent exempla vel scribere fecit, et requisitus clausit die XX Juli M D CC X I I et ut de premissis manu propria scriptis in studio et exempla ab omnibus plena impedatiro fides.

Ego idem Josephus Dalmau nottarius et scriba supra memoratus hic me subscribo: Certifico lo baix firmat de que com lo present altre és extret de una còpia extreta del manual de la casa del Semenari de la Ciutat de Urgell feta certificació jun lo doctor Anton Casany, nottari y scriba de la casa del Semenari de la Seu de Urgell, lo dia 24 de novembre de 1718. Ita est doctor Miquel Folch, vicari perpetu de la iglèsia de Sant Julià de Lòria. Com tot lo referit es aixís de veure y resulta de son original a què me remeto. Y per a què cònstia ahont convinga a instànsia del dit Simon Canturri com a tal comissionat, dono la present certificació escrita de la mia pròpia ma, que signo y firmo ab mon solit y acostumat signe als dos dias del mes de juny del any mil vuit-cents trenta y dos: En testimoni (+) de veritat. Thomàs Palmitjavila Areny, per la autoritat ordinària notari públich del lloch de Encamp y valls de Andorra.

Y per a que conste con referència a dit original ahont convinga, dono lo present que signo y firmo en la vila de Andorra als vint y tres dias del mes de agost del any mil vuit-cents trenta y vuit.

Es testimoni (rúbrica) de veritat.

Pere Calvet y Serdaña, notari.

Els enfrontaments entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo per la competència en el dret d'ús dels béns comunals (1697-1699)

Domènec Bascompte i Grau

Historiador i arxiver del Comú de Canillo. Societat Andorrana de Ciències
 dmc@andorra.ad

Resum

Els enfrontaments entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo per la competència en els drets d'ús dels béns comunals (1697-1699)

L'enfrontament entre el Comú de Canillo i dos prohoms de la parròquia d'Ordino pels drets d'ús dels béns comunals obligà al Consell de la Vall a intervenir i causà un greu i extraordinari conflicte institucional entre el Consell de la parròquia de Canillo i el Consell de la Vall.

Resumen

Los enfrentamientos entre el Consejo de la Vall y el Comú de Canillo por la competencia en los derechos de uso de los bienes comunales (1697-1699)

El enfrentamiento entre el Comú de Canillo y dos prohoms de la parroquia de Ordino por los derechos de uso de los bienes comunales obligó al Consejo de la Vall a intervenir y causó un grave y extraordinario conflicto institucional entre el Consejo de la parroquia de Canillo y el Consejo de la Vall.

Résumé

Les affrontements entre le Conseil de la Vallée et le Comú de Canillo pour une mise en concurrence des droits d'utilisation des biens communs (1697-1699)

La confrontation entre le Comú de Canillo et deux prohoms de la paroisse d'Ordino pour le droit d'utiliser des biens communs a forcé le Conseil de la vallée à intervenir et a provoqué un conflit institutionnel grave et extraordinaire entre le Conseil de la paroisse de Canillo et le conseil de la vallée.

Abstract

The clashes between the Consell de la Vall and the Comú de Canillo about authority over the use of communal lands (1697-1699)

The clashes between the Comú de Canillo and two authorities of the Parish of Ordino on the use of communal lands obliged the Consell de la Vall to intervene and gave rise to an acute and extraordinary institutional conflict between the Parish Council of Ordino and the Consell de la Vall.

El Consell de la Terra, ratificat pels Consenyors de les valls d'Andorra l'any 1419, fou una institució que es reunia un cop l'any per tractar qüestions d'interès general i nomenar Síndics per defensar els interessos dels habitants de les valls d'Andorra a l'exterior. Les primeres actes de les reunions dels representants dels prohoms de les sis parròquies d'Andorra recullen de forma majoritària qüestions relacionades amb l'ús dels béns comunals, en concret de les herbes, dels boscos i de les aigües, així com la seva explotació i ús de forma genèrica.¹ L'exercici d'aquesta competència podia entrar en conflicte amb les competències atorgades als Consells de Parròquia a l'hora de tractar sobre els drets d'us i explotació dels béns comunals.

En aquest context de possibles conflictes entre el Consell de la Terra i els Comuns pels drets sobre l'administració dels béns comunals sobresortiren dos casos a finals del segle XVII. El conflicte entre dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino i el Comú de Canillo va posar damunt de la taula la qüestió de quina havia de ser la darrera institució competent pel que fa a l'administració dels béns comunals, el Consell de la Terra o els Consells de Parròquia. El primer conflicte enfrontava a Nicolau Areny, d'Ordino, contra el Comú de Canillo pels drets de tallar fusta en un bosc comunal per reparar una borda que el prohoms d'Ordino acabava de comprar a Canillo. El segon enfrontava a Joan Antoni Rossell, també d'Ordino, contra

1. VELA, SUSANNA: *Diplomatari de les valls d'Andorra* (s. xv). Andorra. Govern d'Andorra, 2002, p. 26 i 27.

el Comú de Canillo pel dret de boga i dormida de bestiar a les seves propietats de la Parròquia de Canillo. El rerefons del conflicte era el dret dels propietaris d'una Parròquia amb possessions en una altra d'utilitzar els béns comunals com si fossin naturals de la Parròquia on es trobava la propietat. El que va començar com dos conflictes entre el Comú de Canillo i dos particulars de la Parròquia d'Ordino va originar un tercer conflicte entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo sobre les competències en matèria de l'administració dels béns comunals.

A més de donar a conèixer aquests tres conflictes, la documentació aporta informacions per conèixer alguns dels aspectes propis de la societat andorrana del segle XVII. A partir de l'anàlisi d'aquest cas també es pretén donar a conèixer el funcionament dels mecanismes legislatius i executius del Consell de la Vall a fi de fer valer els seus acords i resolucions, i concretament la competència com a àrbitre en la resolució de conflictes entre els particulars i els Comuns. Finalment també es manifesta el seu poder per intercedir davant dels Coprínceps i els Veguers en benefici dels Comuns i dels particulars.

En definitiva es pretén mostrar la consolidació del Consell de la Vall com la institució de govern més important i més dominant a les valls d'Andorra a finals del segle XVII. Les fonts d'informació imprescindibles que han permès elaborar aquest article es troben en la documentació de l'Arxiu de les Set Claus. Sens dubte, la història d'Andorra és la història del Consell General.

Els conflictes del Comú de Canillo amb Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, d'Ordino

Nicolau Areny i Torres (1654-1731)

Nicolau Areny fou un fill cabaler de la casa Areny d'Ordino. Es va casar als vint anys amb una noia de catorze, Maria Àngela Pal i Ardiaca, pubilla de la casa Pere Babot,

d'Ordino. L'any 1702 es va casar en segones núpcies amb Eulàlia Castellarnau de la casa Rossell, de Sispony, vídua de Bartomeu Calbó, de Soldeu, fill del Cònsol de la Parròquia de Canillo amb qui es va haver d'enfrontar l'any 1699 pel conflicte amb el Comú de Canillo que es tracta en aquest article.² El pes polític, econòmic i social que va assolir Nicolau Areny feu que la casa Pere Babot passés a anomenar-se casa Nicolau.

Nicolau Areny fou un home emprenedor, i amb la seva ascensió econòmica, social i política la casa va passar a ser coneguda com a casa Nicolau. La casa Pere Babot va arribar a ser la tercera casa més ramadera de la Parròquia d'Ordino, darrere de la casa Areny i la casa Rossell, i una de les més importants del país. El fet de disposar de diner en efectiu, obtingut a partir de la venda de bestiar o de partides de ferro –fins i tot va ser propietari d'una farga al Serrat–, li va permetre actuar de financer, amb emprèstits que oscil·laven entre les 15 i les 300 lliures.³ El creixement patrimonial de la casa Pere Babot es fonamentava en la compra de propietats o a partir de l'impagament de préstecs per part de cases més petites, ja fossin de la Parròquia d'Ordino o d'altres parròquies, que durant aquells anys passaven per importants dificultats econòmiques. Aquesta era una pràctica habitual de moltes cases fortes. La casa Pere Babot tenia propietats a la Parròquia de Canillo, en concret, a la vall d'Incles⁴ i a Sella.⁵ D'aquí el seu interès a tenir una borda a Canillo.

La fortalesa econòmica, amb el conseqüent ascens social, van situar Nicolau Areny com un dels prohoms més importants del país. Entre el 1694 i el 1730 el trobem documentat com a Cònsol d'Ordino, com a Conseller general o com a Síndic del Consell de la Vall. Com a Síndic, entre el 1694 i el 1697, el conflicte exterior que més el va ocupar fou la negociació de l'exempció del dret de lleuda a la vila d'Ac-s-dels-Tèrmes, lloc on les autoritats municipals

2. ALCOBÉ, JORDI; CASAL, MARC: *Nostres Arrels*. Andorra la Vella, Comú de Canillo. Impremta les Valls, 1995, p. 229.

3. DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3.

Barcelona. Ed. Altafulla, 2000, p. 59 i 60.

4. ACC, llibre 12, f. 343 rº.

5. APC, Manual de Protocols notariais de Joan Peyre (1695-1702).

havien requisat bestiar a ell mateix i a Joan Call per no voler pagar aquesta imposició.⁶ També va actuar de forma decisiva durant la Guerra de Successió Espanyola (1705-1714) en defensa de la neutralitat de les valls d'Andorra a partir de les negociacions que va dur a terme amb els oficials de l'exèrcit francès.⁷

▼
Vista general del poble d'Ordino a principis del segle xx on es poden veure les cases Nicolau i Rossell on visqueren Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell
ANA/FGP, 534. Autor: Guillem Plandolit

Joan Antoni Rossell (1638-1710)

Fou hereu de la Casa Rossell d'Ordino, la segona casa més forta de la Parròquia d'Ordino.⁸ L'any 1669 es va casar amb Magdalena de la casa Areny d'Ordino. La principal font d'ingressos li provenia de la venda del ferro de la seva farga de Santa Caterina i de l'engreix i venda del bestiar oví. L'entrada de capital li va permetre comprar propietats a la Parròquia d'Ordino i a d'altres parròquies. A Canillo tenia una pleta a la zona del Forn de Prats.⁹

Joan Antoni Rossell va destacar per la seva rellevància en càrrecs polítics. Fou Cònsol i Conseller per la Parròquia d'Ordino i el segon Síndic general nomenat pel Consell de la Terra l'any 1668,¹⁰ ja que fins l'any 1667 es nomenaven diferents persones com a Síndics o missatgers en funció

de les gestions que s'havien de dur a terme. L'any 1684 també el trobem com a Síndic del Consell de la Vall.¹¹ En aquest càrrec va haver de negociar la qüestió de la contribució a l'arxiduc Carles d'Àustria, candidat a la corona dels regnes hispans l'any 1701.¹² També va actuar com a Notari entre els anys 1680 i 1681.

El Comú de Canillo

Durant la primera meitat del segle xvi el Consell de la Parròquia de Canillo ja es troba documentat. El Consell, presidit per dos Cònsols i dos Consellers, renovats cada any, es reunia amb la resta de prohoms de la Parròquia (hereus de les "cases d'anfoc") dins de la casa comuna per gestionar les qüestions i els afers relacionats amb l'administració de la Parròquia. En algunes reunions també hi assistien els casalers o hereus de les cases amb menys poder econòmic i patrimonial. L'administració i gestió d'explotació dels béns comunals com les pastures i els boscos, amb què es sostenien les finances comunals, era la principal competència a gestionar. Per aquest motiu el comú vetllava pel compliment de les ordinacions i per l'explotació ordenada i autoritzada dels béns comunals. La Parròquia de Canillo era la més rica pel que fa a la possessió de boscos i pastures i la més important pel que fa a l'activitat ramadera.

Els Cònsols i Consellers que van haver d'intervenir en motiu dels conflictes amb Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell foren: Miquel Adellach (a) Gastó, de la Costa, i Miquel Adellach (a) Som de Canillo (1697); Joan Naudí (a) *Maistre*, de Prats i Jaume Martí (a) Martí, del Tarter (1698); i Bartomeu Calbó (a) Calbó, de Soldeu i Esteve Rossell (a) Pellicer, del Vilar (1699). Els Cònsols sortints a finals de desembre de cada any passaven a ser Consellers generals del Consell de la Vall durant els mesos de maig o juny de

6. ANA/ASC, núm. 909.

7. DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3. Barcelona. Ed. Altafulla, 2000.

8. CODINA, OLIVIER; BOSCH, JOSEP MARIA; VILA, ANTONI: *La Farga Rossell. El zenit de l'obtenció del ferro pel sistema directe. 1842-1876*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra.

Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2001, p. 32 i 33.

9. ACC, llibre 12, f. 344 r.

10. ANA/ASC, núm.127.

11. ANA/ASC, núm. 4556.

12. ANA/ASC, núm. 1209.

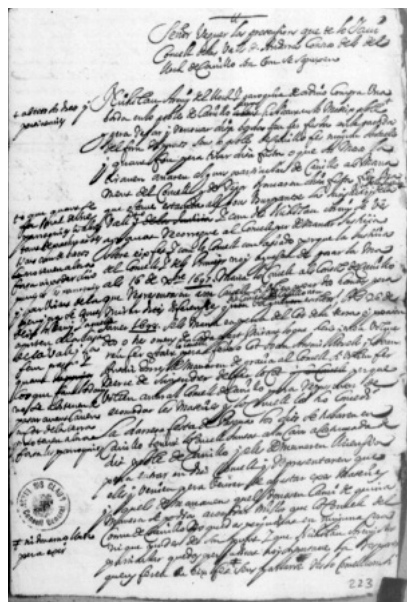
l'any següent, en funció de quan es convocava el Consell de Sancogesma.

Vista general del poble de Canillo a principis del segle xx on es poden veure cases, bordes i molins. La primera casa comuna es trobava sota l'església de Sant Cerni, prop d'on es troba l'actual cementiri vell

L'esborrany de la carta al Veguer episcopal del 1699

L'esborrany d'una carta encapçalada amb aquestes paraules: “*senyor Veguer. Las pretensions que te lo savi consell de las valls de Andorra contra dels del lloch de Canillo son com se segueixen [...]*”¹³ ens aporta una preciosa i detallada exposició dels conflictes entre el Comú de Canillo, d'una part, i Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, ambdós d'Ordino, de l'altra, per qüestions relacionades amb l'ús dels béns comunals per part de persones forasteres de la Parròquia, malgrat tinguessin propietats a la Parròquia de Canillo. Cal dir que aquesta relació de fets és la interpretació feta per Pasqual Garas, amb tota probabilitat assessor del Consell de la Vall, i per tant molt subjectiva, ja que no s'ha pogut trobar cap versió documentada del conflicte per part del Comú de Canillo ni per part de Nicolau Areny ni de Joan Antoni Rossell. Per tant, és una versió no contrastada malgrat la pretesa voluntat del Consell de la Vall de ser objectiu. Segons aquest document, i la informació extreta d'altra documentació, els fets es van desenvolupar de la manera següent:

Primer foli de l'esborrany de la carta adreçada pel Consell de la Vall al Dr. Cruylles, Veguer episcopal, escrita per Pasqual Garas l'any 1699 ANA/ASC, núm. 223

El conflicte amb Nicolau Areny de 1697-1698

El 29 de setembre de l'any 1696 Jaume Dotell i Mònica Dotell, (a) Caubonet, de Canillo, firmaren acte de debitori a favor de Nicolau Areny, de la casa Pere Babot (avui casa Nicolau), d'Ordino, per un valor de 6 dobles tots els béns presents i esdevenidors que tenien a Canillo, en especial un hort que confrontava amb la plaça i la casa Caubonet.¹⁴ El 3 de desembre del 1696 la persistent necessitat econòmica obligava als Caubonet a vendre al mateix Nicolau Areny una era i una borda situada al poble de Canillo. Les confrontacions que consten en l'acta de compra-venda situaven la borda prop del riu de Montaup i de la plaça antiga del poble de Canillo.¹⁵ Nicolau Areny va manar a Peyre de Niot, de Canillo, i a Miquel Garreta, d'Encamp, dos dels seus mossos, que anessin a fer fusta al bosc del Forn de Prats per poder reparar la borda que havia comprat “*sens que lo poble de*

13. ANA/ASC, núm. 223.

14. APC, protocols notariais de Joan Peyre (1695-1702).

15. APO, protocols notariais d'Isidre Guillemó, protocol del 3 de desembre del 1696.

Canillo fes ningun obstacle".¹⁶ De fet, Nicolau Areny no havia demanat autorització al Comú de Canillo per poder dur a terme la tala de la fusta i per aquest motiu *"anaren alguns particulars de Canillo ab manament del Consell, y de rigor trencaren dita fusta fins [i tot] una que estava estacada al bou"*,¹⁷ en burla de la jurisdicció, de la justícia i de la Vall.

Nicolau Areny es va sentir agreujat per aquest incident i va acudir al Consell de la Vall, d'on n'era un dels Síndics, per demanar justícia.

El 5 de març del 1698 el Consell de la Vall va manar als Cònsols de Canillo i a Nicolau Areny que nomenessin a dos homes de cada part per tractar les diferències que tenien *"y dit Consell de Canillo no ho volgueren escoltar"*.¹⁸

El 26 de gener de 1698 el Consell de la Vall va nomenar Joan Antoni Rossell i Joan Antoni Torres, dos prohoms de pes del Consell, per fer pagar la pena del Cot al Comú de Canillo per haver desobeït el manament. Aquests prohoms van demanar al Consell de la Vall que es suspengués l'aplicació de la pena del Cot perquè volien anar a parlar amb el Consell de la Parròquia de Canillo per convenir un acord que posés fi al conflicte. El Comú de Canillo va manar fer Consell el dia de la festa de Pasqua de 1698, i *"tenint lo Consell juntat a la casa acostumada de Canillo"*¹⁹ els prohoms comissionats per la Vall van demanar permís per entrar al Consell. El Consell de la Parròquia de Canillo no va voler tractar la qüestió i un o dos dels menors del Consell els van respondre que *"ells no sabian res de això y que lo bosch here seu, que ningú no ls podie tocar ni privarlos de trencar fusta"*.²⁰

El bosc del Forn de Prats
ACC, fons fotogràfic

El Consell de la Vall, vista la resposta dels comissionats, va manar aplicar la pena del Cot al Comú de Canillo per un import de 8 lliures, 10 sous i 4 diners, i que portessin per escrits els greuges que tenien contra Nicolau Areny. *"No pagaren ni depositaren ni portaren en scrits les pretensions."*²¹ Per aquest motiu el Consell de la Vall va aplicar al Comú de Canillo la pena del Recot per un import de 12 lliures, 12 sous i 8 diners i, a més, va manar que si en un termini de vuit dies no s'havia pagat, el Cònsol d'Encamp avisés el Batlle del rei de França per anar-lo a executar. El Cònsol d'Encamp va anar a Canillo amb el Batlle per trobar-se amb el Cònsol de Canillo, que enganyà²² al Cònsol d'Encamp perquè ajornés l'execució del pagament uns dies.

El Consell de la Parròquia de Canillo feu arribar per escrit una demanda al Consell de la Vall en la que sol·licitava, en compliment de l'acord de la sessió del Consell de Sant Pere del 1698, el retorn de la penyora lliurada al Consell de la Vall per Peyre de Niot i Miquel Garreta, els mossos de Nicolau Areny, per un valor estimat de 35 lliures. Els diners s'havien de donar al Quart de Prats i Meritxell i s'havien d'emprar pel finançament de ponts i altres obres públiques del Comú o manades pel Consell de la Vall. Finalment també es va demanar que es revisessin els arrestos dels avantpassats sobre aquesta demanda.²³ L'estimació del dany fou feta per Joan Naudí (a) *Maistre*, Jaume Martí, Cònsols l'any 1698, i per Miquel Adellach (a) Gastó, Miquel Adellach (a) Som, Cònsols l'any 1697, i els acompanyaren els mossos de Nicolau Areny.²⁴

El dia 9 de juliol de 1698, un cop passat el termini que el Cònsol d'Encamp havia donat al Comú de Canillo per pagar el Recot, el mateix Cònsol d'Encamp i el Batlle anaren a Canillo a fi que es fes efectiu el pagament. *"Y no volgueren*

16. ANA/ASC, núm. 223.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

19. *Ibidem*.

20. ANA/ASC, núm. 223.

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

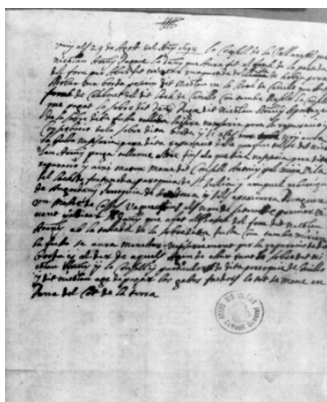
23. ANA/ASC, núm. 5034.

24. ACC, llibre 12, f. 344 r.

obeir les penes del senyor Batlle”,²⁵ i quan el Cònsol de Canillo va demanar que algú aportés alguna penyora “*ni agué que se li feren de resposta que li donarien la Jaumeta de Roda, sent la dona mes vella que y havia al poble, fent mofa de la justícia y de la Vall*”.²⁶

El 29 d'agost del 1698 el Consell de la Vall va dictar una sentència sobre la disputa entre el Comú de Canillo i Nicolau Areny. La sentència la va promoure el Consenyor bisbe d'Urgell, Julián Cano, a través del seu Veguer. El Consell de la Vall va manar a Nicolau Areny que pagués els danys ocasionats per la tala de fusta del Forn de Prats al Comú de Canillo. Es nomenaren dos judicadors, Antoni Palmitjavila, de Fontaneda, i Miquel Riberaygua, de Santa Coloma, que podien ser assessorats per un mestre de cases, si ho consideraven convenient, per establir el valor dels danys. Nicolau Areny, després de pagar les despeses, tenia dret a agafar la fusta sencera que li havien requisat però havia de pagar el valor afegit de la resta de la fusta que li fes falta. La sentència la signaren tots els Cònsols i Consellers del Consell de la Vall, a excepció dels de la Parròquia de Canillo.²⁷ En resposta a aquesta sentència Nicolau Areny va presentar una denúncia contra els qui li havien trencat la fusta.

El pagament i el compliment de la sentència del Consell de la Vall no es degué dur a terme a curt termini perquè en la sessió del Consell de Sant Tomàs del 1698, el Consell de la Vall va tornar a manar a Nicolau Areny que abans del dia de Sant Antoni de gener fes efectiu al Comú de Canillo el pagament del dany pel valor que havien establert els judicadors.²⁸ El 28 de maig del 1699 el Consell de la Parròquia de Canillo va manar a Joan Pere Armany i Joan Vilar que, en el proper Consell de la Terra, per Sancogesma, demanessin amb persuasió el pagament dels danys, la penyora i els Cots i Recots que havia ocasionat Nicolau Areny per un valor de 23 lliures i 12 sous.²⁹ L'estimació dels judicadors nomenats pel Consell de la Vall havia rebaixat els danys calculats inicialment pels prohoms de Canillo en unes 35 lliures... El pes de Nicolau Areny en el si del Consell de la Vall era evident...

Acta del Consell de la Vall del 29 d'agost del 1698 en la qual es resol sobre el conflicte entre el Comú de Canillo i Nicolau Areny ANA/ASC, llibre 34, f. 70r

No s'ha trobat informació documentada sobre la resolució del conflicte, però cal suposar que el retorn de la borda a la casa Caubonet i la posterior compra de la mateixa per part del Comú devia posar fi al litigi, ja que Nicolau Areny potser va renunciar a la fusta que reclamava. Tampoc s'ha trobat constància documental que confirmi que Nicolau Areny dugués a terme cap pagament al Comú de Canillo pels danys al bosc del Forn de Prats. Així, el 26 de juliol del 1699 el Comú de Canillo va decretar que qualsevol particular que volgués comprar la borda de Nicolau Areny, que abans havia estat de Caubonet, no la podia comprar per sobre del preu que havia ofert el Comú, ja que la volia per a ell. L'estimació del pati, hort i parets de la borda de Caubonet la van dur a terme Miquel Adellach (a) Gastó i un comissionat de la casa Soldevila dels Plans.³⁰ En cas que algú desobeís aquest manament, el Comú es reservava el dret de prendre la borda i castigar l'infractor.³¹ Poc després, la borda retornava a casa Caubonet per una via que no s'ha

25. ANA/ASC, núm. 223.

26. *Ibidem*.

27. ANA/ASC, llibre 34, f. 70 r.

28. ANA/ASC, llibre 34, p. 72 v.

29. ACC, llibre 12, f. 340 v.

30. ACC, llibre 12, f. 344 r°.

31. ACC, llibre 12, f. 341 r.

pogut documentar. El 20 de setembre de 1699 el Comú de Canillo, representat pels Cònsols Bartomeu Calbó de Soldeu i Esteve Rossell, de la casa Pellicer del Vilar, va comprar a Jaume Dotell, de la casa Caubonet de Canillo, una borda, amb el seu hort i pati, situada a Canillo, la qual confrontava a l'est amb la plaça i carrer de Canillo, al sud amb carrer i casa de Joan Cabellol, a ponent amb el riu de Montaup i al nord amb la casa de la Passamanera. El preu de la compra es va fixar en 56 lliures i 10 sous, a raó de 5 lliures, 10 sous la dobla d'or.³²

▼
Vista del poble de Canillo a principis del segle xx. La casa i la borda de la casa Caubonet es trobava davant de Cal Francès
ANA/CEC, 0037. Autor: Frederic Bordas Altarriba

l'entrada de bestiar d'altres propietaris per femar i dormir. Aquest acte s'havia de dur a terme davant del Batlle i del Notari. Els Cònsols i Miquel Call havien de signar la validesa de l'acte en representació del Comú de Canillo.³³

El conflicte amb Nicolau Areny es va diluir, però la qüestió de fons, és a dir, el dret i les condicions dels forasters a utilitzar els béns comunals de la Parròquia de Canillo continuava en discussió, com es va posar de manifest en el litigi amb Joan Antoni de la Casa Rossell d'Ordino, paral·lel en el temps al litigi del Comú de Canillo amb Nicolau Areny.

▼
La borda de la casa Caubonet es trobaria davant de cal Francès, on actualment passa la CG2
ACC, Arxiu fotogràfic

Durant l'hivern del 1699 el Comú de Canillo es va veure obligat a acceptar el fet que els propietaris de fora la Parròquia havien de tenir els mateixos drets que els habitants de la Parròquia, i així el 17 de desembre del 1699, en sessió de Consell manat i campana tocada de la Parròquia de Canillo, es va donar curs al manament del Consell de la Vall a instància de Nicolau Areny. El Comú de Canillo va nomenar com a testimonis Miquel Saginasses, de Meritxell, Naudí, de Mollerres, Jaume Naudí, Francesc Casal, Joan Ramon Font i Miquel Call, del Tarter, per assistir a l'acte de reconeixement com a terres de guarda dels prats que Nicolau Areny posseïa a la Coma d'Incles, és a dir, es permetia al propietari a tancar el seu prat o terra per evitar

El conflicte amb Joan Antoni Rossell de 1698-1699

El 12 de maig del 1698 el Consell de la Vall va manar als Cònsols de Canillo que assenyalessin un pas a Joan Antoni Rossell perquè pogués portar bestiar a una propietat que tenia a la Parròquia de Canillo per fer-hi dormir el ramat i femar la seva propietat. Prèviament el Consell de la Parròquia de Canillo havia desestimat aquesta demanda. Es va manar al Cònsol d'Encamp que fes complir el manament.³⁴

El 20 d'agost del 1698 el Consell de la Vall va imposar un Cot als Cònsols i Consell de la Parròquia de Canillo per no haver permès entrar el bestiar de Joan Antoni Rossell a les seves possessions de Canillo i haver-lo segrestat i portat a

32. ACC/FCB, núm. 47.

33. ACC, llibre 12 f. 343 r.

34. ANA/ASC, llibre 34, f. 72.

la força a la plaça o carrer de Canillo *“ab grans alarits com si portaven una pillà, com si no [creguessin] a la justícia de nostres prínceps i del Concell”*.³⁵

El 3 de desembre del 1698 es va celebrar un Consell de la Vall amb l'assistència del Veguer episcopal, Dr. Cruylles, dels raonadors i de *“persones ben vistes”*.³⁶ En aquest Consell no es va arribar a cap acord amb els quatre del Consell de Canillo i, per aquest motiu, es va donar permís als de Canillo per retirar-se de la sessió del Consell i per recórrer el cas a una instància superior *“o a ont mes convenient los apareixerà”*.³⁷ El dia 7 del mateix mes, en una nova sessió del Consell de la Vall, es va acordar que qualsevol particular o foraster que entrés a fer péixer bestiar a la Parròquia de Canillo no podia entrar dins les herbes arrendades ni als solans i que no havien de pagar el tribut de l'*estrany* durant els tres primers dies. Si volien bogar s'havia de demanar llicència als Cònsols; així es donava dret als forasters a servir-se d'alguns béns comunals. En la mateixa sessió del Consell de la Vall es va manar a Joan Antoni Torres, d'Encamp, que escrivís una carta al Cosenyor bisbe d'Urgell sobre el cas de la Parròquia de Canillo.³⁸ L'endemà Joan Antoni Torres, en nom del Consell de la Vall, va escriure una carta al bisbe d'Urgell en la qual agràia el suport del bisbe i del seu Veguer en la resolució del conflicte amb la Parròquia de Canillo. També li feu saber que el Veguer episcopal havia sotmès al Comú de Canillo o a algun dels seus particulars i que la Parròquia de Canillo tornaria a pagar els delmes. Va posar de manifest que Rossell ja estava satisfet amb la qüestió de l'atemptat, és a dir, que se li havia restituit el bestiar segrestat. Per aquest motiu va demanar el perdó pels de Canillo, a fi de restablir la pau i la quietud.³⁹ El 21 de desembre el Cosenyor bisbe d'Urgell va contestar la carta del Consell de la Vall i va donar les gràcies a totes les persones que havien participat en la resolució del conflicte

contra els de Canillo i a l'establiment de la pau i de la quietud, però pel que feia a la qüestió del perdó es va mostrar reticent perquè no volia que aquest gest servís per resoldre conflictes de forma sistemàtica sense càstig pels infractors.⁴⁰ El bisbe d'Urgell va intuir que el conflicte no havia finalitzat i que aniria a més.

En la sessió de Sancogesma del Consell de la Vall del 1699, l'1 de juny, a instància del Dr. Cruylles, Veguer episcopal, es va promulgar una altra ordinació per resoldre la disputa entre el Comú de Canillo i els seus habitants, d'una part, i els forasters que tenien terres i possessions dins de la Parròquia de Canillo, de l'altra, sobre el dret de poder bogar i femar durant un temps sense cap imposició. El Consell de la Vall va demanar als representants del Consell de la Parròquia de Canillo quin model d'ordinació sobre aquest dret volien copiar d'una altra Parròquia, ja que no volien que fossin ni més ni menys envers altres parròquies. Els canillencs van respondre que *“ja tenien ses ordinacions”*.⁴¹ En vista de la negativa, el Consell de la Vall, un cop més sense el vistiplau del Comú de Canillo, va establir el dret de bogar i femar el bestiar de propietaris forasters per un període de temps de dos dies i dos nits. També va prohibir l'entrada de bestiar amb malalties contagioses i, finalment, va manar que qualsevol sentència o declaració sobre aquesta qüestió quedés anotada en el llibre d'arrestos (decrets).⁴² *“Vista aquesta ordinació per fer mofa del Concell de la Vall”*,⁴³ el Consell de la Parròquia de Canillo va aprovar la seva pròpia ordinació contrària a la que havia imposat el Consell de la Vall. Així, el 28 de maig del 1699, *“ab consel manat y campana tocada, y los demes ese de prezent, los de anfoç i casalès [...]”*, es va establir la prohibició a tot bestiar foraster d'entrar, treballar i pasturar dins la Parròquia de Canillo. També es va prohibir als forasters fer llenya, talar fusta i aprofitar-se de qualsevol altre dret comunal. Afegia que qualsevol particular de la

35. ANA/ASC, núm. 223.

36. Sic.

37. ANA/ASC, llibre 34, f. 75 r.

38. Ibidem.

39. ANA/ASC, núm. 568.

40. ANA/ASC, núm. 990.

41. ANA/ASC, núm. 223.

42. ANA/ASC, llibre 34, p. 24.

43. ANA/ASC, núm. 223.

Parròquia o foraster que trobés un infractor l'hagués de denunciar, i que si no complien amb aquesta obligació “sien castigats rigorosament en esta caza”. Finalment també es va imposar una dobla de Cot a Joan Antoni Rossell per haver fet entrar el seu bestiar a bogar i haver trencat les ordinacions del Comú de Canillo.⁴⁴

Acta de la sessió del Consell de la Parròquia de Canillo del 28 de maig del 1699 en la qual s'apròva una ordinació que prohibia als propietaris forasters de la Parròquia de Canillo servir-se dels béns comunals

Dies mes tard, Joan Antoni Rossell, emparat per la resolució del Consell de la Vall, va demanar permís al Consell de la Parròquia de Canillo per poder fer dormir el seu bestiar durant dos nits a les seves propietats de la Parròquia de Canillo. El Consell de Canillo s'hi va tornar a negar i Joan Antoni Rossell es va tornar a queixar un altre cop al Consell de la Vall, que va imposar la pena del Cot al Comú de Canillo per la desobediència. Joan Antoni Rossell també va presentar una denúncia al Veguer episcopal perquè alguns “amotinats”⁴⁵ de Canillo havien afirmat que matarien els seus pastors si feien entrar el bestiar.⁴⁶ En vista de la desobediència del Consell de la Parròquia de Canillo al manament del Consell de la Vall, se'ls va imposar la pena del Recot. I fins aquí l'exposició dels fets redactada per Pasqual Garas.

El final del conflicte es troba poc documentat. L'11 de juliol

el Consell de la Terra es va reunir, a instància del Veguer episcopal, per respondre una carta del bisbe d'Urgell i Consenyor episcopal en la qual demanava informació sobre el conflicte entre el Comú de Canillo i el Consell. La sessió es va ajornar fins l'endemà diumenge 12 de juliol perquè els Cònsols i Consellers de la Parròquia no havien rebut l'autorització del Consell de la Parròquia per assistir al Consell i encara no tenien els plens poders. Entre el 12 i el 13 de juliol de 1699 el Consell de la Terra⁴⁷ es va reunir per tancar i aprovar un acord amb el Comú de Canillo. L'acord i l'aprovació es va dur a terme amb la presència de sis Síndics nomenats pel Comú de Canillo –dos per la mà major, dos per la mà mitjana i dos per la mà tercera– i, per l'altra part, els 24 del Consell de la Vall. El conveni fou protocol·litzat pel notari Josep Artigalàs, de la Seu d'Urgell.⁴⁸ No s'ha pogut trobar aquest document ni a l'arxiu del Comú de Canillo ni a l'arxiu de les Set Claus. Tampoc s'han pogut localitzar els protocols del notari Josep Artigalàs. Aquesta mancança no ens permet conèixer els detalls de l'acord i, per tant, el final del conflicte, així com tampoc es pot saber quins Síndics representants de la Parròquia de Canillo foren escollits per cada mà ni quins estaments representaven cada mà.

Del que sí que es té constància és de la satisfacció del Consell de la Vall per la resolució del conflicte mitjançant la signatura d'un conveni i el malestar del bisbe d'Urgell, Julián Cano, per l'esclat d'aquest afer, tal com es va posar de manifest en dos cartes. La primera carta l'adreçava el Consell de la Vall al bisbe d'Urgell i Consenyor de les Valls d'Andorra, Julián Cano, datada el mateix 13 de juliol, en què s'agraïa un cop més el seu ajut i el del seu Veguer per la resolució del conflicte amb el Comú de Canillo i es demanava la concessió del perdó pels de Canillo.⁴⁹ El 19 de juliol Julián Cano va respondre la carta mostrant-se satisfet per la resolució del conflicte i va acabar atorgant el

44. ACC/líbre 12, f. 340 v.

45. Sic.

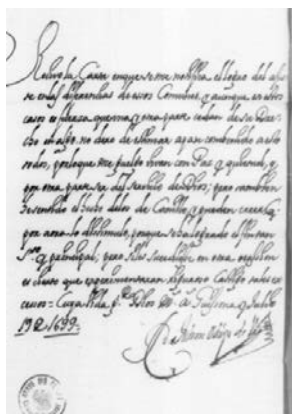
46. ANA/ASC, núm. 223.

47. ANA/ASC, llibre 34, f. 79 r°. La denominació de Consell encara es mantenia l'any 1699, tot i que cada cop era més freqüent definir la institució com a Consell de la Vall.

48. ANA/ASC, llibre 34, f. 79 r.

49. ANA/ASC, núm. 781.

perdó demanat per la Parròquia de Canillo a través del Consell General, però va manifestar el seu ressentiment amb les autoritats canillenques amb aquestes paraules: *"Pero también he sentido el hecho de los de Canillo, y pueden creerlo, por ahora lo disimulo [por] el fin tan santo y principal, però si les sucediese en otra ocasión, es cierto que experimentaràn riguroso castigo tales excesos"*.⁵⁰

Carta de Julián Cano, bisbe d'Urgell i Consenyor de les valls d'Andorra, adreçada al Consell de la Vall per agrair la resolució del conflicte amb el Comú de Canillo ANA/ASC, núm. 222

Algunes reflexions al voltant dels conflictes

L'enfrontament entre el Comú de Canillo i dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino, Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, és la visualització d'un conflicte o debat molt més general: el dret dels forasters amb possessions en una altra Parròquia a fer ús dels béns comunals de la Parròquia on tenen les possessions en les mateixes condicions que els parroquians locals.

El Consell de la Vall va actuar com a àrbitre entre les parts enfrontades. La sentència del Consell de la Vall del 29 d'agost de 1698 només resolva el conflicte entre Nicolau Areny i el Comú de Canillo i no afegia cap ordinació de caire general. Com en molts casos l'establiment d'una legislació general té els seus orígens en fets puntuals o particulars.

La resolució del 7 de desembre de 1698 va posar fi als enfrontaments entre Joan Antoni Rossell i el Comú de Canillo, però també va establir una normativa general pel que fa al tipus de pastures que quedaven restringides a l'ús general. La resolució afectava als particulars de la Parròquia i als forasters, és a dir, no feia distincions entre els propietaris de la Parròquia de Canillo i els propietaris d'altres parròquies. Tant uns com altres havien de demanar autorització als Cònsols per poder femar i deixar dormir el bestiar. Per contra, l'ordinació de l'1 de juny del 1699, de caràcter general, perjudicava la Parròquia de Canillo i afavoria els forasters que tenien terres i possessions dins de la Parròquia de Canillo, ja que establia el dret de bogar i femar el bestiar de propietaris d'altres parròquies per un període de temps de dos dies i dos nits. També prohibia l'entrada de bestiar amb malalties contagioses. Tenia competències el Consell de la Vall per anar tant lluny?

De les actes d'aquesta sessió del Consell de la Vall se'n desprèn que la Parròquia de Canillo era l'única que no permetia l'explotació de béns comunals als forasters d'altres parròquies. L'ordinació del Consell de la Vall s'establia en clau de país i d'igualtat. Era una lluita del Consell de la Vall i dels prohoms poderosos d'altres parròquies contra el poder ancestral de les administracions locals que impedia la unificació del territori en clau de país. Tots eren andorrans i havien de tenir les mateixes possibilitats d'utilitzar qualsevol bé comunal, indiferentment de la Parròquia on es trobés. El Comú de Canillo no s'oposava a l'explotació de béns comunals per part de prohoms o particulars forasters, sempre que ho considerés necessari i beneficiós pels interessos de la Parròquia, com es constata en una concòrdia signada entre Guillem d'Ordino i el Comú de Canillo el 26 de juliol del 1690, que posava fi a un litigi pels drets d'ús i de pastura de bestiar de Guillem d'Ordino a les seves possessions de Montaup i Mereig a canvi d'una aportació econòmica anual.⁵¹ El que no acceptava el Comú de Canillo era la intromissió del Consell de la Vall ni dels Veguers ni dels

50. ANA/ASC, núm. 222.

51. ASC/APSJ núm. 1299. Publicat per BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra* (s. xvii). Andorra. Govern d'Andorra, 1997, p. 353-358.

Consenyors en aquest tipus de disputes. Això queda ben palès al llarg de la descripció dels conflictes presentada en l'apartat anterior on es posa de manifest la seva rebellia i la manca de respecte vers institucions o càrrecs jeràrquicament superiors, com el Consell de la Vall, els Batlles o els Veguers.

El Comú de Canillo no volia reconèixer les resolucions, ordinations i sentències del Consell de la Vall que tenien a veure amb l'administració, l'explotació i l'ús dels seus béns comunals perquè considerava que era una competència del Comú. Volia continuar amb la protecció dels seus béns comunals en benefici dels prohoms i particulars de la seva Parròquia. Quan el Consell de la Vall va aprovar l'ordinació de l'1 de juny del 1699, el Consell de la Parròquia de Canillo en va aprovar una altra, en el Consell de Sant Pere, contrària a la del Consell de la Vall, en la que no volia reconèixer la competència d'aquest Consell en l'administració i gestió dels béns comunals a la Parròquia de Canillo. Quina ordinació havia de prevaldre? La del Consell General o la del Comú de Canillo? Com que a finals del segle XVII no devia ser clar, fou oportuna la mediació del Veguer episcopal en la resolució del conflicte, però a mitjan segle XVIII Antoni Fiter i Rossell, a través del *Manual Digest* de 1748, ja ho deixava clar: "*los decretos y deliberacions de algun consell inferior com de Parròquia o Quart, poden ser rescindits per lo Concell General, o gran Consell de las Valls*".⁵²

Tot i que no s'ha pogut localitzar la concòrdia signada el 12 de juliol de 1699, i per tant conèixer-ne els detalls, es pot intuir que pel Comú de Canillo devia ser més una capitulació impulsada pel Veguer que una concòrdia. El Consell de la Vall es degué sentir impotent davant la rebel·lia del Comú de Canillo i hagué d'acudir al Veguer i al Consenyor episcopal per desbloquejar la crisi institucional. La importància i excepcionalitat d'aquesta concòrdia es va posar de manifest en el fet que la Parròquia de Canillo va haver d'aportar sis Síndics, de tots els estaments socials, el Consell de la Vall feu signar els seus 24 membres, i

sobretot perquè no es coneix cap altra situació en la història d'Andorra en què es signi un conveni per una qüestió de competències entre dos institucions del país: el Consell de la Vall i un Comú. És comprensible, doncs, el malestar del Consenyor bisbe d'Urgell Julián Cano davant l'esclat d'aquest conflicte i, en concret, contra el seu instigador, el Comú de Canillo o alguns dels seus prohoms. La delimitació de competències entre les diferents institucions del país fou una qüestió latent en el passat, ho és en el present i segurament ho continuarà essent en el futur.

Una societat d'antic règim

L'esborrany de la carta adreçada al Veguer, escrita per Pasqual Garas, dona alguns detalls que il·lustren els components i funcionament de la societat andorrana de finals del segle XVII i de l'antic règim.

El primer que s'ha de dir és que ens trobem davant d'una societat estamental presidida per nobles o alts càrrecs eclesiàstics. Aquí s'hi troben els Consenyors de les valls d'Andorra: el bisbe d'Urgell i el rei de França, amb els seus respectius Veguers.

Dins de les Valls d'Andorra també hi havia un model de societat estamental. Dalt de tot, els caps de les principals cases o prohoms, amb diferents graus de riquesa i poder. Els principals eren els hereus de les cases fortes com la d'Areny, de Rossell i de Nicolau Areny a Ordino, la de Mateu Moles a Andorra la Vella (després Casa Molines), la de Joan Antoni Torres a la Parròquia d'Encamp o la d'Andreu Pal de Sant Julià de Lòria. Per sota, un conjunt de cases benestants a totes les parròquies. Més avall del grup dels prohoms es trobaven els casalers, els fundadors de noves cases amb algun patrimoni, alguna mica de bestiar i amb unes possibilitats econòmiques sempre al límit. Podien assistir als Consells de Parròquia⁵³ però no podien optar als càrrecs públics. És el que cal entendre com a menors dins del Consell de Parròquia. Per sota d'aquesta escala es trobaven els cabalers que eren els fadrins de les cases que

52. FITER ROSSSELL, ANTONI: *Manual Digest*. Andorra. Consell General, 1987, p. 265.

53. ACC/Ilibre 12, f. 340 v.

s'havien de guanyar la vida com a pastors, com a jornalers al camp o com a traginers. En definitiva, eren els mossos.

Gravat social del segle XVII

Les dones no tenien cap reconeixement social. Podien ser maltractades i vexades. En el document de Pasqual Garas es diu que alguns particulars de la Parròquia de Canillo oferiren la Jaumeta de Roda com a penyora. El masclisme era un valor social totalment reconegut en la societat de l'antic règim, fins i tot assimilat per les mateixes dones.

La societat de les Valls d'Andorra de finals segle XVII era una comunitat de muntanya que vivia de l'engreix del bestiar i del conreu d'una terra poc fèrtil, on predominava el cultiu del blat sègol. Les garbes de blat es guardaven a les bordes on es batia. Després, el gra es molia al molí que cada casa podia tenir, al molí d'una casa veïna o al molí comunal d'algunes parròquies. La borda era una construcció molt important per al bon desenvolupament de les activitats agrícoles i ramaderes. Nicolau Areny no era de Canillo però tenia propietats a la Parròquia i, per tant, tenir-hi una borda li era imprescindible. L'hort era indispensable pel sosteniment de moltes famílies. A finals del segle XVII ja es va començar a introduir el cultiu del tabac com alternativa al cultiu del blat o de la vinya en les parròquies més baixes.

La casa era el nucli bàsic de l'estructura social. Dins una mateixa casa hi podien conviure els avis, l'hereu, la mestressa, els fadrins solters, els infants, els mossos i algun animal de companyia. La transmissió del patrimoni a l'hereu o la pubilla donava continuïtat a la casa de generació en generació... malament quan no n'hi havia. La societat andorrana del segle XVII era poc cultivada.

Només els membres de les cases més importants podien estudiar. De la documentació consultada per realitzar aquest article se'n desprèn que Joan Antoni Torres, d'una casa forta d'Encamp, sabia llegir i escriure, ja que actua com a escriptor del Consell de la Vall. Aquest sovint es servia d'assessors jurídics, com Pasqual Garas, per tractar els afers més delicats. La resta de la població era pràcticament analfabeta.

L'antic Consell de la Terra o Consell de la Vall era la institució on es posaven de manifest els conflictes polítics i institucionals, les realitats econòmiques i socials del país. Per tant, la consulta de la seva documentació, en concret els llibres d'actes i la correspondència, ens permeten conèixer molts detalls de la societat andorrana en diferents moments de la història, en aquest cas la de finals del segle XVII. L'estudi de l'evolució històrica del Consell General també es pot dur a terme a partir de la consulta i interpretació de la documentació generada per aquesta institució al llarg dels segles.

Del Consell de la Terra al Consell General

El període modern a Andorra es va caracteritzar per l'aparició de les grans famílies i la consolidació de les institucions.⁵⁴ El Consell de la Terra es reunia en una primera casa que es trobava al Cap del Carrer a Andorra la Vella.⁵⁵ L'any 1702 el Consell de la Vall va comprar a la família Busquets l'actual Casa de la Vall per convertir-la en la casa on es reunien, menjaven i dormien els Cònsols i Consellers.

Les sessions del Consell podien durar uns quants dies. En la situació que presenta aquest article, el Consell es va reunir els dies 11 (diumenge), 12 (dilluns) i 13 (dimarts) de juliol per arribar a un acord amb el Comú de Canillo. Com l'actual Casa de la Vall, l'antiga Casa del Consell segurament també disposava d'una cuina, habitacions i capella per a què

54. ARISTOT I GOMÀ, ANTONI; PUIGORIOL I LLADÓ, ALBERT: *Andorra el meu país*. Consell General de les Valls d'Andorra, 1963.

55. PUJAL, ALBERT; LLADÓS, JOSEFINA: *La domus del Consell de la Terra*. Andorra. Consell General, 2008.

Cònsols i Consellers sojornessin. El Consell es congregava *“en la casa acostumada a hont los Cònsols i consellés de les presents valls de Andorra [es troben] per a tractar negocis Comuns sobre la política y conservació de les presents valls de Andorra”*.⁵⁶ El Consell es reunia durant l'any en sessions ordinàries. Uns anys eren cinc Consells i altres sis. Els Consells de la Terra ordinaris eren:

- El Consell de Setmana Santa. Es celebrava el dilluns de Pasqua.
- El Consell de Santagesma o Sancogesma o de la Pasqua de l'Esperit Sant. Es fixava pel dilluns abans de la festa de la Pentecosta.
- El Consell de l'Afor. No tenia un dia determinat però s'havia de celebrar a finals d'estiu o a principis de tardor.
- El Consell de Tots Sants només es celebrava els anys imparells, quan es pagava el tribut de la quèstia al Consenyor francès.
- El Consell de Sant Andreu es celebrava el dilluns abans del 30 de novembre.
- El Consell de Sant Tomàs tancava la sèrie de Consells ordinaris anuals i es celebrava el dilluns abans del 21 de desembre.

Gravat de la instal·lació d'un Jutge d'apel·lacions a la Casa de la Vall. s. XIX
Fons de la Biblioteca Nacional d'Andorra

Durant l'any també es podien dur a terme sessions extraordinàries del Consell de la Vall per tractar qüestions

urgents com el conflicte amb el Comú de Canillo. No obstant, s'evitava al màxim convocar Consells durant l'estiu ja que era el moment de més activitat al camp.

A finals del segle XVII el Consell de la Terra es trobava en un moment de transició. Tot i que encara no havia desaparegut la denominació de Consell de la Terra, en aquests moments s'utilitzava més la denominació de Consell de la Vall. De manera menys freqüent també es coneixia com a Consell dels vint-i-quatre.⁵⁷ El nom de Consell General es va començar a utilitzar durant la primera meitat del segle XVIII. El Consell es composava de 24 membres, 2 Cònsols i dos Consellers per cadascuna de les 6 parròquies que hi havia en aquell moment. Un canvi important es va produir pel que fa al nomenament dels càrrecs de Síndics. En un primer moment, fins a la segona meitat del segle XVII, es nomenava un nombre indeterminat de Síndics, els quals actuaven com a missatgers o gestors dels acords del Consell de la Terra, que cal veure com a una institució col·legiada. El 23 de maig de 1667, en sessió, el Consell de la Terra va acordar sobre l'elecció i les competències dels Síndics. Establia que cada any es nomenessin un mínim de dos Síndics, *“donant tot plen poder a tots, si son tots dos, o sinó al que se'l i trobarà de exegir qualsevol cosa tocant a la vall... y lo que ells faran sie tant ben fet com si lo Consell ple s'i trobàs...”*. Els Síndics nomenats aquell any foren Joan Antoni Torres, d'Encamp, i Antoni Palmitjavila, de Fontaneda.⁵⁸ L'any següent un dels Síndics nomenats fou Joan Antoni Rossell, d'Ordino.⁵⁹ Els Síndics van passar a convertir-se en Síndics actors i procuradors, i en aquells moments encara no es donava més poder a un Síndic que a un altre, com passaria més endavant.

El Consell de la Vall no era aliè a les noves modes socials procedents de l'exterior del país, com la introducció de l'hàbit de fumar o portar barretina al cap. Així, el 6 de gener

56. ANA/NMV, llibre 71, protocol del 16 de desembre del 1697.
57. *Ibidem*, f. 236.

58. ANA/ASC, llibre 11, f. 3r. Publicat a BASCOMPTÉ, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra* (s. XVII). Andorra. Govern d'Andorra, 1997, p. 300.
59. ANA/ASC, núm. 127.

del 1699 el Consell de la Vall va prohibir als membres del Consell portar barretina dins la Casa de la Vall i fumar, tant dins com fora del rotlle.⁶⁰ Fou la primera ordinació de la història d'Andorra que prohibia fumar en un local públic.

La Casa de la Vall actual a principis del segle xx

Les competències pròpies del Consell de la Terra eren jeràrquicament superiors a les del Consells de Parròquia, però estaven per sota de les dels Consenyors i els seus representants. El Consell era el responsable de rebre el Consenyor episcopal quan visitava les Valls. Mai un Consenyor francès va visitar les valls andorranes durant l'època moderna. S'aplicaven a les delimitacions territorials, tan internes com externes, mitjançant el manament als Consells de les Parròquies de la revisió de creus.

Des dels inicis el Consell de la Terra s'havia atribuït competències relacionades amb l'explotació dels béns comunals si aquests eren motiu de conflicte o d'indefinió. El Consell de la Terra intervenia en el funcionament institucional, la política econòmica, l'ordre social i donava suport a les institucions de justícia. Pel que fa a les institucions, manava les convocatòries de les sessions del Consell i vetllava perquè tinguessin un desenvolupament ordenat i educat. Ordenava la renovació dels Consellers. Vetllava per l'assistència dels Cònsols i Consellers a les sessions i nomenava càrrecs dependents del Consell com els Capitans, els Mostassàs o els Veedors d'aigües. Participava en el nomenament del càrrec de Notari

mitjançant el sistema de la doena. En matèria econòmica era la institució responsable de centralitzar el pagament de rendes i tributs als Consenyors o a l'església. També regulava el preu i la qualitat dels productes de primera necessitat com el blat, el pa, el vi o les truites de riu. Participava en el nomenament de càrrecs i en l'establiment del preu i la qualitat dels productes fabricats per la confraria de paraires i teixidors de Sant Pere Màrtir i Sant Ivó d'Escaldes-Engordany. També ordenava la revisió dels pesos i de les mesures. Pel que fa a l'ordre social, regulava la pràctica de la caça i de la pesca, vetllava pel bon estat dels camins, en especial els camins rals a l'interior del país. El suport a la sanitat es concretava en la presa de mesures per evitar els contagis durant els episodis de pesta i amb la contractació de metges, cirurgians i apotecaris. En matèria d'ordre públic participava en el nomenament del càrrec de Batlle mitjançant el sistema de la sisena. Manava als Capitans de les parròquies, protegia les Valls dels atacs bandolers i altres malfactors. Finalment també reglamentava l'assistència dels particulars als hostals i tavernes i la pràctica del joc amb apostes en aquests locals. En l'àmbit de la justícia donava suport als Veguers i duia a terme el passament de comptes de les sessions del Tribunal de Corts, mitjançant els raonadors nomenats pel mateix Consell de la Vall.

El Consell de la Vall actuava com a àrbitre en segona i tercera instància en les causes entre veïns i entre els particulars i un Comú. També podia arbitrar en els conflictes entre dos parròquies per la delimitació de límits territorials o de drets d'ús de béns comunals. L'any 1640 el Consell de la Terra definia les tres instàncies dels processos de veedoria. En aquests conflictes una representació del Comú actuava com a jutge en primera instància. El Tribunal de veedoria, compost per una representació d'àrbitres de totes les parròquies nomenats pel Consell de la Terra, actuava com a jutge en segona instància. Finalment el Consell de la Terra podia emetre un dictamen definitiu com a jutge en tercera instància. Si el Comú d'una Parròquia era una de les parts litigants, els seus representants no podien actuar com a àrbitres.

A finals del segle XVII el Consell de la Terra es trobava en un moment de transició cap al que es coneixerà com a Consell

60 ANA/ASC, llibre 75 f. 75 v.

General. Destaca la seva capacitat per evolucionar, enfortir-se i adaptar-se a les necessitats de cada moment històric. La seva denominació començava a canviar i es preferia el terme Consell de la Vall per donar a entendre que era una institució de govern superior a les valls d'Andorra, enteses com a una sola Vall, a fi de donar més sensació d'unitat i homogeneïtat. Es trenca la visió de les valls d'Andorra com una confederació de Parròquies i s'apunta el naixement d'un país que es consolidaria al segle XVIII, després de l'aplicació del Decret de Nova Planta a Catalunya l'any 1716, que desvinculava del tot les Valls d'Andorra del Principat de Catalunya. El Consell era dominat pels prohoms, els caps de casa amb la situació econòmica més benestant. Per tant, el Consell de la Terra, Consell de la Vall o Consell General era la institució on els prohoms fixaven els seus interessos i pretensions.

A modus de conclusió

L'article ha permès donar a conèixer els conflictes que, a finals del segle XVII, van enfrontar dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino, Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, contra el Comú de Canillo pels drets d'ús dels béns comunals com a propietaris forasters de la Parròquia de Canillo. La negativa del Comú de Canillo a acceptar la utilització dels béns propis de la Parròquia als propietaris forasters va obligar el Consell de la Vall a intervenir i resoldre en el conflicte. Les desobediències contínues del Comú de Canillo a les resolucions del Consell de la Vall a favor dels propietaris forasters va originar un conflicte institucional entre el Comú de Canillo i el Consell de la Vall sobre el dret del Consell de la Vall a decidir en els drets d'explotació dels béns comunals. El conflicte es va resoldre mitjançant la signatura d'un conveni promogut pel bisbe d'Urgell, com a Consenyor de les valls d'Andorra, i el seu Veguer. Malauradament aquest conveni no s'ha pogut localitzar, tot i conèixer-ne la seva existència. És la primera vegada en la història d'Andorra que hi ha un conflicte entre el Consell de la Vall i un Comú per una qüestió de competències. La consulta de la documentació per l'estudi d'aquests conflictes ens ha aportat algunes informacions interessants per conèixer alguns dels aspectes propis de la societat

andorrana del segle XVII. Una societat pròpia de l'antic règim, estamental, dominada pel grup dels prohoms, masclista i violenta. Els documents conservats a l'arxiu de les Set Claus, a l'arxiu del Consell General i a l'arxiu del parlament, són el testimoni permanent de la riquesa de la història d'Andorra i peces claus per entendre d'on venim, on som i cap a on anem com a país.

A partir de l'anàlisi d'aquest cas també s'ha donat a conèixer el funcionament dels mecanismes legislatius i executius del Consell de la Vall a fi de fer valer els seus acords i resolucions, i en concret en la competència com a àrbitre en la resolució de conflictes entre els particulars i els Comuns. Finalment també es posa de manifest el seu poder per intercedir davant dels Coprínceps i els Veguers en benefici dels Comuns, dels particulars i del mateix Consell de la Vall. Aquesta institució es va convertir en el màxim òrgan de govern general de les Valls d'Andorra. Va donar homogeneïtat al territori. Va defensar els interessos generals del país a l'exterior i, amb el pas del temps, els Síndics es van convertir en els màxims representants del Consell General amb poder de decisió propi. No obstant, els protocols de funcionament, els procediments i les competències, en definitiva la identitat del Consell General, encara no eren prou definitives i, durant la primera meitat del segle XVIII, calgué demanar a un jurista i erudit com Antoni Fiter i Rossell, la redacció del *Manual Digest* per esvaïr dubtes i enfortir el poder del Consell General davant dels Consells de Parròquia i davant dels mateixos Consenyors i els seus representants. A partir del segle XVIII el Consell General es va convertir en el màxim defensor del Principat d'Andorra com a territori independent de França i Espanya. Avui Andorra és un Estat sobirà en forma de Copríncipat parlamentari, reconegut internacionalment, i el Consell General, l'hereu del primitiu Consell de la Terra, sis-cents anys després s'ha adaptat a les noves necessitats del país. El Consell General s'ha convertit en el nostre parlament i conserva aquell mateix esperit amb què va néixer l'any 1419 com a òrgan legislatiu de caràcter general i com a espai de diàleg i de debat polític per continuar avançant com a país. Per molts anys.

Abreviatures

ACC: Arxiu Comú de Canillo
 ANA: Arxiu Nacional d'Andorra
 APC: Arxiu Parroquial de Canillo
 ASC: Arxiu de les Set Claus
 CR: Casa Rossell
 FBUI: Fons Builles
 FCB: Fons Casa Bonavida
 FGP: Fons Guillem Plandolit
 f.: foli
 p.: pàgina
 r.: recto
 v.: verso

Fonts bibliogràfiques

ALCOBÉ, JORDI; CASAL, MARC: *Nostres Arrels*. Andorra la Vella, Comú de Canillo. Impremta les Valls, 1995.
 Arxiu Nacional d'Andorra. Arxiu Comunal de Canillo. Arxius Comuns, núm. 2. Andorra, Govern d'Andorra, 1999.
 Arxiu Nacional d'Andorra. Protocols Notarials de l'Arxiu Nacional d'Andorra. Andorra. Govern d'Andorra/Arxiu Nacional d'Andorra, 2002.
 BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra (s. xvii)*. Andorra. Govern d'Andorra, 1997.
 BASCOMPTE, DOMÈNEC: "La resolució dels litigis de servitud a les valls d'Andorra" a *Pedralbes revista d'història moderna*, vol. 13 (2). Barcelona, 1993. p. 297-303.
 BASCOMPTE, DOMÈNEC: "Factors sociopolítics" a *Andorra, un llarg i profund viatge*. Andorra. Govern d'Andorra/Crèdit Andorrà, 2009. p. 225-252. Biblioteca Nacional d'Andorra. Col·lecció de gravats.
 BONALES, JACINTO: *Història territorial de la vall d'Andorra. Dels orígens al segle xv*. Andorra. Consell General, 2013.
 BUYREU, JORDI: *Diplomatari de la vall d'Andorra (segle xviii)*. Andorra. Govern d'Andorra, 2012.
 BUYREU, JORDI: "Aspectes polítics i socials a l'Andorra de l'època moderna" a *Història d'Andorra. De la prehistòria a l'edat contemporània*. Barcelona. Ed. 62, 2005.
 CODINA, OLIVIER: *De fer et de laine. Les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle*. Perpinyà. Universitat de Perpinyà (Presses Universitaires de Perpignan)/Fundació Julià Reig, 2005.

CODINA, OLIVIER; BOSCH, JOSEP MARIA; VILA, ANTONI: *La Farga Rossell. El zenit de l'obtenció del ferro pel sistema directe. 1842-1876*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2001.
 DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3. Barcelona. Ed. Altafulla, 2000.
 FITER I ROSSELL, ANTONI: *Manual Digest*. Andorra. Consell General, 1987.
 POL I SOLE, ANTONI: *El fet territorial Andorrà. L'essència d'una realitat federal*. Andorra. Editorial Maià- Premsa Andorrana, 1978.
 PUJAL, ALBERT: *Ordino segle xv. Una petita història d'Andorra*. Ed. Albert Pujal. Impremta Solber, 2011.
 PUJAL, ALBERT; LLADÓS, JOSEFINA: *La domus del Consell de la Terra*. Andorra. Consell General, 2008.
 VELA, SUSANNA: *Diplomatari de les valls d'Andorra (s. xv)*. Andorra. Govern d'Andorra, 2002.
 VIADER, ROLAND: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle*. Tolosa. Presses Universitaires du Mirail, 2003.

Fonts documentals

Arxiu Nacional d'Andorra:
 Arxiu de les Set Claus: Llibres 12, f. 341r.-343r. ; 34, f. 70-75v. ; 75, f. 75v.
 Documentació en paper: 909, 127, 222, 223, 568, 990, 1209, 4556, 5034.
 Fons fotogràfics: FGP, 534; FBUI, 0037.

Arxiu del Comú de Canillo:
 Llibres: 12, f. 341r.-344 v.
 Fons Casa Bonavida, núm. 47, 99.
 Fons fotogràfic.

Arxiu Parroquial de Canillo
 Protocols notarials: Joan Peyre (1695-1792).

Arxiu Parroquial d'Ordino
 Protocols notarials: Isidre Guillemó (1685-1698).

Agraïments

Sr. Albert Pujal
 Sra. Josefina Lladós
 Sra. Lurdes Riba, de Casa Nicolau

El Consell General de l'Anton Fiter

Albert Villaró i Boix

Historiador, Centre d'Estudis Històrics i Polítics - Institut d'Estudis Andorrans
 albert.villaro@mac.com

Resum

El Consell General de l'Anton Fiter

El *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, escrit pel Veguer episcopal Anton Fiter i Rossell entre 1737 i 1748, va consagrar el seu llibre tercer al Consell General, el parlament de les Valls. L'article repassa el contingut dels sis capítols i de l'apèndix.

Resumen

El Consejo General de Anton Fiter

El *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, escrito por el Veguer episcopal Anton Fiter i Rossell entre 1737 y 1748, consagró su libro tercero al Consell General, el parlamento de los Valles. El artículo repasa el contenido de los seis capítulos y del apéndice.

Résumé

Le Conseil Général d'Anton Fiter

Le *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, écrit par le Viguiet épiscopal Anton Fiter i Rossell entre 1737 et 1748, consacre son troisième livre au Conseil général, le parlement des Vallées. Cet article passe en revue le contenu des six chapitres et une annexe.

Abstract

The General Council of Anton Fiter

The *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, written by the episcopal Veguer Anton Fiter i Rossell between 1737 and 1748, consecrated his third book to the General Council, the parliament of the Valleys. This article reviews the contents of the six chapters and the appendix.

El *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*,¹ escrit pel Veguer episcopal Anton Fiter i Rossell probablement entre 1737 i 1748, va consagrar el seu llibre tercer al Consell General. El seu enunciat és ben explícit sobre l'abast i les intencions de l'autor:

Del Consell General de les Valls d'Andorra: sa introducció, prerrogatives i facultats i constitució
 Es pot dir que el llibre sisè —el de les famoses *Màximes cristianes de verdadera política i sòlida prudència*—, dedicat al Consell General, és el que conté les informacions i els protocols que van tenir més interès pràctic per als membres del Consell. No hem d'oblidar que van ser ells —els *patricios* a qui l'Anton Fiter consagra l'obra— els que la van promoure a través d'un encàrrec, ja fos tàctic o formal. La voluntat de l'autor era la de proporcionar al Consell una norma, una mena de reglament intern, per facilitar el seu funcionament i resoldre els dubtes que hi hagués «en tot temps i ocasió», sobretot pel que feia a les seves competències i a les seves relacions amb els Cosenyors.

Primer capítol

Tracta de l'origen i la composició del Consell. Fiter era plenament conscient de les fondíssimes arrels de la institució:

Se solia congregar antigament lo dit Consell per caps de casa, de manera que tots tenien obligació d'assistir baix

1. FITER I ROSSELL, ANTON: *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*. Edició d'Albert Villaró. Andorra la Vella. Aloma / Consell General, 2018. El llibre tercer comença a la pàgina 199 i acaba a la 253; per evitar una selva de notes remetem a aquesta edició.

certa pena, consta de vàrios escrits. No tenia lloc ni certa casa a on juntar-se, per lo que regularment se juntava davant del pòrtico d'alguna iglésia, aixís com los demés consells.

Una de les característiques d'aquesta primera forma assembleària era la seva autonomia a l'hora de convocar-se, sense haver de menester autorització dels Senyors. El primitiu Consell General «tan antic com és lo habitar hòmens en les Valls d'Andorra» tenia, deia Rossell, el seu origen en els privilegis carolingis. Amb tot, la forma actual va definir-se amb el cèlebre precepte del bisbe Tovià (refrendat per Joan I de Foix). Fiter —no oblidem que el *Manual* va quedar incomplet per la mort sobtada de l'autor— va deixar en blanc la data i el nom del bisbe, com si esperés completar la data en un altre moment. Tot seguit va relatar un conflicte suscitat entre el Consell i els Veguers, que s'havien extralimitat en les seves competències, en temps d'un comte Gastó (Fiter no va escriure l'ordinal, i la major part dels comtes de Foix del segle XIV se'n deien!). Els Prínceps van declarar a favor del Consell «la jurisdicció i facultat econòmica de tota la terra d'Andorra».

El capítol continua parlant de la composició del Consell, dels seus vint-i-quatre membres i de l'adscripció parroquial, a raó dels dos Cònsols en exercici i els dos del mandat anterior, a més dels dos Síndics nomenats pel Consell, amb un funcionament intern estructurat en tres sales: 'los Quatre de Veedors', los 'Sis de Consell' i 'lo Consell de Vint-i-quatre'.

Segon capítol

Tracta de la «política i providència econòmica» del Consell. S'hi descriuen les sessions ordinàries:

1. Setmana Santa. Es recollien les quèsties per pagar-les al Príncep que li toqués.
2. Sancogesma (la Pentecosta, al mes de juny, data variable). Es pagaven la meitat les conductes als barbers i metges, es canvien els Consellers, es nomenen Capitans, Deners i els Compters (encarregats de gestionar el cobrament de la quèstia).
3. Consell de l'Afor (així que hi havia cavallons de blat a Meritxell, al final de l'estiu). Es fixava el preu del blat.
4. Consell de Tots Sants (1 de novembre). Es convocava només quan tocava pagar la quèstia al comte de Foix.

5. Consell de Sant Andreu (30 de novembre). Es feia el segon pagament de les conductes de metges i es cobraven els estranys (una taxa imposada als no residents, persones i bestiar).

6. Consell de Sant Tomàs (21 de desembre). S'hi taxava la quístia, es pagaven les recompenses per caçar ossos i llops, i les dietes de viatges fets «a benefici del bé públic». A més d'aquestes sessions ordinàries se'n podien convocar d'extraordinàries. Les sessions eren presidides pel Síndic, que exposava els afers a tractar. Si no hi havia unanimitat, es votava. Deliberats els punts de l'ordre del dia, es donava veu a qui portés alguna queixa o quèstió al Consell. Tots els acords eren anotats pel secretari. En cas d'aldarulls es podia aplicar als *inobedients* la pena del Cot, una multa en diner. No era permès d'entrar al Consell amb armes, ni de foc ni de tall (excepte als Veguers i Jutges). La tradició d'anar amb capa «de panyo de la terra» tenia com a objectiu igualar tots els Consellers.

El Consell podia delegar algunes de les seves funcions als Síndics. Es reunia el dia d'obertura de Corts i, a través de la figura dels Raonadors, intervenia en els judicis. Participava a les cerimònies de lectures de sentències majors i en els juraments dels Veguers i dels Jutges.

Tercer capítol

Regula el sistema de recaptació de les quèsties, mitjançant la figura dels Compters, dues persones encarregades de comptar les persones majors de deu anys (els *metedors de pa*), tot el bestiar (*metedors de peu rodó* i *metedors de peu forcat*, més les *haveries*) i els cavallons de blat. Els compters feien llistes per Parròquia de tots els elements quantificables. Quan la quístia era fixa, es dividia la suma a recaptar entre els elements impositius. Un cop fet el repartiment, els Cònsols de les parròquies s'encarregaven de cobrar. Quan s'havia de pagar al rei de França es feia en dues tongades, per Pasqua i per Tots Sants, a Foix. Quan s'havia de pagar al bisbe es feia un sol cop, per Pasqua, i s'anava al palau episcopal de la Seu. A més de la quístia, el Senyor Bisbe rebia part del delme, una altra quantitat dita la *menjària*, i encara una aportació més en diners (vint-i-cinc rals), que se li pagava com a molt un cop l'any i amb motiu d'una visita a les Valls.

El capítol es tanca amb l'exposició d'una sèrie de dubtes sobre si els Veguers, Batlles i eclesiàstics estaven sotmesos a pagar quísties i estranys. També tracta de la figura dels Mostafàs, encarregats d'inspeccionar pesos i mesures.

Quart capítol

Tracta el famós tema dels camins rals, de *sa política i salvaguarda*. En essència, recomanava que el Consell ordeni dos cops l'any una neteja general dels camins. Fiter proposava també un cert control de la qualitat d'aquesta neteja, que havia de ser efectiva i no purament cosmètica, i també el nomenament d'un 'comissari de camins reals' que en vetllés per la correcta conservació. Pel que fa a la cèlebre consigna que deia que era convenient que els camins dels ports, que és «no sien bons o no estiguen en gran disposició; antes bé: que sien bruscos, estrets i pedregosos». Les raons d'aquest interès per no facilitar el trànsit a França, un aspecte que és recordat també a la màxima 46 (la «fina regla de política contrapolítica») probablement era l'expressió de la voluntat de no voler convertir Andorra en un lloc de pas en cas de conflicte entre les monarquies veïnes.

Cinquè capítol

Anton Fiter era perfectament conscient de la necessitat de mantenir un arxiu en ordre, com a única manera de donar un servei eficaç al Consell. Lamentava l'estat deplorable en què es trobava, i els grans perjudicis que el desordre i la pèrdua de documents podia provocar en els interessos del país. Per això va dedicar tot un capítol a l'organització de l'arxiu, per evitar que, en el futur, la descurança pogués perjudicar les institucions andorranes. Va proposar la distribució dels documents en caixons retolats, segons la procedència: bisbes d'Urgell; comtes de Foix i reis de França; comtes d'Urgell, reis d'Aragó i d'Espanya; censals; bans i reglaments de la Cort... Va descriure amb precisió el funcionament de l'armari de les sis claus, i va proposar que l'antic armari fos dipositat a l'església de Sant Esteve amb còpies de la documentació que es conservava a Casa de la Vall. El capítol acaba amb un decàleg sobre les obligacions de l'arxiver.

Apèndice miscel·làneo

Aquest és un apartat especialment interessant del llibre tercer del *Manual digest*, perquè el va dedicar a resoldre qüestions pràctiques que es podien produir en el dia a dia del Consell. Fiter va intentar aplicar l'experiència, el sentit comú i la tradició per respondre-les. En general, són preguntes sobre les competències del Consell, les jurisdiccions, el funcionament intern, sobre qui podia ser Cònsol i (per tant) Conseller (major de vint-i-cinc anys, nascut a Andorra, que no tingués impediment físic i no hagués tingut oficis vils, com ara carnisser, nunci o trompeter). Un dels punts més transcendents i controvertits era el de les relacions amb els Prínceps i, especialment, la facultat que tenien per revocar una decisió presa pel Consell. La redacció del manuscrit de Fiter és, en aquest sentit, ambigua:

Si los Prínceps ¿poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per via de queixa de que lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència? Diria que no, per ser cert que als Prínceps los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

El copista de l'exemplar que va ser d'ús del Consell ho va corregir, afegint un *no* estratègic que clarificava la qüestió:²

Si los Prínceps ¿poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per via de queixa de que lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència? Diria que no, per ser cert que als Prínceps no los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

És significatiu, però, que mossèn Antoni Puig, en el seu *Polítar andorrà*, reformulés aquesta qüestió per donar-li un sentit totalment diferent:³

Si los Prínceps ¿poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per via de queixa de que lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència?

2. Aquest és el manuscrit que va servir de base per a l'edició del *Manual* del 1987.

3. PUIG, ANTONI: *Polítar Andorrà*. Edició d'IGNASI J. BAIGES. Andorra la Vella. Consell General, 2015, p. 335.

D O S S I E R

Diria que sí, per ser cert que als Prínceps no los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

Sisè capítol

El sisè i darrer capítol és una relació dels privilegis

(«prerrogatives, privilegis especials, franqueses i exempcions») que afectaven a les Valls, organitzats segons l'autoritat emissora (Prínceps, Bisbes d'Urgell i Comtes de Foix) o el territori sobre el que s'aplicaven (regnes de França o Espanya).

La pèrdua dels drets del Quart d'Andorra la Vella a la Casa de la Vall

Joan Lluís Ayala i Díaz

Arxiver del Comú d'Andorra la Vella. Llicenciat en Història, Graduat en Història de l'Art i Màster en Mètodes i Tècniques Avançades d'investigació històrica, artística i geogràfica. UNED
 arxiu@comuandorra.ad

Resum

La pèrdua dels drets del Quart d'Andorra la Vella a la Casa de la Vall

L'administració local de la Parròquia d'Andorra la Vella – Comú i Quart– ha tingut un lligam especial amb el Consell General. Aquest article descriu la pèrdua dels drets de propietat del Quart d'Andorra la Vella a la Casa de la Vall a causa d'un afer relacionat amb la contractació d'un mestre públic.

Resumen

La pérdida de los derechos del Quart de Andorra la Vella en la Casa de la Vall

La administración local de la Parroquia de Andorra la Vella – Comú y Quart– ha tenido una relación especial con el Consejo General. En este artículo se describe la pérdida de los derechos de propiedad del Quart de Andorra la Vella en la Casa de la Vall a causa de un asunto relacionado con la contratación de un maestro público.

Résumé

La perte de droits du Quart d'Andorra la Vella à la Casa de la Vall

L'administration locale de la Paroisse d'Andorra la Vella – Comú et Quart– a eu un lien particulier avec le Conseil Général. Cet article décrit la perte des droits de propriété du Quart d'Andorra la Vella à la Casa de la Vall à la suite du recrutement d'un enseignant public.

Abstract

The loss of rights of the Quart d'Andorra la Vella on the Casa de la Vall

The local administration of the Parish of Andorra la Vella –the Comú and the Quart– have maintained a special relationship with the Consell General. In this article the loss of rights of ownership of the Quart d'Andorra la Vella on the Casa de la Vall are described, caused by an issue related to the hiring of a public schoolmaster.

Introducció

urant les primeres dècades del segle xx els Comuns tenien les competències per contractar mestres d'escola al Principat d'Andorra.¹ En el cas de l'originària Parròquia d'Andorra, els respectius Quarts –Andorra i Escaldes– s'encarregaven de la contractació, i el pagament anava a compte del Comú i del Quart. Pel que fa al Quart d'Andorra la Vella, es disposava d'un local per a escola a la Casa de la Vall, concretament a l'actual despatx del Síndic. El Comú d'Andorra fa ús de la sala des que la casa va passar a ser propietat del Consell General i la cambra fou utilitzada com a sala de reunions del Comú.² Aquesta sala havia estat un gran dormitori decorat amb escenes de la Passió i tradicionalment se l'anomenava l'habitació del Bisbe. Al despatx hi havia l'arxiu del Comú amb l'armari dels dos panys, un per al Quart d'Andorra i un altre per al Quart d'Escaldes. La documentació consultada no ha permès detectar des de quan se'n feia ús com a escola, però a principis de segle xx el procés de contractació d'un mestre per part del Quart ja estava desenvolupat.³ L'ús d'aquesta sala com a escola, per part del Quart, suposaria un dret adquirit de propietat a més d'una estança com a

1. Tot i així es detecta alguna menció molt abans. El 3 de novembre de 1782, el Consell de Comú d'Andorra fa providència "*per fer compondre casa per estudi à Sant Andreu*". ANA ACA, Llibre d'actes del Comú d'Andorra (3 de novembre de 1782).

2. La reconversió de l'antiga casa Busquets com a seu del Consell General es va gestionar amb la compra de la Casa de la Vall el 1702. Consell General: *Casa de la Vall. De casa pairal a seu del Consell General*. Andorra. Impremta Solber, 2008.

3. A banda de la demanda interna es constaten anuncis per buscar mestre a diaris espanyols com *La Vanguardia*.

llenyer. A partir de l'any 1917 el Consell General va qüestionar aquesta prerrogativa a causa d'unes divergències que es van originar en la contractació d'un mestre públic.

La contractació del mestre. Preludi de l'enfrontament

Per contextualitzar l'afer cal retrocedir fins al març de 1913, quan el mestre Salvador Sansa, mestre d'Andorra la Vella, va emmalaltir. Aleshores el Quart va decidir cedir la seva plaça al rector de la Parròquia fins al juny⁴ del mateix any. D'aquesta manera s'engegava el mecanisme per cercar un nou mestre, i al mes de maig ja es van rebre instàncies d'aspirants al càrrec.⁵ El Consell del Quart va gestionar la contractació al mes d'agost, mitjançant comissionats, i va establir que els pares de família poguessin expressar el seu parer a través d'aquests comissionats.⁶ Es va contractar Juan Condal, de Cervera, al preu de 600 pessetes l'any, de les quals 400 les pagava el Comú i 200 el Quart.⁷ El servei es va contractar pel curs 1913-14. En l'acta va quedar reflectida una mena de contracte amb obligacions per al mestre; posteriorment, el Quart hi va alludir en alguna contractació tenint-lo com a referent. D'aquesta contractació cal destacar el que posteriorment va ser motiu de distanciament entre el Consell General i el Quart d'Andorra, és a dir, la implicació dels pares de família en la contractació del mestre públic per a Andorra la Vella. Amb el nou curs 1914-15 es va contractar un nou mestre al mes de novembre –probablement iniciat el curs–, el mestre Jesús Estayo,⁸ el qual indirectament va esdevenir el desencadenant de les desavinences entre ambdues institucions.

Els pares de família nomenen mestre

El 1916 l'inici del nou curs no va començar amb normalitat ja que alguns pares de família van decidir contractar

directament el mateix professor dels darrers dos cursos sense el consentiment del Quart d'Andorra.⁹ Segons consta al llibre d'actes ho van fer *“en virtut de facultats que diuen los doná lo Cuart”*. Així, es van avançar a la decisió del Quart originant divisió a Andorra la Vella per aquest afer. Probablement ho van fer considerant els precedents de llur opinió a través dels comissionats. La qüestió es va haver de dirimir en una reunió de poble el 15 d'agost de 1916, en la que es va evidenciar la divisió entre els partidaris de la potestat del Quart i la dels que defensaven la decisió dels pares. El mateix Consell del Quart va quedar dividit ja que alguns consellers van recolzar la contractació per part de les famílies. Això va fer que Anton Dolsa, Esteve Armengol, Josep Coma i Bonaventura Bonell abandonessin la sessió sense permís.¹⁰ D'aquests noms cal destacar el d'Anton Dolsa, Cònsol del Quart durant els anys 1914-15, per la qual cosa va ser responsable de la contractació del mestre pel qual s'avalava la decisió de les famílies. Malgrat la dissidència es va tirar endavant la proposta del Quart, ja que encara ostentaven majoria, i es va contractar un nou mestre, Pau Martí.

L'afer va elevar en intensitat quan els quatre membres del Quart, disconformes amb la decisió del Consell del Quart, es van adreçar al Consell General per a què anul·lés la disposició del Quart. Aquesta demanda fou admesa –probablement per la influència dels demandants– i el Consell General va acceptar en part la demanda, mitjançant el Decret número 616 del 31 d'agost de 1916,¹¹ malgrat els informes del Quart al respecte. El Consell General va decretar quatre punts.

“1- Que no hi ha lloc á donar de nulitat lo nombrament de mestre fet pel Hble. Cuart d'Andorra á favor de D. Pau Martí.

2- Que les quantitats que pagan anualment los Hbles. Comú y Cuart de Andorra destinades á la ensenyansa

4. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra (24 de març de 1913).

5. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra (7 de maig de 1913).

6. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (5 d'agost de 1913).

7. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (17 d'agost de 1913).

8. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella ([1] de novembre de 1914).

9. ACA, Consell extraordinari del [20] d'agost de 1916, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella.

10. Ibidem.

11. ACA, Consell extraordinari del 4 de setembre de 1916, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella.

d'aquest Quart deguin ser repartides per aquest any solament per les dos escoles a proporció del número de alumnes que á cada una de elles assistesque

3- Que lo Consell no permet que ni uns ni altres ocupin el local de casa de la Vall per escola.

4- Que los gastos d'aquest Consell deurán pagar-los mitjanament les parts."

De les quatre disposicions se'n pot extreure que els demandants volien anul·lar el nomenament del professor del Quart, cosa que el Consell General no va acceptar. El segon punt va resultar el més conflictiu, ja que avalava en part la decisió dels pares de família i, a més a més, estipulava que part dels diners per pagar els mestres s'havien de repartir entre el mestre contractat pel Quart i el de les famílies. D'aquesta manera el Consell General s'immiscia clarament en una competència del Quart. Així mateix, el tercer punt, prohibia l'ús del local de la Casa de la Vall com a escola, tant per uns com per altres. El Consell del Quart –excepte els quatre consellers dissidents–, disconforme i considerant que el Consell General havia envaït les seves competències, va decidir apel·lar als Coprínceps.

El Quart d'Andorra fa recurs als Coprínceps

Una vegada elevat l'afer a instàncies dels Coprínceps, el Veguer francès, Charles Romeu, va transmetre el "recurs de queixa" del Quart al Delegat Permanent de Perpinyà.¹² Romeu considerava que s'havia d'acceptar i que el primer pas havia de ser comunicar-se amb el Síndic, així com transmetre-ho a la Delegació episcopal. La Mitra d'Urgell va acceptar el recurs¹³ ja que va considerar que el Consell havia pres atribucions del Quart. En conseqüència, la Mitra va ser partidària de la suspensió del Decret. El Consell

General va ser avisat de la suspensió del Decret¹⁴ i del període d'afegacions. En defensa seva va esgrimir que no pretenia cap atribució fora de les seves competències sinó que pretenia restablir la pau a Andorra la Vella, ja que la gran majoria de pares volien mantenir la nominació del professor i creien que així s'havia d'actuar. Per la seva banda el Quart, en un consell extraordinari el 15 d'octubre de 1916, va esmentar la contractació d'un nou mestre, Joaquim Marfany i Farràs, natural de Castellciutat,¹⁵ amb un contracte per a tres anys. Això va ser perquè l'antic propietari de la plaça, Pau Martí, no va complir el contracte estipulat, per la qual cosa es va decidir entaular una demanda al Tribunal pels perjudicis ocasionats.

El Veguer francès tenia clar que la resolució havia d'anar en sintonia amb la part episcopal¹⁶ i que les atribucions per contractar un mestre era dels Comuns o dels Quarts.¹⁷ Per tant, no es podia reconèixer com a pública una escola establerta per particulars i el Quart no tenia perquè subvencionar-la. Així mateix, es va avançar al contingut que es va originar sobre l'ús del local a la Casa de la Vall: *"Il est à peu près certain, en effet, que les autres paroisses ne consentiront pas à ce qu'Andorre la Vielle occupe un local dans la Maison des Vallées sans autorisation et contre la volonté du Conseil Général."*¹⁸ La Mitra va adoptar la mateixa posició que la banda francesa –segons la fonamentació de Romeu en el seu informe–¹⁹ i el març de 1917 es va informar a les parts de la revocació oficial del Decret,²⁰ però ambdues delegacions van deixar oberta la possibilitat d'anar als tribunals.

El Quart va esmentar la notificació dels Coprínceps de la sentència sobre el Decret al Consell del 15 d'abril de 1917.²¹ Els Coprínceps eren conscients que, tot i la revocació, l'afer sobre l'ús de la Casa de la Vall quedava

12. Esborrany de la correspondència del veguer francès a Andorra (12 de setembre de 1916), Archives Diplomatiques de Nantes.

13. Esborrany de la correspondència del veguer francès (7 d'octubre de 1916), Archives Diplomatiques de Nantes.

14. Esborrany de la correspondència del veguer francès (1 de desembre de 1916), Archives Diplomatiques de Nantes.

15. ACA, Llibre d'actes del Consell del Quart d'Andorra (15 d'octubre de 1916).

16. Esborrany de la correspondència del veguer francès Charles Romeu (9/12/1916), Archives Diplomatiques de Nantes.

17. Ibídem (15/12/1916).

18. Ibídem.

19. Ibídem (10/02/1917).

20. Ibídem ([19]/02/1917).

21. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (15 d'abril de 1917).

obert, ja que així s'estipulava al document de revocació. Es va deixar la via oberta a l'acord entre les administracions i el dret d'acudir als tribunals.

Les represàlies del Consell General i l'acord definitiu

La revocació del Decret i el punt que deixaven els Coprínceps per negociar sobre l'ús de la sala d'escola de la Casa la Vall va fer que el Consell General, probablement com a represàlia, qüestionés immediatament el dret del Quart sobre el local. L'abril de 1917 van iniciar els advertiments al Quart d'Andorra en relació amb l'ús i la propietat dels espais emprats pel Quart argumentant que s'hi volia fer reformes. Tot i no prohibir l'ús com a escola se'ls va advertir en el sentit de confirmar la propietat. El Cònsol del Quart, Secundí Tomàs, va rebre la comunicació el 3 d'abril de 1917 en què s'adverteix al Quart que *"si deuran a utilisar lo que de tems immemorial utilisa de la casa de la vall per escola, no te inconvenient enedir li mentres no fassi falta al Consell General"*.²² Per tant, si en volia continuar fent ús ho havia de comunicar. "Del contrari, si no ho demana, prohibeix que 'aqueix Cuart fassi ningun us de la casa de la Vall, baix pena al Cot de la Terra'".²³

Després de llegir la comunicació, el Quart va acordar dirigir-ne una altra al Consell en la qual argumentava que hi tenien dret perquè s'hi troba l'arxiu, és el lloc on se celebren les sessions²⁴ i una altra dependència en parla com a llenyer. Així mateix es va fer referència a què, per alguna raó, la Casa Comuna es va inutilitzar i se li va donar dret al Quart d'utilitzar els espais de la Casa de la Vall des de temps immemorial: *"Que lo fonament de aquest us està en que per usos de la Vall nostra casa comuna fou inutilisada, motiu per lo cual es de suposar que en aquell tems la Vall sedí al Cuart el dret de servitud y amés l'hi entregà les claus per fer us de dites servituds"*.²⁵

El Quart, conscient de les intencions del Consell General a les dependències del Quart a la Casa de la Vall, va nomenar una comissió amb Bonaventura Maestre i Bonaventura Vilarrubla per demanar al Síndic que no es faci *"a la menos que se espere que termini les negociacions d'arreglo que estan pendants"*.²⁶ Però el Consell General no va esperar ja que dos dies després es va tornar a convocar el Consell del Quart atès que el Consell General els havia tret el pany del llenyer. Van decidir fer recurs als Coprínceps.²⁷ A la sessió del Consell del Quart d'Andorra del 12 de maig de 1918 es va manifestar que el Consell havia començat les obres. Es va nomenar dos membres per a què anessin a demanar-los la suspensió.²⁸ Així doncs, els esdeveniments i les accions es van accelerar i l'1 de juny de 1918 el Cònsol del Quart va informar: *"Se ha presentat per el Senyor Consol un ofici del Tribunal de Corts de fecha 31 del [...]Maig en que diu que dit tribunal se pendrà part en la denuncia contra el Consell General per haver violat el llenyer del Cuart, fins que estigui la cuestio fallada per els tribunals civils acordantse arxivar el document"*.²⁹

El Quart ja havia obert el front judicial, però no fou fins el 3 de desembre de 1919 que el Consell del Quart va informar d'una comunicació del Tribunal de Corts referent a la disputa entre el Consell General i el Quart pels drets de la Casa de la Vall. El Quart va acordar encetar una causa contra el Consell General.³⁰

És de suposar que durant l'any 1920 hi van haver contactes i negociacions entre ambdues institucions per solucionar el problema, ja que el 22 de desembre de 1920 es va acabar el litigi mitjançant un conveni entre el Consell General i el Quart d'Andorra la Vella. En aquest conveni, el Quart d'Andorra renunciava als drets que tenia a la Casa de la Vall com l'escola i altres dependències. Per la seva banda, el Consell General, de manera recíproca, renunciava

22. ACA, Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (16 d'abril de 1917).

23. *Ibidem*.

24. En diversos moments hi va haver discrepàncies per si les eleccions per al Quart s'havien de fer conjuntament o separadament entre els quarts d'Andorra i d'Escaldes.

25. *Ibidem*. Aquesta acta està signada per Bonaventura Vilarrubla com a secretari del Quart, el qual fou cònsol del Quart el 1908 i 1909, i síndic de les Valls del 1920 al 1923.

26. Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (28 de març de 1918).

27. Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (30 de març de 1918).

28. Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (12 de maig de 1918).

29. Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (1 de juny de 1918).

30. Llibre d'actes del Quart d'Andorra la Vella (3 de desembre de 1919).

als drets que tenia a la presó del Quart.³¹ El Quart havia d'entregar les claus al Consell en un termini de dos anys, però podria seguir utilitzant-la com a escola "en lo modo y forma que se habie usat fins ara" i el Consell podria utilitzar la presó "conforme feye per tancar-hi los presoners, mediant lo Quart no derrumbi la presó per fer hi altre edifici o local destinat á altres objectes".³²

D'aquesta manera es va tancar l'afer entre el Quart d'Andorra la Vella i el Consell General d'un ús compartit a

la Casa de la Vall, iniciat per un motiu aparentment superflu, la contractació d'un mestre d'escola. Tot i que el Quart en va perdre els drets, en va seguir fent ús com a escola i el Comú d'Andorra la va utilitzar fins la segregació d'Escaldes-Engordany l'any 1978. És el lloc on es feia la presa de jurament dels Cònsols del Comú d'Andorra. Actualment, l'única institució que té permès emprar la Casa de la Vall és la Consòrcia de Casats d'Andorra la Vella pel seu tradicional Consell del Bull.

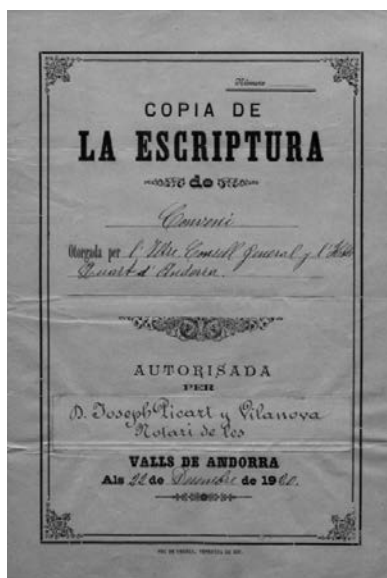
31. Vegi's annex.

32. ACA, Còpia de l'escriptura del conveni entre el Consell General i el Quart d'Andorra (22 de desembre de 1920).

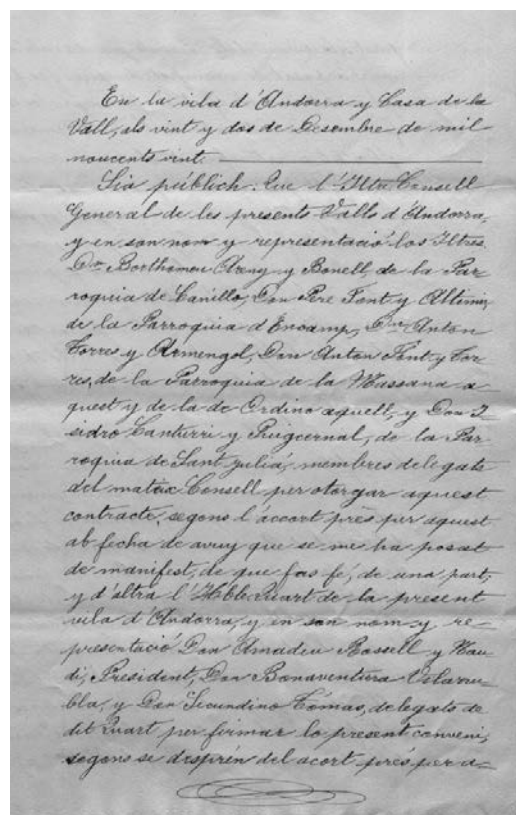
Annex

L'actual despatx del Síndic que va ser utilitzat com a escola pel Quart d'Andorra i sobre la que el Consell reclamava llur propietat. AFCEC_GAUSACHS

Conveni entre el Quart d'Andorra la Vella i el Consell General pel qual el Quart va perdre els drets de propietat a la Casa de la Vall

que el d'ahir de l'acte de qu'hem dit
 me ha passat de manifest de que fas fe,
 y han dit que al efecte de tenir los di-
 ferenes residents entre el Consell General
 y el d'ahir, quant respecta al local de casa
 de la Coll que a aquest temps per escola
 publica, els nens han transigit las puer-
 tans a del d'ahir, per a que se usen la
 present comuni, hein las puetes seguent
 Primer: El d'ahir de Andorra cedue
 y renuncia perpetuament a favor del
 d'ahir Consell General de los drets tota
 y qualibet drets, accions y savidats que
 puguisen respectar sobre lo local de
 casa de la Coll que ocupa per escola y
 demis dependencias de la mateixa casa.
 Segon: En cambi el Consell General
 cedue y renuncia perpetuament a favor
 del d'ahir de Andorra tota los drets y sa-
 vidats que puguisen tenir sobre lo local
 destinat per pres, actual al present de la
 plassa de la present vila y mesant
 la quantitat de sescento cinquanta pe-
 sales que los comentats miembros del Con-
 sell d'ahir en aquest acte, a se entera
 satisfaccio dels citats miembros del d'ahir
 de Andorra en presencia del Notari y

del d'ahir infanzons per qual onotin las
 firmen las mes cabal cartas de paga -
 Tercer: Cedeu lo d'ahir de Andorra dit
 local y obligar los d'ahir al Consell de
 la brevedad possible fiant coma mueren
 lo tenen de las anys a contar de la fe-
 cha del present contracte, obra entantant
 des de lo d'ahir fubi el local en la mateixa
 forma que me habie usat fins ara, y en
 cambi podra també lo Consell d'ahir en
 aquest temps usar de la pres, en forme
 fup, per tancar los presons, mesant
 lo d'ahir no turrumbi la pres, per fubi
 d'ahir d'ahir o local destinat a d'ahir el
 d'ahir.
 Y finalment: Donaten los senyors
 comparecents obligacion y posesion real
 o quasi de drets y accions cedits a fi de
 que las cooperacions que representan pu-
 gin disposarse del modo que miller la
 convingui, constituints entantant posesion
 los uns en nom dels d'ahir, y para no ten-
 tamben complir y observar aquest comen-
 baie obligacion de tots los bens y drets de
 las cooperacions que representan, y no sin-
 testar d'ahir pletis sobre lo particular -
 D'ahir los d'ahir y ratifiquen, canguen

de mi lo Notari ab residencia en la
 present vila de Andorra, essent pres-
 sent per d'ahir los Senyors: Miquel Mon-
 tana y l'abat y Senyor Miquel Pasquet
 Ruballet, abans d'aquesta mullera
 vila, las quals firmen ab las senyores
 comparecents, de que fas fe: Bartomeu
 Arny, Pere Sant, Anton Ferrer, Ch. Sant,
 Pedro Benlloch, Amador Rosell, Ba-
 na, Estarrella, Secundina Ferrer,
 Virguel Montana, Miquel Pasquet.
 He ho lo signo y ratifico y Cita-
 na, Notari, Ruballet.
 Concorde aquesto copia ab son original de
 que yo y fe. Y requier la l'ahir de Andorra
 a sa obligacion que signo y firmo.

Comuni entre
 d'ahir Consell General
 de Andorra
 - 22 de 1920 -

Els anys 1960 i inici dels 1970: Sinèrgies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra

Meritxell Mateu i Pi

Llicenciada en relacions internacionals i màster en història, historiadora
 meritxellmateupi@gmail.com

Resum

Els anys 1960 i inici dels 1970: Sinèrgies entre França i Andorra. Els informes que volien canviar Andorra

En un context d'obertura i de transformació d'Andorra tant a nivell econòmic com social, els professors Pierre Vellas i Jean Sermet, l'enginyer forestal Jean Messines i els alts funcionaris del ministeri de Finances francès Pierre Marty i Georges Moura van elaborar a demanda del M.I. Consell General amb el suport del Copríncep Francès, informes de diversos àmbits per acompanyar la transformació del país de manera ordenada i estructurada.

Resumen

Los años 1960 e inicio de los 1970: Sinergias entre Francia y Andorra. Los informes que querían cambiar Andorra

En un contexto de apertura y de transformación económico y social de Andorra, los profesores Pierre Vellas y Jean Sermet, el ingeniero forestal Jean Messines y los altos funcionarios del ministerio de Finanzas francés Pierre Marty i Georges Moura elaboraron a demanda del M.I. Consell General con el apoyo del Copríncep francés informes en diversos ámbitos para acompañar la transformación del país de manera ordenada y estructurada.

Résumé

Années 1960 et début des années 1970: synergies entre la France et l'Andorre. Les rapports qui voulaient changer l'Andorre

Dans un contexte d'ouverture et de transformation économique et sociale de l'Andorre, les professeurs Pierre Vellas et Jean Sermet, l'ingénieur des Eaux et Forêts Jean Messines et les hauts fonctionnaires du Ministère des Finances français Pierre Marty et Georges Moura ont élaboré, à la demande du M.I. Consell General avec le support du Copríncep français, des rapports dans différents domaines afin d'accompagner la transformation du pays de façon ordonnée et structurée.

Abstract

1960s and early 1970s: Synergies between France and Andorra. The reports that wanted to change Andorra

In a context of opening and transformation of Andorra, professors Pierre Vellas and Jean Sermet, forestry engineer Jean Messines and senior officials of the French Finance Ministry Pierre Marty and Georges Moura wrote several reports to accompany the transformation of the country in an orderly and structured manner on different subjects, at the request of the M.I. Consell General and with the support of the French Copríncep.

Introducció

Intel·lectuals, tècnics i un grup de professors francesos, molts d'ells de la Universitat de Tolosa, van estar durant més d'una dècada creant projectes per modernitzar el

Principat d'Andorra.

Entre el final dels anys 1950 i principis del 1970 una confluència d'iniciatives van aflorar al país per innovar, fer créixer i obrir-se a l'exterior.

Professors com Bartholomé Benassar,¹ Pierre Vellas, Jean Sermet o enginyers com Jean Messines van elaborar, a demanda del M.I. Consell General, projectes per aplicar al Principat.

Val a dir que entre el 1960 i el 1962 la població va créixer un 15%,² dada que mostra sense cap dubte el trasbals econòmic i social del país.

Es va passar, en un obrir i tancar d'ulls, d'una societat rural i agrària a una societat comercial enfundada al sector terciari.

I aquests professors francesos van pensar en acompanyar la transformació del país de manera ordenada i estructurada.

L'objectiu d'aquest article és "ressuscitar" genèricament quatre dels informes on els seus autors van intentar

1. Bartholomé Benassar, professor d'història a la Universitat de Tolosa, va ser un gran coneixedor del Principat d'Andorra. Destaquem el pròleg que va fer al llibre de ARMENGOL VILA, LIDIA: *Comportaments socials especialitats col·lectives. Els llegats eclesíastics andorrans del segle XIX*. Andorra. Ed. Consell General, 1988.

2. BRICALL, JOSEP M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*. Andorra, 2001, p. 61.

aportar llums al desenvolupament econòmic, social i fiscal d'Andorra.

Pierre Vellas

El 1959 Pierre Vellas, professor de dret internacional públic a la Universitat de Tolosa, va impulsar i redactar el "Pla pilot de desenvolupament econòmic de la vall d'Ordino".

Cal reconèixer que l'any 1959 va ser particularment difícil per Andorra, atès el tancament parcial durant uns mesos –a partir del mes de gener de 1959– de la frontera hispanoandorrana per part de les autoritats franquistes espanyoles per evitar, segons ells, la fuga de capitals, dificultant així la fluïdesa d'intercanvis amb Andorra.³

La part francesa semblava donar una mica d'aire al desenvolupament del Principat.

Aquest Pla, que va comptar amb el suport del "Bureau europeu de l'Administració Tècnica de les Nacions Unides", s'inspirava del mètode de desenvolupament comunitari d'impuls econòmic i de progrés social amb una participació ciutadana activa implantat a diversos països a nivell mundial, dels Països Baixos als Estats Units passant per Itàlia, la Índia o Turquia.⁴

Per implantar el Pla de la millor manera possible, Pierre Vellas va cercar la implicació de la població de la Parròquia d'Ordino al projecte i va organitzar, a Ordino i a la Cortinada durant l'agost de 1959, sessions de cinema en les que s'explicava l'objectiu i les fases de desenvolupament del Pla, alhora que es va instaurar una biblioteca mòbil per la Vall a fi de sensibilitzar i difondre el projecte.⁵

De les diverses vessants que el Pla preveia destacarem:

- La creació d'una cooperativa d'artesans per treballar el ferro forjat, la cistelleria i, fins i tot, els treballs de punt amb

una monitora i amb artesans del gremi de telers de punt.

- La creació d'un magatzem cooperatiu perquè cada artesà pogués vendre els seus productes.
- La creació de cooperatives de cria avícola i porcina.
- La formació professional.
- El desenvolupament de línies industrials, comercials, culturals o socials.⁶

En aquell moment, les sinèrgies perquè aquest Pla Pilot es duigués a terme semblaven sinceres. Així, quan es va posar la primera pedra d'aquest Pla per a la construcció de xalets a la Cortinada, l'any 1959, va aplegar, entre altres, a les autoritats del país, als Còsols d'Ordino, als impulsors del projecte i al director del *Bureau* europeu de l'Administració Tècnica de les Nacions Unides, Maurice Milhaud.⁷

El fet és que malauradament el Pla no va acabar d'arrencar, i l'únic testimoni encara visible avui en dia són el conjunt de xalets de la Cortinada inaugurats el 1961.⁸

Tot i això, els vents reformistes i la voluntat de promoure el desenvolupament del Principat petjaven fort i el M.I. Síndic Julià Reig, en el discurs de Meritxell del 8 de setembre de 1961, ho va ressaltar: "[...] Hem de fer més carreteres d'alta muntanya [...] construir telefèric [...] foradar el Port d'Envalira per atreure el turisme d'hivern; reorganitzar l'electrificació de FHASA, [...] dedicar a la higiene pública una atenció esmerçada [...]".⁹

Val a dir que el desenvolupament del país passava directament per un "boom" del sector terciari, deixant de banda els sectors primari i secundari, cosa que explicaria, amb la prudència necessària, que el Pla Pilot de Pierre Vellas fracassés.

Tanmateix, i malgrat la frustració del Pla Pilot d'Ordino, l'acompanyament d'intel·lectuals, professors i enginyers

3. MATEU PI, MERITXELL: "L'evolució política del 1945 al 1993" a *Història d'Andorra – de la prehistòria a l'edat contemporània*. Dirigit per Ernest Belenguier i coordinat per Susanna Vela. Barcelona. Ed. 62, 2005, p. 348.

LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCÍA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. UdA, 2018, p. 116.

4. VELLAS, PIERRE: "Pla pilot de desenvolupament de la vall d'Ordino" a *Andorra – Miscel·lània cultural, actualitat, turisme, esports*. Andorra. Consell general, 1960, p. 57.

5. *Ibidem*, p. 61.

6. *Ibidem*.

7. Fotografia d'"Escrips d'Arquitectura i d'Urbanisme- Andorra 1935-1979" a COAA, Andorra, núm. 71, 2003, p. 75.

8. MATEU PI, MERITXELL: "L'evolució política del 1945 al 1993" a *Història d'Andorra – de la prehistòria a l'edat contemporània*. Dirigit per Ernest Belenguier i coordinat per Susanna Vela. Barcelona. Ed. 62, 2005, p. 330.

LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCÍA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. UdA, 2018, p. 110.

9. Arxius Nacionals d'Andorra (ANA)/Llibre d'Actes del M.I. Consell general, sessió del 8 de setembre de 1961, f. 391.

francesos a l'adaptació del país a la modernitat va continuar.

Cal assenyalar que entre el 1963 i el 1976 la població va seguir creixent de manera exponencial, amb un 7,1% del qual un 84,5 % era fruit de la immigració.¹⁰

I Andorra, seguint la voluntat del M.I. Consell General s'hi va anar adaptant, de la mà de França principalment,¹¹ amb enginyers i tècnics com l'alt funcionari expert en Seguretat Social Jean Moitrier,¹² o de joves andorrans formats a França com Ramon Pla o Antoni Ubach,¹³ que van fer de pont per implantar, per exemple, el 25 d'abril de 1967, la central automàtica de telèfons que permetia telefonar sense passar per l'operadora, o un règim de seguretat social obligatori per a tots els treballadors, i voluntari pels autònoms i professionals lliberals del país, que la Caixa Andorrana de Seguretat Social va instaurar l'abril de 1968. A més, la visita per primer cop a la història d'un Copríncep Francès, el general Charles de Gaulle al Principat el 27 d'octubre de 1967, va seguir enfortint el suport tècnic de França pel creixement d'Andorra.

Tot es movia molt al Principat els anys 1960, però una de les qüestions cabdals pel desenvolupament econòmic i social del país era la construcció d'un túnel per accedir a França.

Com hem observat anteriorment, el Síndic ja ho indicava el 8 de setembre de 1961, "foradar el Port d'Envalira"¹⁴ era una prioritat.

En aquella època la carretera del Port d'Envalira no es netejava de manera sistemàtica,¹⁵ i en paraules del Síndic Julià Reig en l'Assemblea Magna del Consell General del 28 de febrer del 1963, la treta de neu del Port d'Envalira,

malgrat tots els esforços i el seu cost elevat, no era suficient per mantenir unes línies de comunicació permanents amb França. És per això que un túnel era una base indispensable pel desenvolupament de l'esquí i l'afluència d'esquiadors francesos.¹⁶

Jean Sermet

Així, Jean Sermet, catedràtic de geografia a la Universitat de Tolosa, va ser contractat com assessor del M.I. Consell General per dissenyar, entre altres, les infraestructures adients i necessàries per a l'evolució econòmica i social del país.

Sermet va ser un observador privilegiat i molt realista del dia a dia del Principat. Amb el seu ull inquiet va plasmar amb una cruenta realitat molts dels fets i gestos del país en un interessant i versemblant article publicat el 1970.¹⁷ Entre altres Jean Sermet va assistir, com a assessor, a l'Assemblea Magna del M.I. Consell General del 28 de febrer de 1963, dedicada a les propostes d'accessos a França per un túnel.

En el seu informe va puntejar que van ser les rivalitats entre parròquies les que, al seu entendre, van fer fallir la construcció del túnel d'Envalira. Explicava que la forta oposició de les Parròquies de les Valls del Nord, la Massana i Ordino, aferrades a una perforació d'un túnel al Port de Rat, van ser preponderants perquè els diferents projectes inherents al túnel d'Envalira no es duguessin a terme, tot i ser financerament i tècnicament més factibles.¹⁸

Així, durant l'Assemblea Magna del Consell General del 28 de febrer de 1968, Jean Sermet va exposar tres possibilitats, d'acord amb els projectes d'enginyers

10. BRICALL, JOSEP M.: *L'economia andorrana en el canvi de segle*. Andorra, 2001, p. 61.

11. El Consell va cercar sempre un equilibri de relacions i de suport entre Espanya i França, però el cert és que, en matèria de suport tècnic per a infraestructures, la presència de França va ser preponderant.

12. MOITRIER, JEAN: "La sécurité sociale andorrane" a *Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre*. Paris. Publications de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse. Ed. Pedone, 1970, p. 153-170.

13. Ramon Pla i Bureu –enginyer andorrà de telecomunicacions– va liderar a Andorra el desenvolupament de les telecomunicacions del país. Antoni Ubach i Mortès –diplomant de les Grandes écoles a França– va implantar i liderar la CASS.

14. ANA/Llibre d'Actes del M.I. Consell general, sessió del 8 de setembre de 1961, f. 391.

15. El Consell General va acordar finançar les despeses de la treta de neu del Port d'Envalira en el Consell de Sant Tomàs del 21 de desembre de 1962. Fins aleshores es feia de manera privada i s'havia de pagar un peatge.

16. SERMET, JEAN: "L'économie des communications dans la géographie de l'Andorre" a *Les problèmes actuels des Vallées d'Andorre*. Paris. Publications de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse. Ed. Pedone, 1970, p. 69.

17. *Ibidem*, p. 33 - 85.

18. *Ibidem*, p. 70 i 71.

francesos i canadencs, per materialitzar un accés segur i fluid a França, costat Arieja.¹⁹

1. Del costat d'Envalira, a) un túnel de 3.200 o 3.500 metres, complicat per l'orografia del terreny, o b) un túnel des del riu Sant Josep, fins a la Vall d'Incles. Tot i que la carretera des de la sortida del túnel fins a l'Hospitalet seria costosa per haver de fer un semitúnel per la solana d'Andorra que és una zona d'allaus. Al seu entendre aquesta era l'opció més factible.

2. Del costat de Ransol o de la Vall d'Incles per arribar a la Vall d'Aston, al pantà de Rièta i baixar per les Cabannes. Segons informa Sermet el cost de les carreteres per arribar fins el pantà serien molt elevats per França. Als ulls de França aquesta via només seria viable a l'estiu.

3. Del costat d'Arcalís, pel Port de Rat cap a Vicdessos. Sermet avaluà l'elevat cost de fer un túnel llarg de 4 a 7 km i el dispendi de la construcció de carreteres d'alta muntanya del costat francès per accedir a indrets molt poc poblats i, per tant, amb poc interès econòmic.²⁰

El fet és que no es van dur a terme ni l'opció 1 ni la 2, mentre que l'opció 3 sí, amb l'inici de construcció el 1969 del túnel del Port de Rat. Les parròquies de les Valls del nord semblaven haver guanyat la partida però la construcció va quedar inacabada per les reticències franceses a tirar endavant la infraestructura atesos els problemes d'orografia i de finançament molt elevats.²¹ El cert és que França sempre va defensar la viabilitat de l'opció 1, sobretot amb la vessant d'Incles.

Cal reconèixer que l'accés d'Andorra a França pel Port de Rat era complicat i estacional (només es preveia obrir durant l'estiu) i, per tant, va néixer coix. Tant del costat andorrà com del francès, la construcció era molt onerosa a causa de l'orografia complexa, pel que, com hem comentat anteriorment, França va descartar-ho molt aviat al veure-hi poc interès i poca rendibilitat.²²

Jean Messines

Jean Messines, enginyer agrònom i d'"Eaux et Forêts", va rebre l'encàrrec del Consell General el 1969 de fer un informe sobre "El desenvolupament agrícola i forestal d'Andorra".²³

En aquest informe va elaborar un Pla pel desenvolupament econòmic sostenible del país, apostant per l'agricultura de muntanya diversificada amb ajudes econòmiques al sector per part del Consell per així disminuir el cultiu del tabac destinat al contraban i per evitar la urbanització sense control del país.²⁴

El Pla,²⁵ elaborat en dues parts distintes, una vessant agrícola i una vessant forestal i de pastures, estipulava el següent:

En l'àmbit dels serveis agrícoles:

La instauració d'un servei veterinari per la higiene i la salut del bestiar; la modernització de les estables i la promoció d'una ramaderia d'equins, bovins, ovins, caprins i porcins per produir i comercialitzar la llet, mantega, la llana o les pells; i la modernització dels sòls de cultius, de la irrigació, dels drenatges, dels seus accessos i la diversificació de cultius (patata, arbres fruiters, tabac).

La millora de l'habitatge rural, amb més higiene i confort, i l'establiment d'un pol econòmic que s'ocuparia de controlar els preus, de millorar la qualitat dels productes i de cercar oportunitats.

En l'àmbit forestal i de pastures:

Vigilar i sanejar els boscos; vigilar la tala d'arbres i establir una repoblació forestal ordenada; controlar les serradores; construir vivers i rutes forestals; regenerar les gespes, construir cabanes pels pastors, orris pel bestiar i camins; controlar la caça, amb una vigilància de la cabana de caça, repoblant-la, establint llicències i permisos de caça i creant cotos de caça; controlar la

19. *Ibidem*, p. 72.

20. *Ibidem*, p. 72 - 75.

21. *Ibidem*, p. 76.

22. *Ibidem*, p. 81.

23. MESSINES, JEAN: *Rapport sur le développement Agricole et Forestier de l'Andorre*. Grenoble, 3/2/1969.

24. *Ibidem*, p. 24.

25. *Ibidem*, p. 132 - 154.

pesca, amb una vigilància i una protecció dels llacs i dels rius, creant llicències i permisos de pesca i reserves de pesca; i controlar la qualitat de les aigües i lluitar contra la seva pol·lució.

Val a dir que el Pla que s'havia d'executar en deu anys contemplava tot tipus de detalls, tant d'infraestructures com econòmics i de recursos humans que implicaven, a més del Consell General, els Comuns, tota la pagesia i el conjunt dels habitants del país.

Al final del seu informe Jean Messines conclouia el següent: "L'execució d'aquest Pla depèn essencialment de l'acord del M.I. Consell General de les Valls, però també de l'adhesió sense cap mena de reserva per part de les parròquies, sobretot pel que fa al desenvolupament de les accions forestals i de les pastures que són potencialment les parts amb més possibilitats de generar riquesa...".²⁶ Aquest Pla tampoc es va desenvolupar, però algunes de les seves propostes van servir per crear estructures i accions en l'àmbit del desenvolupament agrícola i ramader al Principat.

Pierre Marty i Georges Moura

En aquesta Andorra on brollaven les iniciatives i on la modernitat s'endinsava entre les estructures institucionals i de societat centenàries, l'acompanyament de França també va ser present en matèria fiscal.

Així, el setembre de 1969, dos economistes francesos alts funcionaris del Ministeri de Finances francès, Pierre Marty i Georges Moura, van fer un informe molt detallat sobre Andorra.²⁷

És cert que el M.I. Consell General ja havia aprovat entre 1950 i 1960 setze lleis de taxes per incrementar els ingressos de les arqueles del país i per afinar el sistema de recaptació.²⁸

Però Marty i Moura, en l'informe que els va encarregar el Copríncep francès, van observar que les taxes existents no

seguien una lògica a l'hora d'aplicar-se ja que el mateix tipus gravava per igual els productes de luxe i els de primera necessitat.²⁹

També van remarcar l'existència d'una important evasió fiscal i de frau per una manca de controls suficients i adients per part de les autoritats andorranes. Afegien, entre altres, que el frau era de gran magnitud en la importació i venda de vehicles, joies i pedres precioses.³⁰

Val a dir que l'informe de Marty i Moura va ser molt complet i totalment innovador ja que, per primer cop, es plantejava de manera racional i minuciosa un model fiscal i de recaptació per al país, encara que fos molt prudent i lligat a la imposició indirecta.

Marty i Moura no solament van incloure una proposta per reglamentar les taxes de mercaderies i de carburants a l'entrada, sinó que van elaborar un avantprojecte de reglament sobre les taxes d'entrada de mercaderies i de carburants que va donar lloc al primer Reglament fiscal del Consell de l'1 de juliol de 1971.³¹

Conclusions

Hem intentat il·lustrar, de manera molt resumida, alguns dels projectes que professors, enginyers i economistes francesos van fer per proposar plans i línies d'actuació per modernitzar el país. Tots ells, i molts altres que no hem esmentat, com el de l'enginyer Meffre, especialista d'allaus, van aportar una nova dimensió al país i molts dels seus treballs han inspirat en gran part la construcció de l'Andorra contemporània.

Lamentem que alguns treballs hagin estat oblidats, com el de Pierre Vellas o, fins i tot, el de Jean Sermet. Aconsello desempolsar-los i donar-los una nova vida, encara que només sigui per alimentar la nostra curiositat històrica i sentir les mirades d'aquests professors francesos a l'Andorra de fa 50 anys.

26. *Ibidem*, p. 152.

27. MARTY, PIERRE; MOURA, GEORGES: *Rapport sur l'Andorre*. Paris. Ministère de l'Economie et des Finances, 1969.

28. ALCOBÉ FONT, JORDI: *Dret Tributari andorrà*. Andorra, 2005, p. 25.

29. MARTY, PIERRE; MOURA, GEORGES: *Rapport sur l'Andorre*. Paris. Ministère de l'Economie et des Finances, 1969, p. 241.

30. *Ibidem*, p. 240 i següents.

31. LLUELLES LARROSA, M. JESUS; GARCÍA LLUELLES, EVA: *Història econòmica d'Andorra, segles xx i xxi*. Andorra. UdA, 2018, p. 152.

No voldria acabar sense mencionar que moltes de les fites assolides pel Principat en les dècades dels anys 1960 i 1970 van ser possibles gràcies a l'escolarització gratuïta dels infants a Andorra, a les escoles franceses, espanyola i confessional. I després a les universitats, tant de França com d'Espanya, amb la immensa sort, per part dels

andorrans a França, de rebre beques per poder cursar els estudis lluny de casa.

Les sinèrgies entre molts d'aquests tècnics i professors amb els joves andorrans diplomats van ser cabdals pel creixement del Principat.

L'expansió de les Valls d'Andorra en els anys 1970. La singularitat de Treballs Públics del MI Consell General

Ramon Ganyet i Solé

Enginyer de Camins, Canals i Ports, va treballar a TP entre 1972 i 1982
 rganyet@ciccp.es

Resum

L'expansió de les Valls d'Andorra en els anys 1970. La singularitat de Treballs Públics del MI Consell General

L'article explica l'experiència d'una administració pública de gestió independent, que va preparar la cartografia bàsica, la reserva de futur per les vies de comunicació, estudis d'urbanisme i cadastre, l'aprofitament turístic de la neu i la protecció de la natura.

Resumen

La expansión de los Valles de Andorra en los años 1970. La singularidad de Treballs Públics del MI Consell General

El artículo explica la experiencia de una administración pública de gestión independiente, dirigida a preparar la cartografía básica, la reserva de futuro para las vías de comunicación, estudios de urbanismo y catastro, el aprovechamiento turístico de la nieve y la protección de la naturaleza.

Résumé

L'expansion des Vallés d'Andorre pendant la décennie 1970. La singularité de Travaux publics du Conseil Général

L'article explique l'expérience d'une administration publique, traitant d'aspects fondamentaux tels que les bases de cartographie, la réservation de terrain pour des grandes voies de communication, urbanisme, études et du cadastre, exploitation touristique de la neige et de la protection de la nature.

Abstract

The expansion of the Valls d'Andorra in the 1970s. Public works on General Council

The article explains the experience in the 1970 decade within the TPMICG as an independent public organ, addressing fundamental aspects such as basic mapping and geodesy, the future for the main roads of communication in the country especially in the urban areas, planning and design of secondary roads, town planning studies and snow and environmental protection.

ins al segle xx, des del punt de vista econòmic i social, Andorra havia reflectit les transformacions que s'havien produït als països veïns, sobretot a Espanya. La societat medieval havia evolucionat continuadament per a fer viure una comunitat de pobles i parròquies que aplegaven, entre tots, menys de 5.000 habitants. En els anys 1930, algunes circumstàncies van incidir molt especialment en l'obertura a l'exterior: la concessió a FHASA¹ per a l'aprofitament de l'aigua; les primeres llicències bancàries² i, sobretot, l'impacte de les convulsions polítiques i socials que passaren –des de la República espanyola de 1931 fins a la Guerra Civil de 1936-39– amb efectes immediats sobre el comerç i l'acollida de refugiats. La recuperació del trasbals a Espanya i el terrible episodi de la Segona Guerra Mundial no van permetre evolucionar gaire les Valls fins el 1948, any en què s'autoritzaren nous bancs per operar a Andorra:³ l'any 1959 el Pla d'Estabilització va canviar les bases econòmiques de la política financera espanyola; els

1. La concessió a FHASA fou atorgada pel MI Consell General l'any 1929. L'energia hidroelèctrica es podia posar a l'abast del creixement econòmic andorrà; la construcció de les carreteres generals –la CG2 cap a la frontera francesa del Pas de la Casa, i la CG3 cap a la Massana i Ordino– modernitzaren el país.

2. L'any 1929 el MICG autoritzava operar el Banc Agrícola i Comercial d'Andorra, i l'any 1930 s'autoritzava a la Caixa de Pensions i Estalvis obrir oficina sucursal.

3. Crèdit Andorrà i Banca Mora, entre altres.

primers anys de la dècada dels 60, un incipient fenomen del turisme es va desplegar per tot Europa i va propiciar que el MI Consell General autoritzés la possessió de residències a estrangers.⁴ Fins l'any 1960 la població s'havia mantingut lleugerament per sobre de 6.000 habitants.

L'evolució creixent de la mobilitat va obrir el debat sobre la necessitat de construir noves carreteres i sobre algunes millores a la xarxa bàsica que havia construït FHASA –per complir les clàusules de la concessió de l'aprofitament elèctric. Dues persones, que jo recordi, varen contribuir activament a la preparació dels projectes i de les obres corresponents. D'una banda Joan Vehils, enginyer industrial que era director tècnic de FHASA; i de l'altra don Fernando Aldaz, enginyer de monts que treballava per als serveis forestals de l'Estat a la província de Lleida (especialment en carreteres per als Comuns, en boscos).

Com és comprensible, unes de les primeres preocupacions devien ser els accessos internacionals. Sobretot l'accés a França pel port d'Envalira, però també l'accés a Vicdessos pel port de Rat, possibilitant la circulació a través de la Massana i Ordino i, per altra banda, els accessos a Espanya pel coll de la Botella i pel port de Cabús cap a Tor i Alins a la vall Farrera, així com l'accés a Os de Civís, des de Sant Julià. Totes les parròquies maldaven pel que els era més proper, com és natural, i solia passar molt sovint que es descuidava l'interès general.

La polèmica més sonada fou la de l'accés a França per túnel. A la segona meitat dels anys 1960 sorgiren estudis preliminars per molts llocs, amb diferents longituds i accessos, per un costat i l'altre del forat: per Envalira, des de Grau Roig; pel port Dret, des de Soldeu; per Rialb i el port de Siguer, i altres. Fins i tot el Copríncep General de Gaulle va prometre el 1967 que hi hauria túnel cap a França! En aquest debat també hi va participar un

aleshores jove i brillant enginyer civil andorrà, Bonaventura Adellach (Llorts, 1928), que treballava en una gran empresa consultora francesa –amb seu a Tolosa i Marsella, especialitzada en equipaments hidroelèctrics– i que s'havia experimentat en els projectes de centrals elèctriques de muntanya, on sovint s'incloïen túnels d'envergadura important. Adellach va constatar els grans dèficits tècnics de l'Administració andorrana, adscrita sobretot a la Junta de Serveis Públics del MICG. De manera natural, interessats pel millor desenvolupament del país, el 1969 es va crear el Servei de Treballs Públics del MICG sobre la base d'un contracte de prestació de serveis que, malgrat el caràcter privat, en molts aspectes feia funcions d'Administració pública. La feina es pagava, per projectes i direccions d'obra, segons les tarifes⁵ dels arquitectes i dels enginyers suïssos aplicades als pressupostos reals de certificació d'obra acabada.

El despatx es va instal·lar a la 4a planta de l'edifici de telèfons, a l'avinguda Meritxell.⁶

Segons descriu Adellach,⁷ oficialment el Servei de Treballs Públics va començar el dia 2 de juny de 1967 a les 15 h a la Junta de Serveis Públics i, en conseqüència, el Consell General va nomenar Bonaventura Adellach director de l'Oficina Tècnica del Departament de Serveis Públics el 19 de juny de 1967. El Consell General no va crear les oficines tècniques, de gestió independent però destinades a treballar per a l'Administració, fins l'any 1969. El mes de gener de l'any 1977 van concloure la seva activitat, per començar a funcionar, ja al Govern, el Servei d'Obres Públiques del MI Consell General.

Els primers projectes de TP del MICG varen orientar-se a la modernització de les carreteres. El pont de la Margineda sobre el Valira fou un dels primers. La desviació de la CG1 per fora del nucli de Sant Julià fou un projecte molt més complicat: La dimensió (16 m d'amplada) fou durament

4. Els Decrets de 1955, i sobretot el de 1965, van atorgar als estrangers, respectivament, el dret de comprar terrenys i el dret de comprar pisos.

5. Société Suisse des Ingénieurs et des Architectes SIA. Règlement 103. Edition 1969. Per tenir aplicació a Andorra, en el contracte es va acordar un descompte del 30 per cent en els percentatges d'aplicació sobre els pressupostos locals.

6. La tercera planta estava assignada a la CASS i, a partir de 1975, a la Policia. La segona era per a STA i la primera era la central de telèfons. El despatx pel públic era a peu de carrer. L'edifici es va demolir el 2018.

7. ADELLACH BARÓ, BONAVENTURA: Pels camins pedregosos de la política. Editorial Casal i Vall d'Andorra, 1979.

criticada per excessiva⁸, i la forma d'ocupació dels terrenys de carretera, compensada per un reconeixement de les plusvàlues dels terrenys restants, fou gairebé revolucionària; però gràcies al coratge d'alguns polítics del Comú, va prosperar amb èxit.⁹ A principis dels anys 1970, les cotilles de les precàries infraestructures del país ofegaven un incipient creixement econòmic. Els primers anys 1970, el professor Josep Mª Bricall va liderar l'estudi *Estructura i Perspectives de l'economia andorrana*, publicat el 1975. El sector públic es va començar a organitzar creant empreses competents: el Servei de Telecomunicacions d'Andorra (STA) l'any 1967, la Caixa Andorrana de la Seguretat Social el 1968, la Clínica Verge de Meritxell el 1969 o el Centre Nacional d'Informàtica d'Andorra (CNIA) l'any 1975. Els col·legis i liceus d'ensenyament francès i espanyol es renovaren, es construïen hotels i el turisme augmentava sense parar. La població començava a créixer més del 7 per cent anual acumulatiu, i així es va passar de 6.189 habitants l'any 1955 a 28.500 habitants l'any 1977. No és estrany que algunes construccions es fessin desordenadament i sense perspectiva urbanística. La veneració pel diner començava a aflorar.

En aquest context Bonaventura Adellach, a través de TP del MICG, va representar l'ànima de la conducció de les infraestructures de vialitat cap a la modernització del país, des de l'Administració. En una dècada es van abordar projectes estructuradors per fer les Valls d'Andorra homologables als llocs més avançats.

Geodèsia, mapes, plànols topogràfics

El 1970 es va realitzar la triangulació geodèsica, enllaçada amb França i Espanya, per servir de base a la representació en mapes del territori andorrà. A continuació es van fer vols per fotografiar sistemàticament tot el país i disposar, així, dels parells fotogramètrics per restituir la topografia. Es va crear l'Anivellament General d'Andorra. Després d'un

treball de camp exhaustiu i de les corresponents revisions, l'any 1976 es van publicar els plànols oficials a escala 1:10.000 (en 19 fulls) i, el 1977, el mapa a escala 1:50.000 (un sol full). Per primera vegada Andorra disposava d'un mapa modern i precís del conjunt del territori. El coneixement del territori també fa sobirania.

Els topònims dels mapes van impulsar el recull sistemàtic de noms de tots els indrets del país, amb unes comissions de coneixedors locals que, amb el secretari de cada comú, recollien i gravaven els diferents noms locals per a llacs, rius, termes, pics, valls, camins i cabanes.¹⁰

Aquesta base general va permetre abordar seguidament els plànols topogràfics a escala 1:1000 i 1:500 per representar tots els nuclis urbans consolidats al fons de les valls. Aquesta escala permetia fer projectes de construcció per a l'equipament del territori: vies de comunicació, conduccions d'aigua, clavegueram, línies elèctriques i altres.

Més endavant es va intentar delimitar les diverses fronteres nacionals, o de parròquies. Es va demostrar que era molt difícil –com encara ho és ara– i que depassava la competència tècnica. Les fronteres exteriors es van recollir de la cartografia dels països veïns, amb supervisió parcial d'experts locals andorrans. Les delimitacions de parròquia es van encallar en diversos límits en què no es pogueren posar d'acord les respectives comissions de rodalies locals. Finalment penso que només van quedar clars dos límits: el conjunt de Sant Julià, Andorra i Escaldes; i el conjunt de la Massana, Ordino, Canillo i Encamp. Queden pendents encara moltes concòrdies. Les úniques parròquies *superficiales* foren les d'Ordino i la Massana.

Vies de comunicació

Com és natural, una administració com Treballs Públics havia d'ocupar-se de les carreteres. Efectivament, una de les primeres activitats, i continuada durant deu anys, fou la millora de les carreteres generals i el projecte i la

8. At *pompam et ostentationem*, es deia que tenia les dimensions d'autopista.

9. Pel que fa als terrenys residuals que no s'acolliren al conveni de compensació, es va trigar 9 anys a expropiar-los i que s'ocupessin per la via pública.

10. Les Comissions de Toponímia estaven formades per tres o quatre persones

coneixedors locals, el secretari del Comú, un membre del *cabinet* R&G francès i Jaume Riba, de TP del MICG, que situava el nom sobre una foto i li donava una classificació (que després serviria també per al tipus de lletra en el mapa).

construcció de carreteres secundàries. Cada any, en funció dels pressupostos disponibles, el Consell General, a través de la Junta de Serveis Públics, fixava les prioritats i les actuacions. El seguiment dels projectes es feia en reunions periòdiques de freqüència mensual i en visites sobre el terreny, quan les circumstàncies ho recomanaven. En aquella època, el parroquialisme era molt evident i els membres de la Junta procuraven, com és lògic, per la seva circumscripció electoral. D'entre molts projectes de l'època, destacaria l'eixample i rectificació de la CG2 al port d'Envalira (1972-74) que, amb la inversió¹¹ en mitjans de neteja de neu, va comportar una connexió gairebé segura fins al Pas de la Casa; i, potser també, el nou túnel de Sant Antoni a la CG3 en direcció a la Massana;¹² i, més endavant, el projecte de protecció de la carretera sobre Soldeu, amenaçada encara ara per les allaus. Sistemàticament també va començar l'estudi de les allaus sobre les carreteres.¹³

Des del punt de vista més transcendent, l'aportació de TP va consistir en reglamentar els permisos de construir a la vora de les carreteres. Enmig d'una gran polèmica el Consell General¹⁴ va classificar les carreteres generals en zones: zona A pels nuclis urbans (13 m); zona B per les desviacions dels pobles (variable, 20 m); i zona C en camp obert (20 m). Els permisos per construir a la zona C tenien un límit físic, marcat per TP, separats els 10 m reglamentaris –més sobreamples en zona corba– de l'eix corresponent al futur projecte de rectificació de la carretera. Dos conceptes nous foren així instituïts: d'una banda, l'amplada de reserva es comptava a partir d'un eix que podia ser diferent a l'existent; d'una altra, el propietari del terreny havia d'entendre que la propietat estava restringida pel dret d'edificar en zona d'eixample de carretera. Aquest procediment –que ara a tothom li sembla normal– va costar molt de fer entendre a alguns resistents.

Avui, sense aquelles disposicions de reserva de terreny, no es podria circular per Andorra.

El nus gordià de la circulació era l'aglomeració d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany. La congestió de trànsit començava a esdevenir un dels primers problemes del país. L'avantprojecte de *xarxa de nous vials a la parròquia d'Andorra* fou la resposta del moment.

La xarxa de nous vials a la parròquia d'Andorra

La canalització del trànsit per les carreteres existents era, a principis dels anys 1970, clarament ineficient, sobretot per falta d'espai per deixar circular el nombre creixent de vehicles. La resposta de TP a la Junta de Serveis Públics va anar precedida d'estudis relatius a les estadístiques del trànsit, enquestes de mobilitat, creixement d'importació de mercaderies a les fronteres i creixement de la població, entre altres. L'any 1972 es van fer unes simplificades prognosis de població per a l'any 2000.¹⁵ Una reflexió general sobre el creixement es feu obligada.

Sobre la base dels nous plànols topogràfics, es varen projectar –a nivell d'avantprojecte– uns vials importants (29 m d'amplada total d'ocupació) i les connexions a la xarxa viària del moment. Hi havia algunes solucions alternatives entre el centre de l'aglomeració i la desviació per l'obaga d'Escaldes. Els traçats contemplaven una sortida en túnel cap a Encamp i una altra en túnel cap a la Massana. Alguns estudis geotècnics puntuals confirmaven la vulnerabilitat de la vessant dels Feners, a Escaldes.

La novetat, però, fou la visió urbanística general que el nou plantejament portava associada i, en especial, la reserva de 14,3 hectàrees de terreny per a futures zones d'espai verd públic, i la indicació que calia preveure aparcaments. En total, la proposta afectava 37 hectàrees. Crec que la proposta no va deixar indiferent a ningú. Alguns propietaris s'hi oposaren aferrissadament per preservar els seus

11. A finals dels anys 1960, el MI Consell General va recuperar la gestió directa de l'explotació hivernal del port d'Envalira, constituint un eficient equip humà ben equipat de mitjans mecànics moderns, per treure la neu del port.

12. Projecte amb la col·laboració del Centre d'Equipament de Túnel CETU de França.

13. En col·laboració amb Eaux et Forêts i CEMAGREF de França.

14. Ordinació del MI Consell General de 4 de juliol de 1969.

15. Andorra comptava en aquell moment 21.425 residents. La hipòtesi més probable apuntava, per a l'any 2000, als 85.000 residents, encertant aproximadament la població resident real que després es va assolir.

interessos més directes. Però el MI Consell General no es va atrevir a rebutjar les noves idees i va decidir “congelar” durant uns anys els terrenys afectats. Aquesta sàvia decisió permeté, bastants anys després, abordar l’urbanisme de l’aglomeració urbana de la capital d’Andorra en millors condicions, quedant la xarxa viària principal del país finalment més oberta.

El cadastre i el registre de la propietat

El coneixement precís de les propietats i dels propietaris és una de les bases de l’Estat modern per poder aplicar una fiscalitat més eficient i justa, alhora que preserva la propietat de cadascú.

TP va estudiar com funcionaven aquestes administracions públiques, tant en els sistemes jurídics jacobins (França, Espanya, Mònaco, San Marino) com en països petits amb sistemes jurídics germànics (Liechtenstein, Suïssa). Es va fer un escandall del total de parcel·les que hi podia haver en les 4.500 ha de propietat particular, i de les dificultats i el cost que podia representar l’aixecament topogràfic precís de totes les propietats rústiques del país. Crec que el projecte apuntava a una estimació de cost total de quatre-cents milions de pessetes de l’època (al canvi actual, 3 milions d’euros). Tot i que en aquell moment la xifra es considerava important, es va proposar distribuir-la en deu anys.

La proposta no va prosperar, però algun propietari defensaria ara que s’hagués avançat quaranta anys, per garantir millor la seva propietat.

Les publicacions, les estadístiques i la toponímia

Entre l’any 1973 i 1977 Bonaventura Adellach va participar a la política andorrana com a conseller general, elegit per la parròquia de la Massana. Aleshores va creure convenient que el 1977 es divulgessin les estadístiques¹⁶ aplegades per TP sobre geografia física, climatologia, població, comunicacions viàries, circulació, consum de carburants i algunes dades d’urbanisme. El país tenia 468 km², el Coma

Pedrosa era el pic més elevat (2.942 m), Juclar era l’estany més gran (21,3 ha) i la població censada de 1976 era de 28.500 habitants.

De forma complementària es van publicar la *Geografia i Diccionari Geogràfic de les Valls d’Andorra* i la *Geografia Escolar de les Valls d’Andorra*, per difondre millor tota aquesta abundant documentació.

La toponímia –els noms dels llocs– té una importància cultural molt gran perquè sovint la manera de conèixer un lloc es remunta als primers pobladors del país. La preparació dels mapes va propiciar la recollida de més de quatre mil noms que estaven en el coneixement íntim de persones molt singulars. La majoria d’aquestes persones ja ens ha deixat, i els seus descendents, en allunyar-se de la terra, n’haurien perdut la memòria ancestral. La forma d’escriure en el català normalitzat els noms recollits verbalment la va revisar una comissió lingüística formada per Enric París, Antoni Morell i Ramon Ganyet i, finalment, la va supervisar Albert Manent, president de la Societat d’Onomàstica de Catalunya.

Les estacions d’esports d’hivern i la protecció de la natura

Com s’havia fet en altres llocs del Pirineu, l’any 1964 el Comú d’Encamp va acordar una primera concessió sobre les pistes del Pas de la Casa; a la mateixa època el Comú de Canillo va acordar la concessió de les pistes de Soldeu. La durada era per a 70 anys. En el mateix sentit, l’any 1972 el Comú de la Massana acordava la concessió de les pistes d’Arinsal. En aquell mateix any se signaren protocols d’acord per a concessions al Forn de Canillo; el 1973 a Mereig, Montaup i la vall del Riu, també a Canillo; i el Comú d’Ordino tenia intencions de concedir la vall de Sorteny. Totes les últimes propostes venien acompanyades de projectes d’urbanització i, afortunadament, cap va prosperar.

L’any 1971 Bonaventura Adellach va presentar a la Junta de Serveis Públics una *Memòria tractant de les estacions d’esports d’hivern* i la forma de canalitzar aquell potencial de neu des del Consell General, respectant l’autonomia de cada parròquia. La nova cartografia preparada els anys posteriors estava destinada també a l’estudi de l’aprofitament de la neu.

16. ADELLACH BARÓ, BONAVENTURA; GANYET, RAMON: *Estadístiques de les Valls d’Andorra*. Consell General, març de 1977.

L'Honorable Comú de la Massana va sol·licitar el 1976 ajuda i col·laboració al MI Consell General pels equipaments de la zona esquiable del bosc de Pal. Treballs Públics s'encarregà, per compte del Comú, de preparar els plànols topogràfics, els estudis de neu i l'avantprojecte, amb l'ajuda dels experts francesos Phillippe Caillat i Gilbert Cretin. L'accés fins al planell de la Caubella, la construcció d'un edifici de serveis ben equipat i el primer equipament de remuntadors del bosc de Pal es van efectuar entre els anys 1980 i 1982, quan es va inaugurar el camp de neu.

La nova concepció de l'esquí, directament gestionat pel sector públic, sense aprofitament urbanístic per recuperar plusvàlues de terrenys i edificis residencials, fou innovadora i replicada immediatament pel camp de neu d'Arcalís, de l'Honorable Comú d'Ordino. La inauguració es va fer la mateixa temporada hivernal, per Pasqua de 1983. La millora de l'accés fou en aquest cas més complicada, per la major distància i pel problema de les allaus.

La protecció de la natura era present, tant en la concepció general com en l'execució de les obres. El valor ambiental del paisatge i del territori és un dels principals actius turístics i patrimonials de la muntanya. En aquest context, el Comú d'Ordino va recuperar i promoure el camí de circumval·lació als estanys de Tristaina.

Projectes i Topografia. PROTOP

El 1975 Adellach va proposar, i el 1976 el MI Consell va aprovar, la finalització de Treballs Públics del MICG, en el context de creació del Servei d'Obres Públiques.

L'1 de gener de 1977, deu anys després d'haver-se iniciat, va començar una nova etapa residual per acabar alguns projectes endegats, encara durant sis anys més. Després de la participació en les obres de reconstrucció dels aiguats de novembre de 1982, sobretot en el sector de Sant Julià, TP va acabar definitivament la seva missió. El context polític també havia canviat amb la Reforma de les Institucions i, en especial, amb la creació del Govern l'any 1981. Els canvis es perllongarien encara una dècada fins l'aprovació de la Constitució el 1993. Bonaventura Adellach va continuar contribuint a la modernització d'Andorra fins el 1983, a través de PROTOP –empresa consultora adreçada preferentment als Comuns.

Per al Govern, PROTOP va preparar diversos projectes d'eixamplament i rectificacions de les 3 carreteres generals, i de les desviacions als pobles.

Per a l'Hble. Comú d'Ordino, PROTOP –des de 1978 fins a 1983– va preparar els projectes dels accessos i de l'equipament de la muntanya d'Arcalís i de la Coma del Forat. Per al finançament posterior de les obres d'Arcalís, per part del MI Consell General, es van produir forts enfrontaments polítics i institucionals, que contrastaven amb el tracte dispensat quan hi van haver les obres del bosc de Pal de la Massana, que havien seguit uns procediments gairebé idèntics.

PROTOP també es va ocupar de l'abastiment general d'aigües i del sanejament a la parròquia de la Massana, des de la captació al pla de les Fonts fins a la distribució als pobles. I també va fer el nou cementiri prop de Sispony. En l'àmbit de la neu, PROTOP va promoure el rellevament estadístic dels gruixos de neu en unes perxes situades en els llocs potencials de noves experiències d'equipament.

Fins el 1983 també es varen preparar projectes per als Comuns d'Andorra i Escaldes, així com projectes per a alguns clients del sector privat.

Epíleg

Durant 10 anys a TP i 5 anys més a PROTOP, Bonaventura Adellach va contribuir a modernitzar el país posant unes sòlides bases en aspectes fonamentals de les infraestructures públiques. La feina feta va continuar facilitant la transformació cap a un petit Estat més autosuficient.

Al final, en el context de vegades agre de la política de renovació i reforma de les institucions, alguns membres del Consell General van muntar una operació de desprestigi, amb falsedats i afirmacions calumnioses, sobre la concepció i execució de la creació del camp de neu d'Arcalís. Aquell procés, de reminiscències de la pitjor inquisició, es mantingué en secret durant dos anys, i al final el MI Consell General va decidir destruir tota la documentació. Una memòria trista del reconeixement a l'home que, amb tanta abnegació i encert, havia dedicat el seu esforç a millorar les condicions de futur per a les noves generacions d'andorrans.

Entre 1967 i 1983 tot el país va esclatar en un creixement molt ràpid i, de vegades, comprometedor per a les futures mesures d'ordenament territorial i de protecció de la natura. Les persones que, com Bonaventura Adellach i el seu equip de treballadors, van intentar –en la mesura de les seves possibilitats– fer

passar l'interès públic general per davant dels interessos particulars no van ser compresos per tothom en aquell moment. Però quaranta anys després, una part d'aquells fonaments ha persistit, i els que hi vam participar també hem mantingut la consciència de la bona feina feta conjuntament.

El Consell General

Antoni Morell i Mora

Advocat i escriptor
 amm@andorra.ad

Resum

El Consell General

L'autor rememora les seves experiències en el sí del Consell General, com a secretari de diverses sindicatures, com assessor pedagògic, després com a primer secretari d'Estat del primer Govern d'Andorra, i finalment com ambaixador d'Andorra a la Santa Seu.

Resumen

El Consejo General

El autor rememora sus experiencias en el Consell General, como secretario de diversas sindicaturas, como asesor pedagógico del mismo, después com primer secretario de Estado del primer Govern d'Andorra, y finalmente como embajador de Andorra en la Santa Sede.

Résumé

Le Conseil général

L'auteur rappelle ses expériences au Conseil général, en tant que secrétaire de plusieurs Syndics, en tant que conseiller pédagogique, puis en tant que premier secrétaire d'État du premier gouvernement de l'Andorre, et enfin comme ambassadeur d'Andorre près le Saint-Siège.

Abstract

The Consell General

The author recalls his experience in the Consell General, as secretary of several terms of Syndicature, as pedagogical assessor, then as first Secretary of State of the first Government of Andorra, and finally as Ambassador of Andorra to the Holy See.

'Onze de febrer l'any de la Nativitat del senyor de 1419.

“Per aquesta llicència, vosaltres, prohoms de les mateixes Valls, podreu fer Consell General de tots els homes i habitants que hi viuen i us serà permès d'elegir entre vosaltres, assignar i delegar certes persones a les quals lliurement podreu concedir potestat perquè en nom i substitució de les mateixes Valls tinguin poder per intervenir a favor de tots els homes i de cadascun dels drets tals com vectigals de marques, lleudes, emprius, herbatges i privilegis, com també a favor de qualsevol altres immunitats, drets i llibertats concedides a les dites Valls o esperades en qualsevol circumstància.

Una data, un text – “Decret de la creació del Consell de la Terra amb la sollicitud dels homes d'Andorra”- que avui en diríem icònics. Francesc de Tobià, Bisbe d'Urgell concedeix la llicència...” als estimats i fidels nostres homes honrats i habitants de les nostres Valls d'Andorra, que ara són i que seran en el futur”.

Ramon de Capdevila, lloctinent del veguer Johan de Gotz del comte Joan I de Foix ho feu el 17 de desembre de 1419. D'aquest manera es passà d'un sistema assembleari a un sistema de representació i mandat.

El 14 d'abril de 1866, Caixal i Estradé, Copríncep Episcopal, rebé una demanda feta per en Guillem de Plandolit i d'Areny en nom dels andorrans “reformistes” per la qual es demanava una Reforma de les institucions Andorranes i una major participació del poble a la vida política del país. Vuit dies després, és a dir el dia 22 d'abril de 1866 han publicat el “Pla de Nova Reforma” que donarà satisfacció a les aspiracions populars. El Copríncep Francès acceptà la Reforma l'any 1868.

Aquesta reforma creà els Consellers Generals, distints del

Còsols i dels Consellers de Parròquia. Porta de dos a quatre la durada dels mandats, establí un control de gestió de la labor política dels Còsols, per mitjà del poble, establí la figura dels comissionats de poble, òrgan que, al llarg dels temps ha anat erosionant la seva importància.

Una altra data, i un altre text fonamental en la configuració històrica del Consell General.

Com tot ser viu i creatiu evoluciona, i a partir de l'aconseguit es continua avançant fins arribar – és un procés llarg, i més en llocs petits i tradicionals- a assolir noves realitats socioeconòmiques enseguint les necessitats dels temps. Cal dir d'entrada que el règim polític dels anys 30 del segle xx era en alguns aspectes el que avui qualificarien de predemocràtic: el sufragi era excessivament restringit i la política era controlada pels anomenats caps de casa, i alguns oligarques tradicionals. D'aquí els fets dels anys 30, “una petita revolució a Andorra”, on s'implantà el sufragi universal masculí, després de teatrals situacions.

Al llarg del segle xx, sobretot a partir dels anys 50 del segle passat, es marcà la necessitat, poc a poc, d'adequar les institucions andorranes a l'evolució social i econòmica, i per tant també cultural. Aquestes noves realitats necessitavem eines lleugeres, més àgils i més democràtiques.

Sobretot des del 1960 diversos decrets dels Coprínceps atorguen el vot actiu i passiu de la dona andorrana, diversos decrets sobre l'adquisició de la nacionalitat andorrana, la creació de la nova Parròquia d'Escaldes-Engordany, fins arribar a la Memòria de la reforma de les Institucions Andorranes, punt de partida de la Constitució actual, i per tant del nou Consell General que li costa molt, encara avui, fer un veritable i modern treball parlamentari. Li costa molt no ser subjecte passiu del legislatiu, a vegades, massa, implicat en lleis i més lleis per un país tan petit.

Més enllà d'aquesta petita síntesi històrica d'aquesta institució clau fonamental de la supervivència d'Andorra,

al llarg dels temps, vull manifestar que en la meua vida treballar en el si del Consell General, com secretari de diverses sindicatures, com Assessor Pedagògic i després com a primer secretari d'Estat del primer Govern d'Andorra, i finalment com Ambaixador d'Andorra prop de la Santa Seu, ha estat la millor Universitat, em refereixo a lloc on he pogut conèixer gent humil, modesta, sàvia, de profunda andorranitat i de gran humanitat. Sempre en els corral hi ha algun que altre gall d'indi, però puc assegurar que els anys que jo hi vaig viure de 1972 a 1983, era corral endreçat –així l'hagués qualificat Georges Orwell- amb quantitat de Síndics i Consellers Generals que de manera general –excepció confirma regla- practicaven la majoria dels continguts de les màximes d'Antoni Fiter i Rossell: seny, seny, i més seny. La qual cosa no significa cap tipus de paüra, però sí de realisme que significava i sempre serà posar un peu i després, un altre.

Caminar pausadament però en línia recta i si cal aturar-se i fer dreuera, mai no perdre l'objectiu final. Jo vaig veure molta dignitat, supèrbia mínima, per no dir inexistent. Orgull de ser andorranos, moltíssim. I considerar que el nostre ADN consistia en ser diferents. I això de ser diferents no era cap mal lleig, i menys motiu de vergonya.

És cert que el món ha canviat i voldria –la teoria ordinària- que tots fóssim iguals, idèntics, impersonals; els encantaria als veïns que Andorra fos exactament igual que França i Espanya. Doncs, no. Tenim la nostra història, ens hem d'adequar als temps actuals, hem de ser europeistes a mort, però ser europeu no significa ser engolit, deglutit i digerit dins d'una massa enorme i anònima. Els nacionalismes estatals (els dels grans estats) són certament molt més perillosos que ser nacional i sentir-se'n de Sant Marino, Luxemburg, Malta, Liechtenstein, Mònaco i, és clar, Andorra.

Això ho vaig viure i descobrir vivencialment a Casa de la Vall, seu de justícia i àgora de pau. És a dir, a la seu del Consell General.

Les antigues ordres de Cot i de Recot com a instruments asseguradors del compliment de les resolucions de Quarts, Comuns i Consell General

Pere Figuereda i Cairol

Doctor en dret. Cap de Servei d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lloret de Mar
 Professor associat de Dret Administratiu de la Universitat de Girona
 pere.figuereda@udg.edu

Resum

Les antigues ordres de Cot i de Recot com a instruments asseguradors del compliment de les resolucions de Quarts, Comuns i Consell General

S'estudien les antigues ordres de Cot i de Recot que castigaven a l'infractor amb una penalització econòmica i que tenien com a finalitat la d'obligar a acatar i donar compliment a les resolucions dictades per les administracions públiques, que comprenen els Quarts, els Comuns i el Consell General, la seva creació, l'evolució i la necessitat de la seva pervivència.

Resumen

Las antiguas "ordres de Cot i de Recot" como instrumentos aseguradores del cumplimiento de las resoluciones de Quarts, Comuns y Consejo General

Se estudian las antiguas "ordres de Cot i de Recot" que castigaban al infractor con una penalización económica y que tenían como finalidad la de obligar a acatar y dar cumplimiento a las resoluciones dictadas por las administraciones públicas, que comprenden "els Quarts, els Comuns" y el Consejo General, su creación, la evolución y la necesidad de la supervivencia.

Résumé

Les anciens «ordres de Cot et de Recot» comme instruments garantissant le respect des résolutions des Quarts, Comuns et Conseil General

On étudie les anciens «ordres de Cot et de Recot» qui punissaient le délinquant avec une peine économique et étaient destinées à obliger à se conformer aux résolutions dictées par les administrations publiques, qui comprennent «els Quarts, els Comuns» et le Conseil Général, sa création, l'évolution et de la nécessité de sa survie.

Abstract

The old orders of Cot and Recot as instruments to ensure compliance with the resolutions of Quarts, Comuns and General Council

We study the old "ordres de Cot et de Recot" which punished the offender with economic punishment and were intended to oblige to comply with the resolutions dictated by the public authorities, which include "els Quarts, els Comuns" and the Parliament, its creation, the evolution, and the necessity of its survival.

Les ordres de Cot i de Recot

I *Vocabulari d'Andorra*¹ ens defineix com a Cot aquella: "Sanció pecuniària i administrativa del Quart –Cot del quart-, del Comú –Cot de la parròquia- del Consell General –Cot de la terra- que era imposada per l'incompliment d'un deure" i, com a Recot² a: "Sanció econòmica que s'aplicava als infractors de les disposicions vigents que, dins els vuit dies següents a la imposició, no efectuaven el pagament de la multa dita Cot de la terra (Recot de la terra, imposat pel Consell General)³ o Cot de la parròquia (Recot de la parròquia, imposat pel Comú) que equivalia normalment a doblar la quantitat de l'import del Cot".

Veiem que aquesta figura punitiva administrativa s'imposava davant l'incompliment d'una resolució administrativa. Tenia un import fix en la primera (Cot) i del doble en la segona (Recot) i llur import era fixat a través de les corresponents ordinacions. Aquests elements: reiteració de la multa i import fix independentment de l'actuació requerida, ens porten a parlar de la "multa coercitiva", atès que les multes coercitives presenten aquestes característiques: tenen un import fix, sense que hi hagi gradació de l'import en funció de les causes modificatives

1. BADIA GOMIS, MONTSE; GANYET SOLÉ, ROSABEL I PÉREZ OROBITG, SERGI. *Vocabulari d'Andorra*, Conselleria d'Educació, Cultura i Joventut, Andorra, 1992, pàg. 41.

2. BADIA GOMIS, MONTSE; GANYET SOLÉ, ROSABEL I PÉREZ OROBITG, SERGI. *Vocabulari ...*; op. cit., pàg. 109.

3. Cal tenir en compte que amb la Constitució de 1993 el Consell General esdevé una autèntica cambra legislativa, si bé amb el Decret dels coprínceps sobre la reforma de les institucions de 1981, ja s'havia convertit en cambra legislativa encara que amb certes limitacions, fruit de la potestat legislativa dels coprínceps en determinades matèries.

de la responsabilitat de l'infractor –a diferència de les sancions en què son d'aplicació els principis generals del dret administratiu sancionador (proporcionalitat, tipicitat, etc.)– i poden ser repetitives si es continua donant l'incompliment i per tant tampoc es veuen afectades pel principi *non bis in idem*, segons el qual no es pot sancionar dues vegades pel mateix fet, atès que no tenen la consideració de sanció i consegüentment la seva imposició és compatible amb la d'una sanció administrativa.

Així doncs, en la multa coercitiva l'import econòmic que s'imposa és fix, ja que les multes coercitives no són sancions *stricto sensu*, encara que la seva naturalesa jurídica hi estigui intrínsecament lligada. La finalitat no és sancionar una conducta, sinó **obligar a l'obligat** a acatar la decisió administrativa. La seva finalitat és actuar davant l'incompliment de l'ordre que s'ha dictat, a diferència de la sanció que el que fa és castigar l'actuació que s'ha portat a terme i que no s'ajusta a la legalitat. La multa coercitiva esdevé, doncs, un advertiment de l'Administració enfront l'actuació mancada de respecte i al seu acatament per part del destinatari, tot plegat sense perjudici de la posterior revisió en via administrativa i jurisdiccional.

Cal tenir present que l'Administració pública per fer complir els seus actes i resolucions té vetada la compulsió sobre les persones, la qual exerceixen els òrgans jurisdiccional.⁴ Davant les multes coercitives ja s'ha vist que no són invocables els principis generals del dret sancionador; consegüentment, no es pot invocar la presumpció d'innocència, atès que no estem davant d'una mesura sancionadora sinó coercitiva, que té com a funció obligar el ciutadà que acompleixi una ordre de l'Administració. La

garantia es dona en el fet que l'acte administratiu que obliga ha de ser ferm.⁵ En el cas que s'hi hagi recorregut i se n'hagi demanat la suspensió cautelar, caldrà que prèviament l'òrgan resolutori s'hagi pronunciat en relació amb l'esmentada suspensió cautelar abans d'imposar cap multa coercitiva. I en el cas que s'hagi acudit a la jurisdicció administrativa i fiscal per demanar-ne també la suspensió cautelar, no es podran imposar multes coercitives fins que l'òrgan jurisdiccional es pronuncii sobre la procedència o improcedència de la suspensió cautelar de l'acte administratiu, ja que només es pot anar a l'execució provisional si l'òrgan jurisdiccional ja ha desestimat la suspensió cautelar de l'acte.

La multa coercitiva, a diferència de la sanció, no té un tràmit procedimental complex com aquest, i previ advertiment, s'imposa directament davant l'incompliment de l'ordre de l'Administració. Tot plegat sense perjudici que, tal com hem vist, la imposició de la multa coercitiva és susceptible de recurs en via administrativa (recurs de reposició) i via jurisdiccional (recurs administratiu i fiscal davant el Tribunal de Batlles).

Retornant, però, a les antigues ordres de Cot i de Recot, ja hem vist que aquestes no poden considerar-se sancions, sinó pròpiament multes coercitives, les quals tindrien empara en el Codi de l'Administració que en la redacció actual del seu art. 51 bis,⁶ assenyalava que:

“3. En els supòsits en què ho autoritzin les lleis, per a l'execució de determinats actes l'Administració general i els Comuns poden imposar multes coercitives, reiterades i separades per un espai de temps suficient per donar-hi compliment.

4. Llevat en supòsits d'extrema urgència, que en aplicació de l'art. 51 bis.4 del Codi de l'Administració fruit de la modificació per la Llei 45/2014, de 18 de desembre, es preveu que: “Els actes administratius que imposin una obligació personalíssima i no es puguin executar per cap dels mitjans anteriors, es poden executar mitjançant compulsió directa quan una llei ho autoritzi; altrament, les administracions públiques han d'acudir a la jurisdicció per obtenir-ne l'execució forçosa. Això no obstant, en cas d'extrema urgència i per evitar un perill greu, les administracions públiques poden recórrer a mesures de compulsió directa sobre les persones”.

5. L'article 50 del Codi de l'Administració disposa: “Els actes administratius regularment dictats i publicats o notificats són executoris, llevat que estiguin sotmesos a condició o a una ulterior aprovació, s'imposen tant a les autoritats administratives i judicials com als administrats. Han d'ésser obeïts per tots aquells a qui imposin obligacions. La interposició de qualsevol recurs no

suspendrà l'execució de l'acte impugnat. Això no obstant, l'Autoritat que hagi de resoldre el recurs podrà suspendre l'execució (el subratllat és nostre) de l'acte recorregut en el cas que l'execució pogués causar perjudicis de difícil o impossible reparació o quan es tractés d'actes nuls de ple dret”.

6. L'article 51 del Codi de l'Administració en la seva redacció originària de 29 de març de 1989 no ho preveia i fou introduït per la Llei 45/2014, de 18 de desembre, de modificació del Codi de l'Administració, del 29 de març de 1989 que en el seu art. 51 bis disposa: “En els supòsits en què ho autoritzin les lleis, per a l'execució de determinats actes l'Administració general i els Comuns poden imposar multes coercitives, reiterades i separades per un espai de temps suficient per donar-hi compliment. La multa coercitiva és independent de les multes que es puguin imposar com a sanció, i els dos tipus de multa són compatibles”.

La multa coercitiva és independent de les multes que es puguin imposar com a sanció, i els dos tipus de multa són compatibles”.

El Cot i el Recot i el Manual Digest

Hem vist com la facultat coercitiva de l'Administració pública andorrana té el seu referent a través del Cot i el Recot de la terra quan al *Manual Digest* s'assenyala: “*Totas las penals, o Cot, y Recot, que imponan los Consells, ja sian de Quart, Parroquia, o Consell general (...)*”, que avui dia han estat substituïdes pel procediment establert a través del Codi de l'Administració i del Reglament regulador del procediment sancionador, malgrat que sigui qüestionable jurídicament que no puguin perviure com a multes coercitives.

Un repàs històric del procediment disciplinari en l'ordenament jurídic ens porta a evocar aquestes figures desaparegudes: el Cot i el Recot, com a instrument que utilitzava l'Administració,⁷ per fer complir els seus acords. Riberaigua i Argelich⁸ les situa com una concessió del príncep bisbe Francesc d'Urries (1530-1551), i que per la seva anàlisi s'ha de recórrer a les resolucions de les desaparegudes delegacions permanents de 20 de novembre de 1967, 1 de juliol de 1972, 8 de juny de 1977 i la més propera als nostres dies i profusa, la de 6 de juny de 1990. És en aquesta darrera i més concretament en el segon considerant, en què es fa un repàs històric i jurídic d'aqueixa institució i que diu així:

“En el segle XVI aquesta institució és qualificada de consuetud immemorable i apareix configurada per uns trets essencials, que es mantindran inalterats en els segles posteriors: es tracta de la facultat, atribuïda a l'Administració general o comunal, de constrènyer a l'acompliment d'una decisió comminant amb la imposició d'un pagament per al cas que la dita decisió no sigui acatada pel seu destinatari. Pertany igualment a

l'Administració general o comunal la facultat d'executar el Cot... amb la ma emperò del batlle, llevat del cas que sigui impugnat davant l'autoritat competent, fins que aquesta mateixa autoritat l'hagi ratificat definitivament per qualsevol dels modes de finir el procediment corresponent. La suplicació del Síndic i Subsíndic de les Valls adreçada al Copríncep Episcopal, Andreu Capella, i la correlativa decisió del 6 de maig de 1589 del mateix Copríncep reflecteixen fidelment la configuració essencial d'aquesta institució (...).

Sengles obres escrites als inicis del nostre segle (Brutails, J.A, La Coutume d'Andorre, Paris, 1904 -1a. edició- i Andorra la Vella, 1965 -2a. edició-, p. 317; Pallerola, F., El Principado de Andorra y su constitución política, Lleida, 1912, p. 136), Llur exposició descriu la configuració darrera d'aquella institució, que, comparada amb el text del segle XVI (...) reflecteix a l'ensem els elements que són el resultat de la seva evolució durant gairebé, cinc segles, entre els quals sobresurten la prevalença dels conceptes d'infracció-sanció sobre el de taxa ...lo gasto que dits còsols i consell han fet en ajuntar-se... subjacents a la noció evolucionada de la institució, la configuració precisa del Recot així com del procediment per a impugnar-lo, el qual no concep en si mateix, i sobretot per l'efecte suspensiu que comporta sempre, com a una garantia de l'administrat enfront l'actuació de l'Administració”.

Fiter i VilaJoana⁹ assenyala, referint-se al Cot que: “és una pena o multa que s'aplica a causa de la infracció d'una norma o disposició administrativa, per acabar afegint que: pot ésser també el mitjà per a fer aplicar una sanció ja imposada, o també com una advertència o avís per al compliment de qualsevol norma”. Fet que porta a concloure que l'ordre de Cot i l'ordre de Recot, participa dels elements intrínsecs en allò que anomenem en dret administratiu “multa coercitiva”.

7. Quart, Comú i Consell General, aquest darrer quan desenvolupava les funcions legislativa i executiva.

8. RIBERAYGUA I ARGELICH, BONAVENTURA. *Les Valls d'Andorra. Recull documental*. Editorial Bosch, Barcelona, 1946, pàg. 97.

9. FITER I VILAJOANA, RICARD. *Introducció al dret administratiu andorrà...* Op. cit., pàg. 134.

Per la seva banda, Riberaigua i Argelich¹⁰ assenyalen que: “(...) dintse y nomenanse, si la imposa lo Consell General ó alguna de sas sales, ó algun Conseller “Cot de la Terra, si algun Consol, prom, ó tot lo Consell de alguna Parròquia, “Cot de Parròquia”, si lo Consell de Quart “Cot de Quart” (...).”

Són, però, les mateixes delegacions permanents en resolució d'1 de desembre de 1988 les que interpreten que les ordres de Cot i de Recot resulten incompatibles amb les sancions administratives la regulació general de les quals trobem en el Codi de l'Administració i en el Reglament regulador del procediment sancionador, les quals se subjecten a un procediment administratiu concret, sense perjudici de les determinacions contingudes en la legislació sectorial aplicable.

Aquesta interpretació, en la citada resolució de les Delegacions Permanents dels Coprínceps, no ha estat corregida pels òrgans jurisdiccionals que han succeït les resolucions d'aquelles en matèria administrativa, quan en realitat són moltes coercitives tenint en compte allò que històricament hem vist què representen i que resulten d'aplicació perquè es tracta d'un mitjà d'execució forçosa. Pallerola i Gabriel,¹¹ antic Veguer Episcopal, el 1912, quan parlava de mitjans coercitius de què disposen els consells de Comú i Quart, parla del *Cot del Quart* o de la Parròquia i el Consell General sota la pena del *Cot de la terra* i segueix assenyalant que: “*Quan un manament no és seguit d'execució després d'una treva de vuit dies, es dicta un segon manament i si vuit dies després no s'ha complert, l'infractor deu el “Recot” que és el doble del Cot*”. Fets que constaten clarament que estem davant de moltes coercitives i no pas davant d'una sanció pròpiament dita. Amb posterioritat a aquesta resolució de les delegacions permanents, trobem alguns exemples utilitzats de Cot i Recot de la parròquia, com els manaments de Cot i Recot de la parròquia de 19 de desembre de 1988 i 20 de gener de 1989, dictats pel Comú de Canillo i que en sentència

12-1997 de la Sala Administrativa del Tribunal Superior de Justícia, de 25 de març de 1997, en el seu fonament de dret segon assenyalen:

“*Els acords de l'Hble. Comú de Canillo que la sentència del Tribunal de Batlles declara ajustats al dret consisteixen en la declaració de caducitat de l'adjudicació, per crear-hi una urbanització, a favor de la societat C.A.E.G. S.A. (C.), del terreny comunal anomenat “Roc de Sant Miquel”, de 15 de desembre de 1988, i els posteriors acords, del propi Comú, ordenant-li el lliurament del terreny sota les penes del Cot i del Recot de la Parròquia, acords que foren confirmats pel M.I. Govern mitjançant el Decret 148/GJ/95, de 29 de setembre de 1995*”.

El propi Tribunal Superior de Justícia en l'esmentada sentència reconeix l'existència del Cot i Recot posterior a la resolució de les delegacions permanents, en dictaminar sobre la caducitat d'una adjudicació en què davant l'incompliment, el corresponent Comú demanava el lliurament dels terrenys comunals i advertia de la imposició de Cot i del Recot de la parròquia, sense, però, que aquest instrument coercitiu sigui objecte d'anàlisi per part d'aquest alt Tribunal.

Consegüentment, podem assenyalen que en data d'avui no hi ha cap pronunciament postconstitucional sobre aquest extrem que faci concloure que les moltes coercitives (ordres de Cot i de Recot), hagin desaparegut de l'ordenament jurídicoadministratiu andorrà.

Però és que el caràcter de multa coercitiva de l'ordre de Cot, diferenciada de la sanció, queda palesa en la resolució de les delegacions permanents de 20 de desembre de 1984 (ADMU, REQ, 15/6) quan, en la relació de fets que motiven una sanció administrativa, s'assenyalen que:

“*(...) L'agent aixecà un atestat per infracció (...) Posteriorment el Comú, el dia 10 de juliol de 1982, posà una multa de 100.00' ptes. al recurrent, sota pena del Cot de la Parròquia (...)*”.

Però en la resolució dels delegats permanents de 6 de juny

10. RIBERAYGUA I ARGELICH, BONAVENTURA. *Les Valls d'Andorra. Recull documental...* Op. cit., pàg. 97.

11. PALLEROLA I GABRIEL, FRANCISCO. *El Principado de Andorra y su constitución política*. Artes Gráficas Sol y Benet, Lleida, 1912, pàg. 135.

de 1990 (ADMU, REQ, 23/14) i, més concretament, en el seu segon considerant, s'assenyala que:

“Aquest triple objectiu --eficàcia, responsabilitat i protecció dels Drets a la Persona-- s’ha plasmat en un conjunt de disposicions relacionades coherentment en el Codi de l’Administració de 29 de març de 1989 i en la Llei de la jurisdicció administrativa i fiscal de 15 de novembre de 1989, les quals han derogat les normes consuetudinàries que regien la institució del Cot i del Recot (el subratllat és nostre)”.

El Codi de l’Administració quan va ser aprovat pels Delegats Permanents dels Coprínceps el 29 de març de 1989 i publicat al BOPA núm. 1, de data 10 d’abril de 1989, no disposa en aquest sentit de cap disposició derogatòria que ho confirmi; altra cosa és que les multes coercitives no es tinguin en compte en la redacció inicial del Codi el 1989 i no apareguin recollides en el Codi de l’Administració fins a la modificació de 2014 mitjançant la Llei 45/2014, de 18 de desembre.

Cal tenir en compte que d’acord amb l’art. 6.4 del Codi de l’Administració els usos i costums continuen essent font del dret administratiu i, en aquest sentit, dins la prelatió de fonts s’assenyala: *“4. Les normes de dret consuetudinari i les del dret comú tenen, per aquest ordre, caràcter supletori en l’àmbit de l’Administració pública”*.

A més, cal tenir en compte que, en l’ordenament jurídic administratiu del Principat, el principi de legalitat no es tradueix en l’existència d’una llei formal, tal com han assenyalat autors com López i Montanya.¹² Tot plegat ens porta a concloure, malgrat el seu desús, de la no derogació de les ordres de Cot i de Recot, si bé per major garantia fora convenient recollir-les en una futura modificació del Codi de l’Administració.

Els Quarts¹³ i les ordres de Cot i Recot:

Els Quarts tradicionalment s’han regulat a través dels usos i costums, fet que fa que avui es faci difícil d’establir l’abast del seu règim competencial més enllà de la indiscutible competència de gestió del seu patrimoni, malgrat que l’abast del que comprèn aquesta competència també origini controvèrsia. A més, no tots ells tenen les mateixes atribucions. Mentre els Quarts de la parròquia de Sant Julià de Lòria són simples circumscripcions territorials en les que es divideix la parròquia: Quart de Baix, de Dalt, Aixirivall, Auvinyà, Bixessarri, Fontaneda i Nagol. A Canillo, la primera parròquia andorrana segons l’ordre protocol·lari, s’anomenen “veïnats” i, en són sis: Meritxell-Molles, Prats, Forn, el Vilà, l’Aldosa-Ransol, el Tarter i Soldeu, i també tenen un caràcter de circumscripció territorial. Per la seva banda, la parròquia d’Encamp no té cap quart i les Parròquies altes com Ordino i la Massana disposen de Quarts molt actius. La parròquia d’Ordino es divideix en els Quarts de Llorts, la Cortinada, Ansalonga, Sornàs i Ordino; mentre que la parròquia de la Massana es divideix en els Quarts de Pal, Arinsal, Erts, Sispony, la Massana, Anyós, l’Aldosa i Mitger. Quarts, tots ells que gestionen conjuntament el servei d’aigua potable, llevat del Quart de Llorts que el gestiona en solitari.

Anteriorment, el mateix Brutails¹⁴ ja havia assenyalat que: *“A étudier de près le budget de l’Andorre, on se rend compte que cette réunion de paroisses est une association politique relativement récente et quelque peu factice; les ressources appartiennent soit aux « quarts », soit surtout aux paroisses, et la Vallée en est à peu près dépourvue. Ces ressources consistent d’abord en biens communs, en pacages”*.

Tota Administració pública, per a la defensa de les competències que li són pròpies, requereix disposar d’un instrument coercitiu en cas d’incompliment de les seves

12. LÓPEZ I MONTANYA, ANTONI. El dret administratiu sancionador en la jurisprudència del Tribunal Superior, dins AAVV. (Coord. PASTOR I VILANOVA, Pere), *Aspectes de la jurisprudència andorrana. Balanç de 20 anys de Constitució*, Consell Superior de la Justícia i Universitat d’Andorra, Andorra, 2014, pàg. 102 i 103.

13. FITER I VILAJORDANA, RICARD. *Introducció al dret administratiu andorrà*. Pàg. 37, assenyala que:

Els Quarts, ja anteriorment a la formació del mateix Consell de la Terra, eren l’agrupament de nuclis de cases o famílies que administraven, a través de llurs propis Consells, els béns de pastura, boscos, etc., i exercien el dret d’ús sobre els dominis de caràcter públic del seu terme.

14. BRUTAIS, JEAN AUGUSTE. *La coutume d’Andorre*, Editorial Casal i Vall, Col. Monumenta Andorrana, núm. 1, Andorra la Vella, 1965, pàg. 35.

resolucions i això tradicionalment es feia a través de les ordres de Cot i de Recot.

Cal tenir present la sentència 21-2000, de 20 de juny de 2000, de la Sala Administrativa del Tribunal Superior de Justícia quan assenyala en el seu fonament de dret tercer en relació amb el règim competencial dels Quarts que:

“(…) La Constitució dona simplement una indicació d’ordre general al legislador indicant que en aquesta llei (sobre els Quarts) es tindran en compte els usos i costums. Aquest text no produeix l’efecte de mantenir en vigor eventuais costums anteriors, i només preveu que una llei haurà de precisar la competència dels Quarts”.

Llei que encara no ha estat promulgada, fet que comporta que continuïn vigents els usos i costums pels quals fins avui s’han regit els Quarts, entre els quals hi ha les ordres de Cot i de Recot del Quart, que no han estat derogades per cap legislació.

En tant que els Quarts avui encara es regeixen pels usos i costums i que la Constitució així ho recull en l’article 84, això ens porta a concloure que és jurídicament defensable que utilitzin les ordres de Cot i Recot, quan tradicionalment hagin estat un element coercitiu que hagin utilitzat. Aquest fet es dona en Quarts com el d’Ordino, en què en el Consell de Talles de 15 de febrer de 1989,¹⁵ adoptà pels diversos actes administratius, drets i tarifes, de participació o sanció, segons les següents quantitats:

“(…)”

Cot de Quart: 500 ptes.

Recot de Quart: 1.000 ptes.

“(…)”

Imports d’aquestes multes coercitives que s’estableixen amb caràcter independent de les sancions sobre les quals s’estableix el següent:

“Sancions

Empalmar sense permís: 10 ptes/m².

Comerç no tancat segons prescripció: 5.000 ptes.

Treballar en dia festiu segons norma (en general): 10.000 ptes. Agricultors: 5.000 ptes.

Tallar arbres sense autorització: Sanció similar a la imposada per l’Hble. Comú.

“(…)”

Quantitats que l’any 1990,¹⁶ en plena vigència del Codi de l’Administració, s’augmenten a:

“Cot de Quart: 600 ptes.

Recot de Quart: 1.200 ptes”.

Els Comuns i les ordres de Cot i de Recot de la Parròquia

Un aspecte molt important dels *Comuns*, a banda de l’aspecte normatiu, és la seva potestat d’autogovern. Una atribució que està reconeguda constitucionalment en l’art. 79.1 de la Carta Magna: *“(…) Dins de l’àmbit de les seves competències, exercides d’acord amb la constitució, les lleis i la tradició, funcionen sota el principi d’autogovern, reconegut i garantit per la Constitució”*. Un reconeixement que els acosta més als cantons suïssos que no als nuclis poblacionals en que es puguin dividir territorialment altres petits estats com el Principat de Mònaco que si bé no té divisions territorials menors, té catorze nuclis urbanístics anomenats *Quartiers*.¹⁷ Ara bé com a municipis només té un únic municipi i que es troba expressament recollit en l’art. 78 de la Constitució del Principat de Mònaco que assenyala: *“Le territoire de la Principauté forme une seule commune”*.

O els 9 *Castelli* o Parròquies en què s’estructura territorialment la República de San Marino (Acquaviva, Borgo Maggiore, Chiesanuova, Montegiardino, Domagnano,

15. BOPA núm. 6, de 10 d’abril de 1989.

16. BOPA. Núm. 8, de 20 de març de 1990.

17. Quartiers de Fontvieille (Subdividit en tres zones: Zona 1, anomenada *industriel existant de Fontvieille*; Zona 2, anomenada *des parties du terre-plein de Fontvieille non affectées au Domaine Public de l’État* i Zona 3, anomenada *des parties du terre-plein de Fontvieille relevant du Domaine Public de l’État*). Quartier de l’Estació. (Subdividit en sis zones: Zona 1, anomenada *Charles III - Pasteur*; Zona 2, anomenada *Canton - Rainier III - Prince Pierre*; Zona 3, anomenada

du Rocher; Zona 4, anomenada *Castelleretto - Turbie*; Zona 5, anomenada *Auréglija - Grimaldi* i Zona 6, anomenada *Agaves*). El Quartier de Condamine (Subdividit en dues zones: Zona Sud i Zona Nord). El Quartier de Port Hercule (Subdividit en vuit zones: Zona 1, anomenada *Digue du large*; Zona 2, anomenada *Quai Antoine 1er*; Zona 3, anomenada *Quai Albert 1er*; Zona 4, anomenada *Quai des États-Unis*; Zona 5, anomenada *Quai Louis II*; Zona 6, anomenada *Complexe des Spélugues*; Zona 7, anomenada *Anse du Portier* i Zona 8, anomenada *plan d’eau*). Quartier des Spélugues (Subdividit en tres zones: Zona 1, anomenada *Casino*; Zona 2,

Faetano, Fiorentino, San Marino i Serravalle), o els districtes del Gran Ducat de Luxemburg (Diekirch, Grevenmacher i Luxemburg).

Bona prova de la capacitat d'autoorganitzar-se dels Comuns és el Reglament de funcionament dels Comuns, del qual es varen dotar el 13 de desembre de 1995 els set Comuns alhora, a iniciativa dels cònsols majors i menors de les set Parròquies, amb la finalitat, tal com recull en la pròpia exposició de motius d'aital text legal: *“en primer lloc de permetre als futurs òrgans comunals de poder tirar endavant la seva tasca. Alhora, però, s’han de respectar els drets de les minories que puguin resultar elegides. Per tant, aquest Reglament pretén donar a les corporacions locals un funcionament eficient i dinàmic i, ensems, democràtic i participatiu. També ha semblat important circumscriure estrictament aquest Reglament als principis base de funcionament dels òrgans comunals, a fi i efecte que aquesta harmonització necessària no impliqui cap pèrdua d’autonomia de les Parròquies”*. Ara bé, de la mateixa manera que es varen dotar d'aquest instrument d'organització interna, també varen reflectir en l'esmentada Exposició de motius que: *“es deixa a cada Comú la possibilitat de preservar la seva especificitat tradicional orgànica i de funcionament, i la llibertat de reglamentar per normativa pròpia tots aquells aspectes no establerts a propòsit, en el present text, així com de precisar i desenvolupar aquest reglament marc”*.

Puigoriol i Lladó¹⁸ assenyalen que: *“tanmateix, tant el Consell General com els de Parròquia i Quart, poden castigar les infraccions amb multa més crescudes. En lloc d'aplicar el Cot o el Recot, d'una quantitat fixa i molt reduïda, poden ordenar una SANCIÓ que no té límit en el valor”*.

Manifestacions populars contingudes en una obra de caire popular, però no menys rigorosa que una jurídica, atès que recull un ús i costum que reforçaria novament el caràcter coercitiu de la institució, així com la seva distinció tradicional amb relació a les sancions.

O finalment en l'estat de comptes de 1992¹⁹ del Comú d'Andorra la Vella, en què apareixen les partides relatives a ordre de Cot i de Recot.

Es veu, doncs, com l'instrument del Cot i del Recot, s'ha simultaniejat, des de la seva creació, amb la imposició de sancions, fet que referma el seu caràcter diferenciat al de la sanció i referma el caràcter de multa coercitiva, que té com a finalitat garantir que es doni compliment a allò que s'ha manat des de l'Administració pública. Una institució la del Cot i del Recot, que des de la seva creació per part del bisbe-príncep Francesc d'Urries, s'ha mantingut inalterable i no hi ha constància que amb posterioritat hagi estat derogada expressament per cap norma legal, encara que ha anat quedant en desús.

Cal assenyalar finalment, que la figura del Cot i del Recot, com a multa coercitiva i no sanció, malgrat tot, necessitarà la seva adequació, no tant en el sentit de la institució que ja hem vist que continua inalterable, malgrat el desús en la seva utilització, sinó en la fixació de l'import de la multa coercitiva i que no necessàriament s'ha de traduir en llei a la vista de les determinacions contingudes en l'art. 9.4 de la Constitució, que assenyalen literalment que: *“Ningú no pot ésser condemnat o sancionat per accions o omissions que en el moment de produir-se no constitueixin delictes, falta o infracció administrativa”*.

Això comporta que hi hagi d'haver cobertura legal, però no necessàriament que tingui forma de llei, tal com hem vist

anomenada *Crémaillère* i Zona 3, anomenada *l'Hermitage*). Quartier des Bas-Moulins i de Larvotto (Subdividit en set zones: Zona 1, anomenada *Portier*; Zona 2, anomenada *Terre-plein du Portier*; Zona 3, anomenada *Vallon de la Noix*; Zona 4, anomenada *Plages du Larvotto*; Zona 5, anomenada *Ténao*; Zona 6, anomenada *Testimonio* i Zona 7, anomenada *Terre-plein du Larvotto*). Quartier de La Colle. Quartier de Malbousquet. Quartier de La Source. Quartier des Moneghetti (Subdividit en dues zones: Zona 1, anomenada *Vallon* i la Zona 2, anomenada *Carrières*). Quartier des Moulins. Subdividit en dues zones: la Zona 1, anomenada *boulevard*

des Moulins i la Zona 2, anomenada *Carnier*). Quartier du Vallon de la Rousse. Subdividit en quatre zones: la Zona 1, anomenada *Annonciade*; la Zona 2, anomenada *Orchidées*; la Zona 3, anomenada *Boulevard d'Italie Sud* i la Zona 4, anomenada *Boulevard d'Italie Nord*). Quartier du Jardin Exotique. Subdividit en tres zones: Zona 1, anomenada *des Salines*; Zona 2, anomenada *du Parc* i Zona 3, anomenada *des Révoires*) i finalment el Quartier de Saint-Roman.

18. PUIGORIOL I LLADÓ, ALBERT. *Andorra el meu país...* Op. cit., pàg. 165.

19. BOPA. Núm. 5, de 20 de gener de 1993.

en autors com l'administrativista López Montanya,²⁰ que assenyala:

“No hem trobat en la jurisprudència de la Sala administrativa cap referència a l'aspecte o dimensió formal del principi de legalitat, que és aquell que exigeix que la norma que estableix la infracció i la sanció tingui rang de llei formal (lex stricta), i que alguns autors equiparen a la reserva de llei. La interpretació d'aquest principi ha donat molt de joc en la doctrina i la jurisprudència del veí Estat espanyol, i haurà de merèixer també un examen ponderat i acurat a casa nostra, perquè és clar que una interpretació estricta del vessant formal del principi de legalitat podria qüestionar l'aplicació de les infraccions i sancions tipificades per mitjà d'ordinacions comunals, que són normes reglamentàries, en tots aquells supòsits –i són molts– en què no hi hagi una llei habilitant prèvia”.

Veiem com la institució del Cot i Recot de la terra, entre d'altres l'havíem trobat recollida en diferents ordinacions generals i parroquials.

Cal, a més, assenyalar que la llei reguladora de les ordinacions dins el marc de la Constitució, de data 3 de setembre de 1993, estableix que totes les ordinacions aprovades pel Consell General que eren vigents en el moment d'entrada en vigor de la Constitució, han quedat incorporades a l'ordenament jurídic general amb rang de llei, i que la seva modificació s'efectuarà d'acord amb el procediment legislatiu.

Tot plegat porta a concloure que malgrat el desús de la utilització de la institució de l'ordre de Cot i de Recot, res justifica que calgui entendre'n la supressió amb l'entrada en vigor del Codi de l'Administració de 1989 i posteriorment la Constitució de 1993, atès el caràcter marcadament coercitiu d'aquesta figura executiva, que s'incardina plenament dins les anomenades “multes coercitives” i que pel que fa a la seva utilització per part del Consell General en haver quedat incorporades les ordinacions en el marc jurídic general amb rang de llei, tenen la seva cobertura

assegurada. Ja hem vist com el seu origen arranca del segle XVI, a través de la suplicació del Síndic i Subsíndic al Copríncep Episcopal, que és resolta el 6 de maig de 1589 pel mateix copríncep, en uns moments en què la potestat legislativa era competència dels Coprínceps.

Pel que fa al Comú i al Quart, la seva habilitació normativa la trobem en les ordinacions d'aquestes administracions parroquials i malgrat que la seva cobertura, sense una habilitació prèvia en forma de llei formal, pugui arribar a ser qüestionada, sense que hi hagi pronunciaments, en aquest sentit, de la Secció Administrativa del Tribunal de Batlles i de la Sala Administrativa del Tribunal Superior de Justícia, tot fa presagiar que en la institució del Cot i del Recot, recollit en les ordinacions parroquials, prevaldria el principi de tipicitat, que ja hem vist que no equival a l'existència *stricto sensu* d'una llei, sinó d'una normativa, ha estat recollit almenys en una sentència de la Sala Administrativa del Tribunal Superior de Justícia, la sentència 41-1996, d'11 d'octubre de 1996, quan en el seu fonament de dret cinquè assenyala:

“(…) L'article 3.2. de la Constitució andorrana --com l'article 1 del Codi de l'Administració-- estableix el principi de legalitat, que com és conegut té una doble dimensió, la formal i la material. Aquesta, que en el camp del dret penal i del dret administratiu sancionador reflexa la transcendència del principi de seguretat en els àmbits limitadors de la llibertat individual, incorpora l'exigència de la predeterminació normativa de les conductes il·lícites de les sancions que els corresponen”.

Doctrina jurisprudencial que posteriorment es veié completada per la recollida en la sentència 18-2012 de la Sala Administrativa del Tribunal Superior de Justícia, de 2 de març de 2012 quan en el fonament de dret tercer assenyala:

“No es poden compartir les al·legacions del recurrent sobre la infracció del principi de legalitat. Aquest principi comporta la necessitat de què les conductes infractores i les sancions aplicables estiguin predeterminades normativament, a través de preceptes jurídics (lex prèvia) que permetin predir amb suficient grau de certesa (lex certa) aquelles conductes i la responsabilitat en què incorren els autors de les mateixes”.

20. LÓPEZ i MONTANYA, Antoni. *El dret administratiu sancionador en la jurisprudència ...* Op. cit., pàgs. 102 i 103.

Així doncs, l'ordre de Cot i de Recot seria aplicable a qualsevol incompliment del manament dictat per l'autoritat comunal, d'acord amb el principi de tipicitat que demana una determinació normativa per a la imposició de multes coercitives i sancions, atès que ja hem vist que una interpretació restrictiva que es decantés pel principi de reserva de llei en matèria sancionadora portaria indefectiblement a la nul·litat de nombroses actuacions tipificades com a infracció per mitjà d'ordinacions comunals i per tant sancionables, i més tenint en compte que en cap cas pot equiparar-se el Comú amb un

Ajuntament, Administració local del Regne d'Espanya o una *Mairie*, Ajuntament de la República Francesa. Tot plegat, compatibilitzant l'existència d'ordres de Cot i de Recot amb l'exercici de la potestat sancionadora reconeguda a l'Administració pública, sens perjudici que l'Administració davant l'incompliment de les seves resolucions, pugui adreçar-se a la Batllia per tal que sigui aquesta la que ordeni que l'obligat acati la disposició de l'Administració, imposant noves multes coercitives (art. 100 LJAF) o fins i tot la compulsió sobre les persones, si aquesta primera opció no resulta suficient.

Evolució històrica del delicte de blanqueig de diners al Principat d'Andorra

Maria Àngels Moreno i Aguirre

Battle. Secció d'instrucció criminal especialitzada en blanqueig i criminalitat organitzada
 angels0710@gmail.com

Resum

Evolució històrica del delicte de blanqueig de diners al Principat d'Andorra

Aquest estudi analitza l'evolució històrica de la mentalitat del legislador del Consell General, durant el període 1990-2018, sobre quina havia de ser l'aproximació del codi penal al delicte de blanqueig de diners i sobre el que va succeir amb "Banca Privada d'Andorra".

Resumen

Evolución histórica del delito de blanqueo de dinero al Principado de Andorra

Este estudio analiza la evolución histórica de la mentalidad del legislador del parlamento andorrano, durante el periodo 1990-2018, sobre cuál debía ser la aproximación del código penal al delito de blanqueo de dinero y sobre lo que sucedió con "Banca Privada d'Andorra".

Paraules clau

Blanqueig de diners, evolució legislativa, delicte fiscal, Andorra, Banca Privada d'Andorra

Résumé

Evolution historique l'approche juridique du code pénal au blanchiment d'argent à la Principauté d'Andorre

Cette étude analyse l'évolution historique de la mentalité du législateur du Conseil général, au cours de la période 1990-2018 concernant ce qui devrait être l'approche juridique du code pénal au blanchiment d'argent, et à propos de ce qui s'est passé avec l'entité Banca Privada d'Andorra.

Abstract

Historic evolution of the money laundering crime in the Principality of Andorra

This study analyses the historical evolution of the mentality of the legislator of the Andorran parliament, during the period 1990-2018 regarding what should be the legal approach to the penal code to the crime of money laundering and about what happened with Banca Privada d'Andorra.

P
Papers
de recerca
històrica
9

I delicte de blanqueig de capitals no existia a Andorra abans de l'entrada en vigor del Codi penal de 1990.¹ Durant el període previ a l'any 1990 i fins a l'actualitat es pot constatar una important evolució en la mentalitat del legislador sobre com tractar el blanqueig de diners. Abans de l'any 1990 era legal que qualsevol persona fes transitar a través del sistema financer andorrà el producte de delictes comesos fora d'Andorra. No se'ns pot escapar la gravetat d'una situació com aquesta en el context internacional, ja que permetia que Andorra pogués esdevenir un espai d'impunitat per als criminals i exigia una forta autoregulació dels operadors financers. Els cabals arribats a Andorra podien arribar a provenir de delictes que serien durament sancionats si es cometessin a Andorra, com el tràfic de drogues –cosa que ningú amb sentit comú ho podia considerar acceptable– però també podien provenir de conductes que a Andorra es consideraven atípiques penalment, com el frau fiscal,² que legalment sempre havia estat una infracció administrativa i no ha tingut cabuda al codi penal andorrà fins l'any 2017.

1. El Codi penal d'11-7-90, publicat al BOPA núm. 21, any 2, el 30/7/1990, va entrar en vigor el dia 1 de setembre de 1990 i conté la primera tipificació penal a Andorra del delicte de blanqueig de diners; abans d'aquesta data no existia cap infracció penal al Principat.

2. L'històric d'Andorra era el d'un país amb impostos locals moderats que evolucionava progressivament cap als impostos indirectes, primer sobre la importació de mercaderies i després sobre la prestació de serveis, existint un fort rebuig electoral als règims d'imposició propis dels països veïns. La situació va evolucionar fins que finalment l'any 2015 es va crear el primer impost directe sobre la renda de les persones físiques.

Els parlamentaris, en les seves decisions, són persones del seu temps i, per tant, materialitzen els resultats d'un debat polític i públic. Reflecteixen la mentalitat majoritària dels ciutadans que els han investit, tenen en compte l'opinió pública sobre els grans problemes, i ens mostren el resultat de la convergència i del conflicte dels diversos interessos socials dels diferents grups de pressió que existeixen. Les reformes legals del codi penal en aquesta matèria permeten formar-se una opinió històrica de quines han estat les grans tensions nacionals i internacionals. Les lleis ens parlen de la societat a través de les seves reformes. A l'Andorra del 1990, i encara en l'actualitat, la banca és una part destacada del P.I.B nacional i una part important de la riquesa econòmica comercial pivota al voltant de la importació-exportació del tabac, que és un producte fortament taxat a l'estranger. La comercialització del tabac depèn de l'existència d'un diferencial de preus suficientment atractiu respecte dels països veïns. L'existència del diferencial fomenta el comerç lícit però també el contraban. D'aquests permisos d'importació també deriven les subvencions de què gaudeixen aquelles famílies propietàries de terrenys cultivables que han fet de l'agricultura del tabac una font complementària d'ingressos. La diversificació econòmica és una preocupació recurrent dels successius governs andorrans.

Les successives reformes del codi penal en matèria de delictes de blanqueig de diners ens demostren una tensió històrica evident entre dos desitjos igualment importants però amb una coexistència complexa: el Consell General vol que Andorra sigui reconegut com a estat modern en el concert de les nacions, però també desitja no perjudicar el sistema econòmic nacional. Es pot observar com el legislador andorrà implementarà sistemes de repressió del delictes de blanqueig durant el període del 1990 fins el 2018, que permetran mantenir una certa zona grisa, i que la banca andorrana

potgui ser el destí dels capitals producte del frau fiscal realitzat a l'estranger. També podran rebre els diners producte del contraban de tabac, que es tipifica penalment de forma que només les activitats més greus són delictes i la resta són infraccions administratives.

La legislació andorrana en matèria de control del trànsit de diners en efectiu³ per les fronteres no s'alinea amb la normativa comunitària fins l'any 2013. Aquestes diferències del codi penal andorrà respecte del d'altres països del nostre entorn, motiven que en la major part dels casos de contraban i en tots aquells relatius al frau fiscal, no existeixi doble incriminació delictiva entre els codis penals estrangers i andorrà, cosa que impossibilita facilitar cooperació judicial internacional a autoritats estrangeres que vulguin investigar l'existència d'actius financers al Principat derivats d'aquestes conductes. Però no tipificar cap tipus de frau fiscal, no només comporta acceptar l'arribada de diners del petit defraudador que no declara part dels seus ingressos, i que té un impacte relatiu en l'erari públic del seu país, sinó que amb el temps la situació es complica, i també permet donar cobertura a defraudacions milionàries com els anomenats "carousels de l'IVA" realitzats per superposició fraudulenta d'empreses. Durant el període 1990-2018 s'evoluciona des d'una situació en què el delictes de blanqueig de diners no existeix en absolut, a què Andorra homologui el seu dret amb el dels altres països.

A partir de l'agost del 2017 es tipifiquen dos tipus penals de delictes fiscals, un tipus comú per a defraudacions de més de 75.000 euros i un agreujat per més de 150.000 euros. En els dos casos l'import defraudat haurà de representar almenys un 5% de la quota tributària exigible. Només el tipus agreujat es pot tenir en compte com a delictes subjacent a efectes del delictes de blanqueig de diners, restant atípics els imports inferiors.

S'ha de tenir present quin era el punt de partida. L'any 1990

3. En el marc de l'Acord monetari entre el Principat d'Andorra i la Unió Europea de 30 de juny del 2011 (BOPA núm. 79, any 23, 22/12/2011) es publica el Decret del 20-11-2013 d'aprovació del Reglament regulador de la declaració de transport transfronterer de diners en efectiu (BOPA núm. 57, any 25, 4/12/2013), segons el

qual tota persona física que entri o surti del Principat d'Andorra i sigui portadora d'una suma de diners en efectiu igual o superior a 10.000 euros o el seu contravalor en moneda estrangera té obligació de declarar-ho a la duana sense cap requeriment previ, obligació inexistent fins aleshores.

el Principat d'Andorra encara no ha aprovat la Constitució de 1993, no té relacions diplomàtiques amb cap estat, si bé té algunes relacions consulars, i no forma part de cap organisme internacional. En aquells moments és un estat del que es diu⁴ que té un "estatut ambigu i *sui generis*", i es posa en dubte la seva independència periòdicament en el context internacional, situació que no es resol completament fins la Constitució de 1993. En l'actualitat, l'any 2018, el Principat es troba plenament reconegut com a estat en l'àmbit internacional, és membre de l'Organització de les Nacions Unides i del Consell d'Europa, té relacions diplomàtiques amb 195 països, i la seva legislació és homologable amb els estàndards internacionals. El legislador sovint es mostra preocupat per poder mantenir les especificitats de la seva tradició, que han permès que l'estat existeixi a través del segle, però no pot mantenir-se al marge de la progressiva conscienciació internacional que la lluita contra la gran delinqüència només es pot abordar des de la localització i confiscació dels actius producte del delicte, ja que en les organitzacions criminals les persones són instrumentals i substituïbles. En aquest context, la resposta penal tradicional del càstig individualitzat a la persona física no és suficient per reprimir el fet criminal, i la cooperació judicial transnacional es revela com un element essencial.

Quan es fa la primera tipificació del delicte de blanqueig de diners a Andorra al codi penal,⁵ d'11-7-90, article 145, el delicte preveu únicament l'ocultació d'actius que provinguin dels delictes de "tràfic de drogues, proxenetisme o terrorisme". No es preveu que cap altra activitat delictiva comesa a l'estranger es pugui considerar blanqueig de diners. A més, cal un component subjectiu, que l'autor sigui

conscient d'aquest origen "coneixent-ne o havent de conèixer-ne la procedència". Aquest redactat es troba vigent de l'1/9/1990 al 23/5/1995. Una altra reforma del Codi penal,⁶ d'11-5-95, amplia els delictes d'origen que poden motivar el delicte de blanqueig, afegint els delictes de "segrest i de venda il·legal d'armes". Aquest afegit és eficient del 24/5/1995 fins el 22/9/2005, quan entrarà en vigor un nou codi penal. Aquest redactat penal permet que continuï sent una activitat totalment legal amagar a Andorra béns producte de l'evasió d'impostos dels països veïns i del contraban de tabac, més relacionats amb la defraudació de les obligacions fiscals dels ciutadans amb els seus estats, afectant especialment Espanya i França, amb els quals tenim estretes relacions, però també comporta aixopluc la captació de capitals d'altres activitats il·legals molt greus que s'hagin pogut cometre íntegrament a l'estranger, com són els delictes de corrupció i de malversació de fons públics, i altres delictes patrimonials. Les primeres tipificacions del delicte només cobreixen les problemàtiques més punyents políticament en els estats veïns en aquell moment, sent la lluita contra el tràfic de drogues i contra el terrorisme, però els diners que provenen de molts delictes greus queden sense cobrir, sense que això causés cap inquietud en el legislador del moment, que no arriba a copsar i/o consensuar quines poden ser les conseqüències a llarg termini.

No és fins l'any 1993, amb l'entrada en vigor de la Constitució del Principat d'Andorra, que s'estableix que la sobirania resideix íntegrament en el Poble Andorrà, implantant una estructura de separació de poders moderna. L'any 1995 es publica la Llei de protecció del secret bancari i de prevenció del blanqueig de diner o valors productes del crim, d'11-5-

4. A la Sentència de 26 de juny del 1992 del Tribunal Europeu dels Drets Humans, en la causa *Affaire Drozd et Janousek c. France et Espagne*, (Requête núm. 12747/87), els litigants, que havien estat condemnats per un tribunal andorrà i complien pena a presons franceses per un robatori a mà armada efectuat a Andorra la Vella, demanden als dos països veïns d'Andorra considerant-los com a responsables en un pla internacional del comportament de les autoritats judicials andorranes. La sentència considera respecte a l'estatut d'Andorra que "67. La *Principauté d'Andorre a en droit international public un "statut" qui frappe par son originalité et son ambiguïté, au point qu'elle passe souvent pour une entité sui generis (...)*71. *Andorre n'est membre*

*d'aucune organisation internationale intergouvernementale (...)*70. *La Principauté n'entretient de relations diplomatiques avec aucun État. En revanche, elle a noué des rapports consulaires avec les huit pays suivants: Allemagne, Argentine, Belgique, États-Unis d'Amérique, Italie, Royaume-Uni, Suisse et Venezuela. Elle n'a pourtant pas de représentation consulaire propre, ses nationaux bénéficiant en la matière de la protection des autorités françaises et espagnoles*."

<http://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-62330> [27.8.2018]

5. BOPA núm. 21, any 2, 1990, que entra en vigor l'1/9/1990.

6. BOPA núm. 29, any 7, 1995, que entra en vigor el 24/5/1995.

95,⁷ –actualment derogada i substituïda per un altre text legal– que revela aquesta lluita interna del legislador, que es troba dividit entre la preocupació per demostrar que s’ha compromès a lluitar contra el blanqueig del producte del delicte, i que pot ser un igual en l’àmbit internacional amb la resta dels països, i el seu altre desig de mantenir un secret bancari que afavoreixi rebre diners producte d’altres activitats, que psicològicament no es perceben socialment com un “delicte de veritat”, com és el frau fiscal. Aquest any s’imposa per primera vegada l’obligació de les entitats financeres de comunicar a les autoritats les operacions sospitoses,⁸ però el regim disciplinari d’aquesta llei sanciona amb igual gravetat la vulneració del secret bancari i l’omissió de declaració a les autoritats. L’exposició de motius de la llei diu que “[...] Dues són les idees de base en les quals es fonamenta aquesta llei. La primera és la confirmació d’una decidida participació, des de la perspectiva financera, en la lluita contra el blanqueig de diner procedent del narcotràfic i d’altres activitats criminals. La segona, és la de ratificar el principi bancari de no ingerència en els afers del client i, sobretot, de preservar el secret professional. Es tracta de mantenir l’equilibri entre una obligació col·lectiva davant d’un problema gravíssim que afecta a tota la societat, i unes prerrogatives i drets individuals que només poden ser alterats excepcionalment i per motius de protecció d’un bé jurídic

superior. Es pretén, doncs, que els serveis financers del Principat d’Andorra no puguin ser utilitzats per les organitzacions criminals, i que els mecanismes dissuasius operin de tal manera que no perjudiquin la normal relació de les entitats financeres amb els seus clients, ni afectin negativament el positiu desenvolupament econòmic del Principat”.

Cinc anys després, l’any 2000 s’aprovava la Llei de cooperació penal internacional i de lluita contra el blanqueig de diners o valors producte de la delinqüència internacional i contra el finançament del terrorisme, del 29 de desembre del 2000⁹ que al títol primer parla dels mecanismes de cooperació en matèria penal entre autoritats judicials andorranes i estrangeres, i al títol segon va crear la Unitat de Prevenció de Blanqueig (UPB) –posteriorment UIFAND–, un òrgan independent que tenia la missió d’impulsar i coordinar les mesures de prevenció de blanqueig. També amplia les obligacions de les entitats bancàries en matèria de declaració de sospita i les obligacions de diligència en l’obertura de comptes i seguiment dels dossiers. Aquesta llei serà objecte de vuit modificacions que s’ocuparan només del títol segon, relatives a perfeccionar el seu model de control i els deures dels obligats financers, que han de complir amb diverses mesures de diligència simple o reforçada. La llei del 2000 diu a l’exposició de motius que “L’Estat andorrà, per història i per

7. Llei de protecció del secret bancari i de prevenció del blanqueig de diner o valors productes del crim, d’11-5-95. Publicat al Butlletí oficial de Principat d’Andorra BOPA nº 29 any de 24 de maig del 1995.

<https://www.bopa.ad/bopa/007029/Pagines/A41A.aspx> (27.08.2018)

8. D’altra banda, la llei fa mencions interessants sociològicament, ja que quan al seu article 4 imposa als fiduciaris l’obligació legal d’“informar-se degudament de l’origen dels fons que rebin i de la identitat del seu veritable propietari”, comporta que s’està consagrant en un text legal la normalitat social de la figura del “*prestanom*”, ja que el text admet de forma natural que puguin existir titularitats aparents sobre els béns que no es corresponguin amb la titularitat efectiva. Aquesta acceptació conjuga malament amb una lluita eficient contra el blanqueig de diners, en la qual la titularitat real dels béns ha de ser totalment transparent. Això sembla explicar-se bé històricament si la menció es posa en relació amb la legislació societària del moment, segons la qual un estranger no podia ser titular de més del 33% d’una societat andorrana. L’opció materialitzada a la pràctica era constituir societats en les quals la composició oficial als registres era aparent ja que el soci estranger, aparentment minoritari, en realitat

era el propietari de tota la societat, rebent el soci andorrà una compensació econòmica per “prestar el seu nom” i redactar documents de suport a aquest pacte que fessin constar la realitat de forma privada en cas de conflictes en el tràfic jurídic. Aquesta situació pot perdurar amb naturalitat fins l’any 2008, quan comença a perdre la seva raó de ser. Es publica la Llei 2/2008, del 8 d’abril, d’inversions estrangeres, que va comportar l’obertura del 100 per cent d’algunes activitats al capital estranger. Es completa amb la Llei 10/2012, del 21 de juny, d’inversió estrangera al Principat d’Andorra, que opta per fer general la liberalització preservant únicament alguns sectors considerats estratègics i establint normes per evitar inversions de països considerats no cooperatius en matèria de blanqueig de diners.

9. Llei de cooperació penal internacional i de lluita contra el blanqueig de diners o valors producte de la delinqüència internacional i contra el finançament del terrorisme, del 29 de desembre del 2000. Publicat al Butlletí oficial de Principat d’Andorra, BOPA, nº 13, any 10, de 24 de gener del 2001.

<https://www.bopa.ad/bopa/013010/Pagines/201A6.aspx> (27.08.2018)

tradició, sempre ha estat respectuós amb la prevenció i la lluita contra el blanqueig de diners sense renunciar a la seva sobirania i a les garanties que figuren en l'ordenament jurídic en matèria de secret bancari i de seguretat en les relacions entre el sistema financer i els seus clients". Afegeix que, des de la llei del 1995, la comunitat internacional ha establert normes contra la criminalitat internacional "l'eficàcia de les quals depèn de l'homogeneïtat de llur aplicació simultània a tots els països del món". És la primera llei que esmenta la necessitat d'adaptar-se als convenis internacionals que Andorra ha ratificat i harmonitzar les normes en matèria de blanqueig. L'any 1995 sembla que Andorra estigui fora del món i l'any 2000 Andorra ja es troba al món i hi vol estar, tot i que estigui preocupada per conservar el seu estatut bancari històric.

La llei 9/2005, del 21 de febrer, qualificada del codi penal, que entra en vigor a partir del 23/9/2005, aprovada per un Consell General completament sobirà, tipifica els delictes de blanqueig als articles 409 i següents. Aquest article ha experimentat nombroses modificacions fins a l'actualitat. La primera redacció serà aplicable per a fets comesos entre el dia 23/9/2005 i el 27/10/2008, quan es produirà la següent reforma. Aquest primer article 409 del codi penal introdueix per primer cop altres conductes criminals, parlant de béns que provinguin de "qualsevol delictes major que tingui assenyalada una pena de presó el límit màxim de la qual sigui superior a tres anys o d'un delictes menor de proxenetisme o tràfic de drogues, coneixent-ne la procedència i sense haver estat condemnat com a autor o còmplice". Amb aquest redactat queden exclosos els delictes menors, la comissió imprudent és atípica, i el blanqueig de delictes pels quals l'autor ja hagi estat condemnat no pot ser sancionat. Aquesta

òptica no tracta el blanqueig de diners de forma autònoma sinó com si fos simplement la consumació del delictes precedent. Des d'aquest punt de vista, perseguir el blanqueig seria incórrer en una doble condemna sobre un fet ja condemnat. Altres tendències teòriques posteriors consideren que aquesta visió teòrica no es sosté i que el delictes de blanqueig és un delictes independent d'aquell que ha originat els capitals il·lícits i, com a tal, ha de ser tractat. Aquesta forma de redactar el text segueix exclouent penalitzar certes conductes molt preocupants en matèria de blanqueig de diners, tal com s'evidencia en els anys següents.

La ratificació per Andorra del Conveni penal sobre la corrupció del Consell d'Europa, i la recomanació rebuda del Grup d'Estats contra la Corrupció (GRECO) en el seu informe de 8 de desembre de 2006,¹⁰ posa de relleu que el codi penal andorrà preveu el delictes de corrupció però no tipifica com a blanqueig el fet d'amagar els diners obtinguts de la corrupció realitzada a l'estranger. Aquesta reflexió motiva la reforma de l'article 409 per la llei 29/2007, que entra en vigor el 31/1/2008 per corregir aquest punt, incloent en el tipus "la concussió i les exaccions il·legals, a la corrupció i el tràfic d'influències". Es reforma de nou amb la llei 15/2008, que entra en vigor el 28/10/2008. De nou se'ns diu que els canvis es fan en previsió de la ratificació i l'entrada en vigor de certs tractats internacionals que Andorra ha signat, i també per les recomanacions del Consell d'Europa. El canvi en el redactat de l'article és que ara els diners hauran de provenir "de qualsevol delictes major que tingui assenyalada una pena de presó el límit mínim de la qual sigui superior a sis mesos", canviant la menció anterior que era al límit màxim de la pena "superior a tres anys". Continua la mateixa menció a "coneixent-ne la procedència, i sense haver estat

10. "La corrupció és, per a molts, la causa principal de tots els mals. Ha estat a l'origen de la inestabilitat política (de vegades, greu), la crisi democràtica, els col·lapses econòmics i financers, les tendències extremistes i populistes, les violacions dels drets humans, la pobresa, els desastres ambientals, el saqueig dels recursos naturals d'un país, per esmentar-ne alguns. Els nostres ciutadans mereixen una forta resposta preventiva i repressiva a la corrupció, en totes les seves formes o manifestacions. Una resposta creïble ha de tenir com a objectiu, abans que res, prevenir d'hora i efectiva i no dependre exclusivament del dret penal i les sancions. La lluita contra la corrupció

no és només una qüestió de promulgar noves lleis, sinó també de l'ètica i el comportament individual. Quan s'apropen les polítiques de prevenció de la corrupció GRECO ha quedat clar que no hi ha cap enfocament "d'un sol ús". Les polítiques preventives han de tenir en compte les circumstàncies de cada país. Com a tal, les recomanacions GRECO s'han adaptat acuradament als contextos de cada país." Grup d'Estats Contra la corrupció. 4t cicle d'avaluació del GRECO: *Corruption prevention. Members of Parliament, Judges and Prosecutors*. Consell d'Europa, octubre 2017, p. 33.

condemnat com a autor o com a còmplice”. La problemàtica era que això podia donar lloc a la situació absurda que una persona condemnada penalment per tràfic de drogues o per corrupció a l'estranger i que tingués diners d'origen desconegut a Andorra provenint d'aquests delictes, podria al·legar que ell ja havia estat condemnat i que no podia ser acusat per blanqueig.

L'informe del 4t cicle d'avaluació del Moneyval¹¹ sobre Andorra de 8 de març del 2012, que afectà principalment el tractament de la figura del blanqueig de diners al codi penal andorrà, destaca aquesta insuficiència.

La Llei 18/2013, que entra en vigor el 31/10/2013, reforma de nou l'article 409 i expressa aquesta problemàtica ampliant les conductes que poden generar blanqueig de diners i eliminant l'exempció sobre l'autoblanqueig.

L'exposició de motius de la llei manifesta que les conductes afegides deriven de l'adequació als convenis internacionals ratificats per Andorra, especialment el Conveni de les Nacions Unides contra el tràfic il·lícit d'estupefaents i de substàncies psicòtropes del 1988, conegut com el Conveni de Viena, i el Conveni de les Nacions Unides contra la delinqüència organitzada transnacional, conegut com a Conveni de Palerm, i que “També hi ha hagut una modificació important en matèria d'autoblanqueig, en desaparèixer l'exclusió de punició en relació amb les conductes de conversió i transmissió, de manera que ara es castiga la conducta de l'autor del delictes origen i es manté l'exclusió en relació amb les conductes d'adquisició, ús i possessió, així com l'ocultació o l'encobriment per respecte al principi de *non bis in idem* i al dret a no autoinculpar-se. Finalment, la llista de delictes origen del blanqueig s'ha vist augmentada considerablement, seguint les recomanacions del Moneyval i la llista de categories d'infraccions definides pel GAFI (Grup d'Acció Financera)”.

El març del 2015 succeeix un fet històric amb Banca Privada d'Andorra que posa de relleu als andorrans, de la forma més dura, que harmonitzar les lleis i conductes en matèria de blanqueig amb la resta del món no era una opció sinó una necessitat si Andorra vol sobreviure econòmicament, ja que altrament es pot haver d'enfrontar al rebuig de les altres nacions. Després d'aquest fet hi ha dues reformes més que completaran el tipus del delictes de blanqueig de diners, la introducció del contraban i el delictes fiscal com a delictes subjacents generadors de blanqueig de diners.

El 10 de març del 2015, la Financial Crimes Enforcement Network (“FinCEN”) del Departament del Tresor dels Estats Units va fer pública en els mercats internacionals una nota informativa en la qual comunicava la seva decisió de declarar l'entitat bancària andorrana “Banca Privada d'Andorra” (BPA) “institució estrangera sotmesa a preocupació de primer ordre en matèria de blanqueig de capitals” d'acord amb la secció 311 de la USA Patriot Act. En el comunicat expliquen que l'entitat fa males pràctiques en matèria de blanqueig de diners i finançament del terrorisme a nivell de la més alta direcció. Els relacionen amb el blanqueig de diners de diverses activitats criminals, posant a tall d'exemple el tràfic d'estupefaents del Cartel de Sinaloa, la corrupció en el govern de Veneçuela en la contractació pública de la petrolera PDVSA i el blanqueig d'organitzacions criminals originàries de Rússia i Xina. Anuncien que inicien un procediment per imposar a l'entitat BPA la mesura especial prevista a la secció 5318A(b)(5), que consistiria a prohibir a les institucions financeres i agències o organismes nord-americans l'obertura o el manteniment de comptes de corresponsals per a o en nom de BPA, així com requerir a qualsevol sucursal als Estats Units de bancs estrangers que, aplicant mesures de diligència especial, controlessin els seus comptes de corresponsalia a fi d'evitar el processament

11. Moneyval. Comitè d'experts del Consell d'Europa sobre avaluació de mesures de lluita contra el blanqueig de capitals i contra el finançament del terrorisme (COE). El sistema d'avaluació del Consell d'Europa és un sistema *inter pares*. D'entrada els països consensuen lliurement entre tots els criteris sobre quines són les formes més eficients de lluita contra aquest tipus de delinqüència, i després fan cicles d'avaluació

mútua o examen per sectors de risc sobre com s'estan aplicant aquests criteris en la realitat de cada país, a través de la formació de comissions d'avaluadors, examinant-se reciprocament sobre el nivell de compliment dels “estàndards internacionals” en la matèria.

de transaccions que involucressin BPA. Aquestes mesures van excloure BPA del sistema financer nord-americà i van animar als altres països a fer el mateix. Arran d'aquesta manifestació pública de FinCEN, totes les entitats bancàries i operadors financers internacionals es van negar de forma immediata a operar amb BPA, anticipant les mesures anunciades pels Estats Units i rescindint les relacions contractuals referents a corresponsalia i mitjans de pagament internacionals que tenien amb BPA. Això provocà el bloqueig immediat de totes les operacions dels seus clients, conduint el banc a una situació d'impossibilitat d'operar, de manca de liquiditat immediata i a no poder fer front a les seves obligacions corrents de pagament. Atès que l'estructura i l'evolució dels mercats financers es basa en gran part en el principi de confiança i de mutu reconeixement dels operadors financers, aquesta notícia representava un gran perjudici reputacional per a tota la plaça financera del Principat d'Andorra que podia tenir conseqüències econòmiques adverses de contagi per al conjunt del sistema financer. Durant unes hores els mercats internacionals van bloquejar les operacions amb totes les entitats bancàries andorranes. A instàncies del MI Govern d'Andorra, vers l'11 de març del 2015, l'INAF (Institut Nacional Andorrà de Finances) intervé en aquesta situació. En mèrits de les seves atribucions legals com a supervisor del sistema financer, definides a la seva Llei 10/2013 de 23 de maig, va decidir decretar la intervenció estatal de l'entitat, manifestant que en seguiment d'aquesta situació financera anòmala existia el risc de contagi a la resta del sistema financer andorrà per la manca de credibilitat internacional que havia recaigut sobre la imatge de BPA arran de la nota de FinCEN. L'INAF va anunciar que es prepararia una llei de transposició parcial a l'ordenament jurídic andorrà de la "Directiva 2014/59/UE del Parlament Europeu i del Consell,

del 15 de maig del 2014" de reestructuració i resolució d'entitats bancàries. Va nomenar tres administradors mancomunats i van prendre mesures cautelars¹² per pal·liar les dificultats econòmiques de particulars i empreses per no poder accedir als seus actius. Els administradors van entrar a la Batllia d'Andorra una demanda de cessació de pagaments i fallida per manca de liquiditat. A continuació el Consell General, a proposta del Govern, va aprovar una llei específica, sent la "Llei 8/2015, del 2 d'abril, de mesures urgents per implantar mecanismes de reestructuració i resolució d'entitats bancàries."¹³

A través d'aquesta llei s'acorda la creació del Fons Andorrà de Resolució d'Entitats Bancàries (FAREB), entitat sense personalitat jurídica que serà gestionada per l'AREB, i es crea el mateix AREB (Agència Estatal de Resolució d'Entitats Bancàries), que serà l'autoritat competent en matèria de reestructuració i resolució d'entitats financeres. L'AREB es manifestà a favor de resoldre l'entitat actualment en situació de cessació de pagaments i passà a supervisar BPA d'acord amb un procediment previst a la Llei 8/2015. Creen i implementen un procediment que segons el seu criteri és l'únic eficient per minimitzar els perjudicis produïts als clients per la situació. Aquests criteris són publicats al BOPA en la Resolució del 21 d'abril de 2016. Atès que les sospites expressades pel FinCEN han estat formulades de forma global i són tan greus que han produït un rebuig internacional complet de qualsevol operació amb l'entitat BPA i amb tots els seus clients, l'AREB planifica un procediment de triatge que pretén alliberar de la sospita de blanqueig a tots aquells clients que sigui possible. Aquest triatge, anomenat "*procediment de remediació*", consisteix a identificar aquells actius tòxics, és a dir, sospitosos de blanqueig de capitals, i separar-los dels altres actius no afectats per males pràctiques de

12. Decret del 16-03-2015 d'aprovació de mesures cautelars de caràcter temporal en relació a la operativa de clients de Banca Privada d'Andorra S.A." (BOPA núm. 20, any 2015), que permet retirar 2.500 euros per client cada setmana, i "Decret del 26-03-2015 d'aprovació d'un programa extraordinari de finançament d'empreses i negocis de clients de Banca Privada d'Andorra, SA." (BOPA núm. 25,

any 2015), que facilita una línia de crèdit de 45.000.000 €.

13. Llei 8/2015, del 2 d'abril, de mesures urgents per implantar mecanismes de reestructuració i resolució d'entitats bancàries (BOPA núm. 25, any 2016, de 21/4/2016) <https://www.bopa.ad/bopa/027031/Pagines/1027031001.aspx> (30.08.2018)

*compliance*¹⁴ i que no presenten sospites. Per últim, creen una nova entitat bancària que anomenen “Vall Banc, S.A.U”, per ser el destí dels actius examinats favorablement, la qual podrà operar normalment en el sistema financer.

L'AREB realitza aquest procediment de la següent manera. Es compromet a fer un nou procediment d'anàlisi exhaustiu en matèria de *compliance* de tots els comptes bancaris actius a l'entitat BPA, a fi de determinar si la seva operativa i la seva documentació de suport permet suposar raonablement que es tracta de fons d'origen lícit, d'acord amb els criteris d'anàlisi internacionalment reconeguts. Només els que superin aquest examen seran avalats per l'AREB per ser transferits a la nova entitat. L'AREB imposa a l'entitat BPA, sotmesa a administrador, l'obligació de sotmetre's a una auditoria tècnica completa a càrrec d'una consultoria privada externa contractada a tal efecte per l'AREB, sent la Societat PRICEWATERHOUSECOOPERS ASESORES DE NEGOCIOS, SL (PWC). L'AREB va decidir d'entrada els criteris tècnics que la consultora externa seguiria durant aquest procediment d'anàlisi, i que es van fer públics a la Resolució del 21 d'abril de 2016.¹⁵ Aquesta consultora s'introdueix a l'entitat BPA i analitza els comptes de forma anònima, aplicant els estàndards de *compliance* o criteris de diligència deguda, fixats per l'AREB a partir de les normes tècniques internacionalment reconegudes. En cas de mancar documentació, l'analista de l'empresa externa exposa als gestors bancaris què mancaria acreditar, i els gestors bancaris tenen encomanat comunicar-ho als seus clients i recollir la documentació facilitada pel client, espontàniament o bé a petició de l'auditoria. La consultora externa desenvolupa a dins de BPA la funció de control i anàlisi que normalment hauria d'haver realitzat l'entitat amb el seu propi departament de *compliance*, i amb els mateixos sistemes de

comunicació, però en tractar-se d'una empresa externa i per la necessitat de respectar el secret bancari dels clients, treballa sobre els comptes i operatives presentats de forma anònima, sense identificar nominativament els clients sinó amb una numeració. L'AREB decideix quin procediment seguirà i quins seran els criteris generals d'anàlisi –recollits en documents fets públics al BOPA per a coneixement general–, supervisa el procés i resol les incidències més significatives, però la realització efectiva del procediment tècnic i individual d'examen de cadascun dels clients el delega a aquesta empresa externa que facilita el personal tècnic del que no disposa l'administració. El procés d'anàlisi afecta, en dades aproximades, a 29.198 clients, entre persones físiques i jurídiques, 37.000 comptes, i 15.000.000 de transaccions realitzades durant els últims 7 anys, així com els 60.000 documents nous aportats pels clients, a demanda de la consultora externa, per justificar la legitimitat dels seus comptes. Una eina informàtica creua dades de forma automatitzada, es formen diversos grups d'anàlisi, i per sobre d'ells dirigeix un comitè tècnic en què participen els auditors, personal de *compliance* de l'entitat i l'administrador únic de BPA nomenat per l'AREB, per davant del qual es discuteixen els dubtes i problemes plantejats en l'aplicació concreta dels criteris decidits per l'AREB. Els dubtes en l'aplicació que es van presentant a la consultora són sotmesos en últim terme al criteri de l'AREB, que estudia els casos que se li presenten, habitualment classificats per grups de problemàtiques, ja que durant el procediment de revisió l'AREB no coneix el nom dels clients sinó que els examina amb un número d'identificació que depèn d'un annex dipositat notarialment. A la pràctica, el que s'ha fet és substituir el departament de *compliance* de BPA per una consultora externa que replica la feina d'aquest departament, amb la complicació que es tracta d'un examen que normalment les entitats bancàries han de fer *a priori*

14. El *Compliance* és un conjunt de procediments i bones pràctiques adoptat per les organitzacions per identificar i classificar els riscos operatius i legals, i establir mecanismes interns de prevenció, gestió i control. Diversos organismes internacionals dicten recomanacions tècniques sobre quines són les millors pràctiques en el sector bancari per minimitzar el risc de ser instrument del blanqueig de diners delictius. La legislació andorrana recull aquestes recomanacions.

15. Resolució del 21 d'abril del 2016 del Consell d'Administració de l'Agència Estatal de Resolució d'Entitats Bancàries (AREB) per la qual s'adopten diferents instruments de resolució relatius a l'entitat bancària Banca Privada d'Andorra, SA (BPA) (BOPA núm. 31, any 2015, de 16/4/2015). https://www.bopa.ad/bopa/028025/Pagines/AREB20160421_15_39_34.aspx (30.08.2018)

d'acceptar uns fons o d'autoritzar una operativa, i que en aquest cas es fa quan els actius ja es troben dins del banc i les operacions ja s'han realitzat. Acabat el procés, els analistes externs expressen la seva opinió tècnica favorable o desfavorable sobre si el compte i la seva operativa compleixen amb els criteris de l'auditoria. L'AREB, en base a aquesta informació proporcionada de forma anònima, decideix declarar el client apte per ser traspassat i ordenarà que sigui transferit a la nova entitat bancària VALLBANC. L'AREB és l'últim responsable de la decisió final¹⁶ sobre si un actiu és apte o no per ser traspassat. Mentre el client no es declarat apte de forma expressa, els actius segueixen a BPA, ja que cap altre operador financer els accepta. Tindrien la categoria de clients traspassables o clients aptes, aquells comptes respecte dels quals l'AREB ha conclòs que es pot dur a terme el traspass d'una part o de la totalitat dels seus actius i passius i posicions de fora de balanç des de BPA a VALLBANC "sense risc de contaminació per a aquest últim". La decisió de considerar un client i/o uns actius concrets com a "traspassables" es materialitza en una publicació al BOPA dels arguments generals de la decisió, i es comunica al client concret pel banc, que és qui coneix la seva identitat, per les vies ordinàries de comunicació. Hi ha hagut resolucions globals de l'AREB de transmissió en dates 10/10/2016, 12/12/2016, 2/5/2017 i 26/6/2017, en les quals es declarava la "transmissió seqüencial de diferents actius i passius de l'entitat bancària Banca Privada d'Andorra, SAU a favor de Vall Banc, SAU". Aquesta publicació al BOPA no incorpora cap dada personal que permeti identificar els beneficiats concrets per la resolució, ni tampoc la identitat dels no inclosos.

Pel que fa els clients no declarats aptes i que continuen a

BPA, es pot deduir que el seu destí és que una investigació penal esclareixi el fonament de les sospites contra ells. BPA, com a entitat bancària, continua sent un subjecte obligat del sistema financer sotmès a les obligacions de la Llei 14/2017, Llei de prevenció i lluita contra el blanqueig de diners o valors i el finançament del terrorisme, segons la qual, article 46, si apareix la sospita de què qualsevol dels seus clients pot estar relacionat amb el blanqueig de capitals té l'obligació de comunicar-ho a la UIFAND. Un resultat negatiu en la valoració tècnica efectuada sobre un compte lògicament comportaria l'obligació de l'administrador de BPA d'efectuar una declaració de sospita. A més, "La UIFAND analitza la declaració de sospita i, en el cas d'apreciar indicis o l'existència de blanqueig de diners o valors o finançament del terrorisme, remet informe al Ministeri Fiscal." (art. 25). El Ministeri Fiscal és qui inicia l'acció penal judicial contra aquelles persones i actius financers respecte dels quals estima indicis de criminalitat. A la vista de les previsions de la Llei 8/2015, el destí últim de l'entitat bancària BPA és la seva completa desaparició, com a cloenda d'un procediment administratiu de resolució dirigit per l'AREB, en el qual els actius que superen els criteris del "procediment de remediació" són traspassats a VALLBANC, i els que no el superin motivaran l'obertura d'una investigació criminal.

La confirmació d'aquest procés –complex en termes tècnics i molt costós econòmicament per a l'estat– fou en darrer terme la publicació d'una nova comunicació l'any següent per part del FinCEN de data 19 de febrer del 2016, en la qual diu que ja no continuava considerant BPA com una amenaça per al sistema financer i no prendria cap altra mesura, dient que aquesta conclusió era conseqüència de les mesures preses per les autoritats andorranes per corregir la forma d'actuar

16. A la Resolució del 21 d'abril de 2016 (BOPA núm. 25, any 2016) s'inclou una extensa i completa explicació de tots els fets i les decisions des de la publicació de la nota FinCEN en endavant, així com els criteris que es seguiran per a la revisió i classificació, sent especialment significatius els paràgrafs del 84 al 102, que defineixen que el procés de revisió s'ha basat en una anàlisi de ponderació i avaluació de riscos en matèria de prevenció de blanqueig, "referent l'examen que hauria d'haver-se fet a cadascun d'ells en el moment de la seva admissió com a client de BPA (Know Your Customer-"KYC"- i revisió PBCFT)". Això inclou una revisió de les llistes negres a escala nacional i internacional i dels criteris internacionalment reconeguts de diligència

reforçada en matèria de blanqueig de capitals i prevenció del finançament del terrorisme aplicats tant als expedients de cada client en matèria de KYC com a les operatives realitzades durant els darrers 7 anys anteriors a la intervenció. Afirment que "En la revisió i l'anàlisi dels clients de l'Entitat s'ha aplicat en tot moment un "Enfocament de Risc", de conformitat amb la metodologia i els procediments aplicats. La "qualificació" d'APTE i NO APTE és el resultat de l'aplicació de la metodologia i els procediments realitzats per PwC i, per tant, aquesta "qualificació" no pressuposa cap "judici de valor" ni cap "qualificació ètica" ni "legal" ni "processal" del client, ja sigui una persona física o una persona jurídica."

de BPA anterior a la intervenció estatal. No obstant, lògicament, els propietaris originals del banc i els clients no declarats com a aptes per ser traspassats, qüestionen les decisions preses per l'administració per les diverses vies judicials disponibles.

Les dues darreres reformes de l'article 409 del codi penal entren en vigor l'agost de 2015 i l'agost de 2017 i revelen que Andorra s'està adequant a la normativa de la Unió Europea.

La Llei 10/2015, que entra en vigor el 6/8/2015, menciona per primera vegada, a l'exposició de motius, que es tracta "la transposició de la normativa comunitària requerida pels compromisos assumits en virtut de l'Acord monetari signat amb la Unió Europea" i que "s'amplia l'espectre de delictes principals o subjacents de blanqueig, incloent-hi el contraban i altres conductes de tràfic il·legal, estafa, apropiació indeguda i administració deslleial, ja incloses en la seva modalitat agreujada que s'amplien ara també a les modalitats bàsiques". Per tant, a l'agost de 2015 s'introdueix per primer cop el contraban com a delicte subjacent al delicte de blanqueig.

La Llei 15/2017, que entra en vigor 3/8/2017, reforma per darrera vegada l'article 409. Aquesta llei diu que "El 24 de novembre de 2011, el Consell General va aprovar la ratificació de l'Acord monetari entre el Principat d'Andorra i la Unió Europea, Andorra s'ha compromès a implementar, entre altres, en el seu ordenament jurídic [...] la Directiva (UE) 2015/849 del Parlament i del Consell, de 20 de maig de 2015, relativa a la prevenció de la utilització del sistema financer per al blanqueig de capitals o el finançament del terrorisme." També s'hi pot veure que el legislador del Consell General considera important les avaluacions positives del Consell d'Europa en aquesta matèria realitzades pel Moneyval, i mostra que Andorra vol estar en sintonia amb els estàndards internacionals en la matèria, materialitzats en les recomanacions del Grup d'Acció Financera (GAFI).¹⁷

L'exposició de motius diu que aquestes recomanacions obliguen a incloure com a delicte subjacent del delicte de blanqueig el contraban de tota classe de béns, no només del tabac, així com el delicte fiscal, però que en aquest darrer cas, com que "s'admet un cert marge d'apreciació per cada estat", s'ha optat perquè "només el tipus agreujat és delicte subjacent del delicte de blanqueig". S'inclouen també com a delictes subjacents les insolvències punibles, la defraudació a la Caixa Andorrana de la Seguretat Social, el finançament il·legal de partits polítics i el malbaratament de cabdals públics. Es detalla especialment que el delicte fiscal i el blanqueig del delicte fiscal únicament seran eficients per a conductes produïdes a partir de l'entrada en vigor de la llei (2017 i 2018) i no per a defraudacions anteriors.

La menció recurrent en les reformes als "convenis ratificats per Andorra" i al concepte d'"estàndards internacionals" revela un canvi de mentalitat substancial del legislador. El Consell General del 1990 es troba aïllat internacionalment, depèn de l'assistència d'Espanya i França, i té una estructura com a estat que no té una clara separació de poders i que els europeus no consideren pròpia d'un estat sobirà i democràtic modern. Es promulga la Constitució i els diversos Consells Generals successius evolucionen i s'adonen que l'aïllament i el manteniment de certes diferències jurídiques que va fer perdurar Andorra en altres moments històrics, pot tenir com a conseqüència que no prosperi en el nou context internacional. Per aquest motiu, primer decideix optar per l'harmonització jurídica i, finalment, decideix evolucionar cap a la integració a la Unió Europea.

La conclusió del present anàlisi és que els darrers trenta anys demostren que el legislador andorrà, com a expressió de la sobirania popular, s'ha vist enfrontat a decisions difícils i controvertides en el camí de fer prosperar Andorra i de consolidar el reconeixement internacional de la seva sobirania i independència.

17. El Groupe d'action financière (GAFI) o Financial Action Task Force (FATF) és un organisme intergovernamental creat l'any 1989 que es compon de 37 països i 2 organitzacions regionals. Els objectius són la promoció de mesures legislatives i operatives per combatre el blanqueig de capitals, el finançament del terrorisme i altres

amenaces relacionades amb la integritat del sistema financer internacional. S'esforça per crear la voluntat política necessària per dur a terme reformes que facilitin una resposta coordinada a aquestes amenaces, contribuint a l'harmonització de les normes a nivell global.

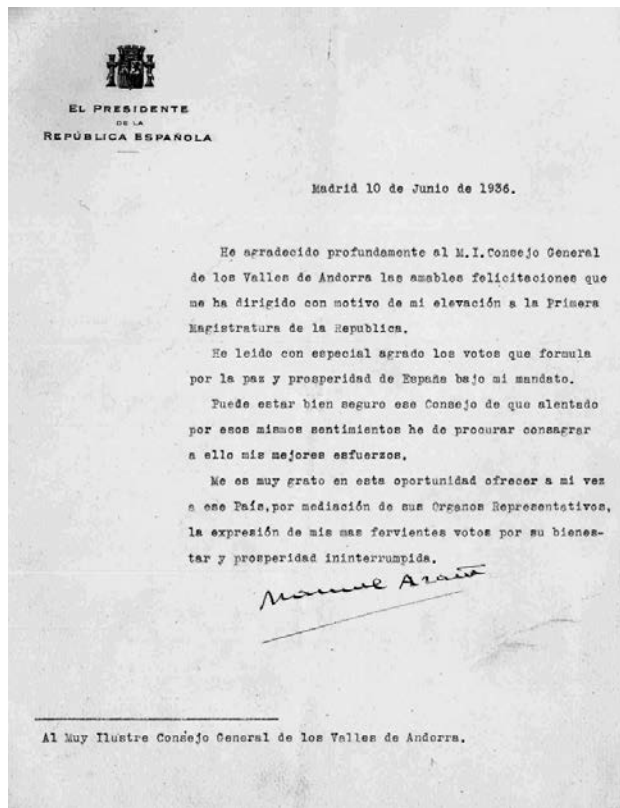
Carta de Manuel Azaña al Consell General del 10 de juny de 1936

Antoni Pol i Solé

Arquitecte
aps@andorra.ad

P
Papers
de recerca
històrica
9

Fons APS

El document original i inèdit que es reproduïx és una carta del President de la República Espanyola, Sr. Manuel Azaña Díaz, que va ocupar el càrrec entre el 10 de maig de 1936 i el 3 de març de 1939 i que va substituir al Sr. Niceto Alcalá Zamora. Després que la República perdés la Guerra Civil Espanyola, amb el consegüent canvi de règim, Azaña va ser substituït pel General Francisco Franco Bahamonde.

La carta data del 10 de juny de 1936 i s'adreça al M.I. Consell General de les Valls d'Andorra, agraint-li les “amables felicitaciones que me ha dirigido con motivo de mi elevación a la Primera Magistratura de la República”.

El Consell General, conscient del que estava passant a Espanya, li va formular vots “por la paz y prosperidad de España”, i al cap de dos mesos aproximadament es produïa l'alçament militar de Franco.

Azaña respon “que alentado por esos mismos sentimientos he de procurar consagrar a ello mis mejores esfuerzos”.

Sembla doncs que hi va haver encert i sintonia entre els desitjos del Consell General per a Espanya i el que Azaña creia també important per a aquesta.

La resposta d'Azaña als andorrans un mes després de la seva elecció ens mostra la rapidesa de reacció dels andorrans en la felicitació i l'estima i el respecte d'Azaña en respondre-hi també ràpidament i en termes justos, ben informats, concrets i adaptats a la realitat del moment.

Els desitjos de Manuel Azaña per Andorra foren en canvi “por su bienestar y prosperidad ininterrumpida”, coneixedor, segur, del que li convenia a Andorra en aquells moments de transformació i d'inicis de canvi cap a una nova realitat econòmica, social i política de tot el país. Com, per sort, va encertar.

Un home de mirada penetrant, Azaña, informat i realista, que tenia tan clar què s'estava jugant Espanya, com entenia què necessitava Andorra.

Relació de documents de l'Arxiu històric d'Escaldes-Engordany relacionats amb el Consell General

Montserrat Bota i Pararol

Arxivera del Comú d'Escaldes- Engordany / arxiu@e-e.ad

SoHicituds

1875/03/ 22

Sol·licitud al Consell General per un conflicte de competències entre aquest i el Quart d'Escaldes-Engordany en la venda d'un terreny al Coll de Caldes.

AHEE 953

1917/11/20

Sol·licitud del Quart d'Escaldes-Engordany adreçada al Consell General perquè es respecti el dret primitiu que reserva les concessions públiques a Comú.

AHEE 1113

1918/12/21

El Consell General demana sota pena del Cot de la terra que el Quart d'Escaldes li envii còpia de les concessions d'aigua calenta. (v.AHEE 795)

AHEE 797

1920/02/04, Andorra

Còpia de la carta enviada pel Consell General als Coprínceps pel conflicte de competències motivat pel traspàs de la concessió de saltants d'aigua. El 31 de desembre de 1919, el delegat francès enviava una carta afirmant que el Consell només tenia poder consultiu.

AHEE 117

1929/03/27

Sol·licitud del Quart davant el Consell General en el cas que mantenen contra Francesc Cadena (a) Diumenge, per uns cobraments endarrerits.

AHEE 553

1940/05/15

Sol·licitud al Consell General per establir la subvenció per a la construcció del mur de defensa al riu Valira.

AHEE 921

1941/03/30

Sol·licitud al Consell General perquè redacti una llei d'expropiacions forçoses per a obres d'interès general, davant els problemes sorgits amb la construcció del clavegueram i el cementiri.

AHEE 986

1950/04/05

Decret de Consell General aprovant la construcció de la claveguera i establint l'ajut econòmic corresponent.

AHEE 935

1952/05/12

Esborrany i original de la sol·licitud al Consell General per rebre la subvenció corresponent a la construcció de la xarxa de clavegueram.

AHEE 948.1056

1952/06/01

Sol·licitud del Quart d'Escaldes-Engordany en la qual demana l'autorització del Consell General per emetre obligacions i fer front a les diverses obres públiques projectades.

AHEE 1058

1936/12/10

Sol·licitud al Consell General informant de la reunió de poble que

ha decidit l'emplaçament del nou cementiri. A causa dels problemes amb els propietaris d'uns terrenys, es demana la intervenció del Consell General.

AHEEE 992

1938/12/20

Sol·licitud al Consell General perquè creï una comissió per resoldre el conflicte entre el Quart i els propietaris dels terrenys on es vol ubicar el nou cementiri.

AHEE 982

1959/03/14

Sol·licitud adreçada al Consell General d'ajut econòmic per fer front al cost d'eixamplar la carretera, de construir l'església nova i en la qual es demana que s'enquitrani la plaça de les Escaldes.

AHEE 930

1944/05/20

Sol·licitud al Consell General perquè la Comissió de Carreteres marqui el traçat de la carretera per a la posterior construcció damunt dels Safarejtos i de la nova església.

AHEE 924

1952/04/24

Avís per als que vulguin optar al transport de pedres per a la construcció de la carretera d'Engordany.

AHEE 961

Creació de la parròquia i electors

1887/11/22

Carta rebutjant les aclaracions a la Llei electoral plantejades pel Consell General i pel Quart d'Escaldes-Engordany.

AHEE 1

1887/12/10

Carta en resposta al recurs de data 7 de desembre de 1887 presentat pel Quart d'Escaldes-Engordany contra els canvis en la llei electoral proposats pel Consell General.

AHEE 2

1938/10/06

Còpia del decret dels Delegats Permanents dels Coprínceps modificant el Decret núm. 66 del Consell General sobre

l'autonomia dels Quarts d'Escaldes-Engordany i Andorra.

AHEE 47

1941/11/22

Carta del Consell General en la qual transcriu una comunicació de la Delegació de la Mitra d'Urgell referent a l'autonomia dels quarts d'Escaldes-Engordany i Andorra, reafirmant el Decret de Consell General núm 365, del 6 de juny de 1941.

AHEE 50

1969/03/25

Original i còpies de la carta del Comú d'Andorra adreçada al delegat permanent de la Mitra d'Urgell, demanant la ratificació de la decisió de duplicar el número de consellers generals d'Andorra i d'Escaldes-Engordany (de 2 a 4 consellers respectivament).

AHEE 54,57-58

1935/06/12-1938/10/29

Còpia del Decret del Consell General núm 66, de data 12 de juny de 1935, establint l'autonomia en diversos àmbits entre el Quart d'Escaldes-Engordany i el Quart d'Andorra.

AHEE 44

1953/101/03

Esborrany i original de la carta del Quart d'Escaldes-Engordany adreçada a la Delegació Permanent de la Mitra d'Urgell denunciant la seva situació de minoria en comptar des de fa tres anys, només amb un representant al Consell General.

AHEE 23,51

1963/08/01

Memoràndum súplica adreçada al delegat permanent del Copríncep Francès pel Quart d'Escaldes-Engordany demanant una revisió del Decret de Nova Reforma del 22 d'abril de 1866 per tal que s'augmenti la representació d'Escaldes al Consell General.

AHEE 52-53

1963/08/01

El Quart d'Escaldes-Engordany demana les Delegacions Permanents i el Consell General la revisió i l'actualització del Decret de Nova Reforma.

AHEE 1255

1963/09/21

El Quart d'Escaldes-Engordany informa la voluntat de demanar les Delegacions Permanents la revisió del Decret de Nova Reforma i resposta del Consell General.

AHEE 1256

1968/08/30

Acords i actuacions del Consell General amb referència a la decisió de les Delegacions Permanents d'incrementar el nombre de Consellers d'Andorra i Escaldes i resposta dels representants d'aquesta parròquia.

AHEE 1262

1969/03/29

Carta del Comú d'Andorra a la Delegació Permanent de la Mitra demanant la reafirmació del Decret de 16 d'agost de 1968 que amplia de dos a quatre els Consellers generals per Andorra i Escaldes-Engordany.

AHEE 1263

1973/08/10

Sol·licitud del Comú d'Andorra davant les Delegacions Permanents demanant que s'apliqui l'increment de representants d'Andorra i Escaldes o la separació d'aquests dos Quarts.

AHEE 1366

1977/02/12

Còpia de l'acta de la sessió extraordinària del Consell de Quart que decideix que els Consellers representants d'Escaldes-Engordany deixin d'assistir al Consell en protesta per la no ampliació de la representació dels Consellers d'Andorra i Escaldes-Engordany.

Carta als Delegats Permanents comunicant la decisió de no assistir al Consell mentre no s'ampliï la representació de la Parròquia d'Andorra.

AHEE 1266

1977/02/14

Els Consellers generals de la Parròquia d'Andorra comuniquen al Consell General que no assistiran a les reunions mentre no es resolgui l'increment de la representativitat d'aquesta Parròquia. Avís d'una reunió de poble per tractar la problemàtica de l'increment de representants de la Parròquia al Consell General.

AHEE 1267

1978/06/17

Comunicacions i edictes diversos relatius a la convocatòria d'eleccions a Consell General, en data 21 de juliol 1978.

AHEE 1494

Expropiació

1947/05/11

Sol·licitud al Consell General perquè s'aprovi l'expropiació de dos terrenys que els propietaris no volen cedir per la construcció de la carretera d'Engordany.

AHEE 955

1957/01/03

Recurs davant les Delegacions Permanents del Quart contra el Decret núm. 32 del Consell General que autoritza Julià Reig i Ribó a edificar un terreny anomenat Pèrgola del l'Hostal Valira, objecte d'una demanda d'expropiació forçosa per la construcció d'una plaça pública.

AHEE 1304

1963/12/20

Sol·licitud del Quart d'Escaldes-Engordany al Consell General perquè autoritzi l'expropiació forçosa dels terrenys a la Pèrgola de l'Hostal Valira per a l'ampliació de l'església i plaça pública.

AHEE1311

Altres còpies de sol·licituds sobre aquesta expropiació dirigides al Consell General.

1959/07/10

Avís públic del Consell General relatiu a l'expropiació d'uns terrenys al sud del cementiri.

AHEE 1080

Administració d'articles bàsics

1941/11/22

Carta al Consell General demanant una reunió de poble a cada parròquia per tal d'aprovar la compra de farina a l'Argentina, a causa de la situació de guerra a Europa.

AHEE 83

1941/11/23

Carta del Quart d'Escaldes-Engordany demanant que el Consell General actuï per assegurar el proveïment de pa.

AHEE 887

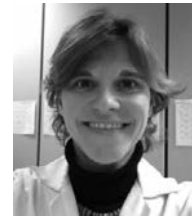

La documentació del Consell General a l'Arxiu històric de Sant Julià de Lòria.

Una relació de documents

Laia Farrés i Creus

Arxivera del Comú de Sant Julià de Lòria
arxiu@comusantjulia.ad

P
Papers
de recerca
històrica
9

Resum

Relació de la documentació sobre el Consell General que es conserva a l'arxiu històric del Comú de Sant Julià de Lòria.

Són més de cent cinquanta documents, que abasten des de 1487 fins a 1962 i que tracten d'una gran varietat de qüestions entre el Consell, el Comú i els particulars.

Resumen

Relación de la documentación sobre el Consell General que se conserva en el archivo histórico del Comú de Sant Julià de Lòria.

Son más de ciento cincuenta documentos, que abarcan desde 1487 a 1962 y que tratan de una gran variedad de cuestiones entre el Consell, el Comú y los particulares.

Résumé

Liste de la documentation sur le Consell General conservée dans les archives historiques du Comú de Sant Julià de Lòria.

Il existe plus de 150 documents couvrant la période allant de 1487 à 1962 et traitant d'une grande variété de sujets entre le Consell, le Comú et les particuliers.

Abstract

List of the documentation on the Consell General kept in the historical archive of the Comú de Sant Julià de Lòria.

There are more than 150 documents, covering from 1487 to 1962 and dealing with a wide variety of topics between the Consell, the Comú and individuals.

L'arxiu històric del Comú de Sant Julià de Lòria conserva una mica més de cent cinquanta documents referents al Consell General, amb un interval de 475 anys. Són documents que tracten de qüestions entre el Consell i el Comú, entre el Comú i els particulars, entre el Consell i els particulars i també entre particulars. La majoria dels documents fan referència a la Parròquia de Sant Julià de Lòria, però també n'hi ha referents a les Valls d'Andorra en general i a altres parròquies en concret.

La primera referència que tenim és la sentència de visura del 1487 relativa al litigi entre les parròquies de Sant Julià de Lòria i d'Andorra la Vella pels emprus i l'obac de Prat Primer i Palomera. L'últim document relacionat és del 1962 i també fa referència a una qüestió de límits, però en aquest cas entre Andorra i Espanya. Les obres de construcció de la carretera d'Aixovall a Os de Civís posaven en perill una marca de la línia divisòria feta en una roca al prat de Tunyo i les autoritats van aixecar una acta perquè en quedés constància per a la posteritat.

La qüestió dels límits és un tema recurrent en la documentació que conservem del Consell General al llarg dels anys. Els conflictes territorials de la Parròquia de Sant Julià de Lòria amb Andorra la Vella apareixen novament els anys 1890-1891, 1926 i 1932. També s'hi reflecteix el conflicte territorial amb Arcavell. El 1839 el Consell General ordena fer visura de creus amb els veïns d'Arcavell. Però és el 1896 quan es produeix un dels episodis que va generar més documentació: la detenció de més de 200 caps de bestiar andorrà per part dels carrabiners espanyols a la solana de Caborreu. Pocs anys després hi va tornar a haver problemes per l'ús de l'aigua del riu de Caborreu. Però la documentació no només tracta de límits, s'hi

refleixen moltes altres qüestions. Es tracta del bestiar i les pastures, de camins públics, de la tala de boscos per fer llenya i carbó, d'aiguats, de l'administració comunal, de càrrecs polítics, d'eleccions i drets electorals, de la carnisseria, del molí, del correu, de les concessions, de la carretera, de l'església, de les misses, dels delmes, del cementiri, dels estrangers, dels tributs i contribucions, de les mercaderies i del comerç, dels hostals, dels metges, dels notaris, dels mostassafs, etc.

Es conserven documents originals però també hi ha moltes còpies de documents i algun certificat notarial. Pel que fa a les tipologies documentals, hi trobem sobretot súpliques i instàncies, decrets i resolucions, cartes i comunicacions, acords, sentències de visura, manaments, ordinations, certificats, actes, rebuts, notificacions, informes, oficis, rodalies i visures, declaracions, dictàmens, avisos i privilegis.

En la següent relació d'aquests documents, s'ha recuperat la descripció que va realitzar en el seu moment l'Arxiu Nacional d'Andorra per a la publicació del catàleg de l'Arxiu comunal de Sant Julià de Lòria, editat el 1997 amb el núm. 1 de les Monografies de l'Arxiu Històric Nacional. Hem revisat i ampliat aquesta descripció i hem ordenat les referències cronològicament per agilitzar-ne la consulta.

Relació de documents relatius al Consell General

S.d., s.l.

Còpia d'un decret del Consell General en resposta a una demanda referent a l'aigua del Valira i als veedors nomenats per inspeccionar els casos que siguin necessaris.

ACSJ, núm. 653.

1487/09/29, Casa del Consell de les Valls

Sentència del Tribunal de Visura, en tercera instància, relativa al litigi entre les parròquies de Sant Julià de Lòria i Andorra per raó dels emprius de la muntanya i l'obac de Prat Primer i Palomera. Segueix l'acta de delimitació de la zona i la instauració de les creus de terme feta el 4 de novembre de 1487 per Martí Palés, Cònsol, Ramon Rosell i Antoni Sansa, representants d'Andorra; i Guillem Bonet, Cònsol, Miquel Ribot, Joan Capdevila i Ramon de

Lumeneres, representants de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Guillem Melcior d'Aiguamolsa, regent de l'escribania pública per Joan Ortedó, not. d'Andorra.

ACSJ, perg. núm. 35 i núm. 84 (còpia).

1646/05/25, Puigcerdà

Privilegi atorgat per Francesc Alosi, Josep Vaquer i Antoni Pujol, representants del Reial Patrimoni del comtat de Cerdanya, a petició de Gabriel Moles, Síndic de les Valls d'Andorra, a favor dels habitants de les Valls d'Andorra, d'exempció del pagament de lleuda per a aquests al comtat de Cerdanya, sempre que es tracti de productes per al seu propi ús.

Signen: Francesc Alosi, Josep Vaquer, Antoni Pujol i Onofre Marcer, not.

ACSJ, núm. 531.

Post. 1654, s.l.

Relació dels honoraris del notari de les Valls d'Andorra segons una resolució del Consell General del 30 de juliol de 1654.

ACSJ, núm. 142.

1713/07/17, Puigcerdà

Carta d'Antoni Gandolfo adreçada al Consell General on demana 3.500 francs per donar a l'intendent, ja que aquest s'ha proposat fer pagar a les Valls d'Andorra totes les despeses produïdes en la demolició del [fort Adrià de] Puigcerdà i [del de] Bellver.

Esc.: Antoni Gandolfo.

ACSJ, núm. 536.

1715, s.l.

Còpia, extreta el 28 de novembre de 1729 del *Llibre de la Vall*, dels pactes de la conducta establerta pel Consell de la Vall d'Andorra en el Consell de Sant Andreu sobre el que poden percebre Josep Sacases i Andreu Bons, metges.

Esc.: Marià Areny, prev. i secr. del Consell de les Valls d'Andorra.

ACSJ, núm. 683.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

1727/11/24, s.l.

Sentència, extreta del *Llibre de la Vall*, dictada pel Consell de les Valls d'Andorra relativa a un assumpte de pastures entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Antoni Moles d'Andorra.

Esc.: Marià Areny, prev. i secr. del Consell de les Valls d'Andorra.

ACSJ, núm. 518.

1745/10/26, Sant Julià de Lòria

Sentència de visura dictada per membres del Consell General relativa a la construcció d'un ampit, per part del Comú de Sant Julià de Lòria, al cap d'un prat de Martí Bonet de Sant Julià de Lòria, situat sota les cases del poble de Sant Julià de Lòria.

Signa: Francesc Constantí, Cònsol d'Andorra.

ACSJ, núm. 847.

1746, s.l.

Súplica i comunicació de Bernardí Barado, vicari perpetu de Sant Julià de Lòria, adreçades al Comú i referents al fet d'anar a dir missa el diumenge alternativament a Fontaneda, a Bixessarri i a Nagol. Segueixen la resposta del Comú i els decrets del Consell General.

Esc. decrets: Anton Picart, not. i secr. del Consell de la Vall.
ACSJ, núm. 727.

1762, s.l.

Súplica de Jaume Vila, ferrer de Sant Julià de Lòria, adreçada al Consell General, on demana que es faci justícia en el litigi entre ell i el Comú de Sant Julià de Lòria, ocasionat arran d'una demanda d'obra (fer una paret nova davant de la font del Burgador). Decret del Consell General amb data 5 d'abril de 1762.

ACSJ, núm. 822.

1764/06/04, s.l.

Còpia, extreta del *Llibre de la Vall*, de l'ordinació sobre els Mostassafs.

ACSJ, núm. 747.

1765/03/01, Andorra la Vella

Còpia d'un manament del Consell General, d'acord amb el Tribunal Superior de Justícia, pel qual es prohibeix qualsevol negoci amb el tabac, així com fer parada als hostals i jugar a cartes o altres jocs a cap lloc públic els dies de treball. Certificats de Jaume Joanlluís, nunci de la cúria de les Valls, amb dates 31 de març de 1765 i 30 d'agost de 1767, en els quals dona fe que ha fet públic dit manament. Resolució del Consell General, amb data 9 d'agost de 1767, per la qual s'ordena que es torni a fer públic i s'observi el manament esmentat.

Esc.: Tomàs Palmitjavila, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 802.

1765/04/15, Sant Julià de Lòria

Sentència de visura, en segona instància, dictada per Miquel Vaco, Miquel Cabanes o Miquel Sella de Llorçs, Miquel Pales i Miquel Duran, veedors manats pel Consell General, relativa a un litigi entre Miquel Bonet, del Mas d'Aixirivall, i la Universitat de Sant Julià de Lòria, sobre la propietat d'un tros de comunal situat a la partida de l'Obac de la Vall.

ACSJ, núm. 820.

1769/05/17

Sentència de visura, en segona instància, dictada per Jaume Areny Calvó, Miquel Joan Pujol, Macià Bons Rosa, Joan Guitart i Julià Sansa, veedors manats per Guillem d'Areny, Síndic general de les Valls d'Andorra, a instància de Salvador Pallerola de Sant Julià de Lòria, arran d'una qüestió que té aquest últim amb el Comú de Sant Julià de Lòria, referent a fer un passadís d'una casa a l'altra al carrer que va a la font.

Signa: Jaume Areny Calvó, veedor.

ACSJ, núm. 812.

1769/06/14, Sant Julià de Lòria

Sentència de visura, en tercera instància, dictada pels membres del Consell General sobre un litigi entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Salvador Pallerola, perquè aquest últim vol fer un passadís d'una casa a l'altra de la seva propietat al carrer que va a la font, situat a Sant Julià de Lòria.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Esc.: Tomàs Palmitjavila, not. i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 823.

1770, Andorra

Certificat del notari Tomàs Palmitjavila on dona fe que al llibre de resolucions del Consell General hi ha una carta-ordre de Francesc Fernández de Xàtiva, Consenyor bisbe d'Urgell, amb data 11 de desembre de 1770 en la qual, arran de la decadència del govern d'Andorra, tramet una sèrie de normes a seguir pel Consell General.

Esc.: Tomàs Palmitjavila, not. d'Encamp.
ACSJ, núm. 730.

1773/03/01, s.l.

Còpia parcial de la sentència dictada pels diputats del Consell General, en la causa entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Francesc Cosp i Julià Bonet, relativa a agafar la pedra necessària per fer unes parets en uns camps situats al costat del Valira.

Esc.: Tomàs Palmitjavila, not. i secr. dels diputats del Consell General.
ACSJ, núm. 593.

1781/06/06, Sant Julià de Lòria

Sentència arbitral dictada per Ignasi Moles, de la vila d'Andorra, Jaume Sansa de la Margineda i Pere Fiter, sobre un problema de pas entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Josep Jubés i Andreu Vila. Resolució del Consell General presa a Andorra, el 23 de juliol de 1781.

Esc.: Tomás Palmitjavila, not. i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 865.

1783/04/01, s.l.

Certificat d'Ignasi Soldevila, notari, en el qual dona fe de la reunió mantinguda pel Consell General a la Casa Comuna de la vila de Sant Julià de Lòria, per examinar una sentència del 6 de juny de 1781, relativa al litigi entre Josep Jover, doctor en medicina, Jaume Vila i Andreu Vila, tots de Sant Julià de Lòria, i el Comú de la vila.

Esc.: Ignasi Soldevila, not. de la vila d'Andorra i secr. del M.I. Consell General.
ACSJ, núm. 519.

1785/03/18, Urgell

Còpia del parer de Lleopart Solans, advocat de la Vall, sobre una súplica feta pels cònjuges Francesc i Rosa Cosp Pal, adreçada al Consell General, on demanen poder edificar a la borda de Pal per vendre-hi pa, vi i altres mercaderies.

Esc.: Ignasi Soldevila, not.
ACSJ, núm. 750.

1785-1786, s.l.

Còpia dels decrets de Josep Boltas, Consenyor bisbe d'Urgell, amb dates 23 de juliol i 11 d'agost de 1785, i de la declaració del 19 de juny de 1786, relatiu al cobrament dels censos i els censals a les Valls d'Andorra.

Esc. decrets: Joan Antoni Quevedo Albarado, secr.

Esc. decl.: Manuel Cabeza Mier, secr.

Esc. c.: Ignasi Soldevila, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 796.

1786/10/17, vila d'Andorra la Vella

Sentència de visura, en tercera instància, dictada pel Consell General, relativa al litigi entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Ignasi Fiter Rossell (a) Molines, d'aquesta vila, sobre el prat anomenat de la Teresa, situat al terme de la vila de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Ignasi Soldevila, not. i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 817.

1789/08/06-1791/11/24, Valls d'Andorra

Còpia de les resolucions del Consell General de les Valls d'Andorra, aprovades pel bisbe d'Urgell, referents a la venda del blat i altres grans.

Esc. orig.: Ignasi Soldevila, not. i secr. del Consell General.

Esc. c.: Tomàs Palmitjavila Picart, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 682.

1789/11/20, Casa consistorial de les Valls d'Andorra

Sentència del Consell General, assessorat per Joan Martí Riera, Jutge d'Andorra, relativa al litigi entre el Comú de Sant Julià de Lòria i el Dr. Ignasi Fiter Rossell (a) Molines, d'aquesta vila, sobre el camí del prat de la Teresa, situat al terme de la vila de Sant Julià de Lòria.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Esc.: Ignasi Soldevila, not. i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 858.

1791/04/11, Sant Julià de Lòria

Còpia de la súplica d'Antoni Riba i Andreu Olivé, veïns de Sant Julià de Lòria, adreçada al Consell General, en la qual demanen que se'ls absolgui de pagar el Cot i el Recot per no acudir als Consells ni exercir-hi els càrrecs acordats, perquè ells consideren que ja estan jubilats. Segueix decret, de la mateixa data, del Consell General.

Esc. c.: Ignasi Soldevila, not. i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 341.

1792/12/18, s.l.

Sentència del Consell General sobre el pagament de l'estrany motivada per una qüestió entre el Comú d'Ordino i els arrendataris del poble.

ACSJ, núm. 845.

1797/06/12, s.l.

Manament del Consell General adreçat a Andreu Nagual d'Aixovall, on se li ordena arreglar un camí que passa per sota de les seves terres, prop del Valira.

ACSJ, núm. 637.

1797/11/24, s.l.

Sentència de visura dictada per Guillem Torres Giberga i Andreu Montanya, manats pel Consell General de la Vall, relativa als pagaments de les pensions d'uns trossos de comunal, situats a la partida d'Aubinyà, venuts el 20 de gener de 1611, motiu de discòrdia entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Jaume Pol (a) Gendret, d'Aubinyà.

ACSJ, núm. 850.

1800/03/31, Sant Julià de Lòria

Súplica d'Antoni Vila, ferrer de la vila de Sant Julià de Lòria, adreçada al Consell General, en la qual demana que no se li impedeixi treballar a la seva ferreria, ja que arran d'una queixa del reverend Francesc Soldevila, prevere i vicari d'aquesta vila, els Cònsols li varen manar d'aturar la feina durant la celebració de les misses. Decret del Consell General amb data 26 de maig de 1800.

Signa: Ignasi Soldevila.

Esc. decret: Tomàs Palmitjavila Picart, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 737.

1800/05/05, Sant Julià de Lòria

Súplica de Joan Sucarana i Pelegrí Sires, Cònsols de Sant Julià de Lòria, adreçada a Antoni Picart i Miquel Puig, comissionats del Consell General, en la qual demanen que es faci complir el manament que ells van donar a Antoni Vila, ferrer de Sant Julià de Lòria, d'aturar la feina durant la celebració de misses.

ACSJ, núm. 738.

1809/07/05, Sant Julià de Lòria

Còpia de la sentència de visura, en segona instància, dictada per Jaume Areny Bonavida, Ramon Gaspà Mitgeu, Cosme Bacó, Bonaventura Mora Joanpere i Bonaventura Aleix Paulet, veedors i manats pel Consell General, relativa a la propietat d'un terreny, situat a la partida d'Aubinyà, motiu de discòrdia entre Antoni Vila, ferrer de Sant Julià de Lòria, i el Comú d'aquesta vila.

Esc.: Tomàs Palmitjavila, not. i secr.

ACSJ, núm. 853.

Aprox. 1810, s.l.

Súplica d'Antoni Roca, natural de Montferrer, adreçada al Consell General, en la qual exposa que l'any 1785 va adquirir un molí anomenat molí d'Arcavell, situat al terme de les Valls d'Andorra, però que el Comú d'Arcavell li reclama els tributs corresponents al dit Comú; per tant, demana que el Consell General declari que aquest molí es troba dins el terme de les Valls d'Andorra. Al marge, decret del Consell General, de data 27 de desembre de 1810, en el qual es reconeix que el molí es troba en territori andorrà.

Esc.: Antoni Roca.

Esc. decret: Tomàs Palmitjavila Picart, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 254.

1820/10/15, Ordino

Carta de Bonaventura Riba, Síndic, adreçada als

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

comissionats que despatxaran el bestiar i altres gèneres de les Valls a les parròquies d'Ordino, de la Massana, de Canillo, d'Encamp, d'Andorra i de Sant Julià de Lòria, en la qual els mana que no facin certificats al bestiar que vingui de França i d'altres llocs i que només es donin certificats al bestiar nascut a les Valls.

Esc.: Bonaventura Riba, Síndic.
ACSJ, núm. 527.

1832/06/05, Encamp

Certificació feta per Tomàs Palmitjavila Areny, notari i secretari del Consell General, a instància de Pere Ribot, Cònsol major de Sant Julià de Lòria, conforme li ha presentat una súplica del Quart de Fontaneda adreçada al Consell General, referent al dret de poder fer carbó al bosc del Solà de Fontaneda per poder arreglar els camins del Quart, i el decret corresponent del Consell General.

Esc.: Tomàs Palmitjavila Areny, not. d'Andorra i secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 640.

1837/04/12, Sant Julià de Lòria

Còpia de la rodalia del terme feta per Lluís Riba, Cònsol de la Massana, i Tomàs Palmitjavila, Cònsol d'Encamp, comissionats del Consell General, del mas de Tolse amb el Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. c.: Tomàs Palmitjavila Areny, not.
ACSJ, núm. 120.

1839/10/30, Andorra

Manament del Consell General adreçat al Comú de Sant Julià de Lòria, en el qual s'ordena fer una visura de creus arran d'una sentència dictada per Pau Orrit referent a la qüestió entre el Comú de Sant Julià de Lòria i el d'Arcavell.

Esc.: Tomàs Palmitjavila Areny, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 50.

1842/06/25, s.l.

Còpia de l'acta de la reunió de la Junta del Consell General, extreta el 23 de desembre de 1901 d'un llibre que es troba a l'arxiu de la Vall, en la qual, després d'exposar una sèrie

de motius justificants, es decreta, en sis articles, l'acord pres sobre l'assumpte dels delmes.

Esc. c.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 261.

[1845], s.l.

Comunicació de l'assessor del Consell General adreçada al Consell General de les Valls d'Andorra, on explica que la venda de 2.000 càrregues de fusta dels boscos de Sant Julià de Lòria, efectuada l'1 de setembre de 1845, és nul·la.

Esc.: Tomàs Palmitjavila Areny, secr. i assessor del Consell General.

ACSJ, núm. 363.

1847/09/22, Encamp

Carta del Sr. Picart, representant del Consell General, adreçada a Bonaventura Riba, Síndic, referent a un manament sobre la venda de fusta.

ACSJ, núm. 360.

1856/07/21, Sant Julià de Lòria

Còpia, amb data 2 de setembre de 1857, de la declaració feta per Jaume Font, Antoni Rossell, Antoni Riva, Josep Perich, Joan Pla i Julià Ribes, membres del Consell General, sobre els danys causats per l'aiguat a la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Tomàs Palmitjavila Areny, not. i secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 846.

1861/08-10/25-03, Sant Julià de Lòria

Recull de tres súplices fetes per una comissió de veïns de Sant Julià de Lòria adreçades al Comú de Sant Julià de Lòria i al Consell General, referents a la inversió dels guanys d'una venda de fusta i de carbó.

ACSJ, núm. 357.

1861/10/20, Sant Julià de Lòria

Súplica de Bonaventura Riba Sacases, Pere Ribot, Antoni Sebastià i Agustí Marfany, comissionats pels veïns de Sant Julià de Lòria, adreçada al Consell General, on s'explica la mala gestió de l'administració comunal. Per aquest motiu,

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

demanen poder intervenir en l'administració dels rèdits comuns de la Parròquia, ja que l'actual Comú de Sant Julià de Lòria els hi ha negat la participació.

ACSJ, núm. 340.

1867/07/13, *Palacio*

Carta del ministre d'Estat espanyol, Llorenç Anazolas, adreçada al Síndic general de les Valls d'Andorra, referent a la lliure entrada a Espanya de mercaderies i de bestiar que vinguin d'Andorra.

ACSJ, núm. 760.

1867/08/14, *Lleida*

Còpia de la carta de Lluís Rodríguez al Síndic general de les Valls d'Andorra, en la qual especifica els tràmits a seguir per a la lliure entrada a Espanya de mercaderies i de bestiar que vinguin d'Andorra.

Esc.: Lluís Rodríguez.

Esc. c.: Antoni Mestre, segon Síndic.

ACSJ, núm. 757.

1867/08/30, *la Seu d'Urgell*

Còpia de la comunicació de Fernando María Granados adreçada al Síndic general de les Valls d'Andorra, referent a l'entrada a Espanya de mercaderies i de bestiar que vinguin d'Andorra.

Esc.: Fernando María Granados.

Esc. c.: Antoni Mestre, segon Síndic.

ACSJ, núm. 762.

1867/09/28, *Andorra*

Carta d'Antoni Mestre, segon Síndic, adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, en la qual notifica la tramesa d'una documentació referent a l'entrada a Espanya de productes d'Andorra.

Esc.: Antoni Mestre, segon Síndic.

ACSJ, núm. 755.

1870/03/21, *Casa Comuna de Sant Julià de Lòria*

Còpia, amb data 26 d'octubre de 1870, de l'acta de la reunió mantinguda entre els comissionats del Consell General per resoldre una qüestió sorgida entre el Comú de

Sant Julià de Lòria i els propietaris de la casa del Mas d'Alins relativa al pagament del dret de moltura i per l'obligació que tenen els veïns de Sant Julià de Lòria de moldre el blat al molí de la Parròquia. Manament del Consell General fet a Andorra el 12 d'abril de 1870.

Esc. orig.: Josep Picart, secr. interí del Consell General.

Esc. c.: Ignasi Picart Orrit, not. del poble d'Encamp.

ACSJ, núm. 448.

Aprox. 1874/06, *Sant Julià de Lòria*

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General de les Valls d'Andorra, on demana que s'obligui Ramon Pascuet, Josep Solsona, Esteve Pallarès, Josepa Santuré, vídua de Josep Ricart, i Rita Solà a pagar la part proporcional de la construcció d'un ampit al riu d'Aixirivall que amenaça ruïna arran de les avingudes d'aigua, així com els danys i els perjudicis ocasionats per la seva negativa. Segueix el decret del Consell General, amb data 8 de juny de 1874.

Esc. decret: Josep Picart, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 758.

1876/04/11, *Sant Julià de Lòria*

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana la seva intervenció en relació amb les queixes dels comerciants de Sant Julià de Lòria per l'augment de l'impost sobre el comerç. Decret del Consell General, amb data 31 de maig de 1876, on notifica que nomenarà dues comissions a fi de resoldre la qüestió.

Esc.: Antoni Sires, secr. interí

Esc. decret: Josep Picart, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 771.

1876/06/10, *Sant Julià de Lòria*

Acta de la reunió d'una comissió del Consell General a fi de resoldre les diferències existents entre el Comú de la vila de Sant Julià de Lòria i els comerciants estrangers que hi resideixen, arran de l'augment del tribut imposat. Es dicta sentència.

Esc.: Josep Picart, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 768 i 774.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

1877/01/09, Madrid

Resposta de Marià Rampolla adreçada a Bonaventura Moles, Síndic general de la República d'Andorra, en la qual tramet les bases prèvies (elaborades per la Santa Seu) de què constarà el conveni entre el Consell General i la Mitra d'Urgell i el seu capítol, referent a la redempció del delme. Demana que el Consell General enviï un apoderat a la Nunciatura apostòlica per tractar d'aquest tema.

Esc.: Marià Rampolla, encarregat dels afers de la Santa Seu.

ACSJ, núm. 259.

1877/04/22, Andorra

Manament de Bonaventura Moles, Síndic general, adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on se li ordena que faci complir el decret del Consell General de donar sepultura al difunt Gastó de Fontaneda al cementiri, malgrat que el reverend d'aquesta Parròquia s'hi hagi negat per causa dels delmes.

Esc.: Bonaventura Moles, Síndic general.

ACSJ, núm. 265.

1877/07/30, Madrid

Còpia de la comunicació del nunci apostòlic Santiago, arquebisbe d'Encira, adreçada al Síndic general de la República d'Andorra, en la qual lamenta la decisió del Consell General sobre l'assumpte de la redempció dels delmes.

Esc.: Santiago, arquebisbe d'Encira, Nunci apostòlic.

ACSJ, núm. 260.

1877/08/23, Andorra

Còpia de la comunicació del Síndic adreçada al Nunci apostòlic de Madrid, en la qual es fa referència a la redempció dels delmes del capítol d'Urgell.

ACSJ, núm. 264.

1878/06/02, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana que li sigui permès implantar els càstigs monetaris per frau de blat, perjudicant l'hostal i tenda. Decret del Consell General, amb data 4 de juny de

1878, pel qual s'autoritza la demanda.

Esc.: Antoni Huguet, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. decret: Josep Picart, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 483.

1878/12/16, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General d'Andorra, on es demanen plens poders per poder cobrar, davant la negativa dels negociants estrangers de la Parròquia, el tribut fixat pel Consell General. Decret del Consell General, amb data 17 de desembre de 1878.

Esc.: Antoni Huguet, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. decret: Bonaventura Moles, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 769.

1879/04/07, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana la seva intervenció en el conflicte causat pel pagament d'un tribut per part dels comerciants estrangers residents a la vila de Sant Julià de Lòria. Decret del Consell General que ordena fer efectiu aquell tribut.

Esc.: Antoni Huguet, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. decret: Bonaventura Moles, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 772.

1879/06/30, la Seu d'Urgell

Còpia d'una comunicació del Govern Militar de la Seu d'Urgell adreçada al Síndic general de les Valls d'Andorra relatiu a la imposició, per part del Consell General, d'un tribut a alguns espanyols residents a les Valls.

ACSJ, núm. 773.

1890/11/20, Andorra

Rebut de Salvador Sansa, secr. interí del Consell General, corresponent al pagament de les despeses d'un consell fet pel Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 194.

1890-1891, Andorra

Rebut de Salvador Sansa, secr. interí del Consell General,

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

corresponent al pagament del llot efectuat per la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núms. 181, 182, 183, 195, 196 i 200.

1891/05/13, Andorra

Decret del Consell General en resposta a una súplica presentada pel Comú d'Andorra, en el qual es fa referència a l'obligació d'ambdós Comuns (Andorra i Sant Julià de Lòria) de celebrar un acament per mirar d'arribar a una solució o, si no es posen d'acord, de fer passar una comissió del Consell General per tal de marcar una pleta de parada per al Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 107.

1891/06/21, Encamp

Carta d'Antoni Moles, Síndic, on informa que el Comú d'Andorra ja ha fet el dipòsit corresponent a la comissió que ha de passar a inspeccionar i marcar una pleta entre la Parròquia de Sant Julià de Lòria i la d'Andorra, i reclama la part corresponent al destinatari.

Esc.: Antoni Moles, Síndic.

ACSJ, núm. 108.

1891/07/05, La Margineda

Còpia de la visura de creus de terme entre les parròquies d'Andorra i Sant Julià de Lòria, segons disposa una sentència del Consell General de data 23 de novembre de 1890; a més, s'hi determina la pleta o el lloc de dormida del bestiar d'ambdues parròquies, segons el que disposa el decret del Consell General de data 13 de maig de 1891.

ACSJ, núm. 109.

1894/03/17, Andorra

Decret del Consell General referent a les vendes i les quitacions que provenen de les rendes d'esglésies i capelles. Corresponen a l'administració del Comú i els rectors només s'han d'encarregar del cobrament de les pensions.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 263.

1894/04/15, Sant Julià de Lòria

Resposta del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Síndic, on es tramet el decret sobre els botiguers i els estrangers residents a Sant Julià de Lòria, ordenat pel Consell General el 17 de març de 1894.

Esc.: Ramon Sebastià, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

ACSJ, núm. 761.

1894/05, la Seu d'Urgell

Carta del governador de [la Seu d'Urgell] adreçada al Síndic general de les Valls d'Andorra, on exposa els problemes per al pagament de l'estrany i demana que s'arribi a una resolució definitiva.

ACSJ, núm. 765.

1894/05/06, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana que s'aixequi la suspensió del decret del Consell General del 17 de març, referent al cobrament del pagament anyal dels comerciants estrangers de la Parròquia. Decret del Consell General, amb data 9 de maig de 1894.

Esc.: Ramon Sebastià, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

ACSJ, núm. 766.

1894/05/09, Andorra

Decret del Consell General adreçat al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, en resposta a una demanda del Comú, en el qual obliga el Sr. Carxoles, propietari de casa Molines, a pagar les despeses fetes per arreglar el camí de Bixessarri, que es va fer malbé quan aquest senyor va fer unes obres al riu.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 657.

1894/05/24, Sant Julià de Lòria

Carta del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General d'Andorra relativa a l'estat de la qüestió del pagament de l'estrany.

Esc.: Ramon Sebastià, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

ACSJ, núm. 770.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

1894/05/25, Andorra

Carta de Bonaventura Maestre, Síndic general, adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, on diu que ell ha d'estar assabentat de la resposta del Cònsol al governador de la Seu d'Urgell, ja que es tracta d'una qüestió general de relacions exteriors.

ACSJ, núm. 754.

1895/12/23, Andorra

Carta del Consell General adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on li dona instruccions per fer el Padral. Segueix nota on es comunica que, a partir d'ara, Antoni Moles, d'Encamp, Síndic general, lliurarà les guies de bestiar.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 573.

Aprox. 1896/07, s.l.

Esborrany de carta d'Antoni Huguet i Miró on es descriu la detenció, per part dels carrabiners espanyols, d'un ramat a la solana de Caborreu, propietat de Miquel Ubach i Antoni Pol, i on s'intenta explicar l'error que s'ha comès perquè la dita solana és territori andorrà (incomplet).

ACSJ, núm. 547.

1896/07/14, Lleida

Esborrany d'un recurs d'apel·lació fet per Antoni Huguet i Miró, Conseller general, contra la sanció imposada per la Junta Administrativa, nomenada amb aquest efecte, als propietaris del bestiar capturat a la solana de Caborreu.

ACSJ, núm. 546.

1896/07/16, Lleida

Carta de la Delegació d'Hisenda de Lleida adreçada a Antoni Huguet, Conseller de les Valls d'Andorra, on li comunica que s'accepta el recurs d'alçada presentat per Miquel Ubach i Antoni Pol, propietaris del bestiar de llana i cabrum capturat pels carrabiners a Arcavell.

Esc.: Lluís Balaca, delegat d'Hisenda.

ACSJ, núm. 557.

1896/07/23, Lleida

Carta de la Delegació d'Hisenda de la província de Lleida adreçada a Antoni Huguet, representant de les Valls d'Andorra, on se li demana si pagarà aviat la fiança pel bestiar capturat, ja que altrament s'haurà de vendre.

Esc.: Lluís Balaca, delegat d'Hisenda.

ACSJ, núm. 562.

1896/07/27, Lleida

Carta de la Delegació d'Hisenda de la província de Lleida adreçada a Antoni Huguet i Miró, Conseller de les Valls d'Andorra, on comunica que li torna el document que l'autoritza a representar els propietaris del bestiar detingut a Arcavell, perquè, segons l'advocat de l'Estat, no compleix els requisits legals.

Esc.: Rafael [Pueyo], delegat d'Hisenda.

ACSJ, núm. 549.

1896/07/27, Lleida

Carta de la Delegació d'Hisenda de la província de Lleida adreçada a Antoni Huguet i Miró, del Consell d'Andorra i representant d'Antoni Pol i Miquel Ubach, on li comunica que la Direcció General de Duanes ha desestimat, per improcedent, la instància on es demanava fer un recurs d'alçada contra la decisió de la Junta Administrativa per la captura de 246 caps de bestiar.

Esc.: Rafael [Pueyo], delegat d'Hisenda.

ACSJ, núm. 561.

1896/08/04, Sant Julià de Lòria

Acta en la qual una comissió constituïda per Josep Picart, Josep Calva i Joan Perich, tots tres membres del Consell General, reconeix la muntanya anomenada Solana de Caborreu com a territori andorrà.

ACSJ, núm. 38.

1896/08/12, Sant Julià de Lòria

Carta d'Antoni Huguet adreçada al Sr. Bergès, on li comunica que s'ha de redactar un document en el qual els dos propietaris (Antoni Pol i Miquel Ubach) es facin càrrec del recurs d'alçada contra l'acord de la Junta Administrativa de Lleida.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Esc.: Antoni Huguet, [Conseller de les Valls d'Andorra].
ACSJ, núm. 551.

1896/08/14, Sant Julià de Lòria

Carta d'Antoni Huguet i Miró adreçada a Lluís Balaca, delegat d'Hisenda a Lleida, a la qual s'adjunten els documents que faltaven per poder trametre la seva demanda al ministre d'Hisenda a Madrid.

Esc.: Antoni Huguet i Miró, [Conseller de les Valls d'Andorra].

ACSJ, núm. 563.

1896/11/23, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on es demana la participació del Consell General per resoldre els conflictes que tenen amb Arcavell i *palacio*.

Esc.: Antoni Vila i Sebastià, secr. interí del Comú de Sant Julià de Lòria.

ACSJ, núm. 571.

1896/12/21, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on es demana que se'ls ajudi perquè el Comú no en surti tan gravat ni perjudicat, en les despeses presentades per Antoni Huguet, Conseller de la Vall, per haver defensat els afers dels ramats.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

ACSJ, núm. 554.

1897/07/02, Andorra

Notificació del Consell General adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, on l'informa que el govern francès només ha acordat donar lliure estada a França a una tercera part del bestiar que apareix a l'estadística de l'any anterior i que, per tant, ja poden procedir a despatxar proporcionalment el bestiar.

Esc.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 529.

1899/11/24, Andorra

Còpia de l'ofici del Consell General adreçat a l'alcalde d'Arcavell, en el qual decreta que els d'Arcavell no tenen

dret a entrar al terme d'Andorra ni a tocar l'aigua que baixa de la muntanya de Caborreu on el Comú de Sant Julià de Lòria fa la presa de l'aigua.

Esc.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 540.

1901/03/28, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana que es prenguin les mesures oportunes perquè els veïns d'Arcavell no utilitzin l'aigua del riu de Caborreu. Al marge, resposta del Consell amb data del 29 de març de 1901.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 39.

1902/06/20, Sant Julià de Lòria

Acta de la comissió nomenada pel Consell General i formada per Joan Font (a) Giberga, de la Massana, i Joan Mestre (a) Casadet d'Andorra, ambdós membres del Consell General, relativa al litigi entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Antoni Huguet i Serni Pol (a) Tonivila, sobre el pas del bestiar a la zona d'un rec a la partida de Rocafort.

ACSJ, núm. 594.

1903/01/03, Andorra

Notificació del Consell General, adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, de la reunió mantinguda pel Consell General amb una comissió de cada Parròquia, nomenada amb aquest efecte, en la qual es van prendre acords relatius a la carretera i al seu finançament, així com al pagament del delmes del *cabildo* i del bisbe d'Urgell.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 646.

1904/03/20, Sant Julià de Lòria

Demanda dels comissionats pel repartiment de la carretera Antoni Duró, Ignasi Pallarès i Francesc Farràs adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on s'exposa que, malgrat que molts [particulars] estan d'acord amb el pagament de la carretera, volen que se'ls continuï considerant la propietat com de guarda i demanen que se'ls doni l'aprovació amb

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

una sèrie de condicions. Volen, també, que el Comú demani al Consell General que els estrangers que necessitin documents del país i els traginers col·laborin, igualment, en la contribució a la carretera.

Signen els comissionats: Antoni Duró, Ignasi Pallarès, Francesc Farràs.

ACSJ, núm. 632.

1905/04/12, Casa de la Vall, Andorra

Projecte de llei i decret fet pel Consell General, en el qual s'estableix la manera de repartir, a les Parròquies, el pagament del tribut que substituirà el delme. Còpia, de data 16 d'abril de 1905, adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 262.

1905/09/02, Andorra

Carta de Bonaventura Mestre, Síndic general, adreçada al Cònsol de Sant Julià de Lòria, en la qual demana que, a fi de complir un manament del Consenyor bisbe d'Urgell, es controli les persones que venen d'Espanya i de França.

Signa: Bonaventura Mestre, Síndic general.

ACSJ, núm. 559.

1905/10/30, Sant Julià de Lòria

Súplica d'Antoni Huguet adreçada al Consell General, on demana que, ja que ell té l'administració del telègraf, se l'autoritzi a recollir el correu que ve de la Seu d'Urgell a Sant Julià de Lòria. Al marge: decret del Consell General, amb data 31 d'octubre de 1905, on es traspassa la demanda al Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Antoni Huguet.

Esc. decret: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 579.

1905/12/20, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General on es demana la cessió, a favor del Comú, d'un terreny situat al costat de la carretera, entre aquesta i els horts d'Agustí Marfany, Julià Reig i Joan Ribes, més avall de la palanca del pont. El terreny ha de servir per hostatjar

el bestiar quan puja i baixa i també per si algun dia es fa fira. Al marge, decret, de data 22 de desembre, del Consell General responent afirmativament a la demanda.

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 305.

1906/05/26, Sant Julià de Lòria

Còpia, amb data 22 de desembre de 1907, de la sentència de la comissió del Consell General, nomenada per resoldre les qüestions sorgides entre el Comú de Sant Julià de Lòria i Francesc Ribó (a) Mas d'Alins, per una paret derruïda sobre el camí que va a les terres del riu de Llumeneres.

Signen: Josep Jalabert i Antoni Vila, comissionats.

Esc. c.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 626.

1906/07/13, Andorra

Acord de la comissió nomenada pel Consell General, presentat per al seu examen i aprovació, per estudiar la manera de distribuir el pagament de la carretera.

Esc.: Salvador Sansa, secr. de la comissió.

ACSJ, núm. 624.

1906/11/21, Sant Julià de Lòria

Informe del Comú de Sant Julià de Lòria adreçat al Consell General, on es justifica el retard en el pagament del que correspon als estrangers de la contribució a la carretera, però que ho faran tot seguit i esperen que no se'ls obligui a pagar cap recàrrec. Segueix decret del Consell General, amb data 24 de novembre de 1906.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. decret: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.

ACSJ, núm. 633.

1906/12/16, Sant Julià de Lòria

Comunicació adreçada al Consell General del resultat de la reunió entre el Comú de Sant Julià de Lòria, els comissionats del poble i una part dels majors contribuents de la Parròquia, per tractar l'assumpte referent al repartiment del pagament de la carretera.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Signa: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
ACSJ, núm. 333.

1906/12/23, Andorra

Notificació del Consell General, adreçada a les Parròquies, sobre les modificacions que ha fet la Comissió de la Carretera en la distribució del pagament. Cada Parròquia ha de nomenar una comissió dels Quarts que, juntament amb el Comú, ha de donar el seu parer sobre aquestes modificacions.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.
ACSJ, núm. 645.

1907/01/13, [Sant Julià de Lòria]

Acord de la reunió extraordinària del Comú de Sant Julià de Lòria amb una comissió dels Quarts de la Parròquia, celebrada a demanda del Consell General, per donar la seva opinió sobre el pagament de la carretera.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
ACSJ, núm. 623.

1907/03/24, Andorra

Carta del Consell General adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on li comunica el tema tractat a l'última reunió del Consell General, referent a la distribució del pagament de la carretera, i li demana l'opinió de les Parròquies en aquest afer.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.
ACSJ, núm. 625.

1907/05/17, Sant Julià de Lòria

Còpia de la comunicació d'Agustí Marfany, veí de Sant Julià de Lòria, adreçada al Consell General, referent a una qüestió sorgida entre ell i l'assessor del Consell General. Segueix el decret del Consell General, fet a Andorra el 18 de maig de 1907, pel qual Agustí Marfany queda inhabilitat com a Conseller general.

Esc.: Agustí Marfany.

Esc. decret: Salvador Sansa, secr. del Consell General.

Esc. c.: Josep Picart, not.
ACSJ, núm. 764 i 806.

1907/05/18, Andorra

Notificació del Consell General adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on l'assabenta de l'informe que es trameta a cada un dels Coprínceps (reclamat per ells), relatiu al repartiment de la contribució a la carretera, segons acord del Consell General de data 3 de gener de 1903. Li notifica, també, la vigència de les ordinacions dels anys anteriors i les d'aquest any i li recorda que en un termini de 8 dies ha de portar el pagament de la carretera corresponent a 1906.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.
ACSJ, núm. 642 i 643.

1907/10/20, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al prefecte dels Pirineus Orientals i Delegat Permanent del govern francès per a Andorra, en la qual demana que sigui revisat i quedi sense efecte el decret del Consell General, del 18 de maig de 1907, pel qual Agustí Marfany, representant de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, fou inhabilitat per al càrrec de Conseller general.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
ACSJ, núm. 809.

1907/10/20, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada a Joan Benlloch, Consenyer bisbe d'Urgell, en la qual s'explica que el Consell General ha inhabilitat Agustí Marfany, del Consell General. Es demana la seva readmissió perquè si no la Parròquia de Sant Julià de Lòria es queda amb un Conseller menys, ja que la llei vigent no preveu poder substituir-lo.

Signen: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria i els comissionats del Comú Antoni Duran i Antoni Palau.
ACSJ, núm. 572.

1908/06/06, Andorra

Sentència dictada per Roc Pallerès, Bonaventura Tomàs i Josep Moles, membres del Consell General, relativa al litigi entre Antoni Duró i el Comú de Sant Julià de Lòria, per una qüestió d'entrada de fusta al prat nou, propietat del primer. Decret del Consell General amb data 31 de març de 1909.
ACSJ, núm. 844.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

1909/05/29, Andorra

Resposta del Consell General a una demanda del Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on es diu que se li donarà curs en el proper Consell. A la vegada, se li comunica l'obligació de tenir la llitera corresponent per portar, quan convingui, un cadàver.

Esc.: Salvador Sansa, secr. de Consell General.
ACSJ, núm. 332.

1909/07/22, la Seu d'Urgell

Certificat de Josep Solé, not. major de la Cúria del bisbat d'Urgell, on dona fe de l'existència dels documents següents: la demanda del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on s'exposa com s'ha de portar la comptabilitat del Comú; l'aprovació del Consell General, el 10 d'abril de 1908; i el decret del Consenyor bisbe d'Urgell, on ratifica l'aprovació del Consell General, amb data 20 de juliol de 1909. En fa còpia integral.

Esc.: Josep Solé, prev.
ACSJ, núm. 141.

1910/05/11, Andorra

Ordinacions del Consell General adreçades al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Salvador Sansa, secr. interí del Consell General.
ACSJ, núm. 574.

1911/04/09, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana que s'abonin les despeses ocasionades pels enginyers i altre personal que fan la carretera. Segueix decret del Consell, amb data 12 d'abril de 1911.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: Salvador Sansa, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 629.

1911/04/09, Sant Julià de Lòria

Comunicació del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, referent a l'assumpte del pagament de la carretera per part dels comerciants estrangers domiciliats a Sant Julià de Lòria. L'assumpte fou iniciat arran d'una

demanda d'un grup de veïns andorrans de la Parròquia.

Esc.: Isidre Planes, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
ACSJ, núm. 752.

1911/11/15, Andorra

Carta del Consell General adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on demana que, vista la sol·licitud presentada per Pere Guardiola, sobreestant de la carretera, en la qual demanava fusta per fer els ponts de la carretera, el Comú indiqui el lloc on es pot anar a talar la dita fusta.

Esc.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 319.

1912/06/15, Andorra

Carta del Consell General adreçada al Cònsol major de Sant Julià de Lòria, on li fa saber que ha rebut un telegrama del prefecte de l'Arièja en el qual, després de comunicar que al seu departament s'ha detectat febre aftosa, demana que deixin entrar bestiar sa de l'Arièja a Andorra. La resposta és negativa i es recomana a totes les Parròquies que facin respectar les ordinacions referents a sanitat.

Esc.: Salvador Sansa, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 526.

1915/08/05, Andorra

Comunicació del Consell General de les Valls d'Andorra adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, en la qual mana nomenar Mostassafs, a fi de vigilar el pes i la qualitat de les mercaderies. Es demana que ho facin públic perquè es pugui fer qualsevol queixa sobre aquesta gestió.

Esc.: Josep Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 749.

1915/08/07, Encamp

Comunicació de la Sindicatura de les Valls d'Andorra adreçada al Consell de Comú de Sant Julià de Lòria, en la qual es transcriu la sentència dictada pel Tribunal de Corts, en una causa seguida a instància de Bonaventura Farràs contra Francesc Cairat, Josep Baró, Antoni Huguet i Joan Torres, veïns de Sant Julià de Lòria, els quals han estat condemnats a tres anys d'inhabilitació per exercir càrrecs

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

públics. Es demana que la substitució del Cònsol Joan Torres es faci de seguida.
ACSJ, núm. 848.

1916/04/17, Sant Julià de Lòria
Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General d'Andorra, on es demana autorització per fer pagar als estrangers residents a la Parròquia els impostos que els corresponen. Inclou una relació dels estrangers i els seus oficis, i també una relació de les despeses del Comú de 1901 a 1914. Segueix decret núm. 588 del Consell General amb data 19 d'abril de 1916 on resol que el pagament és equitatiu i que el Comú pot exigir-lo.

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: Josep Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 776.

1916/12/23, Andorra
Decret del Consell General adreçat al Comú de Sant Julià de Lòria referent a una súplica presentada per Bonaventura Riera de Sant Julià de Lòria, relativa a un error en el *reparto* [de la carretera].
Esc.: Josep Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 268.

1918/05/16, Andorra
Notificació del Consell General adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria de l'acord en el qual es ratifiquen les ordinacions, relatives a la contribució a la carretera, de l'any anterior.
Esc.: Josep Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 630.

1918/08/28, la Seu d'Urgell
Dictamen de Jaume Viladrich, Delegat Permanent de la Mitra, en virtut de l'expedient instruït arran del recurs interposat, el 26 de febrer de 1917, per un grup de veïns de Sant Julià de Lòria contra els decrets núm. 524, de 19 de maig de 1915, i núm. 588, de 19 d'abril de 1916, del Consell General de les Valls d'Andorra, referents a l'impost que paguen els estrangers. La transcripció de l'acte va adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc.: Miquel Sanmartí, secr. de la Delegació Permanent de la Mitra.
ACSJ, núm. 767.

1918/11/14, la Seu d'Urgell
Còpia de la resolució de la Delegació Permanent de la Mitra, d'acord amb la Delegació Permanent de França, del recurs presentat per Bonaventura Riera Cortina, veí de Sant Julià de Lòria, contra el decret del Consell General, de data 21 de novembre de 1917, sobre la designació del lloc on s'ha de construir el nou cementiri.
Esc.: Miquel Sanmartí, secr. de la Delegació Permanent de la Mitra.
ACSJ, núm. 620.

1919/12/12, Sant Julià de Lòria
Comunicació del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Síndic general, on dona el resultat de les eleccions de la Parròquia de Sant Julià de Lòria. Al marge, decret del Consell General, amb data 18 de desembre de 1919, aprovant el resultat.
Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 344.

1920/01/24, Sant Julià de Lòria
Instància feta per la majoria dels veïns de la Parròquia de Sant Julià de Lòria adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on demanen que el Comú, en virtut del decret del Consell General del 1894, vetlli pels interessos comuns i que no permeti que els capellans puguin vendre cap més propietat i que restitueixin les que s'han venut.
ACSJ, núm. 302.

1920/01/25, Sant Julià de Lòria
Carta del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Síndic general, on fan saber i demanen consell sobre unes vendes fetes pels capellans d'uns béns deixats per particulars per a la fundació d'un benefici. Segueix resposta de J. Vilanova, Síndic, amb data 28 de gener de 1920, adreçant-los a un decret del Consell General de 14 de març de 1894.
Esc. carta: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Esc. resposta: J. Vilanova, Síndic general.
ACSJ, núm. 576.

1920/02/04, Andorra

Còpia d'una comunicació adreçada als consellers del Comú d'Andorra i del Comú de Sant Julià de Lòria sobre l'autoritat del Consell General referent a les decisions preses pels Coprínceps en el traspàs de la concessió de salts d'aigua, atorgada pel Consell General, de Robert Pradiers a la societat Le Nickel i a la concessió donada a favor de Caminals.

Esc.: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 787.

1920/03/29, Andorra

Comunicació del Consell General adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on s'explica que el Consell General no pot acceptar les modificacions que s'han fet, sense el seu consentiment, en la concessió a Caminals ni el traspàs de la de Pradiers a Le Nickel i que així ho han comunicat als coprínceps. Prohibeix al Cònsol i al Comú de Sant Julià de Lòria que acceptin cap pagament de les dites concessions, ja que això suposaria acceptar les condicions actuals. Es respon a una petició dels Cònsols al Consell General referent a una concessió de mines.

Esc.: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 307.

1920/10-11/22, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, on demana que es declari vàlida la concessió feta a Ignasi Romaña i Suari, en substitució de Jacint Rossell i Maestre, dels minerals de Teix i de Cort de Rossell. Al marge, decret núm. 850 del Consell General on es manifesta que la Parròquia de Sant Julià de Lòria serà considerada com les altres Parròquies de la Vall.

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 782.

1921/03/21, Sant Julià de Lòria

Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell

General, on demana que es valori el terreny dels solars de la Casa comuna i del col·legi. Al marge, decret del Consell General, de data 22 de març de 1921, indicant que passarà a fixar el preu dels sitials dels edificis ocupats per la carretera.

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 330.

1921/04/12, Sindicatura de les Valls d'Andorra.

Comunicació del Síndic adreçada al Cònsol de Sant Julià de Lòria on li recorda que és vigent un decret del 29 de març de 1920, pel qual es prohibeix a tot representant comunal d'acceptar diners de la companyia Le Nickel.

Esc.: Bonaventura Villarubia, Síndic general.
ACSJ, núm. 439.

1925/08/30, Sant Julià de Lòria

Súplica d'Antoni Tor i Llorenç Camp, veïns de Sant Julià de Lòria, adreçada al Comú d'aquesta Parròquia, on demanen que es compleixi el decret del Consell General, de data 18 de desembre de 1923, relatiu a la construcció del nou cementiri.

Signen: Antoni Tor i Llorenç Camp.
ACSJ, núm. 321.

1926/03/29, Sant Julià de Lòria

Informe del Comú de Sant Julià de Lòria, a demanda del Consell General, per tal d'esclarir i respondre la queixa presentada per Antoni Serch i Martell (a) Pui d'Olivesa, referent a un dany causat per la cabrada d'aquest denunciat per Joan Giribert. Segueix el decret del Consell General, amb data 29 de març de 1926, favorable al Comú de Sant Julià de Lòria.

Esc. informe: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret : J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 298.

1926/03/30, Andorra

Decret del Consell General que ordena al Comú que faci el repartiment amb equitat i justícia.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

Esc.: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 310.

1926/05/17, Sant Julià de Lòria
Carta del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General on exposa que el Comú d'Andorra la Vella ha demanat en dues ocasions al Comú de Sant Julià de continuar amb la revisió de creus de terme, mentre que el Comú de Sant Julià els ha respost que primer s'haurien de signar les revisions ja realitzades i després acordar una data per continuar amb les revisions. Segueix un decret (núm. 32 de 18/05/1926) del Consell General on s'ordena al Comú de Sant Julià de Lòria que s'entrevisti amb el Comú d'Andorra

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 110.

1926/05/17, Sant Julià de Lòria
Carta del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, en la qual es fa referència a unes ordres donades a Joan Pujol (a) Huguet. Segueix decret del Consell General, de data 18 de maig de 1926, en el qual es dona, a Joan Pujol, un termini de 8 dies per complir les ordres.

Esc.: Marià Betriu, secr. del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: J. Picart, secr. del Consell General.
ACSJ, núm. 556.

1926/06/19, Sant Julià de Lòria
Carta de Joan Pujol adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on li comunica que acudirà al Consell General, en compliment del decret de data 29 de març de 1926, en referència a un repeu contra un torrent.

Signa: Joan Pujol.
ACSJ, núm. 272.

1926/07/11, Sant Julià de Lòria
Resposta de Joan Pujol adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on li comunica que, pel que fa a l'ordre de data 4 de juliol, ell ha d'atenir-se al decret del Consell General, de data 29 de març (es fa referència a treure una paret).

Esc.: Joan Pujol.
ACSJ, núm. 286.

1932/01/24, Encamp
Carta del Comú d'Encamp adreçada al Comú de Sant Julià de Lòria, on notifica l'acord del Consell General relatiu a l'arrendament de les carnisseries.

Esc.: J. Cirera, secr. del Comú d'Encamp.
ACSJ, núm. 575.

1932/12/14, Andorra la Vella
Còpia de la súplica del Comú d'Andorra adreçada al Consell General, on es fa referència a les divergències sorgides entre aquest Comú i el de la Parròquia de Sant Julià de Lòria sobre l'aprofitament de les muntanyes de Perafita i Claror.

Esc.: Pere Martí, Cònsol d'Andorra.
ACSJ, núm. 111.

1934/01/23, Sant Julià de Lòria
Súplica d'Antoni Pirot, veí de Sant Julià de Lòria, adreçada al Comú d'aquesta vila, on explica que ha rebut un manament del Comú en el qual se'l priva de talar més brossa o llenya del terme comunal de la partida de la Borda del Cosp, però que ell té un decret del Consell General que li ho permet fer. Demana que quedi sense efecte aquell manament.

Esc.: Antoni Pirot.
ACSJ, núm. 278.

1947/07/02, Sant Julià de Lòria
Súplica del Comú de Sant Julià de Lòria a la Junta de Carreteres del Consell General, on demana autorització per obrir una rasa per a la instal·lació de les canonades necessàries per al projecte d'instal·lació d'aigua potable. Decret (núm. 107) amb data 11 d'agost de 1947, on s'autoritza la demanda.

Esc.: Antoni Pintat Argelich, Cònsol interí del Comú de Sant Julià de Lòria.
Esc. decret: Pere Font, secr. interí del Consell General.
ACSJ, núm. 1164.

A P O R T A C I O N S D O S S I E R

1947/09/27, Andorra la Vella

Carta del Consell General adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria sobre el nomenament de càrrecs després d'unes eleccions.

Esc.: B. Riberaigua, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 342.

1948/02/28, Andorra

Avís del Consell General adreçat al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria referent al trànsit per Espanya dels vins i licors, del material de construcció i dels productes destinats a l'exportació.

Esc.: Francesc Cairat, Síndic general.

ACSJ, núm. 1100.

1948/03/02, Andorra la Vella

Comunicació de Francesc Cairat, Síndic general, adreçada al Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, on li notifica l'import dels tributs (quèstia i llot) que s'han de pagar, de conformitat amb el número de metadors i averies.

Signa: Francesc Cairat, Síndic general.

ACSJ, núm. 1070.

1948/03/30, Andorra

Avís del Consell General adreçat al Cònsol de Sant Julià de Lòria referent a l'elaboració del pa i les farines.

Signa: Francesc Cairat, Síndic general.

ACSJ, núm. 1099

1948/06/18, Casa de la Vall

Rebut del Consell General corresponent al pagament del llot efectuat pel Conseller major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Signa: Sr. Riberaigua, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 978.

1948/12/06, Andorra la Vella

Comunicació del Consell General adreçada al Conseller major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, on li notifica l'import dels tributs (tribut eclesiàstic, redre i llot) que s'han de pagar.

Signa: Sr. Riberaigua, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 1061.

1948/12, Casa de la Vall

Rebut del Consell General corresponent al pagament del tribut eclesiàstic, del redre i del llot efectuat pel Cònsol major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria.

Signa: Sr. Riberaigua, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 1033.

1949/04/12, Casa de la Vall

Rebut del Consell General a favor del Conseller major de la Parròquia de Sant Julià de Lòria, corresponent al pagament del llot i de la quèstia.

Signa: Sr. Riberaigua, secr. del Consell General.

ACSJ, núm. 1048.

1950/02/02, Sant Julià de Lòria

Comunicació del Comú de Sant Julià de Lòria adreçada al Consell General, per la qual li fa saber que el Comú durà a terme les demandes de cafè, de sucre i de pebre necessàries per a la Parròquia. Resposta del Consell General, amb data 5 d'abril de 1950, referent a l'entrada a les Valls d'Andorra de mercaderies de primera necessitat.

Signa: Josep Travesset, Cònsol major interí.

ACSJ, núm. 685.

1951/12/08, Andorra la Vella

Comunicació del Consell General adreçada a Nicolau Bartomeu referent a la seva inclusió a les llistes electorals de Sant Julià de Lòria.

Signa: Francesc Cairat, Síndic general.

ACSJ, núm. 1125.

1954/06/11, Casa de les Valls

Ordinacions del M.I. Consell General de l'any 1954.

Signa: Francesc Cairat, Síndic general.

ACSJ, núm. 348.

1962/01/30, Sant Julià de Lòria

Còpia de l'acta datada el 25 de gener de 1962 formalitzada per Rossend Jordana i Besolí, notari, a requeriment dels

representants del Consell General i del Comú de Sant Julià de Lòria amb assistència d'autoritats espanyoles, en la que es fa constar la línia divisòria entre Espanya i Andorra situada sota la Farga d'Os, prop del camí vell de Sant Julià de Lòria a Ós, al lloc anomenat Prat de Tunyo, on es troba una marca feta en una roca o penya que corre perill de desaparèixer per les obres de construcció de la carretera que enllaça a la general que va d'Espanya a França fins a Os de Civís, per un pont construït prop d'Aixovall.

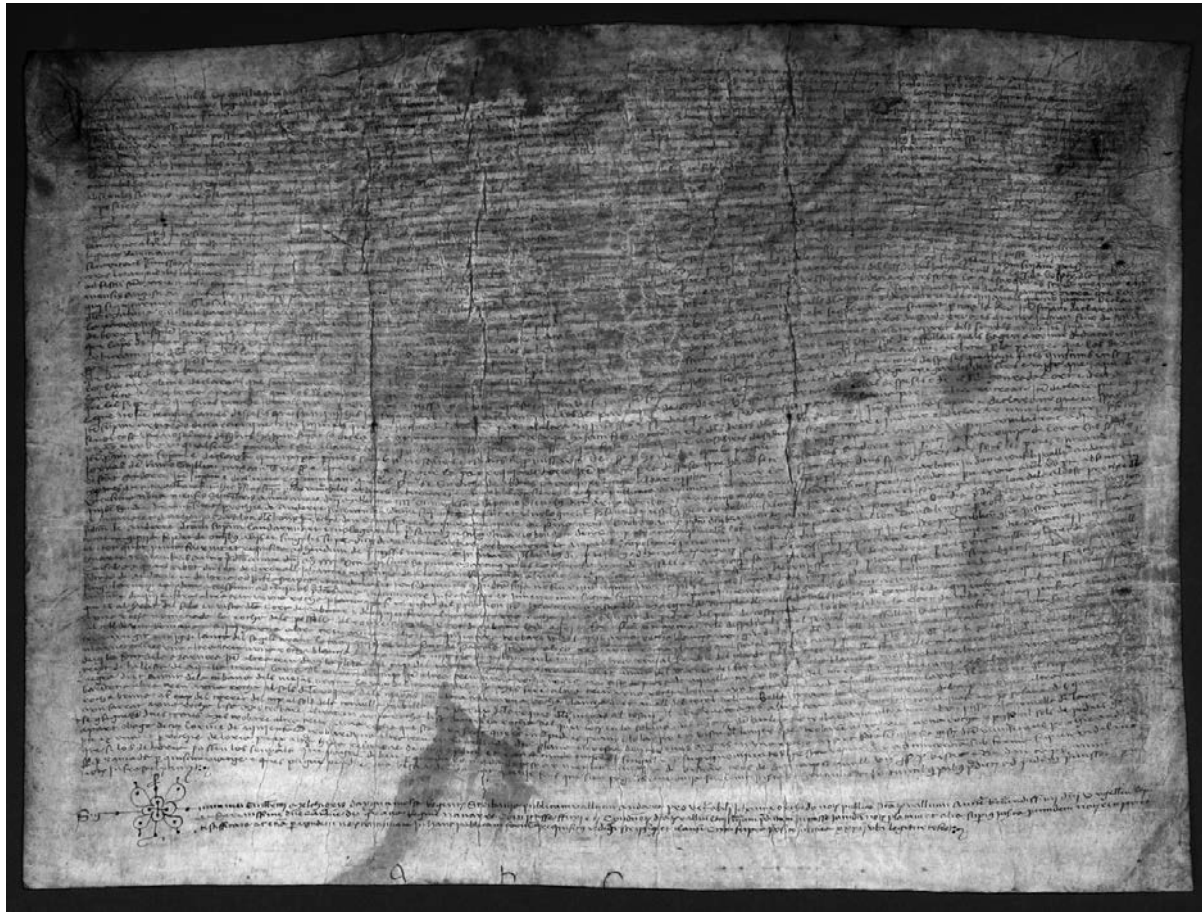
Esc.: Rossend Jordana i Besolí, not. de les Valls d'Andorra.
ACSJ, núm. 73.

1962/02/24, Sant Julià de Lòria

Còpia de la protocolització datada el 23 de febrer de 1962 feta a requeriment de Josep Pintat i Solans i Joan Canturri i Roca, Consellers generals, de l'acta estesa per les autoritats espanyoles, on es fa constar la línia divisòria entre Espanya i Andorra al lloc anomenat Prat de Tunyo.

Esc.: Rossend Jordana i Besolí, not. de les Valls d'Andorra.
ACSJ, núm. 74.

ACSJ, perg. núm. 35
i núm. 84 (còpia).
1487/09/29

Els gravats rupestres de Bixessarri. Els gravats rupestres del Roc de les Aubes

Jordi Casamajor i Esteban

Llicenciat en Belles Arts per la Universitat de Barcelona. Professor de l'Àrea d'Expressió Artística a la Universitat d'Andorra i a l'Àrea Visual i Plàstica de l'Escola Andorrana. Escultor
 jordicasamajor@andorra.ad

Resum

Els gravats rupestres de Bixessarri. Els gravats rupestres del Roc de les Aubes

El present article és una continuació dels quatre anteriors publicats a *Papers de recerca històrica*. L'autor hi documenta un conjunt inèdit a Bixessarri, Sant Julià de Lòria, i al Roc de les Aubes, entre Escaldes-Engordany i Encamp. Tots els gravats són lineals, representats sobre esquistos i amb molta càrrega simbòlica. Es poden datar des de final de l'edat de ferro fins a l'època medieval.

Resumen

Los grabados rupestres de Bixessarri. Los grabados rupestres del Roc de les Aubes

El presente artículo es una continuación de los cuatro anteriores publicados en *Papers de recerca històrica*. El autor documenta un conjunto inédito en Bixessarri, Sant Julià de Lòria, y al Roc de les Aubes, entre Escaldes-Engordany y Encamp. Todos los grabados son lineales, representados sobre esquistos y con mucha carga simbólica. Se pueden fechar desde final de la Edad de Hierro hasta la época medieval.

Résumé

Les gravures rupestres de Bixessarri. Les gravures rupestres du Roc des Aubes

Cet article est la suite des quatre articles précédents publiés au *Papers de Recerca Històrica*. L'auteur en fait l'étude d'un groupe inédit de Bixessarri, Sant Julià de Lòria, et au Roc des Aubes, entre Escaldes-Engordany et d'Encamp. Toutes les gravures sont linéaires, représentées sur du schiste et ont une charge symbolique importante. Vous pouvez dater de la fin de l'âge du fer jusqu'au Moyen Âge.

Abstract

The rock engravings of Bixessarri and Roc de les Aubes

This article is a follow-up to the previous four pieces published in *Papers de recerca històrica*. The author comments and studies new disseminated rock engravings at Bixessarri, Sant Julià de Lòria, and at Roc de les Aubes, between Escaldes-Engordany and Encamp. All the rock engravings are lineal, drawn on schist rocks and have a high symbolic load. They can be dated from the Later Iron Age up to the medieval period.

I mes de gener de 2016 el Sr. Cabanes, veí del poble de Bixessarri, parròquia de Sant Julià de Lòria, ens informà de l'existència d'un conjunt de marques i signes que trobà gravats sobre una roca al desemboscar el tram d'un antic camí que antigament unia els nuclis de Bixessarri amb Aixovall.

Aquest camí devia haver sigut un dels llocs de pas més primitius per accedir a la vall. El seu trajecte transcorre en alçada i evita totalment el fons de la vall i les gorges del riu d'Os.

La troballa del Sr. Cabanes immediatament despertà el nostre interès i, en visitar l'indret, ens adonàrem de seguida que es tractava d'un conjunt amb gravats o inscultures antigues.

Els gravats rupestres de Bixessarri es troben a 1.240 metres d'altitud, sobre una única roca d'esquist ubicada al costat d'aquest primitiu camí. (Foto 1)

L'indret és molt encimbellat, escarpat i de difícil accés; la qual cosa ha propiciat la conservació dels gravats.

L'existència d'aquesta roca en un lloc visible en el camí provocà que s'hi representés simbologia ben diversa al llarg del temps. Antigament era habitual gravar signes i símbols propiciatoris i profilàctics al llarg dels camins. Es té constància de la protecció del caminant emprant simbologia des de la prehistòria fins a l'època moderna, en què trobem profusió de creus i creus del calvari dibuixades sobre les roques. A Andorra en descobrírem un

Foto 1. Gravats de Bixessarri. Visió de conjunt

bon exemple al camí de Faucellers, Sant Julià de Lòria,¹ i sobre els espadats de les gorges de Sant Antoni de la Grella, la Massana.

L'estudi comparatiu dels gravats ens permetria datar els més antics al final de l'edat del ferro, segles I - II aC i els més propers podrien ser gravats de l'alta edat mitjana.

Estudi monogràfic dels gravats

1 -Conjunt de gravats reticulars disposats al voltant del dibuix d'un gran estel de cinc puntes o pentagrama (Dibuix 1)

L'estel central actua de gran figura cultural i probablement té caire sagrat. És un element omnipresent en la majoria de gravats prehistòrics del sud d'Europa i creiem indiscutible el seu sentit màgic i religiós.

En els gravats de Bixessarri ocupa un lloc preeminent. Al seu damunt i als voltants, s'hi gravaren retícules i traços per reafirmar el caràcter i la importància màgica del pentagrama.

2 - Estel decorat amb retícules interiors. Tornem a trobar en els gravats de Bixessarri la figura preeminent d'un estel-hiforme. En aquest cas particular l'estel és més nítid i, a l'interior, hi veiem decoracions incises per embellir o ornamentar la figura. Actualment aquest gravat es troba fragmentat a la seva part inferior (Dibuix 2) (Foto 2)

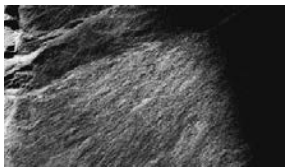
Foto 2. Gravats de Bixessarri. Gravats núm. 2

Dibuix 1. Gravats de Bixessarri

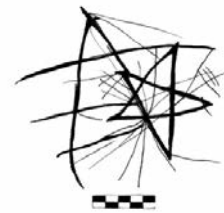
Dibuix 2. Gravats de Bixessarri

Sens dubte el gravador va tenir la clara intenció de realitzar una estrella amb molta càrrega simbòlica i alhora bellesa plàstica.

3 - Conjunt d'estels de diverses mides, superposats i disposats de forma alineada. La figura de l'estel mostra un altre cop la gran importància que té. En aquest cas és més destacable la insistència en el gravat que la bellesa formal o la qualitat de reproducció. (Dibuix 3)

A l'Espeluga d'Encamp descobrirem un conjunt de gravats amb profusió d'estels que ens recorden els de Bixessarri.²

Dibuix 3. Gravats de Bixessarri

4 - Creiem que aquest és el panell més interessant de tot el conjunt de gravats rupestres de Bixessarri. (Dibuix 4) (Foto 3)

Tornem a trobar un estel central ben realitzat i d'incisió profunda, acompanyat d'un altre estel secundari. El que ens crida l'atenció són els gravats que es troben a la part superior de l'estel i que ens recorden una inscripció en llengua ibèrica. Dos dels signes que hi apareixen són similars a les grafies ibèriques "bo" i "ko" i un altre signe ens podria evocar la grafia "fi".

A la Cerdanya trobem diferents casos amb gravats de la mateixa època en què veiem representacions d'estels i signes fusiformes acompanyats de grafies i alfabetos ibèrics.³

Dibuix 4. Gravats de Bixessarri

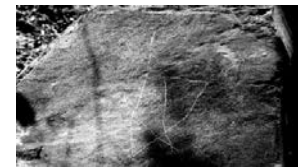

Foto 3. Gravats de Bixessarri. Gravats núm. 4

1. CASAMAJOR, JORDI "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell". A: *Papers de recerca històrica*, 6. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2009, p. 100.

2. CASAMAJOR, JORDI "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell". A: *Papers*

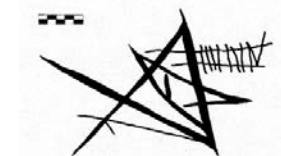
de recerca històrica, 6. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2009, p. 94-106.

3. CAMPMAJÓ, PERE *Ces pierres que nous parlent. Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrenées orientales) des ibères à l'époque contemporaine*. Canet: Éditions Trabucaire, 2013.

Contactarem amb el professor i investigador en llengües i escriptures paleohispàniques de la Universitat de Barcelona, Joan Ferrer i Jané, perquè ens donés la seva opinió sobre aquest gravat.⁴ Malgrat tot, ell desestimà que es tractés d'un text iber. Tot i això, creiem que, en el gravat en qüestió, hi podria haver certa intencionalitat epigràfica; és possible que els autors del gravat poguessin conèixer o haver vist algunes grafies ibèriques i les hi haguessin representat per separat i sense cap sentit aparent. Al conjunt de gravats del Tossal de Cava, a l'Alt Urgell,⁵ descobrirem un cas similar amb representació de grafies ibèriques escrites a l'atzar i sense sentit, que corroborà el professor de la Universitat de Tolosa Pierre Campmajó, que ha estudiat i documentat tots els gravats existents a la Cerdanya i que són contemporanis als que presentem en aquest article.⁶ Les similituds formals amb els gravats cerdans permetrien datar els gravats de Bixessarri al voltant del segle II aC època en què la llengua ibèrica podria estar en expansió abans de desaparèixer amb la romanització.

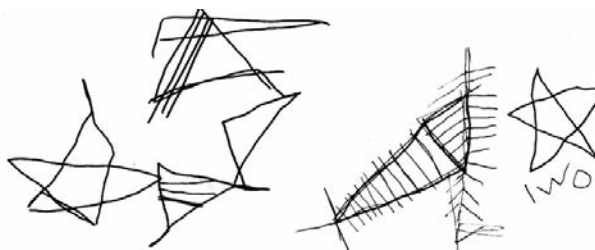
5- Gravats fusiforme d'incisió molt profunda. La seva secció en V està tallada de forma molt visible sobre la superfície d'esquist. (Dibuix 5)

Possiblement la figura que s'hi va voler representar pretenia ser un altre estel, però la tècnica és diferent a la resta del gravats en els quals les incisions són més fines. El gravador, poc hàbil, hi dibuixà una forma poc precisa però molt marcada. Aquest gravat fusiforme podria ser un dels més antics de tot el conjunt de Bixessarri.

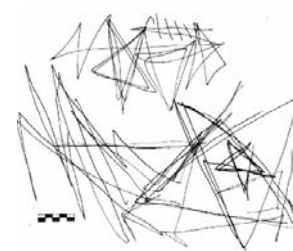
Dibuix 5. Gravats de Bixessarri

6- Conjunt amb representació de retícules fines, possibles grafies i figures esteliformes. A part dels estels, destaquem uns dibuixos escaliformes o ramiformes. (Dibuix 6)

Dibuix 6. Gravats de Bixessarri

7- Conjunt amb moltes representacions de traç fi, lineals i molt menys ordenades que les anteriors descrites. Tornem a trobar superposicions d'estels, en aquest cas uns es representaren a l'interior dels altres. (Dibuix 7)

Dibuix 7. Gravats de Bixessarri

8- Gran figura cruciforme realitzada en secció de fus o naviforme. Està molt ben tallada i té una factura molt acurada i remarcada damunt de la roca. Aquesta figura central s'acompanya de quatre estels més petits que la reforcen simbòlicament. (Dibuix 8)

Dibuix 8. Gravats de Bixessarri

4. FERRER I JANÉ, JOAN "L'escriptura ibèrica a la Cerdanya: Els abecedaris rupestres" A: ERA, Revista cerdana de recerca. Puigcerdà: Edicions Salòria, 2015.

5. CASAMAJOR, JORDI "Els gravats rupestres del tossal de Cava i un estel solitari a Montalari". A:

Papers de recerca històrica, 5. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2008, p. 10-25.

6. CAMPMAJÓ, PERE Ces pierres que nous parlent. Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrenées orientales) des ibères à l'époque contemporaine. Canet: Éditions Trabucaire, 2013.

Conclusió

Els gravats lineals i fusiformes de Bixessarri ens recorden un petit santuari de finals de l'edat de ferro, on el culte a la figura de l'estel és predominant.

Els estel·lifformes hi estan representats de moltes formes i tipologies. Aquests estels són dipositaris i testimonis d'una simbologia sagrada que estava en ple ús a l'Andorra de l'edat antiga.

La figura de l'estel s'ha seguit representant al llarg del temps. A l'època medieval sovint la trobem acompanyada de creus. Als Pirineus, fins a principis de segle xx, els pastors la segueixen representant a les llindes i portes de bordes i cases tot evocant el seu caràcter màgic, ancestral i protector. (Fotos 4, 5 i 6)

En aquests gravats alguns signes ens han recordat grafies ibèriques, això seria plausible en comparació amb casos i exemples de gravats similars a l'Alt Urgell i la Cerdanya.

Foto 4. Estels gravats a la Borda de Sança. Terme de Tor, Pallars Sobirà

Foto 5. Estel gravat a la pica baptismal romànica de Civís. Alt Urgell

Foto 6. Estel gravat a les Bordes de Servellà, just al costat d'una carlina, símbol solar per excel·lència. Terme d'Os de Civís, just a la frontera andorrana de Francolí

Gravats rupestres del Roc de les Aubes

El Roc de les Aubes es troba ubicat enmig del serrat que davalla del pic de Padern i mor a coll de Jou. Aquest espai limítrof marca la línia divisòria entre els termes de les parròquies d'Encamp i Escaldes-Engordany. Així doncs, els gravats que descriurem es troben disseminats tant a la vessant encampadana com al terme d'Engordany. Majoritàriament, els gravats que descriurem pertanyen a la parròquia d' Escaldes-Engordany.

Els gravats es realitzaren sobre les roques que retallen el serrat de Padern, alguns blocs d'esquist negre isolats a la carena de la muntanya i als voltants del Roc de les Aubes, que actua en aquest cas com a centre geogràfic i anomena tot el conjunt de gravats rupestres. (Fotos 7 i 8)

Qui executà els gravats es trobà amb superfícies llises i planes, totalment òptimes per a dibuixar-hi.

La majoria de gravats creiem que són medievals, encara que hi podria haver alguna representació superposada més antiga.

A tocar d'alguns dels gravats, hi podem trobar antigues creus de terme que encara marquen la línia divisòria de les dues parròquies. (Foto 9)

A prop d'aquest conjunt l'historiador Pere Canturri va documentar uns gravats fusiformes de l'edat de ferro

Foto 7. El Roc de les Aubes i la Vall del Madriu al fons

Foto 8. Roc de les Aubes, detall

Foto 9. Creu de terme al Roc de les Aubes

anomenats gravats de Can Diuenge.⁷

L'altitud mitjana on es troben ubicats els gravats és de 1.600 metres.

Estudi monogràfic dels gravats

1-Gravat aïllat que representa una simbologia força complexa. El dibuix podria evocar la forma similar a un tauler de joc on, a partir d'un centre, es van ordenant el conjunt de figures romboides i cruciformes emmarcades.

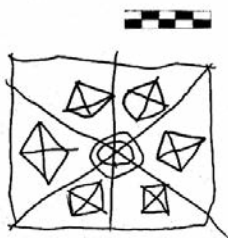
(Dibuix 1) (Foto 10)

És una figura que ens sembla inèdita i original. No hem vist cap paral·lisme entre tots els altres gravats que coneixem.

Podria ser d'època medieval encara que a l'època moderna se seguiren reproduint les imatges primitives més icòniques.

2-Representació antropomòrfica i esquemàtica. El personatge és una figura allargassada, va vestida amb una cota de malla i coronada amb algun tipus de casc triangular.

(Dibuix 2)
El gravat podria ser plenament medieval i segurament té relació amb la resta de conjunts rupestres propers al Solà d'Engordany que contenen personatges armats i temàtica militar.

Dibuix 1. Gravats del Roc de les Aubes

Foto 10. Gravats 1- Roc de les Aubes

Dibuix 2. Gravats del Roc de les Aubes

3- Representació de forma romboide ornamentada. El gravat correspon a una tipologia en què l'autor es dedica a interpretar i decorar figures geomètriques complexes.

(Dibuix 3)

L'interès d'aquests dibuixos és la constatació de la capacitat artística i estètica dels gravadors. (Foto 11)

4- Conjunt de representacions soliformes. Aquesta tipologia de gravats és força coneguda i la trobem en la majoria de conjunts rupestres de l'edat de ferro i medievals que es troben als Pirineus. (Dibuix 4)

El dibuix podria indicar una certa voluntat per representar el moviment del sol.

Aquesta simbologia és una de les més representatives i importants entre els pobles europeus precristians.

5- Imatge enigmàtica i de difícil interpretació. Nosaltres la volem identificar amb algun tipus d'ídol o deïtat. Hem trobat imatges similars representades en conjunts andorrans d'art rupestre que ens fan pensar en aquesta possibilitat interpretativa.⁸

A R T I C L E

Dibuix 3. Gravats del Roc de les Aubes

Foto 11. Gravats -3 Roc de les Aubes

Dibuix 4. Gravats del Roc de les Aubes

7. CANTURRI I MONTANYA, PERE "Els gravats prehistòrics de les Valls d'Andorra". A: *I Congrés internacional de gravats rupestres i murals*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003, p. 619-634.

8. CASAMAJOR, JORDI "Els gravats rupestres de la muntanya de Rocafort, els Graus de la Bartra i Roca Corba". A: *Papers de recerca històrica*, 8. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2016, p. 7-15.

També podria tractar-se del dibuix esquemàtic d'una estela o símbol sagrat. (Dibuix 5)

6- Figura ramiforme executada en un ambient de gravats fusiformes simples.

Aquesta representació la descobrírem enmig dels gravats que descobrí Pere Canturri a Can Diumenge, tot i que ell no localitzà aquesta figura.⁹

La situació propera al Roc de les Aubes ens fa incloure aquest gravat en l'article, tot i que és un gravat isolat de la resta.

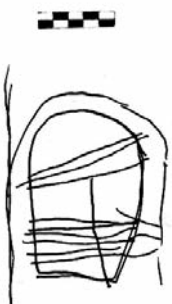
Les figures ramiformes semblen representar clarament elements naturals o vegetals.

La tipologia d'aquest gravat el situa cronològicament i de forma clara al final de l'edat del ferro. (Dibuix 6) (Foto 12)

7- Conjunt de dues representacions antropomòrfiques que descobrírem isolades a la zona dels Vilars. (Dibuix 7)

Dibuix 7. Gravats del Roc de les Aubes

Dibuix 5. Gravats del Roc de les Aubes

Dibuix 6. Gravats del Roc de les Aubes

Foto 12. Gravats de Can Diumenge

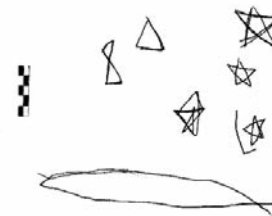
La proximitat geogràfica amb el Roc de les Aubes fa que es puguin incloure en aquest treball.

Hi veiem un personatge que llueix una llarga cabellera i vesteix un vestit llarg. Podria tractar-se d'una representació femenina. Si fos així, representaria un exemple de representació humana inaudit i inèdit.

El segon personatge és una figura més sexuada i també porta un vestit llarg. S'acompanya d'un tipus de barret.

Ambdues figures mostren clarament els braços i les mans, però representen de forma molt esquemàtica les extremitats inferiors tot ometent-ne els peus.

8- Conjunt amb representacions diverses. Hi destaquem la presència de quatre estels i figures triangulars. Una figura allargassada de forma ballestiforme destaca de la resta. (Dibuix 8)

Dibuix 8. Gravats del Roc de les Aubes

9- Gravats moderns que podríem datar a finals de segle XIX o principis del XX.

L'hem inclòs en aquest estudi perquè geogràficament és proper a la resta dels gravats i també perquè hi veiem escrit el nom ben llegible de dos personatges. (Dibuix 9)

Signen *J CASANY* i *PELPON DE OSTIA*. *J CASANY* és un nom pròpiament andorrà. *PELPON*

DE OSTIA és en aquest cas el personatge més enigmàtic de qui no hem sabut trobar cap referència històrica. Els noms estan escrits amb bona cal·ligrafia, *J CASANY* està subratllat i el seu company *PELPON DE OSTIA* s'esforça per escriure en bona lletra rodona.

Els dos personatges podrien ser excursionistes o caçadors decimonònics que van voler deixar constància del seu pas per aquest indret.

Dibuix 9. Gravats del Roc de les Aubes

9. CANTURRI I MONTANYA, PERE "Els gravats prehistòrics de les Valls d'Andorra". A: *I Congrés internacional de gravats rupestres i murals*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003, p. 619-634.

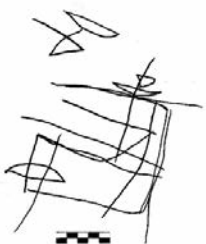
10- Gravats lineals on podem destacar dibuixos ballestiformes que es van repetint durant tot el conjunt i es barregen amb retícules i gravats filiformes. (Dibuix 10)

11- Representació de dues espases i una ballesta clarament medievals. La iconografia és molt precisa i també ens sembla clara la intencionalitat de representar armament de forma concisa com a símbol de prestigi en aquesta època. (Dibuix 11)
A Andorra trobem més gravats amb aquests tipus de dibuixos de temàtica bèl·lica¹⁰ que alhora ens resulten molt evocadors.

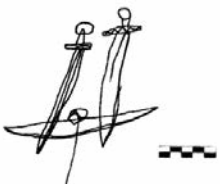
12- Representació d'un soldat ben armat amb arc, llança i cota de malla. A més a més, aquesta figura itifàlica mostra clarament els seus atributs sexuals. (Dibuix 12)
El cavaller, enervat, sembla portar un casc emplomat o, senzillament, té els pèls de punta.

Aquesta figura antropomòrfica s'acompanya de símbols màgics com estels i retícules.

A Andorra trobem més exemples amb representacions de soldats i armes.

Dibuix 10. Gravats del Roc de les Aubes

Dibuix 11. Gravats del Roc de les Aubes

Dibuix 12. Gravats del Roc de les Aubes

Posem com a exemples fotogràfics els gravats rupestres de Rocafort a Sant Julià de Lòria, els gravats del Collet de l'Infern al Solà de Nadal d'Andorra la Vella i els gravats de Sant Martí de la Cortinada. (Fotos: 13, 14, 15, 16 i 17).

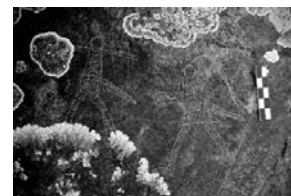

Foto 13. Soldats. Gravats de Rocafort

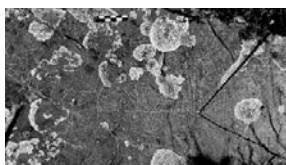

Foto 14. Cavaller armat. Gravats de Rocafort

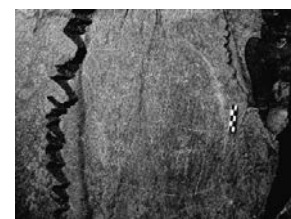

Foto 15. Soldats. Gravats del Collet de l'Infern

Foto 16. Ballestiforme. Gravats del Collet de l'Infern

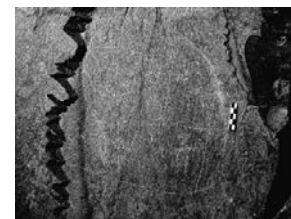

Foto 17. Soldats. Gravats de Sant Martí de la Cortinada

10. CASAMAJOR, JORDI "Els gravats rupestres de la muntanya de Rocafort, els Graus de la Bartra i Roca Corba". A: *Papers de recerca històrica*, 8. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2016 p. 7-15.

Conclusió

Al Roc de les Aubes i perifèria, hi trobem un conjunt de gravats rupestres amb temàtica i simbologia molt rica i variada. N'hem de destacar la presència de figures geomètriques elaborades i ornamentades, antropomòrfiques, soliformes, ídols, ramiformes,

inscripcions, imatges de soldats i representacions d'armes medievals.

La iconografia que resta gravada al Roc de les Aubes és excepcional tant pel que fa a la forma com a la simbologia.

Bibliografia

- ABELANET JEAN (1990). *Les roches gravées nord catalanes* (Prada de Conflent: Centre d'estudis i recerques catalans, Universitat de Perpinyà).
- ANATI, EMMANUEL (1996). *El arte rupestre galaico-portugués. Simposio de arte rupestre* (Barcelona: Diputació provincial de Barcelona, Instituto de prehistoria y arqueología, p. 197-254).
- CAMPMAJÓ, PIERRE (2003). "Les gravures ibères dans l'art rupestre de l'âge du fer. Le cas de Cerdagne". A: *XII Col·loqui internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Món ibèric als països catalans (2 vol.)*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, p. 101-133.
- CAMPMAJÓ, PIERRE (2005). "Les roches gravées d'époque ibère sont elles des marqueurs de territoire? Le cas de la Cerdagne". A: *PaleoHispanica, Revista sobre lenguas y culturas de la Hispania antigua*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, Diputació de Zaragoza.
- CAMPMAJÓ, PIERRE (2013) *Ces pierres que nous parlent. Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrenées orientales) des ibères à l'époque contemporaine* (Canet: Éditions Trabucaire).
- CANTURRI I MONTANYA, PERE (1985) "Variété des gravures rupestres". A: *Dossiers / Histoire et archéologie*, juillet - août, num. 96. Dijon: Archéologia S.A, p. 50-55.
- CANTURRI I MONTANYA, PERE (2003). "Els gravats prehistòrics de les Valls d'Andorra". A: *I Congrés internacional de gravats rupestres i murals*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 619-634.
- CASAMAJOR, JORDI (2008). "Els gravats rupestres del Tossal de Cava i un estel solitari a Montalari". A: *Papers de Recerca Històrica núm. 5*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, p. 10-25.
- CASAMAJOR, JORDI (2009). "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i de l'Alt Urgell". A: *Papers de Recerca Històrica núm. 6*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, p. 94-106.
- CASAMAJOR, JORDI (2010). "Gravats rupestres del Coll d'Ares". A: *IBIX, 7 (Annals 2010-11)*. Ripoll: Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, p. 329-342.
- CASAMAJOR, JORDI (2010). "Gravats rupestres de l'Alt Urgell". A: *Interpontes. Estudis de l'Alt Urgell*. La Seu d'Urgell: Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell, p. 49-51.
- COSTAS GOBERNA, FERNANDO; I HIDALGO CUÑARRO, JOSÉ MANUEL (1996). *Los motivos geométricos en los grabados rupestres prehistóricos del continente europeo* (Vigo: Asociacion Arqueológica Viguésa).
- CASANOVAS ROMEU, A.; I ROVIRA PORT, J. (1999). "Documents singulars per a una història de les mentalitats. Grafits medievals i postmedievals de Catalunya". A: *Grafits. 6000 anys de llenguatge marginal*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura, p. 11-50.
- DÍEZ CORONEL, LUÍS (1988). "Nuevos grabados rupestres en la provincia de Lérida". A: *Actes del Congrés Internacional d'Història dels Pirineus*. Cervera: Rufino Garcia Blanco, Vol. I, p. 261-265.

El periòdic musical de Maria Rosa d'Areny i Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit d'Andorra¹

Joan Benavent i Peiró

Títol Superior de Música, especialitat de violí, Conservatori Superior de Música de València, màster en Interpretació de la Música Antiga UAB/ESMUC. Doctorand a la Universitat d'Andorra / jbenavent@uda.ad

Resum

El periòdic musical de Maria Rosa d'Areny Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit d'Andorra

L'article tracta el manuscrit *El Periódico de música de la S. D. Maria Rosa de Areny* localitzat al museu d'Areny Plandolit. El volum és un quadern per a pianoforte que recull composicions populars de finals del XVIII i inicis del XIX. El present treball contextualitza les peces del manuscrit, ressegueix la recepció i difusió de les obres i cataloga les peces existents.

Resumen

El periódico musical de Maria Rosa d'Areny Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit de Andorra

El artículo trata el manuscrito *El Periódico de música de la S. D. Maria Rosa de Areny* localizado en el museo de Areny Plandolit. El volumen es un cuaderno para pianoforte que recoge composiciones populares de finales del XVIII y principios del XIX. El presente trabajo contextualiza las piezas del manuscrito, recorre la recepción y difusión de las obras y cataloga las piezas existentes.

Résumé

Le journal musical de Maria Rosa d'Areny Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit d'Andorre

L'article traite du manuscrit *El Periódico de música de la S. D. Maria Rosa de Areny* situé dans le musée d'Areny Plandolit. Le volume est un cahier pour pianoforte qui regroupe des compositions populaires de la fin du XVIIIe et du début du XIXe siècle. Le présent ouvrage met en contexte les pièces du manuscrit, suit la réception et la diffusion des œuvres et répertorie les pièces existantes.

Abstract

The musical journal of Maria Rosa d'Areny Jordana de la Casa Museu d'Areny Plandolit of Andorra

This article covers the study of the manuscript *El Periódico de música de la S. D. Maria Rosa de Areny* located in the museum of Areny Plandolit. The volume is a notebook for pianoforte that includes compositions from the late eighteenth to early nineteenth centuries. The work contextualizes the pieces of the manuscript, follow the reception and dissemination of the works and catalogue the existing pieces of it.

Paraules clau

Quadern miscel·lani; Casa Museu d'Areny Plandolit; Andorra; RISM; catalogació

1. Introducció

La casa d'Areny Plandolit d'Andorra, ubicada a la parròquia d'Ordino, és avui un dels museus on pot veure's la barreja del món rural, burgès i nobiliari andorrans de final del segle XIX i primers anys del XX. És en aquest bell edifici on es conserva una petita biblioteca musical, amb peces en la seva majoria de finals del XIX i de les primeries del XX, que, fins fa un temps, guardava el volum manuscrit el *Periódico de música / de la S. D. / Maria Rosa de Areny*,² datat el 1820.

Fig. 1: Casa museu d'Areny Plandolit d'Ordino

1. Aquest estudi s'ha dut a terme gràcies a l'ajut de mobilitat del Govern d'Andorra (AM058-AND-2017) durant l'estada d'investigació al *Consejo Superior de Investigaciones Científicas*, tutoritzada pel Dr. Antonio Ezquerro, investigador científic de la Institució Milà i Fontanals. Alhora, el present treball s'emmarca en els resultats de les investigacions del programa coordinat d'I+D+I i de "Fomento de la Investigación Científica y Técnica de Excelencia", titolat *El patrimonio musical de la España moderna (siglos XVII-XVIII): recuperación, digitalización, análisis, recepción y estructuras retóricas de los discursos musicales* (HAR2017-86039-C2-1-P), del qual el director de la meua tesi doctoral en curs, el Dr. Antonio Ezquerro Esteban, és investigador principal.
 2. Actualment el volum es troba a la Casa Bauró d'Andorra la Vella, que és l'edifici on hi ha la Biblioteca Nacional d'Andorra. El volum té la signatura, en la nomenclatura del *Répertoire International des Sources Musicales* (d'ara endavant RISM), *AND-AVbn, ACAP.LP.154*. Al llarg de l'estudi s'emprarà la nomenclatura del RISM per citar els diferents fons musicals que tenen relació amb el manuscrit aquí presentat i a l'Annex 1 podrà veure's el llistat complet amb les correspondències entre les sigles aquí tractades i els respectius arxius, segons l'esmentada nomenclatura.

El quadern³ és un volum miscel·lani propietat de la Sra. Maria Rosa d'Areny i Jordana (*la Seu d'Urgell, 29/03/1801; †*Ibid.*, 21/09/1822) que recull diferents peces en boga del període esmentat arranjades per a pianoforte.⁴ Es tracta d'un compendi de diferents composicions que al llarg dels anys aniria treballant la seva propietària, en la seva majoria seguint les directrius de l'organista de la Catedral d'Urgell Antoni Coderch i Naudi (*Olot, 1770; †la Seu d'Urgell, 1839),⁵ qui treballà conjuntament amb el mestre de capella urgellenc Bruno Pagueras i Portavella (*Barcelona, 1753; †la Seu d'Urgell, 1836).⁶ Es tracta doncs d'un volum amb música de final segle XVIII i primers anys del segle XIX, en la seva majoria d'autors anònims, que conté també obres d'autor incloent arranjaments d'òperes, simfonies, valsos, minuets, contradanses, música religiosa i alguns temes de la música de tradició oral.

L'estudi del volum s'encabeix en la línia dels estudis musicològics que tracten els ensenyaments musicals privats d'àmbit burgès que es van iniciar al segle XIX. El fet que un organista ensenyés música i pianoforte a una senyora de la noblesa urgellenca i andorrana mostra el canvi de model que va ocasionar l'obertura del món religiós i eclesiàstic cap al civil. En aquest sentit, el segle XIX ja representa un canvi. No sols és l'església, amb els seus mestres de capella, organistes i escolans, abans esmentats, l'únic centre d'aprenentatge musical, sinó que comença a forjar-se un nou model educatiu envers els àmbits privats en què la nova sensibilitat operística, amb el cant solista, el virtuosisme i el cant coral irrompen de ple en la societat benestant (Brugarolas Bonet & Aviñoa Pérez 2018, 315).

3. Aquest manuscrit no apareix dins del treball *La clau de les Valls d'Andorra: música tradicional i popular d'Andorra* realitzat per Òscar Sánchez Cazorra, disponible tan sols a la Biblioteca Nacional d'Andorra, que gira al voltant del patrimoni musical andorrà, que tot i referir-se en el títol a la música d'àmbit més popular, també cobreix altres manifestacions musicals (SÁNCHEZ CAZORLA, Ò. 2008).

4. Dins l'àmbit dels reculls de música per a tecla destaquen els quaderns de diferents organistes, mestres de capella i estudiants que reunien, a mode de *vade mecum*, tot un seguit de peces, o pròpies o d'altres autors, que recullen una mostra representativa de la música del moment. Estudis actuals plantegen l'adaptabilitat del repertori d'aquests quaderns per a la interpretació dels instruments de tecla atès que, en els casos dels músics professionals, és a dir mestres de capella i organistes, o dels escolans de les capelles musicals, aquests documents servien tant per a la interpretació de les obres a l'orgue, al clavicordi, al clavicèmbal o al pianoforte, segons els casos. En aquest sentit, estudis com els realitzats per Celestino Yáñez (YÁÑEZ NAVARRO, 2007, 2013), per al cas dels manuscrits *E-Zac*, D-535/1 i *E-Zac*, D-535/2 de Benigno Cariñena, i Laura Pallàs (PALLÀS MARIANI, 2017a), per al cas del manuscrit *E-VI*, 293, palesen la necessitat d'estudiar i ampliar el coneixement actual sobre l'adopció d'una escriptura pròpia i idiomàtica dels instruments de tecla, alhora d'abordar l'estudi de coneixements i la difusió de diferents repertoris i la circulació d'aquests entre els centres musicals propers, o d'àmbit eclesiàstic o privat. Aquest és doncs, de ple, el cas aquí estudiat. Heus aquí que si bé és cert que en un primer moment el manuscrit pertanyia a un fons personal i privat, en l'actualitat està custodiat pel Govern d'Andorra. Per últim i per contextualitzar el manuscrit andorrà dins del context dels manuscrits catalans semblants tenim, seguint amb les directrius de Pallàs, els següents: 1) *E-Boc*, Ms. 58. "Sonatas del Pe. Fray Antonio / Soler que hizo para la diversion / del Serenissimo Señor Infante / Gabriel Obra 7 u 8 años 1781 / Josep Antio terres / 1802"; 2) *E-Bbc*, M 847: "Quaderno de Partidos y Sonatas de Diferentes Autores, és per a l'ús de Francesc Oller"; 3) *E-Bbc*, M 848: "Quadern de Obras de Diferentes Autores y sirve para el uso de Franc.co Oller"; 4) *E-Bbc*, M 850: [Composicions per a tecla i orgue]; 5) *E-Bu*, Ms. 1378: "Libro de sonates de diferentes autores recogidas por Fr. Joaquin de J. M. J. C. D."; 6) *E-MO*, Fons Monné: "Fr. Bartolomé Rossich / Basilio / Sinfonias de Pleyel Para el uso de / Bartolome Rossich / Monacillo

Nuestra Señora / De Montserrat"; 7) *E-PG*, 32.54 Top. BO 1321; i, 8) *E-TAR*, I/I. Al llistat presentat per Pallàs pot afegir-se el quadern *E-Bbc*, M 1648: [Música per a orgue] amb 21 obres de Joan Vila, Josep Elies, Francesc Mariner, Joan Cabanilles i Joseph Boada. I, per últim, també pot incorporar-se a l'esmentat llistat el quadern *E-MO*, 2290 amb obres, entre altres compositors, del mestre de capella urgellenc [Mauricio] Espونا (fi.1770).

5. Gràcies al llibre d'òbits urgellenc se sap que el cognom matrònim del músic olotí va ser Naudi i que morí el 1839 a la ciutat de la Seu d'Urgell, i no com consta en la bibliografia existent. El músic morí el dia 23/04/1839 i va ser soterrat dos dies després, el 25/04/1839, al cementiri urgellenc de la parròquia de l'església de Sant Ot. La referència es troba a *E-SU*. UI.96. Llibre de defuncions de 1828 a 1852, pàg. 467-468 sota la designació de sepultura d'Antoni Coderch Naudi i diu així: [Marge dret: "20" [numeració corresponent al registre d'òbits del volum] † / Rdo Antonio / Coderch y / Naudi h. h."] [centrat:] "En el cementerio de la parroquia Yglesia de Sn Odon / de la ciudad de Urgel a las once horas de la mañana del dia / veinte y cinco de Abril del año mil ochocientos treinta / y nueve: Yo el infrascripto vicario de dicha parroquia di / sepultura eclesiastica, al cadaver [guixat] con asistencia de la Rda co- / [pàg. 468] munidad y demas musicos del coro de dicha catedral, al ca- / daber del Rdo Antonio Coderch Pbro y organista de dicha Yglesia, natural de la Vila de Olot, el que falleció de / muerte natural a las seis horas de la tarde del dia veinte y / tres del citado mes, y año, despues de haber recibido los san- / tos sacramentos de la penitencia Eucaristia, y Extremaun- / cion, siendo de edad unos, setenta y cinco años, hijo de An- / tonio Coderch, y Maria Teresa Naudi natural de la Villa / de Olot. Para que conste lo firmo fecha ut supra. / Josep[h] Mantell / Vico [signa el vicari Mantell]". Aquesta nova dada documental actualitza les referències publicades sobre Coderch (BALLÚS CASÓLIVA, 2004; BALLÚS CASÓLIVA & EZQUERRO ESTEBAN, 2016; BENAVENT PEIRÓ, 2014; BONASTRE I BERTRÁN, 2008, p. 266; CORTIZO RODRÍGUEZ, 1999, p. 788; ROIG CAPDEVILA, 2004).

6. Bruno Pagueras Portavella va exercir el càrrec de mestre de capella de la catedral d'Urgell entre el 1781 i el 1836, tot i que durant els últims anys el va realitzar com a mestre jubilat; el va substituir en el càrrec Sebastian Boixet (BENAVENT PEIRÓ, 2014).

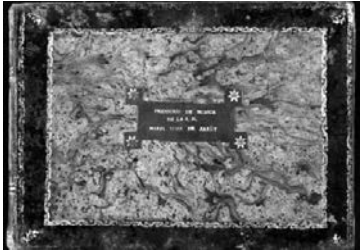

Fig. 2: AND-AVbn,
ACAP.LP.154

El còdex és una mostra de la circulació i la recepció de determinades composicions presents en el manuscrit en un àmbit, urgellenc i andorrà, que en alguns casos s'apropa, més del que podria semblar donada la distància, als principals centres musicals barcelonins, als mateixos anys d'estrena barcelonina i internacional d'alguns dels fragments d'òpera que consten en el volum.

2. La Sra. Maria Rosa d'Areny i Jordana

Gràcies al document se sap que la seva propietària va ser, com ja s'ha dit, la Sra. Maria Rosa d'Areny i Jordana. A partir de la bibliografia consultada i del contrast d'aquesta amb els llibres sacramentals de la parròquia de Sant Ot de la Seu d'Urgell, de la parròquia de Pujol, que per aquells anys depenia del monestir de Gerri de la Sal, i de la parròquia d'Ordino, es corregeixen alguns dels noms existents als arbres genealògics familiars. Aquesta petita correcció és necessària a l'hora d'organitzar l'esmentat arbre atès que,

segons el document que es consulti i de qui en sigui l'escrivà, l'ordre dels cognoms apareix modificat. Convé tenir present que el llinatge Senaller va obtenir el títol de noble el 1803 i que la família Plandolit comptava amb un gran patrimoni. Però, a més a més, en el moment en què s'ajunten les famílies Areny Jordana amb Plandolit, l'ordre dels cognoms s'inverteix per mantenir l'hegemonia patrimonial familiar (Codina, Escorihuela, Planas, Sánchez & Yáñez, 2007, p. 9; Peruga, 2007, p. 13). A continuació es veurà l'evolució de l'arbre genealògic fins arribar a la unió de les famílies Areny Jordana amb Plandolit.

En consultar els arbres genealògics existents sobre la família pot confondre's a Maria d'Areny i Jordana amb Maria Rosa d'Areny i Jordana, mare i filla respectivament. És per això que, per arribar a la propietària del manuscrit en qüestió, cal anar als arxius de la població de Pujol, en què la família Senaller ostentava, des del 1803, el títol de barons de Senaller i Gramenet. Així, els avis materns de la propietària del manuscrit provenien de la localitat de Pujol i van ser el baró Antonio Senaller i Jordana i Josepha Areny i Montargull, casats el 1765. Aquest matrimoni va tenir vuit fills,⁷ una de les filles del qual va ser la mare de la propietària del volum estudiat, que apareix en els documents d'arxiu com Maria d'Areny i Jordana. A l'arbre genealògic que segueix pot veure's que el matrimoni va tenir dues filles que van batejar com a Maria Antònia Josepha. Es desconeix quina d'ambdues va ser la mare de la propietària del manuscrit, tot i que probablement seria

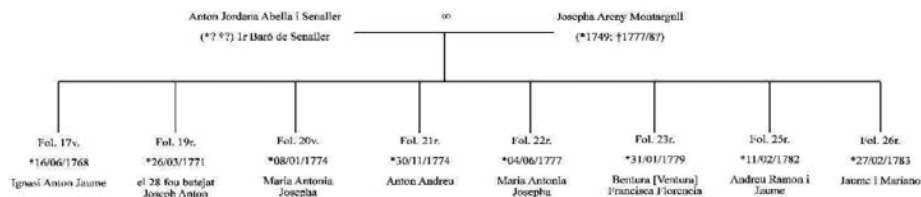

Fig. 3: Ascendència materna de Maria Rosa d'Areny i Jordana extreta del volum d'E-SU, UI.1023. Llibre sacramental 1742-1895 Pujol, Canals i Cortscastell. En aquest cas es tracta de l'ascendència materna familiar provinent de la població de Pujol

7. E-SU, 1023. Llibre sacramental 1742-1895 Pujol, Canals i Cortscastell. A l'Annex 2 es transcriuen els baptismes del matrimoni d'Antonio Senaller Abella, 1r baró de Senaller, i Josepha Areny Montargull, en què apareix com a Josepha Jordana d'Areny, a causa de l'adopció del cognom del marit i la inversió del seu primer cognom.

8. Casat en primeres núpcies amb Theresa Solà Peguera i en segones núpcies, a la

parròquia de Sant Ot de la Seu d'Urgell, amb Francisca Gasset Castells el 10.09.1777. E-SU, UI.90.57. Llibre de matrimonis de la Seu d'Urgell, 1747-1809. Aquesta informació confirma la data de casament que consta en l'estudi històric de la família Areny Plandolit (ARENY PLANDOLIT, 1974, p.127).

la segona. Pel que fa a l'ascendència paterna de la propietària del volum, se sap que els avis paterns van ser Guillem d'Areny i Montargull⁸ i Theresa Solà i Peguera. No es coneixen més fills d'aquest matrimoni tret de Guillem d'Areny i Solà (*Ordino, 1752; †la Seu d'Urgell, 24/05/1804).⁹

Així doncs, del matrimoni celebrat el 1796¹⁰ per Guillem d'Areny i Solà i Maria d'Areny i Jordana (*Pujol, 1774/7?; Ordino, †28/11/1846)¹¹ va néixer la propietària del susdit manuscrit. Aquest matrimoni va tenir dues filles i un fill, batejats tots a la Catedral d'Urgell. El 1798 va néixer la primera filla, Maria Antònia Josepha Ignasia Gertrudis Eustàquia (*la Seu d'Urgell, 22/09/1798; †?);¹² el 1801 va néixer la que amb els anys seria la propietària del manuscrit andorrà, que al volum musical ens apareix com a Maria Rosa d'Areny i Jordana però que fou batejada com a Maria de los Dolores Rosa Francisca¹³ (Albert i Corp, 1988, p. 217); i, per últim, el 1804, va néixer Guillem Maria Bonaventura (*la Seu d'Urgell, 05/07/1804; †?),¹⁴ orfe ja de pare.¹⁵ De la primera filla van ser padrins Ignasi d'Areny i de Solà, jutge de la Reial Cancelleria de Granada, i Antonia Darcourt i d'Areny. Alhora, de la segona filla van ser padrins Mariano Valenzuela y de la Dueña Cisneros i la seva germana Maria Rosa Valenzuela y de la Dueña Cisneros, germans, o si més no familiars, del bisbe urgellenc Francisco Antonio de la Dueña y Cisneros (*Villanueva de la Fuente, Ciudad Real, 1753; †Madrid, 1821).¹⁶ Per aquells anys Andorra travessava una complicada

Fig. 4: Pintura de Maria d'Areny i Jordana, mare de la propietària del volum musical.

Fotografia d'Editorial Andorra

situació política que rebia fugitius que volien exiliar-se al Principat d'Andorra i buscaven l'ajut del bisbat de la Seu d'Urgell. Alhora, la República Francesa havia suprimit el feudalisme i havia renunciat a tota intervenció a les Valls d'Andorra. En aquest clima, la mare de la destinatària de les partitures musicals es va quedar vídua el 1804 amb tres fills, convertint-se, mare i filla, en les senyores més importants del Pallars, la Seu d'Urgell i les Valls d'Andorra. En aquest clima social i d'interessos familiars per mantenir els títols i les quanties econòmiques, la propietària del manuscrit es va casar l'any 1821,¹⁷ amb Josep de Plandolit de Tarragona Pons (*fl.* 1821; †1843). Aquesta unió matrimonial entre la baronia dels Senaller i el llinatge dels Plandolit es va celebrar a la capella familiar de la casa que la família Areny tenia a la

9. *E-SU*, Llibre de defuncions, 1789-1807. Ul. 93, pàg. 185. A l'annex 3 es transcriu el registre complet.

10. En els registres matrimonials de Sant Ot de la Seu d'Urgell no s'ha localitzat la certificació matrimonial, però es reproduïx la data proposada per Esteve Albert en el seu monogràfic sobre la casa Plandolit (ALBERT i CORP, 1987).

11. *AND-Oap*, 31. Llibre de Baptismes, matrimonis i defuncions entre el 1813-1847 de la Parròquia d'Ordino. Òbit de Maria Areny Jordana (mare de la propietària del manuscrit andorrà). A l'annex 4 pot veure's el registre complet. També a l'arxiu parroquial d'Ordino es conserven dos testaments que va realitzar deixant com a hereu universal el seu net Guillem d'Areny Plandolit. Aquests testaments són l'*AND-Oap*, 643 amb data del 24.06.1841 i l'*AND-Oap*, 661B amb data de 06/09/1846. En ambdós casos els testaments van ser autoritzats per Isidre Barbal, rector d'Ordino.

12. *E-SU*, Llibre de baptismes, 1775-1806. Ul.92, pàg. 474. A l'annex 5 es transcriu el registre complet del bateig de Maria Antònia Josepha Ignasia Gertrudis Eustàquia.

13. *E-SU*, Llibre de baptismes, 1775-1806. Ul.92, pàg. 533-534. A l'annex 6 es

transcriu el registre complet del bateig de la Sra. Maria Rosa d'Areny Jordana. *E-SU*, Llibre de baptismes, 1775-1806. Ul.92, pàg. 533-534. Alhora, la publicació citada d'Albert reproduïx el manuscrit.

14. *E-SU*, Llibre de baptismes, 1775-1806. Ul.92, pàg. 598. A l'annex 7 es transcriu el registre complet del bateig de Guillem Maria Bonaventura.

15. A partir dels matrònims i patrònims vistos pot entendre's la barreja existent en la bibliografia sobre l'arbre genealògic donat en el cas de les dones i en funció de quin sigui el cognom que hi apareix poden trobar-se amb el cognom de donzelles o, un cop casades, amb el primer cognom del marit. Aquest és el cas que tracta Esteve Albert a l'arbre genealògic de la família Plandolit (ALBERT i CORP, 1987).

16. Francisco de la Dueña y Cisneros fou bisbe d'Urgell i príncep sobirà de les Valls d'Andorra entre el 1797 i el 1818 (BARAUT, CASTELLA, MARQUÉS, & MOLINÉ, 2002, p. 106-107; MOLINÉ, 2017, p. 107-128).

17. *E-SU*, Llibre de matrimonis, 1809-1851. Ul.95, pàg. 150-151, transcrit a l'annex 8.

Seu d'Urgell (Areny Plandolit, 1974, p. 126-129), pel vicari general urgellenc el doctor Thomas Bremond.¹⁸ En aquest punt convé observar la importància econòmica d'ambdues famílies i la manera en què els testaments i els capítols matrimonials afavorien les esmentades riqueses patrimonials (Codina et al., 2007, p. 9):

"[...] L'any 1806, Guillem Areny Montagull [l'avi patern de la propietària del manuscrit], amb 76 anys, modificava el seu testament per tenir en compte la mort del seu fill primogènit, Guillem Areny Solà [la publicació anota la data de 1805 però el susdit ja havia defallit un any abans], que havia instituït com a hereu universal l'any 1777. Per evitar disputes amb els fills de la seva segona filla, modificava les últimes voluntats a favor de la seva neta, Maria Rosa, qui, l'any 1821, contragué matrimoni amb Josep, l'hereu de la casa Plandolit de Sant Pere de Torelló [aquesta modificació testamentària va comportar l'adopció del títol de 2a baronessa de Senaller a la propietària del manuscrit andorrà]. Una clàusula poc usual, inclosa en els capítols matrimonials, mereix una atenció particular: l'ordre dels cognoms dels fills de la parella s'havia d'invertir, és a dir que el nom dels Areny s'havia d'anteposar al dels Plandolit. Per tant, és evident que tot i la relativa magnitud del patrimoni Plandolit, és considerava que l'aportació de l'hereva Areny superava la de l'hereu Plandolit [...]."

D'aquesta darrera família va néixer Guillem d'Areny i Plandolit,¹⁹ tercer baró de Senaller (*la Seu d'Urgell, 19/02/1822; †Toulouse, 23/02/1876) (Albert i Corp, 1988, p. 219), conegut com a Guillem de Plandolit, noble que es va dedicar a la política, va ser síndic general d'Andorra i, a la vegada, va encapçalar la reforma de les institucions andorranes (López & Peruga, 1994, p. 30-

34).²⁰ Així doncs, la propietària del manuscrit en qüestió va ser la segona Baronessa de Senaller i mare del tercer baró de Senaller. Malauradament, Maria Rosa d'Areny i Jordana, 2a baronessa de Senaller, morí jove, amb vint-i-un anys, el 1822 a la Seu d'Urgell²¹ i, com després es veurà, sense veure l'enquadernació final del manuscrit. A continuació es presenta l'arbre genealògic complet vist fins aquí:

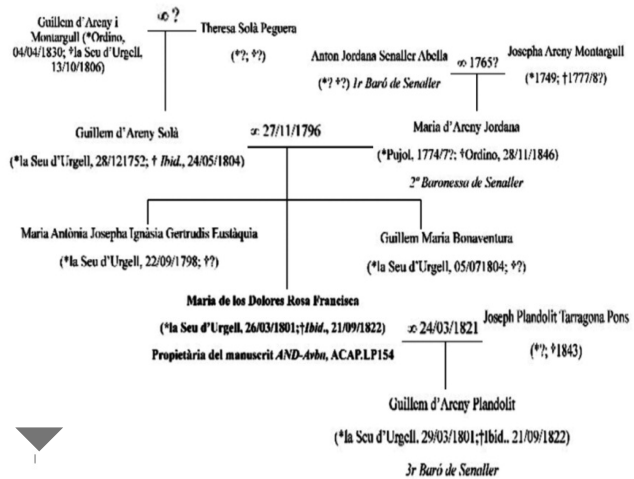

Fig. 5: Arbre genealògic de la família Areny Jordana

18. Thomas de Bremond va ser nomenat vicari general de la catedral d'Urgell l'any 1810 pel bisbe Francisco de la Dueña y Cisneros i exercí el càrrec, almenys fins al 1821. Amb anterioritat apareix com a receptor dels censals del capítol a partir de l'any 1807. En el moment del seu nomenament com a vicari general, el bisbe escriu el següent (E-SU, Ms. 139. Registro de expedientes del tiempo del Illmo S. Dn Fran^{co} Antonio de la Dueña y Cisneros Obispado de Urgel de 1807. 1808. 1809. Lib. 9°. Pág. 60): "[...] Habiendo fallecido el D^{no} D^o Pablo Riu, Pbro Ob^o Provisor y Vicario gral que fue; y por cuanto estamos bien informados de la christiandad prudència, integridad, literatura y practica forense del D^{no} D^o Tomas de Bremond, del gremio y Claustro de la Univ^d de Alcalá, Pbro y Canonigo de n^{tra} Yg^e Catedral de Urgel [...] por tanto [...] lo nombramos y elegimos por n^{ro} Provisor y Vicario gral en todo lo espiritual y temporal de este n^{ro} Obispado [...]".

19. A l'annex 9 pot veure's el bateig de Guillermo José Maria, fill de Maria Rosa d'Areny Jordana i Josep de Plandolit de Tarragona Pons. E-SU, Llibre de baptismes de la Seu d'Urgell 1806-1828. UI.90.70. Baptisme de Guillem d'Areny Plandolit. Alhora, Albert reproduceix un esborrany d'un dels testaments realitzats per "Don" Guillem, el 09/10/1831 (ALBERT i CORP, 1988, p. 223-238).

20. Andorra a principis del segle XIX comptava amb uns cinc mil habitants i tenia grans

desigualtats jurídiques i econòmiques entre l'oligarquia i la majoria de la població, analfabeta i empobrida. Aquesta societat mantenia un règim de política feudal que veuria, amb la Nova Reforma del 1866 promulgada per Guillem Plandolit, el ja esmentat tercer baró de Senaller, una obertura política cap a la modernitat. En aquest sentit, la reforma obligava a renovar el Consell General de manera continua cada quatre anys, impedia que diferents càrrecs públics recaiguessin en una mateixa persona i creava la figura de comissionat del poble, que fiscalitzava l'administració de l'erari públic. Alhora, la reforma modificava el procés de selecció dels representats públics. Fins aleshores, i ja des de la creació del Consell de la Terra el 1419, el bisbe d'Urgell i el comte de Foix atorgaven als andorrans el dret d'elegir als representats de cada parròquia, que eren els homes procedents de les cases econòmicament més poderoses de cada zona del país. És per això que amb la Nova Reforma tots els caps de casa passaven a ser elegibles i electors. Amb aquest canvi, es realitzava un pas més per assolir el que, ja a finals del segle XX, acabaria convertint-se en una democratització de la vida andorrana, amb la promulgació de la Constitució d'Andorra, el 1993.

21. E-SU, Llibre de defuncions 1808-1827. UI. 94. Òbit de Maria Rosa d'Areny i Jordana. A l'annex 10 es transcriu el registre complet.

A banda de l'ascendència familiar se sap més aviat poc de la propietària del manuscrit en qüestió, però el volum reflecteix, almenys, que una de les seves funcions va ser la de passatemps de la seva destinatària, fet que mostra el refinament d'una classe social benestant reflex de la seva època.²² Era costum habitual que les dones de la burgesia i la noblesa dediquessin unes hores a estudiar el piano (Perrot, 2000, p. 201). En aquest sentit, es troben casos semblants, al cas andorrà aquí tractat, en la burgesia mercantil santanderina (Maruri Villanueva, 1990, p. 256):

“El conocimiento de la música es, en el lenguaje de Braudel [Fernand Braudel (*1902; †1985)] –aunque éste se refiera fundamentalmente a las manifestaciones de la cultura material–, lo “superfluo” hecho “necesario” a un determinado nivel económico y social, expresión de cultura y del ocio burgués, de refinamiento y lujo destinado a las clases más elevadas”.

Si el cas santanderí, tot i que podrien haver-se presentat molts altres casos semblants, manifesta aquesta bonança econòmica i cultural a partir de la dinovena centúria, en què s'ubica el manuscrit andorrà, cal mirar uns anys abans per centrar-se en la circumscripció catalana. En el cas tractat es troba que ja cap a final del segle XVIII els compositors ja dedicaven peces a l'instrument del pianoforte i, per tant, ja començava a abandonar-se l'ús del clavicèmbal en favor d'altres sonoritats més contrastades (Romaní Turullols, 2002):

“... no fou fins a la dècada del 1780 que, seguint l'andalús M. Blasco de Nebra, els catalans Josep Ferrer i Carles Baguer començaren a especificar la destinació d'una obra per a *fortepiano* i a fer ús dels seus recursos dinàmics i tímbrics. L'interès del piano degué créixer espectacularment durant els últims anys del segle XVIII, si es jutja pels instruments conservats, mentre la manca d'una aristocràcia cortesana a Catalunya accelerava la decadència del clavicèmbal. El *Calaix de Sastre* del Baró de Maldà és un testimoni eloqüent de la moda del *fortepiano* en aquell tombant de segle, si més no entre la burgesia benestant...”

Molt probablement el manuscrit reflecteix la dedicació al pianoforte²³ de la Sra. Maria Rosa d'Areny i Jordana, però

el fet que hi hagi una peça escrita per a quatre mans duu a pensar que el manuscrit, o almenys els seus plecs abans de ser enquadernats, a banda de ser utilitzats per tocar en un àmbit domèstic, podrien haver format part d'alguna vetllada musical. En aquest sentit, el document conté obres operístiques amb inclusió de la part vocal i aquest aspecte podria admetre la hipòtesi suara plantejada.

El títol del volum és, en la seva portada, “Periódico de música de la S. D. Maria Rosa de Areny” i en la seva primera pàgina “Quaderno de Música para Fuerte-piano para la diversión de D^{ña} / Maria Rosa de Areny y Jordana en el año del S^{or} de 1820”. Convé resseguir aquesta doble designació per a un mateix volum, atès que el fet de constar-hi la paraula “Periódico” en la portada del volum i el terme “Quaderno” en el seu primer foli, plantegen la intenció, almenys del recopilador o, inclús, de la propietària del quadern miscel·lani. Devia ser la primera publicació d'una futura sèrie que podria haver continuat en futures entregues i amb certa regularitat?

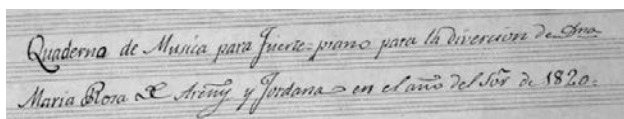
Fig. 6: Detall de la portada d'AND-AVbn, ACAP.LP.154, portada

El fet que hi consti la designació de “Periódico de música” no acaba de correspondre amb el significat que es dona a un document d'aquestes característiques. En aquest sentit, s'entén com a periòdic aquella publicació que de manera

22. No es disposa d'estudis andorrans sobre els inventaris *post mortem* d'aquesta època, però els realitzats a la ciutat comtal posen de manifest que a les cases benestants, entre les propietats dels finats, hi constaven un nombre important d'instruments musicals per a l'organització de concerts (BRUGAROLAS BONET & AVIÑOÀ PÉREZ, 2018, p. 212-213; EZQUERRO ESTEBAN, 2019).

23. En relació a l'instrument de què gaudí la propietària, el seu constructor o el preu de compra, no s'ha localitzat cap dada relacionada amb el tema en les diferents consultes realitzades a l'Arxiu Nacional d'Andorra; però l'estudi en curs en pot treure nova informació.

regular –diària, setmanal, quinzenal, mensual anual, etc.– tracta diferents afers, en general d'actualitat. En el cas musical, un periòdic pot estar especialitzat o contenir diferents seccions referents a l'òpera, la música orquestral, de cambra, polifònica, coral, etc., amb diferents punts de vista, bé analítics, divulgatius, educatius, monogràfics o biogràfics, que ja des de mitjan segle XVIII fins a l'actualitat s'han entès com a revistes, anuaris, catàlegs i butlletins (Lacál, 1900, p. 400-402; Torres, 2001, p. 692). En canvi, la segona designació de "Quaderno" ja descriu la intenció del volum en si mateix, ja que aglutina un conjunt de peces amb una voluntat, si més no, interpretativa i propedèutica.

A banda de tot l'anterior, de l'estudi del quadern es desprèn que la destinatària de la majoria de les composicions va tenir, almenys, un professor que li va escriure les partitures. En aquest sentit, un dels copistes del volum, que a continuació es veurà que va ser qui va escriure la major part de les peces del volum, va ser, probablement, el seu professor particular de pianoforte. Aquest personatge, en un principi anònim però que segons la meua recerca es pot atribuir a la figura d'Antoni Coderch, li va escriure breus indicacions per facilitar-li la interpretació de les peces. En el quadern apareix, en diferents moments, la indicació italiana d'atenció per al pas ràpid de pàgina, conegut com a *volti presto* o *volti prestissimo* que apareix abreujat, com és habitual, com a: "V.P.",²⁴ o, entre altres indicacions, com a "V.P. / mi Señora".²⁵

24. Fol. 10r., fol. 19r. i fol. 34r.

25. Fol. 10v., fol. 11r. i fol. 18r.

26. Un treball codicològic acurat requereix d'un estudi que tracti amb tot detall les especificats del volum i que per al cas aquí tractat no ha estat possible per qüestions temporals. És per això que de la proposta metodològica que treballa Pallàs en la seva tesi doctoral (PALLÀS MARIANI, 2017a, p. 95-97) tan sols s'ha optat per tenir presents els aspectes més rellevants, que es veuran al llarg de l'article.

Fig. 8: AND-Avbn, ACAP. LP. 154, fol. 10r.

Fig. 9: AND-Avbn, ACAP. LP. 154, fol. 11r.

Fig. 7: Detall de l'encapçalament d'AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 1r.

3. Breu estudi codicològic

Agafi's l'estudi que segueix com una primera aproximació al volum en si mateix²⁶ que s'espera sigui aprofundit en ulteriors investigacions.

3.1. La sala de música de la casa Areny Plandolit

La sala de música de la casa Areny Plandolit és un espai annex a l'habitació de la baronessa que avui s'exposa al museu i que conté, entre altres elements, el piano Estela & Bernareggi²⁷ i una petita biblioteca amb impresos pianístics de finals del segle XIX i primeries del XX.²⁸ És en aquesta sala on es va localitzar, almenys en un primer moment, el quadern de música aquí estudiat i avui dipositat a la Biblioteca Nacional d'Andorra. El fet que en un primer moment el volum s'ubiqués als voltants de la capella musical urgellenca i posteriorment a la casa Plandolit d'Ordino mostra els gustos musicals d'una època compresa

27. La casa Estela & Bernareggi és una mostra de l'auge econòmic barceloní de mitjan la dinovena centúria en el món pianístic. Tot i que va ser fundada l'any 1830 per la família Bernareggi, l'any 1890 amb la incorporació del nou soci Pedro Estela se li canvià el nom (EZQUERRO ESTEBAN & EZQUERRO GUERRERO, 2018: 26; FUKUSHIMA, 2007). És per tot l'anteriorment exposat que el piano que s'aprecia a la fotografia és, almenys i de manera aproximada, una centúria posterior al manuscrit aquí presentat, però serveix per veure la presència musical a la casa Areny Plandolit.

entre el 1815 i 1820. Per aquells anys la família encara no havia emigrat a Ordino i residia a la Seu d'Urgell. Abans s'ha vist com la propietària es va casar l'any 1821 a la Seu d'Urgell i, en conseqüència, aquest recull de partitures van ser copiats i utilitzats, almenys d'un bon inici, durant el període urgellenc de la família que, amb el canvi de residència a Ordino, acabarien guardant-se a la casa Plandolit fins arribar a dia d'avui.

Fig. 10: Sala de música de la Casa Museu Areny Plandolit. Foto: A. Tena. Fons PCA

3.2. L'enquadernació

El volum és un document de 23 x 32 cm enquadernat amb tapes de cartó folrat amb pell i ornat amb un rivet daurat, gravat en la seva part exterior (Fig. 2). A l'interior conté uns fulls de guarda enganxats amb elements florals i un foli de cortesia a l'inici i al final del quadern.²⁹

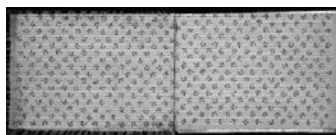

Fig. 11: AND-AVbn, ACAP.LP.154. Fulls de guarda ornats

28. En el catàleg en línia de la Biblioteca Nacional d'Andorra, a partir de la cerca per ubicació, pot veure's la totalitat de les peces catalogades. A banda d'aquests impresos, al Museu es trobava, avui disposat a l'esmentada Casa Bauró d'Andorra la Vella, un altre manuscrit, de primeries del segle XIX, que duu per títol *La música tiene siete sonidos*, amb signatura AND-AVbn, ACAP.LI.153 que és un recull de la teoria i solfeig bàsics i necessaris per aprendre els rudiments bàsics de la música. De quaderns com aquest els arxius en són plens, però prefereixo destacar, a banda d'aquest, un de conservat i revisat a Barcelona E-Bbc, M 3660 que conté una gran quantitat de música vocal, copiada durant el segle XVII d'anònims i d'obres de Sebastián Durón (*1660;

El manuscrit, sense comptar els fulls de guarda i els de cortesia, està conformat per un total de 101 folis més un retall del final d'una partitura, comptant les pàgines retallades per a l'enquadernació, tot i que en la foliació més moderna el volum conté 93 folis.³⁰ No obstant això, per al present estudi s'ha respectat la foliació més recent existent en el quadern, que descuida alguns folis i que arriba fins al fol. 93.³¹

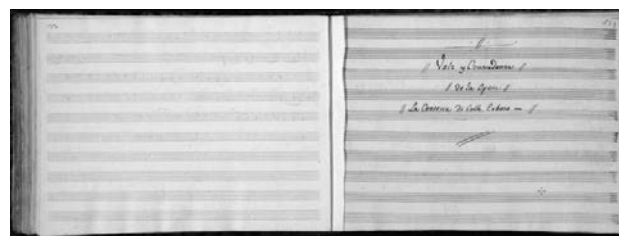

Fig. 12: AND-AVbn, ACAP.LP.154, pàgs.[de l'antiga numeració] 132-133

†1716); Gabriel Guerau (*1653); Francisco Monjo; Juan Francisco Gómez de Navas (*1650; †1719); Juan Hidalgo (1614; †1685) i Juan de Zelis. Doncs bé, al final d'aquest quadern consta un altre exemple d'aquests quaderns didàctics, ara sí, copiat a final segle XVIII, l'objectiu del qual era reunir la teoria bàsica i necessària per a la interpretació musical.

29. El manuscrit apareix en el catàleg en línia de la Biblioteca Nacional d'Andorra amb la cerca de "Periodico de música" i detalla un error de foliació del volum que es tractarà més endavant. Disponible a:

<http://b10310uk.eos-intl.eu/B10310UK/OPAC/Index.aspx> [Consultat el 06/01/2019].

30. Durant el transcurs de l'enquadernació del llibre es van numerar les pàgines del volum, que, a la vegada, va servir per paginar les composicions que apareixen a l'índex del final del volum. En aquesta primera numeració es va paginar el volum amb un total de 180 pàgines, però no es va compatibilitzar el primer foli del còdex que conté el títol de "Quaderno de Música para Fuerte-piano para la diversion de Dña / Maria Rosa de Areny y Jordana en el año del S^o de 1820.", vist a la Il·lustració 7. Alhora, tampoc no es va paginar l'índex que apareix al final del volum. El fet que ni l'índex ni tampoc el primer foli que obre el document no fossin compatibilitzats en aquesta primera numeració indueix a pensar que l'enquadernació es va realitzar amb posterioritat al moment de reunir la totalitat dels quadernets. Convé mencionar que una part del primer quadern musical conté una numeració aràbiga antiga, manuscrita en ploma amb tinta negra en els marges superiors exteriors de cada pàgina, que va de les pàgines 1 a la 34 (fol. 2r. a fol. 18v.) que es va continuar, en època posterior, fins la numeració anteriorment esmentada que arriba fins a l'índex del manuscrit, segons els casos, també en aràbics i en els marges superiors externs, però que, segons els casos i a diferència de l'anterior, també es troba escrita a llapis. D'altra banda, en el moment del trasllat del volum de la Casa Museu Areny-Plandolit a Casa Bauró es va procedir a foliar el volum amb la numeració més moderna i actual, també en aràbics en el marge superior dret de cada foli. Però durant el transcurs del procés es va descuidar la foliació de determinats folis

Convé destacar que alguns dels bifolis del quadern van ser tallats amb guillotina (Fig. 12 i 13) durant el procés de confecció del manuscrit i determinades peces apareixen mutilades en alguns dels marges de les mateixes, però sense afectar al pauta musical. En el cas que segueix, entre molts altres que consten en el volum, s'observa que la indicació de “[C]ontradsa” i la numeració de “[2]^a” apareixen mutilades per l'esmentat procés.

Fig. 13: AND-AVbn,
ACAP.LP.154, pàg. 146

En relació als fascicles que conformen el volum, el quadern està conformat per un total de 12 fascicles, amb un nombre irregular de plecs per fascicle. A continuació es veurà l'anàlisi codicològic del volum seguint la numeració més moderna present al volum a partir dels quadernets, (quaderns o fascicles), i de les diferents marques d'aigua presents en el volum:

Dos fulls de guarda amb ornamentals florals que van acompanyats (seguits) d'un foli de cortesia en blanc.

que, com ja s'ha esmentat, van ser tallats per al reforç de l'enquadernació. No obstant això, d'aquests folis mutilats sí que apareixen numerats el fol. 25 i el 79, havent-se'n descuidat un parell de folis més ubicats entre els folis 67 i 67bis. A banda del descuit de la foliació moderna s'observa que es va duplicar el foli 67 durant la seva numeració amb l'ara esmentat fol. 67bis. En canvi, durant aquesta foliació sí que es va comptar amb el foli inicial que no s'havia paginat abans. En definitiva, el volum conté 93 folis numerats recentment, tot i que en realitat en són 101.

31. S'ha descartat tornar a foliar el manuscrit per evitar malmetre el volum i poder contribuir a preservar-lo en les millors condicions possibles atesa la singularitat del quadern dins dels arxius andorrans.

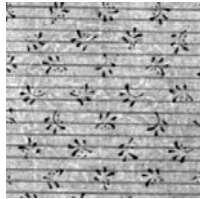

Fig. 14: Foli de
guarda. Marca
d'aigua 1

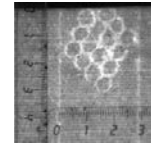

Fig. 15: Foli de
cortesia. Marca
d'aigua 2

Fascicle 1: Quadern format per 13 bifolis, és a dir, 26 folis o 52 pàgines, que van del fol. 1r. al 25v., amb un fol. 23bis. Aquest és un quadern irregular, atès que el primer bifoli mesura cinc mil·límetres menys d'alçada que la resta de bifolis del fascicle. Alhora, la numeració antiga de les pàgines no hi és present al llarg de tot el fascicle, finalitzant al fol. 18v., que correspon a la pàgina 34 de la numeració antiga, la qual cosa fa pensar en què aquesta numeració més antiga seria un inici de confecció d'un volum que no es va finalitzar.

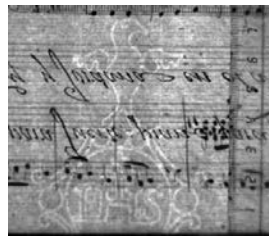

Fig. 16: Fol. 1.
Marca d'aigua 3

Fig. 17: Fol. 4.
Marca d'aigua 4

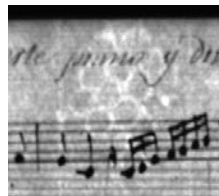

Fig. 18: Fol. 8.
Marca d'aigua 2

Fascicle 2: Quadern que va del fol. 26r. al 29v.

Fig. 19: Fol. 27.
Marca d'aigua 3

Fig. 20: Fol. 28.
Marca d'aigua 5

Fascicle 3: Quadern irregular de 10 bifolis que van del fol. 30r. al 43v. Conté 7 folis retallats durant el procés d'enquadernació. Aquests folis retallats no han estat numerats en cap de les paginacions amb què compta el volum, i d'aquí que el número de folis no encaixi amb la numeració dels 13 folis numerats al fascicle.

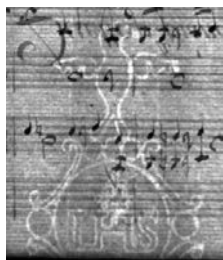

Fig. 21: Fol. 30.
Marca d'aigua 3

Fig. 22: Fol. 36.
Marca d'aigua 3

Fig. 23: Fol. 37.
Marca d'aigua 5

Fig. 24: Fol. 43.
Marca d'aigua 5

Fascicle 4: Quadern que va del fol. 44r. a 49v. En aquest fascicle es repeteixen les marques d'aigua anteriors.

Fascicle 5: Quadern irregular amb folis retallats format per 12 bifolis que van del fol. 50r. al 63v. També aquí es repeteixen les marques d'aigua dels dos fascicles anteriors, però se'n reproduïxen dues com a exemples a causa de la nitidesa de les mateixes.

Fig. 25: Fol. 56.
Marca d'aigua 5

Fig. 26: Fol. 62.
Marca d'aigua 3

Fascicle 6: Quadern irregular, a causa dels retalls de l'enquadernació que va del fol. 64r. a 66v. Continuen repetint-se les marques d'aigua anteriors.

Fascicle 7: Quadern format per un foli que va del fol. 67r. al 67v. Conté el taló del retall d'un dels folis retallat durant l'enquadernació, que no està paginat. Es repeteixen les marques suava esmentades, però torna a aparèixer la marca d'aigua amb el número 1 com s'aprecia a la fotografia que segueix.

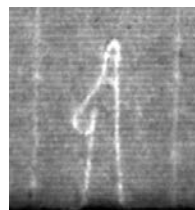

Fig. 27: Fol. 67.
Marca d'aigua 6

Fascicle 8: Quadern que va del fol. 67 bis r. al 70v, format per quatre folis. Les marques d'aigua continuen repetint-se.

Fascicle 9: Quadern que va del fol. 71r. al 78v, format per vuit folis. Cap del folis conté marques d'aigua. Entre el fol. 75v. i el 76r. hi ha un retall del final d'una de les peces que en origen estava enganxat i actualment roman solt entre les pàgines. No hi ha marques d'aigua.

Fig. 28: Fol. 76 Retall afegit al pautat

Fascicle 10: Quadern irregular. El primer foli està retallat per a l'enquadrernació. El fascicle va del fol. 79r. al 84v, format per sis folis. Aquest fascicle tampoc no conté marques d'aigua.

Fascicle 11: Quadern que va del fol. 85r. al 92v, format per vuit folis. Les marques d'aigua són com les dels fascicles del 2 al 8.

Full de guarda.

El quadern finalitza amb un bifoli ornat amb elements florals. Un foli de full de cortesia i l'altre pegat a la coberta del volum.

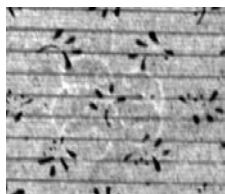

Fig. 29: Fol. de guarda.
Marca d'aigua 7

De l'estudi de les marques d'aigua del volum i de la confecció dels fascicles del mateix es desprèn que les marques d'aigua del volum provenen de set models de filigranes diferenciades, com s'ha vist a les corresponents il·lustracions. De la majoria de les filigranes no s'han trobat coincidències en els catàlegs que tracten el tema, però la major part del manuscrit conté les marques d'aigua d'un dels models de filigrana més popular del paperer Francesc Romaní i Soteras, a qui la ciutat de Cardona va concedir el títol de mestre paperer, segons consta a l'arxiu de la comunitat de preveres de la mateixa ciutat (Valls Subirà, 1970a, p. 312). D'aquest paperer és molt coneguda la filigrana que hi consta al volum andorrà que representa un reliquiari, tot i que la filigrana andorrana és anterior a la presentada per Valls (Valls Subirà, 1970b, p. 119). En aquest sentit, és conegut el procediment d'utilització de fils metàl·lics per a la construcció de les filigranes per parelles, i el consegüent desgast fruit de la seva utilització (Ezquerro Esteban, 2000, p. 26). A continuació es compara la marca d'aigua presentada per Valls amb dues imatges extretes del volum andorrà.

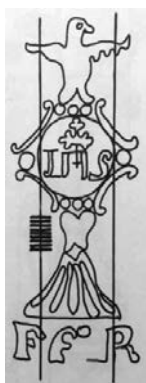

Fig. 30: Reliquiari.
Marca d'aigua 3.
Fotografia de Valls
Subirà, 1970b, p. 119

Fig. 31: Fol. 30.
Marca d'aigua 3

Fig. 32: Fol. 62.
Marca d'aigua 3

En definitiva, de l'estudi dels fascicles i de l'observació de les marques d'aigua es desprèn que el còdex no va ser concebut, d'un bon inici, com a un volum en si mateix, tot i que acabaria sent-ho. Aquest fet s'evidencia, d'una banda, perquè el quadern musical presenta una irregularitat en el nombre de folis de cada fascicle. D'altra, la diversitat d'orientacions de les marques d'aigua, unes vegades en la part superior de la pàgina, altres en la part inferior, fa pensar en aquesta diversitat de concepció dels manuscrits, suara suggerida. No obstant l'anteriorment esmentat, el fet que el volum es confegís amb tapes folrades amb pell, fulls de guarda ornats i amb tot luxe, mostra la darrera voluntat de la propietària d'agrupar les peces sota un mateix volum, avui, de bibliòfil.

3.3. El contingut del volum

Per a la comptabilització del número total de peces del volum s'han agrupat les composicions en un total de 35 conjunts d'obres diferenciades, que sumen un total de 104 peces independents, si es consideren com a unitats musicals diferenciades a raó d'una peça per dansa o ball. Els criteris emprats durant l'agrupament de les peces ha estat doble. D'una banda, s'ha considerat com una peça la inclusió de diferents moviments d'una mateixa obra operística, tot i que en determinats moments l'òpera apareix en diferents parts del quadern. D'altra banda, s'han considerat com a peces genèriques aquells conjunt de valsos, minuets i contradanses que en el manuscrit presenten una numeració correlativa i apareixen agrupades dins del mateix fascicle i que, per tant, ja d'entrada mostren una unitat pròpia.

Així doncs, a continuació es presenta el llistat total de les peces amb la seva foliació corresponent i el títol normalitzat de les partitures. En els casos en què l'autor apareix entre claudàtors és perquè en comparar els *incipits* amb

bibliografia secundària hem atribuït l'autoria als compositors que apareixen entre els claudàtors esmentats, atès que en aquests casos en el manuscrit no constava l'autoria de la peça. Així, entre els autors coneguts del volum consten:

- [Bager Mariner, Carles] (*Barcelona, ?/03/1768; †29/02/1808)
- Bremond,³² Thomas de (*fl.* 1820)
- [Cimarosa, Domenico] (*Aversa, Regne de Nàpols, 17/12/1749; †Venècia, 11/01/1801)
- Coccia, Carlo (*Nàpols, 14/04/1782; †Novara, 13/04/1873)
- [Compta Batllés, Rafael] (*Vic, 1755; †Vic? o Girona?, 05/08/1815)
- [Generali, Pietro] (*Masserano, Piemont, 04/10/1783; †Novara, Piemont, 03/11/1832)³³
- [Paisiello, Giovanni] (*Tàrent, 09/05/1740; †05/06/1816)
- Pleyel, Ignace Joseph (*Ruppersthal, 18/06/1757; †París, 14/11/1831)
- Rossini, Gioacchino (*Pesaro, 29/02/1792; †Passy, prop de París, 13/11/1868)
- Skoczupole, Johann Daniel (*Bohèmia, 1817; †Madrid, 12/03/1877)
- Vincenzo, Puccitta (*Civitavecchia, 17/02/1778; †Milà, 20/12/1861)
- Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio] (*Medinaceli, Sòria, 1682; †Salamanca, 1754)

A continuació es presenta un quadre amb el contingut musical del manuscrit.³⁴

Peça	Foliació	Autor	Títol
01	1r.	Skoczupole, Johann Daniel	Estrofa 2ª «A la narangera»
02	1v.	Anònim	[Esborrany inacabat]
03	2r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	Vals
04	2v.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	Vals
05	3r. - 5r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	Sonata
06	5v. - 6r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	Adagio en forma de minuet
07	6r. a 7v.	Bager [Mariner, Carles]	Simfonia
08	8r. - 9v.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	Sonatina
09	10r. - 11v.	Pleyel, [Ignace].	Tema i variacions
10	11v.	Anònim	Contradansa
11	12r.; 67bis r. - 68r.	[Generali, Pietro]	Fragments de l'òpera <i>La contessa di Colle Erbosio</i>
12	12v. - 13r.	Anònim	Vals
13	13v. - 15r.	[Cimarosa, Domenico]	Simfonia de l'òpera <i>Nella trame Diluse</i>
14	15v.	Anònim	Contradansa
15	16r. - 17r.	[Bager Mariner, Carles]	Simfonia
16	17v. - 20r.	[Paisiello, Giovanni]	Simfonia de l'òpera <i>La Mascara Real</i> <i>[L'innocente fortunata]</i>
17	20v. - 23v.	Puccitta, [Vincenzo]	Simfonia de l'òpera <i>Adriana</i> <i>[Adriana abbandonata de Tesseo]</i>

32. Aquest personatge és, possiblement, Thomas Bremond, vicari general de la catedral d'Urgell vist anteriorment i que Albert esmenta en relació a la família del bisbe urgellenc de la Dueña i la Sra. Maria Rosa d'Areny Jordana (ALBERT i CORP, 1987, p. 22). No disposem de més informació sobre l'autoria de la peça, però la idea pot tenir sentit ja que el clergat sempre ha tingut formació musical i, a banda, i com afirma Albert, va viure dins l'entorn de Maria Rosa d'Areny i, per tant, podria haver arribat a compondre

una peça, que després passaria a formar part del volum aquí tractat.

33. Segons les fonts consultades, les dates de naixement canvien. S'ha optat per la de l'*Enciclopedia dello spettacolo* (SARTORI, 1971, p. 1030-1032), tot i que *The New Grove Dictionary of music and musicians* data el naixement al 1773 (MOORE, 2001, p. 649).

34. A l'Annex 12 pot veure's la transcripció diplomàtica de les peces contingudes en el manuscrit.

Peça	Foliació	Autor	Títol
18	23bis r. - 24r.; 26r. - 29r.; 30r. - 40r.	Coccia, [Carlo]	Fragments de l'òpera <i>La donna selvaggia</i>
19	24r.	Anònim	Contradansa
20	24v.	Anònim	Himne de vespres [<i>Tantum ergo</i>]
21	29v.	Bremond, Thomas de	Minuet
22	40v. - 43r.	Anònim	Rosari
23	42v. - 43r.	Anònim	[Fragment de] Lamentació
24	44r. - 49r.	Rossini, [Gioacchino]	Fragments de l'òpera <i>La urraca ladrona</i>
25	50r. - 51v.	Anònim/s	[Conjunt de danses]
26	52r. - 55r.	Anònim	Simfonia
27	55v. - 61r.	Rossini, [Gioacchino]	Simfonia de l'òpera <i>Otello</i>
28	61r.	Anònim	[Psalm]
29	62v. - 63r.	Rossini, Gioacchino	Fragment de l'òpera <i>Tancredi</i>
30	64r. - 64v.	[Compta Batllés, Rafael]	Marxa fúnebre
31	65r. - 67r.	Anònim/s	[Valsos i Tema i variacions]
32	69r. - 71v.	Anònim/s	[Conjunt de danses]
33	71r. - 84v.	Anònim/s	[Conjunt de danses]
34	84v.	Anònim	[Esborrany]
35	86r. - 91v.	Anònim/s	[Conjunt de danses i una peça patriòtica]

Taula 1. Contingut musical del volum AND-AVbn. ACAP.LP.154

3.4. Els possibles copistes

De l'estudi codicològic s'aprecia que, d'un bon principi i com ja s'ha comentat, els manuscrits no estaven pensats per formar part d'un mateix corpus musical sinó que van ser recollits i enquadernats amb posterioritat al moment de transcripció de les partitures. Alhora, a partir dels detalls de les transcripcions s'aprecia que van intervenir-hi fins un total de cinc copistes.³⁵ D'aquests copistes, el primer tan sols escriu la primera peça del volum, que curiosament és una peça vocal sense cap acompanyament. En canvi, el segon copista escriu la major part de les partitures del volum i manté uns elements característics que són: igualtat de claus musicals, signes tipogràfics idèntics en l'enllaçament dels pentagrames i en els texts redactats i, tot i que mostra una gran varietat de rúbriques per signar les transcripcions al final de les partitures, s'hi aprecia una constància de

35. Un estudi acurat de la cal·ligrafia requereix observar els detalls de cada mà de caràcter general (la disposició general, l'espaiament, la mobilitat, la inclinació, entre altres aspectes) i de caràcter musical (les claus, pliques, barres de compàs, unió de pentagrames, alteracions, indicacions de tempo, etc.). D'aquests elements s'ha optat per agafar els més representatius.

signes. No obstant això, les peces 18, 25, 32, 33 i 35, pot semblar que són fruit d'un altre amanuense, però l'observació de les rúbriques confirma que són d'aquest mateix escriptor. El tercer escrivà copia les peces religioses de l'obra 22, corresponent als rosaris. El quart copista escriu les peces 23, 28 i 34 amb llapis i aquestes no presenten la qualitat d'escriptura en el seu grafisme en comparació a la resta de peces del volum. Aquest fet fa pensar que, probablement, van ser escrites en una època posterior a l'enquadernació del volum, ja que aprofiten espais lliures al final dels folis. Per últim, el cinquè escriptor transcriu un arranjament de l'òpera *Otello* de Rossini.

A continuació es presenta una taula que agrupa i compara els aspectes ara esmentats que ajuden a identificar el número total dels copistes del quadern en qüestió. Per a la preparació de la taula s'ha partit d'elements diferenciadors propis de cada transcriptor que són: les claus de do i de sol, les descripcions textuais i les rúbriques amb què cada amanuense signa les còpies. La taula tan sols reuneix una primera aproximació a l'estudi dels copistes del volum i s'espera que al llarg dels anys l'estudi i coneixement de la circulació de partitures manuscrites, d'una banda, així com el de l'ofici dels copistes, d'una altra, aportin nova informació sobre el tema.

Peça	Foliació	Clau musical	Rúbrica	Text	Copista
[01]	1r.			<i>Cantata de la Mare de Déu</i>	1
[02]	1v.			No hi consta	2
[03]	2r.			<i>Pílo de</i>	2
[04]	2v.			<i>Pílo de</i>	2
[05]	3r. - 5v.			<i>Sonatina de</i>	2
[06]	5v. - 6r.			<i>Adagio en forma</i>	2
[07]	6r. - 7v.			<i>Simfonia</i>	2

Peça	Foliació	Clau musical	Rúbrica	Text	Copista
[08]	8r. - 9v.			Sonatina	2
[09]	10r. - 11v.			Trinquetes	2
[10]	11v.			Contrad ^o deli Caballe	2
[11.1]	12r. - 12v.			Waltz de la Opera	2
[11.2]	67bis r. - 68r.			Waltz y Contrada	2
[12]	13r.			Almo dretas	2
[13]	13v. - 15r.			Sinfonia de	2
[14]	15v.			Contradanza	2
[15]	16r. - 17r.			Sinfonia	2
[16]	17v. - 20r.			La Mascara	2
[17]	20v. - 23v.			Sinfonia	2
[18.1]	23bis r. - 24r.			Sinfonia	2
[18.2 a 18.4]	26r. - 29r.			Contradanza	2
[18.5 a 18.8]	30r. - 40r.			Santabatista	2
[20]	24v.			Stimmu	3
[21]	29v.			Minnete	2
[22]	40v. - 43r.			Rosario 1 ^o Puete nostro	3
[23]	42v. - 43r.			Allegretto	4
[24]	44r. - 49r.			Marchas y Co	2

Peça	Foliació	Clau musical	Rúbrica	Text	Copista
[25]	50r. - 51v.			Bals	2
[26]	52r. - 55r.			Sinfonia	2
[27]	55v. - 61r.			Gran Sinfonia	5
[28]	61r.			De so foli-cia	4
[29]	62v. - 63r.			Sonodelbancro	2
[30]	64r.			Musica Junco	2
[31]	65r. - 67r.			Waltz	2
[32]	69r. - 71v.			Bals	2
[33]	71r. - 84v.			Minnetos	2
[34]	84v.			Waltz	4
[35]	86r. - 91v.			Waltz	2

Taula 2. Estudi de la cal·ligrafia dels cinc copistes del volum AND-AVbn. ACAP.LP.154

Així doncs, a partir de l'estudi dels copistes del manuscrit i de la comparació de determinats aspectes cal·ligràfics amb altres manuscrits d'èpoques contemporànies s'han trobat concordançes entre el copista 2 i determinats documents procedents de la catedral d'Urgell, que avui es troben a l'Arxiu Comarcal de la Segarra. En aquest arxiu es troben tres plec de partitures de l'organista de la catedral d'Urgell Antoni Coderch i Naudi, alguns dels quals van ser utilitzats pel prevenir urgellenc Francesc Andreu. És possible que Antoni Coderch sigui el copista anònim que hem assignat com a número dos el professor de la Sra. Rosa Maria Areny Jordana? La hipòtesi pot tenir certa versemblança ateses les coincidències cal·ligràfiques existents entre els

manuscrits segarrencs i les peces atribuïdes al copista número dos del manuscrit andorrà.³⁶ Compari's les imatges que segueixen amb les del segon copista del manuscrit andorrà.

Versemlances entre el manuscrit andorrà i els cerverins d'Antoni Coderch per a l'ús de Francesc Andreu

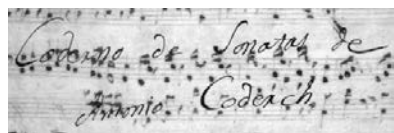

Fig. 33: E-CER, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 34: E-CER, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 35: E-CER, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 36: E-CER, carpeta 33.08, sense foliar

Fig. 37: E-CER, carpeta 33.27, sense foliar

Taula 3. Manuscrits d'Antoni Coderch

36. En aquest sentit es descarta la hipòtesi segons la qual el mateix Francesc Andreu, destinatari dels quaderns de Coderch, fos l'encarregat d'ensenyar música i pianoforte a la Sra. Maria Rosa d'Areny perquè els quaderns cerverins són del 1804 i les primeres partitures datades del manuscrit andorrà són del 1818, aproximadament. En aquest

A partir dels resultats de la investigació no podem saber, a dia d'avui, si entre els amanuenses que van treballar en la còpia de les partitures del volum andorrà consta la presència d'algun copista professional, possiblement de Barcelona o d'altres indrets, tot i que, com ja s'ha vist, la major part de partitures van ser copiades per l'organista urgellenc Antoni Coderch. En relació als copistes professionals d'aquesta època tenim que a la ciutat de Barcelona, a finals del segle XVIII i primeries del XIX, van treballar-hi, entre el 1790 i el 1808, sis copistes professionals, però, en canvi, en els períodes que van del 1808 al 1814 i del 1814 al 1831, tan sols va ser cinc el nombre de copistes actius. Segons Brugarolas aquestes dades manifesten que l'existència dels anuncis d'ofertiments laborals dels copistes al *Diari de Barcelona* i l'existència d'aquests copistes treballant per a les editorials, provinents del món gremial, evidencia el consum de manuscrits en ambients privats, més enllà dels centres religiosos (Brugarolas Bonet, 2016, p. 167-168; Ezquerro Esteban, 2019). Pel que fa als escriptors urgellencs, no existeixen estudis relacionats amb el tema però, de moment, tot apunta al fet que els mateixos músics de la capella catedralícia de la catedral de la Seu d'Urgell van ser els encarregats de produir aquest tipus de còpies, bé per al decurs musical catedralici bé per a l'estudi musical en àmbits privats.

Pel que fa a la datació del quadern convé tenir present que, tot i que en la capçalera de la primera partitura s'apunta l'any de 1820³⁷ com a moment del recull de les composicions, el vertader moment d'enquadernació del quadern seria cap a mitjan segle XIX. De l'estudi detallat de

sentit, l'any de 1804 va ser el que es va fer efectiu el comiat urgellenc d'Andreu, moment en què va deixar d'estar sota les directrius de Bruno Pagueras i d'Antoni Coderch (BENAVENT PEIRÓ, 2014) com s'aprecia de l'estudi dels llibres de compte del Llevador de l'obra urgellencs i del volum monogràfic sobre Andreu (BALLÚS CASÓLIVA & EZQUERRO ESTEBAN, 2016). En relació a la sortida urgellenc del prevener Andreu, que consta en el llibre del Llevador de l'obra urgellenc del 1801 al 1819, és sabut que el 1804 es van abonar: "[Fol. 135r.] ...treinta y seis libras y diez y siete sueldos y seis al Prevener de Sanahuja / por el vestido de su salida y viaje, Rº N. 86 [Marge dret] 36£ 17 ¢ 6", segons consta a E-SUe. LLEVADOR / DE LA / OBRA / DE 1801 A 1819 / [ms.] 891. Uf. 1284. 37. Fol. 1r.

l'enquadernació i de les composicions del volum es desprèn que la gran majoria de composicions són de les primeries del segle XIX i així apareix en algunes obres en què consten els anys de 1818³⁸ i 1819.³⁹ Ara bé, la primera de les peces del manuscrit, del compositor Johann Daniel Skoczdoopole, va ser composta el 1853.⁴⁰ Aquesta dada posa de manifest que el volum va ser enquadernat en data posterior a la composició de la partitura. Per últim, i possiblement en dates encara més tardanes, van ser incorporades en el volum diferents peces religioses, que corresponen a les peces numerades com a 23, 28 i 34 i que van ser escrites a llapis.

A partir de tot el que s'ha vist fins ara sobre l'anàlisi codicològica del manuscrit, dels copistes i de la possible atribució d'Antoni Coderch com a professor de la propietària del manuscrit i copista de la major part de partitures del volum andorrà, es desprèn que la hipòtesi plantejada pot tenir-se en compte perquè l'esmentat Coderch encara exercia el càrrec d'organista de la catedral pels volts del 1824, com consta en diferents pagaments que es van realitzar. Alhora, la cal·ligrafia d'Antoni Coderch és la que trobem en els manuscrits cerverins vistos, signats el 1804, i alguns d'ús d'Andreví, i les partitures andorranes datades cap a final de la segona dècada de la dinovena centúria. En aquesta línia podria pensar-se que els quaderns cerverins podrien haver estat copiats per Andreví, però el fet que en el manuscrit andorrà, aproximadament quinze anys posterior, es trobi la mateixa tipologia de cal·ligrafia indueix a considerar l'organista Coderch com el copista d'una gran part del quadern.

Aquesta concordança aporta una nova informació dins l'estudi musical urgellenc d'aquest període atès que la quantitat de fonts musicals documentals del període desapareix, en gran mesura, a partir de la guerra de la Independència a causa de la pèrdua d'actes capitulars, partitures i tants altres documents que avui servirien per

confegir-nos una idea més àmplia de l'activitat musical urgellenca i, per extensió, andorrana. A continuació es veurà quin és el contingut de les obres del volum, i en alguns casos, un breu estudi de la recepció de determinades composicions, com ja podem afirmar pel que hem vist fins ara, a la Seu d'Urgell gràcies al treball dels músics de la capella urgellenca, regentats per Bruno Pagueras i, com es desprèn del present estudi, recolzats per Antoni Coderch. Fet i fet, la formació de dos músics de la talla d'Andreví i Carnicer, formats en aquesta capella musical, en fan constar la importància i la vàlua dels músics per estimular els preverners dins d'una carrera musical.

3.5 Les composicions musicals existents al volum

A partir del que hem vist fins ara tenim que, molt probablement, un dels copistes que més va treballar en la còpia de les partitures va ser Antoni Coderch. Aquesta idea es recolza en veure els diferents quaderns conservats de Francesc Andreví qui, com acabem de veure, també va treballar amb l'organista urgellenc. Així ho mostren Ezquerro i Ballús en l'estudi sobre la figura i obra d'Andreví quan es refereixen a la presència de Coderch i d'altres autors en els reculls d'estudi dels músics (Ballús Casólvila & Ezquerro Esteban, 2016, p. 691):

"Gracias a los cuadernos [...], podemos saber qué compositores y obras pudo haber manejado en concreto, que, aparte los ya citados Cimarosa, Martín y Soler o Paër, incluían a su profesor, Anton Coderch, además de a Joan Vila, José Elías, Josep Tort, Narciso Casanovas, Anton Mestres, el padre Antonio Soler, etc."

És per tot l'anteriorment esmentat que el manuscrit andorrà pot emmarcar-se, de manera general, en aquest conjunt d'obres i reculls miscel·lanis que, si bé és cert que van ser recollides per a una intèrpret *amateur* a diferència dels quaderns d'estudi per als músics professionals o els escolans, són un mostrari de la música urgellenca d'aquella època i de la presència de la música italiana,

38. Fol. 15v.

39. Fol. 26r.

40. Aquest és l'any de l'estrena de la composició segons la fitxa de catalogació de la

partitura de la Biblioteca Digital Hispànica:

<http://bdh.bne.es/bnesearch/detalle/bdh0000165103> [Consultat el 20/07/2018].

provinent del teatre de la Santa Creu de Barcelona, a la mateixa catedral urgel·litana. Ara bé, si s'estudia el cas concret del manuscrit de la casa Plandolit es té que les peces existents en el volum poden separar-se en cinc grans apartats que són: a) música religiosa, amb rosaris, un himne i una lamentació; b) música operística, amb simfonies d'òpera (és a dir, obertures) i arranjaments de diferents parts de les òperes; c) música simfònica arranjada per a pianoforte i altres peces d'àmbit cambrístic també arranjades per a tecla; d) peces de música de tradició oral i una cançó lírica espanyola; i, per últim, e) peces de dansa, amb minuets, valsos i contradanses. De totes aquestes peces, i com s'ha vist abans, en el manuscrit tan sols hi consten les dates de 1818, 1819 i 1820 i no es pot conèixer les dates de composició i d'estrena de la gran majoria de les composicions, però en canvi, en el cas de les òperes es pot extreure una mica més d'informació. A continuació es veurà, seguint l'ordre ara presentat, les diferents obres del volum i una aproximació al seu recorregut.

a) Música religiosa

L'obra religiosa present al quadern va ser escrita, com ja s'ha vist, en data posterior a l'enquadrernació del volum. Alhora, totes aquestes peces són d'autor anònim. Les peces en qüestió són: l'Himne *Tantum ergo*,⁴¹ numerat com a [19] en la present catalogació; un *Rosari*, corresponent a la peça [22]; i, per últim, la peça [23] corresponent a la melodia d'una lamentació. El fet que en el manuscrit consten tan sols tres peces religioses no

Fig. 38: Capella de la casa Areny Plandolit.
<https://deskgram.org/museusandorra>

aporta gaire informació sobre la seva funció en el volum. No obstant això, les peces en qüestió podrien haver format part dels actes religiosos practicats a la mateixa casa Areny Plandolit d'Ordino.⁴²

b) Música operística

De les peces operístiques presents en el volum consten simfonies (obertures) i arranjaments de parts concretes de diferents òperes en boga, per aquells anys, a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, a continuació es presenten unes taules que comparen les òperes amb la seva data d'estrena absoluta i les representacions realitzades a la ciutat comtal catalana (en el període entre els anys previs a l'enquadrernació del volum andorrà, aproximadament del 1810 al 1820)⁴³ desglossades per datació. Com s'ha vist, entre els autors operístics del manuscrit consten: Pietro Generali, Domenico Cimarosa, Giovanni Paisiello, Carlo Coccia i Gioachino Rossini, de qui es destaca la quantitat d'obres del manuscrit. Convé recordar que la presència de Rossini barcelonina iniciada el 29/08/1915 al teatre de la

41. D'aquesta peça es troben concordances en dos catàlegs diferents que, després d'haver consultat les partitures completes en qüestió, s'han descartat per ser diferents a la que aquí es presenta. Aquestes dues referències són l'*Himne a 4 veus i orgue*, també anònim d'E-JG, procedent del fons de Santa Maria d'Igualada, amb topogràfic SMI: Au-539. La catalogació d'aquesta obra està disponible a: <https://ifmuc.uab.cat/record/10647> [Consultat el 25/07/2018]. La segona de les partitures localitzades amb concordances ha estat un altre anònim ubicat a l'arxiu de la Catedral de Zamora i catalogat al RISM. Pot veure's la fitxa catalogràfica a l'enllaç: <https://opac.rism.info/search?id=100029018&view=rism> [Consultat el 25/07/2018].

42. La família Areny-Plandolit rebia un breu papal que autoritzava la celebració de la missa als oratoris de la casa d'Ordino i de la Seu d'Urgell de la família Areny-Plandolit

(ALBERT I CORP, 1987, p. 20), però a la cita d'Albert no s'especifica el document en qüestió, així és que no s'ha pogut contrastar.

43. Mentre no es manifesti el contrari, les referències bibliogràfiques relatives a les estrenes i funcions operístiques barcelonines s'han extret del buidatge que en fa Suero Roca del teatre representat a Barcelona (SUERO ROCA, 1990b) que, per facilitar la lectura de la taula i dels peus de pàgina, s'han unificat dintre de cada mes amb la paginació dels volums de l'autora de l'estudi. En aquest sentit, i posant com a exemple el primer dels casos, si al quadre consta 1818: 06,20,21/01; vol dir que durant el mes gener del 1818 es van representar les funcions de l'òpera en qüestió els dies 6, 20 i 21 i que, a la vegada en el seu corresponent peu de pàgina, la informació s'ha extret de Suero Roca 1990 de les pàgines 68, 70 i 73 respectivament.

Santa Creu amb l'òpera *L'Italiana in Algeri* i, una mica abans, el 1814 a Madrid amb l'arribada dels germans Moreno provinents d'Itàlia, va ser a la bestreta d'altres ciutats (Casares Rodicio, 2001, p. 40-41):

“La llegada de Rossini [a Espanya] fue una especie de "parusía" de un dios ante el que todo el mundo se inclinará. Los datos son concluyentes: desde 1815 a 1834 se estrenaron en Barcelona 26 de las 38 obras del catálogo lírico de este autor, alguna como *L'Italiana in Algeri* en 1815 e *Il Barbiere* en 1818, antes que en París, —lo que significa la primera representación de estas obras fuera de Italia—. No es una conjetura descabellada pensar que estas primeras salidas de sus dos obras fuera de Italia, fuese escogida expresamente por Rossini.”

Alhora, el manuscrit andorrà reflecteix la presència rossiniana en àmbit català tractat per Ester-Sala i Vilar (Ester-Sala & Vilar, 1985), sent aquesta nova font documental andorrana un nou testimoni de la música operística arranjada per als àmbits d'interpretació musical privada. Passem doncs a veure la quantitat de peces operístiques arranjades per a tecla i, puntualment, per a veu, del manuscrit andorrà, testimoni de la recepció de determinades obres i l'adaptació d'aquestes als àmbits privats.

Obres de Pietro Generali

Òpera *La contessa di colle erboso* [*Un pazzo non fa cento*; *La Contessa di colle Ombroso*; *Tutti Matti*; *La finta contessa*]

Autoria Generali, Pietro, música; Foppa, Giuseppe, llibret

Estrena Internacional Gènova, 12/1814;⁴⁴ Carnaval, 1815⁴⁵

Representacions a Barcelona (24)

1817: 07, 08, 09, 13, 20, 25, 31/07;⁴⁶ 05, 10, 12, 20/08;⁴⁷ 11, 14, 19/09;⁴⁸ 06, 09, 14/11;⁴⁹ 25/12⁵⁰

1818: 06, 20, 21/01;⁵¹ 24, 28/02;⁵² 21/06⁵³

Taula 4. Representacions de *La contessa di colle erboso* de Pietro Generali a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

44. Segons *The New Grove Dictionary of music and musicians* hi consta aquesta primera data d'estrena (MOORE, 2001, p. 649-650).

45. (SARTORI, 1971, p. 1030-1032).

46. Entrades 6397, 6398, 6399, 6403, 6410, 6415, 6421 (SUERO ROCA 1990a, 42, 42, 43, 43, 44, 45, 45).

47. Entrades 6426, 6431, 6433, 6441 (SUERO ROCA, 1990a, p. 46, 47, 47, 48).

48. Entrades 6463, 6466, 6471 (SUERO ROCA, 1990a, p. 51, 51, 51).

49. Entrades 6519, 6522, 6527 (SUERO ROCA, 1990a, p. 58, 59, 59).

50. Entrada 6568 (SUERO ROCA, 1990a, p. 65).

51. Entrades 6580, 6594, 6595 (SUERO ROCA, 1990a, p. 68, 70, 73).

52. Entrades 6629 i 6633 (SUERO ROCA, 1990a, p. 72, 73).

53. Entrada 7111 (SUERO ROCA, 1990a, p. 127).

54. Pot veure's la partitura a l'enllaç següent: <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/94185/1/> [Consultat el 28/07/2018].

En el manuscrit estudiat andorrà consta un vals, que apareix duplicat en el fol. 12r. i al 67 bis v., i una contradansa, fol. 68r. El que s'aprecia de l'estudi comparatiu de la música del manuscrit amb la partitura consultada al web de la *D-DI*⁵⁴ és que el que es presenta al manuscrit són arranjaments dels fragments de l'òpera que probablement estarien en circulació de manera paral·lela al de la interpretació de l'obra als diferents teatres. A continuació es compara un dels fragments que apareix en el manuscrit amb la versió orquestral consultada, tant del vals com de la contradansa.

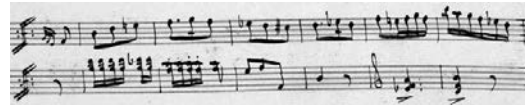

Fig. 39: Fragment de l'òpera *La contessa di Colle erboso*. AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 67 bis v.

Fig. 40: Fragment de l'òpera *La contessa di colle erboso*. Disponible <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/94185/1/>

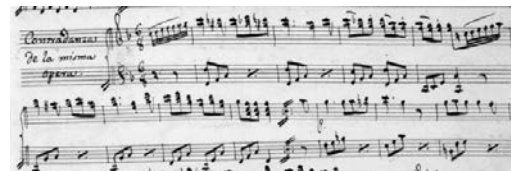

Fig. 41: Fragment de l'òpera *La contessa di Colle erboso*. AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 68r.

Fig. 42: Fragment de l'òpera La contessa di colle erboso. Disponible en <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/94185/1/>

Obra de Domenico Cimarosa

Òpera *Le trame deluse*⁵⁵ [*I raggiri scoperti; Amor contrasto*]

Autoria Cimarosa, Domenico, música: Diodati, Giuseppe Maria, llibret

Estrena internacional Teatro Nuovo de Nàpols 07/12/1786⁵⁶

Representacions a Barcelona (16)⁵⁷

1800: 24, 26/06;⁵⁸ 03, 07, 14, 29/07;⁵⁹ 07, 21/08;⁶⁰ 02, 17, 22/09;⁶¹ 24/10;⁶² 24/11;⁶³ 05, 19/12⁶⁴

1801: 07/02⁶⁵

Taula 5. Representacions de Le trame deluse de Domenico Cimarosa a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

Fig. 43: Fragment de l'òpera Nella trame diluse. AND-AVbn, ACAP.LP. 54, fol. 13v.

55. Incipit musical comparat amb el catàleg en línia d'I-Nc, a partir de la cerca pel títol de l'obra a <https://opac.sbn.it/opacsbn/opac/iccu/base.jsp> [Consultat el 28/07/2018]. La partitura també està disponible al web de *Petruci music library*: http://hz.imsip.info/files/imglnks/usimg/0/0b/IMSLP272054-PMLP441307-AA_Cimarosa_Le_trame_deluse.pdf [Consultat el 28/07/2018].

56. Aquesta data recollida de l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (DAMERINI, 1971, p. 764-772) coincideix amb la informació de *The New Grove Dictionary of music and musicians* (TIRRO & VANNSCHEEUWJCK, 2001, p. 850-855).

57. Pallàs comenta que aquesta òpera també es va representar a Barcelona el 14/10/1789, però no es tenen notícies posteriors a aquesta data fins el 1800 (PALLÀS

Fig. 44: Simfonia de l'òpera Nella trame diluse de Cimarosa. Font: [https://imslp.org/wiki/Le_trame_deluse_\(Cimarosa%2C_Domenico\)](https://imslp.org/wiki/Le_trame_deluse_(Cimarosa%2C_Domenico))

Obra de Giovanni Paisiello

Òpera *La máscara real* [*L'innocente fortunata*]⁶⁶

Autoria [Paisiello, Giovanni], música: Livigni, Filippo, llibret

Estrena internacional Desconeguda

Representacions a Barcelona (17) 1818: 18/04⁶⁷

Taula 6. Representacions de La máscara Real de Giovanni Paisiello a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

MARIANI, 2017a, p. 239-240).

58. Entrades 175, 177 (SUERO ROCA, 1990a, p. 19, 19).

59. Entrades 184, 188, 195, 210 (SUERO ROCA, 1990a, p. 20, 20, 21, 22).

60. Entrades 219, 233 (SUERO ROCA, 1990a, p. 22, 23).

61. Entrades 245, 260, 265 (SUERO ROCA, 1990a, p. 15, 17, 17).

62. Entrada 297 (SUERO ROCA, 1990a, p. 30).

63. Entrada 328 (SUERO ROCA, 1990a, p. 33).

64. Entrades 339, 353 (SUERO ROCA, 1990a, p. 33, 35).

65. Entrada 403 (SUERO ROCA, 1990a, p. 40).

66. La identificació de la peça en qüestió no ha estat cosa fàcil i s'ha treballat en tres fronts diferenciats. A continuació es presenten les tres línies seguides per al procés d'identificació, que conclou atribuint la composició de la peça a Giovanni Paisiello. La primera línia de treball va consistir a realitzar la cerca en els catàlegs musicals en línia del RISM i de l'IFMUC. En el primer cas a partir de l'incipit musical amb el codi alfa numèric de codificació musical utilitzat pel RISM, *Plaine & Easie Code*, que permet localitzar inicis de melodies a partir d'un senzill codi que, buscat a la base de dades de la plataforma, retorna les duplicats del registre. En el segon cas la cerca es va realitzar a partir de la comparativa textual del títol de l'obra. En aquest sentit, la primera

A continuació es presenta l'inici de la simfonia de *La*

Fig. 45: Fragment de l'òpera anònima *La máscara Real*. AND-Avbn, ACAP.LP.154, fol. 17v.

línia de treball va donar bons resultats, però presentava alguns dubtes. En el catàleg del RISM s'ha de tenir en compte que en fer la cerca per incipit musical, hi consta una peça amb identificador RISM ID: 858000171 a *I-Rmassimo*, i a l'enllaç: <https://opac.rism.info/search?id=858000171&view=rism> [Consultat el 29/07/2018] que coincideix amb la peça d'Andorra. Aquesta peça, que en el manuscrit d'Andorra apareix com *La máscara Real*, en el catàleg del RISM consta com *L'innocente fortunata* o *La semplice fortunata*. Alhora, en comparar aquest títol amb altres catàlegs s'ha trobat que tenien una altra música diferent que, a la vegada, també apareix en el catàleg del RISM, ara amb l'identificador RISM ID no.: 850008795 a *I-Nc*, Rari 2.8.3-4. D'aquesta segona versió es troben les partitures en línia als webs <https://archive.org/details/linnocenzafortun12pais> [Consultat el 29/07/2018] i a http://hz.imsip.info/files/imglnks/usimg/b/b7/IMSLP483651-PMLP783921-Rari_2.8.3-La_semplice_fortunata.pdf [Consultat el 29/07/2018]. Aquesta coincidència en els títols podria fer pensar en diferents possibilitats: a) que en el pas dels anys s'hauria produït un error d'identificació que algun dels catalogadors havia reproduït; b) que Paisiello havia compost diferents òperes; o, c) simplement, que havia compost una òpera i amb el temps n'havia fet una segona versió. Doncs bé, en comparar les obres amb les composicions existents en el catàleg temàtic sobre Paisiello de Robinson s'ha vist que, efectivament, de l'obra en qüestió hi ha dues versions diferenciades que el mateix autor considera que podrien ser obres diferents (agraeix a Jennifer Ward de la redacció central del RISM els ajuts durant el procés de catalogació de l'obra). Segons Robinson, la partitura d'*I-Rmassimo* correspon a la variant 3 (anomenada lleugerament diferent per Robinson, però considerada com aquesta en la pàg. 138). En canvi, la versió d'*I-Nc* de Nàpols presenta tantes diferències que pot considerar-se diferent a l'anterior (pàg. 156). En aquest sentit, l'obra d'Andorra equival a la primera composició de les que s'ha esmentat abans. Durant el transcurs de la identificació, el segon dels camps de cerca que es va realitzar va ser buscar semblances amb el títol de l'òpera a partir de les òperes representades a Barcelona entre el 1800 i el 1830, que és el període en què s'emmarca el manuscrit aquí estudiat. En aquesta nova cerca es va trobar que el 18/04/1818 es va representar per última vegada un sàinet titolat *La inocente afortunada* (SUERO ROCA, 1990b, p. 82). És possible que sigui aquest sàinet el referit a la simfonia aquí tractada? Del comentat fins ara pot suposar-se que es tracta de l'òpera que apareix en el manuscrit. No obstant això, es va buscar informació relacionada amb l'òpera del manuscrit a partir de títols semblants a *La fiesta del baile* o *La máscara fortunata* sense obtenir informació favorable. Aquesta òpera, amb ambdós títols, és del

Obra de Carlo Coccia

Òpera *La donna selvaggia*⁶⁸ [*Matilde; La selvaggia*]

Autoria Coccia, Carlo⁶⁹

Estrena internacional Gènova. 1813⁷⁰

Representacions a Barcelona (24)

1818: 10, 11, 14, 23, 29/10;⁷¹ 04, 08, 20, 29/11;⁷² 14, 18/12⁷³

1819: 04, 07, 20, 27/05;⁷⁴ 29/06;⁷⁵ 15/07;⁷⁶ 08/08;⁷⁷ 16/09;⁷⁸ 20/10;⁷⁹ 12/11⁸⁰

1820: 23/01;⁸¹ 11, 28/12⁸²

Taula 7. Representacions de *La donna selvaggia* de Carlo Coccia a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

compositor Giuseppe Mosca (*Nàpols, la Campània, 1772; †Messina, 14 de setembre de 1839) i va ser representada a la ciutat comtal i així apareix als buidats operístics de Barcelona (SUERO ROCA, 1990a, 1990b), però no correspon amb l'òpera de Paisiello que aquí interessa. Tot i haver-hi trobat la identificació de l'obra andorrana en *I-Rmassimo* el títol que encapçala el manuscrit: *La máscara Real* donava lloc a confusions. És per això que, per contrastar, es va procedir amb la tercera línia de treball. En aquest moment es van consultar les òperes que al *Diccionario dello Spectallo* tenen títols semblants. És per això que es van veure les mencions a les òperes: *La maschera levata al vitio* de F. Gasparini, estrenada el 1704; *La maschera levata al vizio* [*Il filosofo ipocrita*] G. P. Buini, estrenada el 1730; *La mascherata*, de G. Cocchi [o de B. Galuppi o d'ambdós?], estrenada el 1751; *Una mascherata*, de G. Angiolini, estrenada el 1782; *La mascherata dell'Olimpo*, de S. Gallet, estrenada el 1784; *Mascherata*, de S. Gallet, estrenada el 1787; *Una mascherata*, de S. Gallet, estrenada el 1794; *La maschera fortunata* [*La maschera felice* o *Il matrimonio in marscher*] de M. A. Portugal, estrenada el 1798. De totes aquestes òperes s'han descartat la majoria per trobar-se massa allunyades en el temps al del període del quadern andorrà i, tan sols, s'ha revisat l'òpera de Portugal, sense trobar-hi correlacions. Per tot l'anterior, pot afirmar-se que l'obra existent en el manuscrit d'Andorra correspon a la versió 3 d'*I-Rmassimo* que Robinson cataloga com de Giovanni Paisiello.

67. Del buidat de representacions operístiques de Barcelona es desprèn que hi va haver diferents funcions i que aquesta va ser l'última (SUERO ROCA, 1990b, p. 82).

68. El llibretista de l'òpera fou Giuseppe Maria Foppa. A la Biblioteca de Catalunya es conserven quatre còpies del llibret de l'òpera de diferents anys. Aquests són: *E-Bbc*, C400/322 i *E-Bbc*, C400/2826 que diu "La Donna selvaggia: / dramma eroico comico per musica / in due atti, / da rappresentarsi / nel teatro della ecc.ma città / di Barcello l'anno 1818"; *E-Bbc*, C400/2457 amb títol de "La Donna selvaggia: dramma eroicomico per musica in due atti / [la musica è del Celebre Maestro Carlo Coccia], del 1825"; *E-Bbc*, C400/150 imprès a Madrid en 1828 i que duu per títol "La / dema / selvage / òpera semi-seria / en dos actos / que se ha de representar en el Teatro / de la Cruz de esta Corte. / Madrid: Imprenta de I. Sancha / 1828".

69. Es troba l'òpera completa digitalitzada al web: <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/93144/3/0/> i catalogada al RISM amb l'ID no.: 270001692, també disponible a: <https://opac.rism.info/search?id=270001692&view=rism> [Consultat el 30/07/2018].

70. La datació i lloc aquí esmentats, extrets de l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (SCHLITZER, 1975, p. 1008-1010), coincideixen als del *The New Grove Dictionary of music and musicians* (GALLO, 2001, p. 75-76).

71. Entrades 6857, 6858, 6861, 6867, 6870, 6876 (SUERO ROCA, 1990b, p. 106, 106, 107, 108, 109).

72. Entrades 6882, 6886, 6898, 6907 (SUERO ROCA, 1990b, p. 109-110, 110, 111, 113).

73. Entrades 6922, 6926 (SUERO ROCA, 1990b, p. 115, 115-116).

74. Entrades 7063, 7066, 7079, 7086 (SUERO ROCA, 1990b, p. 121, 122, 123, 124).

75. Entrada 7119 (SUERO ROCA, 1990b, p. 128).

màscara Real que apareix en el manuscrit.

En el manuscrit consten la simfonia i diferents parts de l'òpera que, també aquí, han estat arranjades i adaptades per a la destinatària de les partitures. En el document consten les peces següents: [18.1] Simfonia de l'òpera, fol. 26r. - 29r.; [18.2] Contradansa, fol. 23bis r.; [18.3] Contradansa, fol. 23bis v.; [18.4] Contradansa, fol. 24r.; [18.5] Cantabile, fol. 30v.; [18.6] Duet, fol. 31r. 34r.; [18.7] Andantino, fol. 34r. -

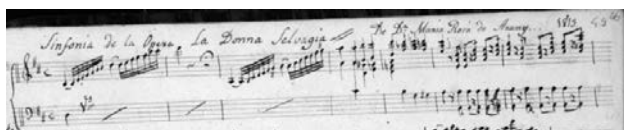

Fig. 46: Fragment de la simfonia de l'òpera *La donna selvaggia* de Coccia. AND-AVbn, ACAP.LP.154. Fol. 26r.

Fig. 47: Fragment de l'òpera *La donna salvaggia* de Coccia. Dresdner Opernarchiv digital. Disponible a: <http://digital.slub-dresden.de/id383784476> [Consultat el 30/07/2018]

76. Entrada 7135 (SUERO ROCA, 1990b, p. 130).
 77. Entrada 7159 (SUERO ROCA, 1990b, p. 133).
 78. Entrada 7198 (SUERO ROCA, 1990b, p. 138).
 79. Entrada 7232 (SUERO ROCA, 1990b, p. 142).
 80. Entrada 7255 (SUERO ROCA, 1990b, p. 145).
 81. Entrada 7327 (SUERO ROCA, 1990b, p. 158).
 82. Entrades 7650 i 7667 (SUERO ROCA, 1990b, p. 187, 189).
 83. El llibretista de l'òpera fou Giovanni Gherardini a partir de l'obra de Baudouin d'Aubigny i Louis-Charles Caigniez a partir de l'obra *La pie voluese* de 1815 (GOSSET, 2001, p. 757).
 84. Aquesta informació de l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (CELETTI, 1975, p. 1237-1249) coincideix amb la del *The New Grove Dictionary of music and musicians* (GOSSET, 2001, p. 757).

Obres de Gioacchino Rossini

Òpera *La urraca ladrona* [*La gazza ladra*]

Autoria Rossini, Gioacchino⁸³

Estrena Internacional Milà, Teatro alla Scala, 31/05/1817⁸⁴

Representacions a Barcelona (30)⁸⁵

1819: 25, 26/09;⁸⁶ 11/10;⁸⁷ 02, 05, 07, 08, 19, 20, 23, 29/12⁸⁸

1820: 07, 12, 14, 19, 24, 26/01;⁸⁹ 01, 05, 12, 14, 15/02;⁹⁰ 19/03;⁹¹ 02, 03, 04/04;⁹² 23, 24, 25, 31/12⁹³

Taula 8. Representacions de *La urraca ladrona* de Gioacchino Rossini a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

36r.; i, finalment, [18.8] Allegro, fol. 36r. - 40r.

D'aquesta òpera en el manuscrit consten arranjaments dels fragments de la marxa i el cor del tercer acte. En el manuscrit corresponen a: [24.1] "Andante" [Marxa]. Fol. 44v. - 47r.; i [24.2] "Coro / Maestoso". Fol. 47r. - 49r. Observi's, a partir de la comparació d'ambdós exemples, el detall de la composició que segueix del "Coro maestoso" en el qual la reexposició del tema del cor apareix en la versió d'Andorra una *fermata* que s'observa amb la

Fig. 48: Fragment de la Marxa i Cor de *La urraca ladrona* de Rossini. AND-AVbn, ACAP.LP.154. Fol. 45v.

85. Posterior a la data del 1820 aquesta òpera es va representar en comptadíssimes ocasions. Pot veure's la totalitat als índexs dels buidats operístics d'aquells anys (SUERO ROCA, 1990c, p. 282-283).
 86. Entrades 7207 i 7208 (SUERO ROCA, 1990a, p. 139, 139).
 87. Entrada 7223 (SUERO ROCA 1990a, 141).
 88. Entrades 7275, 7278, 7281, 7292, 7293, 7295, 7296 i 7302 (SUERO ROCA, 1990a, p. 148, 148, 149, 151, 152, 153).
 89. Entrades 7311, 7316, 7318, 7323, 7328, 7330, 7337, 7340, 7347, 7349 i 7350 (SUERO ROCA, 1990b, p. 156, 157, 157, 158, 159, 159).
 90. Entrades 7337, 7340, 7347, 7349, 7350 (SUERO ROCA, 1990b, p. 160, 161, 162, 162, 162).
 91. Entrada 7383 (SUERO ROCA, 1990b, p. 162).
 92. Entrades 7397, 7398 i 7399 (SUERO ROCA, 1990b, p. 283, 283, 283).
 93. Entrades 7662, 7663, 7664 i 7670 (SUERO ROCA, 1990b, p. 188, 189, 189, 190).

Fig. 49: Fragment de la Marxa i Cor de La urraca ladrona de Rossini. Disponible a:

[http://hz.imslp.info/files/imglnks/usimg/e/ea/IMSLP139939-PMLP18921-Rossini_-_La_pie_voleuse_III_\(fs_ed.Castil-Blaze\).pdf](http://hz.imslp.info/files/imglnks/usimg/e/ea/IMSLP139939-PMLP18921-Rossini_-_La_pie_voleuse_III_(fs_ed.Castil-Blaze).pdf) [Consultat el 30/07/2018]

Òpera Otello⁹⁴ [Il moro di Venezia; L'Africano di Venezia]

Autoria Rossini, Gioacchino

Estrena Internacional Nàpols, Teatre del Fondo, 04/12/1816⁹⁵

Representacions a Barcelona (0) Aquesta òpera es va representar, segons els buidats de Suero, per primer cop el 10/05/1821⁹⁶ i, per tant, no s'ha compatibilitzat per a l'estudi atès que la temporització tractada finalitza el 1820.

Taula 9. Representacions d'Otello de Gioacchino Rossini a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

indicació d'*ad lib*^m.

De ser-hi com sembla i a partir dels buidatges de Suero, s'ha de tenir en compte que, segons el quadre anterior, el

94. El llibretista de l'òpera fou Francesco Maria Berio di Salsa a partir d'una obra de Shakespeare (GOSSET, 2001, p. 757).

95. Aquesta informació de l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (CELETTI, 1975, p. 1237-1249) coincideix amb la del *The New Grove Dictionary of music and musicians* (GOSSET, 2001, p. 757).

96. Entrada 7800 (SUERO ROCA, 1990b, p. 205).

97. El llibretista de l'òpera van ser Gaetano Rossi i Luigi Lechi [Lecchi?] que, a la vegada, van utilitzar una obra de Voltaire (GOSSET, 2001, p. 757).

98. Aquesta informació de l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (CELETTI, 1975, p. 1237-1249) coincideix amb la del *The New Grove Dictionary of music and musicians* (GOSSET, 2001, p. 756).

99. A banda d'aquestes funcions, a partir del 1821 l'òpera tingué nombroses representacions (SUERO ROCA, 1990c, p. 280).

100. Entrada 5321 (SUERO ROCA, 1990a, p. 424).

101. Entrada 5928 (SUERO ROCA, 1990b, p. 14).

102. Entrades 6197 i 6198 (SUERO ROCA, 1990b, p. 27).

103. Entrades 6334, 6335, 6336, 6341, 6344, 6348, 6351, 6354 i 6358 (SUERO ROCA, 1990b, p. 35, 35, 35, 36, 36, 37, 37, 38, 38).

fragment d'*Otello* del manuscrit andorrà seria previ a l'estrena barcelonina, cosa poc probable. En tot cas, l'òpera ja s'hauria estrenat a Barcelona i no se'n té constància novament fins a la representació del 1821. D'aquesta

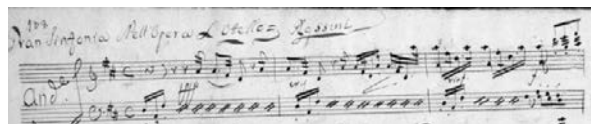

Fig. 50: Fragment de la Simfonia de l'òpera Otello de Rossini. AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 55v.

Òpera Tancredi⁹⁷

Autoria Rossini, Gioacchino

Estrena Internacional Venècia, Teatre de la Fenice, 06/02/1813⁹⁸

Representacions a Barcelona (50)⁹⁹

1814: 27/07¹⁰⁰

1816: 25/05;¹⁰¹ 19, 20/12¹⁰²

1817: 05, 06, 07, 12, 15, 19, 22, 25, 29/05;¹⁰³ 01, 14, 15, 22, 24, 29/06;¹⁰⁴ 02, 16, 22, 27/07;¹⁰⁵ 03, 17, 22/08;¹⁰⁶ 08, 23/09;¹⁰⁷ 01, 10, 12, 19, 24/10;¹⁰⁸ 01, 12/11;¹⁰⁹ 17, 26/12¹¹⁰

1818: 04, 18, 28/01;¹¹¹ 24/03;¹¹² 03, 04, 20/09;¹¹³ 25/10¹¹⁴

1819: 28/05;¹¹⁵ 16/12¹¹⁶

1820: 10/01;¹¹⁷ 13, 14/11¹¹⁸

Taula 10. Representacions de Tancredi de Gioacchino Rossini a Barcelona entre els anys 1818 i 1820

104. Entrades 6361, 6374, 6375, 6382, 6384 i 6389 (SUERO ROCA, 1990b, p. 39, 39-40, 40, 40, 41, 41).

105. Entrades 6392, 6406, 6412 i 6417 (SUERO ROCA, 1990b, p. 42, 44, 44, 45).

106. Entrades 6424, 6438 i 6443 (SUERO ROCA, 1990b, p. 46, 48, 48).

107. Entrades 6460 i 6475 (SUERO ROCA, 1990b, p. 50, 52).

108. Entrades 6483, 6492, 6494, 6501 i 6506 (SUERO ROCA, 1990b, p. 53, 54, 55, 55-56, 56).

109. Entrades 6514 i 3525 (SUERO ROCA, 1990b, p. 57, 59).

110. Entrades 6560 i 6569 (SUERO ROCA, 1990b, p. 64, 65).

111. Entrades 6578, 6592 i 6602 (SUERO ROCA, 1990b, p. 67, 70, 71).

112. Entrada 6629 (SUERO ROCA, 1990b, p. 72).

113. Entrades 6820, 6821 i 6837 (SUERO ROCA, 1990b, p. 100, 101, 103).

114. Entrada 6903 (SUERO ROCA, 1990b, p. 112).

115. Entrada 7087 (SUERO ROCA, 1990b, p. 124).

116. Entrada 7289 (SUERO ROCA, 1990b, p. 150).

117. Entrades 7314 i 7315 (SUERO ROCA, 1990b, p. 156-157, 157).

118. Entrades 7622 i 7623 (SUERO ROCA, 1990b, p. 184, 184).

òpera, en el manuscrit consta la Simfonia com segueix: L'última de les òperes que apareix en el manuscrit és aquesta de *Tancredi* de Rossini i, alhora, és l'única que incorpora fragments textuais dins del manuscrit andorrà.

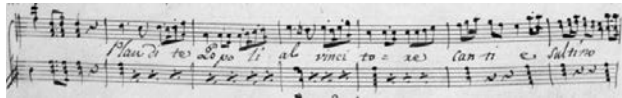

Fig. 51: Fragment de la Marxa i cor de l'òpera *Tancredi* de Rossini. AND-AVbn, ACPLP.154, fol. 62v

La partitura va del fol. 62v. al 63r.

En definitiva, el fet que en el manuscrit constin fragments d'òperes fa palès, més enllà del tractat fins ara sobre la recepció de l'òpera italiana, l'actualitat cultural de la família Areny Plandolit. Alhora, la ràpida adopció i adaptació d'aquestes peces als quaderns musicals d'àmbit privat posa de manifest com els músics de la capella musical catedralícia estaven al dia de les funcions i dels repertoris que s'interpretaven a Barcelona, adaptant-los i exportant-los als seus propis àmbits de treball, més enllà de la pròpia catedral d'Urgell. Fet i fet, uns i altres aprofitarien aquestes noves composicions per ampliar el repertori musical.

c) Música simfònica i de cambra arranjada per a tecla

En el tercer agrupament de les peces del manuscrit s'han reunit les peces amb música simfònica arranjada per a pianoforte i altres peces d'àmbit cambrístic, també arranjades per a tecla. En aquest gran grup tenim les obres simfòniques de Carles Baguer, Ignace Pleyel, Rafael Compta, el d'un cas problemàtic, segons es miri, de Vincenzo Pucitta o de Johann Simon Mayr i, per últim, les obres d'un tal F. Y. A., com apareix en el manuscrit. Deu ser aquest darrer compositor el mestre de capella Francisco Antonio de Yanguas? A continuació es veurà cas per cas les

peces del manuscrit:

- Obres de Carles Baguer

De Carles Baguer el manuscrit conté dos moviments de dues simfonies diferents. En primer lloc, es troba la peça que s'ha numerat com a 07, que correspon a la *Simfonia n° 9* en Re M (Vilar, 2013), però que en la versió andorrana apareix transportada a Do M i amb petites diferències, possiblement per facilitar-ne la interpretació a la Sra. Maria

Fig. 52: Fragment de la Simfonia n° 9 de Carles Baguer. AND-AVbn, ACAPLP.154, fol. 6r.

Rosa d'Areny.

En segon lloc, el volum conté la *Simfonia n° 3* en Re M, que en l'ordenació de les peces del volum s'ha numerat com a 15. En aquest cas, el manuscrit no n'especifica l'autor, però a partir de les publicacions de Vilar n'ha estat possible la

Fig. 53: Fragment de la Simfonia n° 3 de Carles Baguer. AND-AVbn, ACAPLP.154, fol. 16r.

identificació (Vilar, 1996).

La presència de les obres de Baguer en un quadern com aquest dona testimoni de la difusió i popularitat d'aquest compositor català (Ester-Sala & Vilar, 1987), tant en l'àmbit públic a partir de les interpretacions de les seves obres com en l'àmbit privat a partir de les nombroses versions arranjades per a tecla que s'han localitzat en diferents arxius de les seves simfonies i de les sonates per a tecla (Ester-Sala, 1976, 1984).

· Simfonia d'autor anònim

La peça 26 d'aquest manuscrit és una *Simfonia* composta per J. B. d'autor anònim. Qui devia ser aquest "J. B."?¹¹⁹ Malauradament, tot i la recerca duta a terme, no pot clarificar-s'hi l'autoria de la peça. La informació exacta

Fig. 54: Fragment de la peça 26 del manuscrit corresponent a una Simfonia d'autor anònim. AND-Avbn, ACAP. LP. 154, fol. 52r.

119. Pel que s'aprecia a la fotografia i a partir de l'estudi dels amanuenses proposat anteriorment, la partitura va ser copiada pel copista número 2, que en el present estudi s'atribueix a Antoni Coderch Naudi com a copista dels manuscrits. A primera vista sembla que el manuscrit va ser escrit d'una tirada i que, en un moment posterior, es va escriure la referència "para Dña Maria Rosa de Areny". Ara bé, l'estudi comparatiu dels detalls de la partitura fa pensar que es tracta del mateix copista, que, això sí, copia la música i el nom de la destinatària. No obstant això, no s'ha pogut localitzar l'autoria d'aquesta peça. Durant el procés de recerca es va comparar l'incipit musical al catàleg del RISM, sense trobar-hi concordançes, i també al catàleg de l'IFMUC, amb idèntics resultats. A continuació es va buscar en el diccionari enciclopèdic de la SGAE els autors amb J. B., considerant la "B" com al cognom dels que podrien haver estat per aquells anys treballant al voltant d'Andorra, la Seu d'Urgell, Madrid o Barcelona. Entre aquests s'ha trobat a Jaume Balius, que s'ha descartat per estar treballant ja per aquells anys de mestre de capella a Còrdova; José Barba Bendad (*Barcelona 06,04.1804; †*ibid.* 03,02.1881), també descartat per tenir per aquells anys 16 anys escassos; José Antonio Barrera Ximénez (*San Clemente de la Mancha, Cuenca, 14/10/1720; †Málaga, 16/06/1788), descartat per haver traspasat molt abans de

de la partitura pot veure's a la imatge que segueix.

· Tema i variacions d'Ignace Pleyel

El manuscrit conté un Tema i variacions de Pleyel, numerat com a 09. Aquesta peça va ser, segons Benton, versionada en dues ocasions pel compositor. La primera d'aquestes versions és per a quartet, està escrita en la tonalitat de Fa M, data del 1786 i apareix en el catàleg de Benton com a obra 321 (Benton, 1977, p. 114-116). En canvi, la segona versió és per a trio, és en Re M, i va ser treballada i modificada el 1796 i el 1798 i Benton l'ordena com a peça 459 (Benton, 1977, p. 216).

· Marxa fúnebre de Rafael Compta

La peça 30 del manuscrit, titulada "Marcha fúnebre para pianoforte", és una obra de Rafael Compta.¹²⁰ Aquesta informació no apareix enlloc, però se'n conserva una còpia a l'arxiu històric de la Universitat de Barcelona¹²¹ que inclou una portada del manuscrit amb idèntica música. En l'esmentada portada s'especifica més informació referent a l'autoria, el propietari i els destinataris de la peça.¹²² L'esmentat document, conservat a la universitat

l'escriptura dels manuscrits i, a banda, per haver exercit el càrrec de mestre de capella massa allunyat de l'àmbit del volum; idèntic cas tenim amb Juan Manuel del Barrio (* Villarejo del Seco, Cuenca, 1719; †Cuenca, 24/12/1794), Francisco Javier Bayo (†Alfaro, La Rioja, 1778), José Joaquín Valentín Beltrán (*Zaragoza, 15/02/1736; †Toledo, 03/06/1802); Josep Blanch Graells (*Vilafranca del Penedès, 03/10/1775; †Montserrat, 15/09/1851), va estar la major part de la seva vida a Montserrat tret del període de la supressió de les ordres religioses fins la restauració de les mateixes. Podria haver estat ell?; Pedro José Blanco (†Cuenca, 23/12/1881), descartat per no haver treballat a l'àrea geogràfica del manuscrit i per haver mort abans del mateix; seria, tal volta, Juan Joaquín Pedro Domingo Bros Bertomeu (*Tortosa, 12/05/1776; †Oviedo, 12/03/1852), l'autor de la peça? Va exercir els càrrecs d'organista a Barcelona a inicis del XIX, però tota la seva obra és religiosa; Juan José Bueno (*Cáceres; †1823) es descarta per haver exercit el càrrec de mestre de capella a la molt llunyana Coria. Per últim, als buidatges operístics de la ciutat comtal realitzats per Suero hi consta un clarinetista anomenat Jaume Brutau, tot i que no apareix al buidatge fins al 1829 (SUERO ROCA, 1990c, p. 409) i, per tant, també s'ha descartat per trobar-se massa allunyat temporalment del manuscrit.

120. Rafael Compta (*Vic, 1755; †05/08/1815) va ser mestre de capella de la catedral de Girona després d'opositar a València, Valladolid i Barcelona, on es formà musicalment. La seva producció és extensa en l'àmbit religiós, però ha estat poc estudiada (CAROL, 1999).

121. En l'estudi de Torra sobre els fons musicals de la Biblioteca Històrica de la Universitat de Barcelona es menciona la presència d'obres de diferents autors, entre ells de Rafael Compta, però no s'hi cita aquesta obra en concret (TORRA, 1999).

122. *E-Bu*, Arxiu històric, Ms. 2068/4.

barcelonina, duu per títol: "[centrat] Minuet funebre / Para piano forte A / la muerte de / S.[la seva] A.[altesa] S.[sereníssima] el Sr.[senyor] I^{nf} [Infant] Dⁿ [en] A^{to} [Antonio] / Compuesto y dedicado / A la Reyna Nuestra Señora Q. [que] D. [Deu] G. [guardi] / por Rafael Compta / Madrid / [marge dret inferior] Para el uso de Manuel Zurell".¹²³

Fig. 55: Fragment de la Marxa fúnebre de Rafael Compta. AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 64r.

Fig. 56: Marxa fúnebre de Rafael Compta. E-Bu, Arxiu històric, Ms. 2068/4

L'infant "Don Antonio" a qui s'escriu la música amb motiu del seu decés no pot ser altre que Luis Antonio Jaime de

Borbón i Farnesio (*Madrid, 25/07/1727; †Arenas de San Pedro, 07/08/1785), qui va ser el sisè fill de Felip V amb Isabel Farnesio, infant d'Espanya. De l'infant Antonio és coneguda la seva renúncia a l'estat eclesiàstic per convertir-se en el comte de Chinchón, però sobretot és més apreciada la seva obra de mecenatge artístic¹²⁴ amb Francisco de Goya, Luis Paret, Ventura Rodríguez o Luigi Boccherini (Sáinz de Medrano, 1996, p. 45-64). D'altra banda, es descarta, com a destinatari de la partitura, a l'infant Antonio Pascual de Borbón Sajonia (*Caserta, 31/12/1755; †San Lorenzo de El Escorial, 20/1817), per haver traspasat en una època posterior a la del compositor Rafael Compta.

Així doncs, la relació de Rafael Compta amb els Borbons no ha estat estudiada amb profunditat, però és conegut el *Te Deum* que l'any 1814 dedicà al monarca Ferran VII amb motiu de la visita d'aquest a la ciutat de Girona, dues setmanes després de la derrota del francesos.¹²⁵ És per això que, tant la partitura del manuscrit andorrà com la que es conserva a l'arxiu històric de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, obren una nova línia d'investigació. Alhora, la troballa d'aquesta composició amplia el llistat d'obres profanes del compositor vigatà, ja que tan sols es tenia constància d'un *Rondó con violines y fagot obligado*, conservat a l'Arxiu de la Catedral de Girona (Grassot Radresa, 2004).

Per finalitzar amb l'aproximació a l'obra de Compta al manuscrit andorrà i barceloní tenim una nova dada per a la qual no es té, encara avui, resposta. La qüestió serà esbrinar perquè al manuscrit barceloní consta la ciutat de Madrid com a lloc de composició de la *Marcha fúnebre* ja que no es té constància del pas de Compta per la ciutat madrilenya. Es tracta, tan sols, del lloc de destinació de la peça o, en canvi, Compta tingué afers musicals a Madrid i no se'n té constància? S'espera que futures investigacions

123. Del traspàs de Don Luis Antonio Jaime de Borbón pot veure's una oració fúnebre a la Biblioteca de Catalunya que duu per títol "Oración fúnebre que en las solemnes exequias se celebraron per el alma del señor Don Luis Antonio Jaime de Borbón Infante de España", de l'any 1785, E-Bbc, Fons Bonsoms 9312.

124. Pot ampliar-se la informació sobre el mecenatge musical a la publicació de Nicolás Álvarez (ÁLVAREZ SOLAR-QUINTES, 1958).

125. Del *Te Deum* i del pas de Ferran VII per Girona amb motiu del seu retorn a Espanya es parla amb tot detall en l'article de Jaume Pinyol i Albert Bosch (PINYOL BALASCH & BOSCH VILALTA, 2010).

aportin nova informació sobre el tema en qüestió.

· Sonatina de Francisco Antonio de Yanguas

Un cas diferent és el que representa la Sonatina, que en la numeració aquí presentada correspon a la peça 08. Aquesta és una de les peces que en el manuscrit apareixen com a peces de F. Y. A., i que en la catalogació del RISM, a la plataforma del MUSCAT, s'ha atribuït a Francisco Antonio de Yanguas. En aquest cas es tracta d'un *Allegro con brio*, d'un sol moviment, del qual no es té més informació.

· *Sinfonia* de Vincenzo Pucitta o de Johann Simon Mayr?

L'última obra d'aquesta secció, relativa a les peces pròpies per a tecla i arranjaments de simfonies, conté l'obra numerada com a 17 i presenta més preguntes que respostes. En el manuscrit andorrà la peça apareix com a "Sinfonia del Signore Pucitta [al marge dret] La Ariana". Aquest títol concorda amb altres manuscrits d'àmbit català del mateix període que, en teoria, corresponen a Vincenzo Pucitta, però a continuació es posarà en dubte, atès que s'ha continuat amb la recerca encetada recentment per Laura Pallàs. En aquest sentit, Pallàs, en la catalogació que en fa a la seva tesi doctoral del manuscrit *E-VI*, 293 (Pallàs Mariani, 2017a, 2017b), afirma que aquesta obra, fins que no es tingui nova informació, és de Pucitta. Doncs bé, a partir de l'estudi realitzat per Pallàs del manuscrit de Vic, del que s'observa del manuscrit d'Andorra, del catàleg del RISM i, per últim, de la partitura existent a l'arxiu de Bergamo, Civica Biblioteca - Archivi storici Angelo Mai (*I-BGc*), s'afirma que l'obra en qüestió podria no ser de Pucitta sinó que podria ser, com afirma RISM, de Johann Simon Mayr. En aquest sentit el dubte inicial ja el proposa Pallàs, plantejant que alguns d'ambdós músics va copiar la música de l'altre. És per això que s'ha continuat la línia suggerida, però no investigada, per Pallàs de la següent manera:

D'entrada s'ha de tenir present que l'obra en qüestió apareix, tant als manuscrits catalans com a l'andorrà, en la majoria dels casos, pel nom d'Ariadna, tot i que amb variants. D'aquesta peça, i referint-se a la còpia que de l'obra 24 apareix al manuscrit vigatà, Pallàs esmenta haver-ne trobat còpies a (Pallàs Mariani, 2017b, p. 35):

"*E-ESPborras* ("Sinfonia De Arianna": Largo-Allegro-?, datada del 1812), *E-MO*, 1686a/1-16 ("Vallo Diana" atribuït a Vincenzo Posite, còpia de 1840 general i parts a 1686b), 2326, 2508/19-23 ("Sinfonia de la opera": Ma[gl]estuoso-Allegro-Allegro molto [...]), 5053/52-55 (Maestoso-Allegro-Allegro molto [...]). Porten el títol de *Sinfonia Ariana o Diana abandonata* [...]. A *E-MO*, Fons Monné [f.81v.]. També a *E-Olc*, 85/10 (orquestral amb el mateix títol: Maestoso-Allegro-Allegro; 1830?; [...]; Monells, 2012: 529-530; *E-RI AHSMR*, A26 T2 LL5-6 4.47 ("Sinfonia del Bayle Ariana Adandonata", còpia més moderna); *E-VN*, Ms. 570 pàg. 11-12 (per guitarra titulada "Sinfonia de Arianna": Magestuoso-Presto), Ms. 588/2 pàg. 5-8 (còpia de A. Xaudiera, datat el 1805; titulada "Sinfonia Con / Variacions" i "Sinfonia del vaïle de Ariana": Moderato-Allegro moderato-Allegro) i Ms. 589 pàg. 2-5 (Sense títol: "Allegro sin parar" [...]) i a *E-VIP*, C7/1 1362/2036B ("Arvana": orquestral anònima)."

Doncs bé, a partir de l'esmentat estudi s'afirma que la peça és una simfonia, té tres fragments o seccions diferenciades i n'existeixen versions orquestrals. Però la investigadora continua la línia de recerca segons la qual la presència del nom d'*Ariadna* fa pensar en la provenença de la simfonia com a primera part d'una òpera, car en un dels casos així se cita. A continuació, la investigadora, va buscar les representacions operístiques de la ciutat comtal i trobà que, per aquells anys de primeries del segle XIX, a Barcelona es van representar dues òperes amb els títols d'"Adriana abandonata de Teseo" (Pallàs Mariani, 2017a, p. 177-182), una de Joseph Spontoni i l'altra de Vincenzo Pucitta, de la qual es van realitzar les següents representacions el 1819: 01/05;¹²⁶ i el 1826: 05, 06, 07/10.¹²⁷

Fins aquí tot coincideix amb el manuscrit andorrà, atès que la peça en qüestió també duu per títol "Sinfonia del Signore Pucitta La Ariana". Aleshores podria afirmar-se que la peça és de Pucitta, però la controvèrsia no para de créixer quan

126. Entrada 7060 (SUERO ROCA, 1990b, p. 121). La cita exacta que transcriu Suero diu "[7060] Día 1: Hoy la compañía española dará principio á sus representaciones en esta primera temporada con la siguiente función: Una sinfonia del baile Ariadna abandonada de Teseo, del maestro Pucitta; seguirá [...]".

127. Entrada 9774, que diu així "Dia 5: [A beneficio de Francisco Berini, primer violín

y director de la orquesta de este coliseo]. La función será la siguiente. Se dará principio á ella con la brillante sinfonia á grande orquesta de la opera Ariadna, del maestro Pucita. [...]": 9775 "Dia 6: La misma función de ayer. A las siete", 9776 "Dia 7: La misma comedia y las piezas de música de ayer, menos el sainete y baile, que será el de los Genios encontrados. A las 7" (SUERO ROCA, 1990b, p. 374, 374, 374).

es realitza una cerca de l'esmentada òpera en la producció de Pucitta¹²⁸ i no es troba enlloc; ni al *The New Grove Dictionary of music and musicians* (Lanza, 2001), ni tampoc al *MGG* (Klein, 2005). Perquè, doncs, a Barcelona l'obra es coneix com a una composició de Pucitta, i així apareix en la premsa local, i no es troba replicada en altres indrets, ni tan sols italians? Es tracta d'una nova font de la producció artística del compositor romà?

La controvèrsia continua en comparar l'incipit musical dels manuscrits catalans i andorrà amb el catàleg del RISM. És aquí quan apareix una partitura a l'arxiu de Bergamo, *Cívica Biblioteca Archivi storici Angelo Mai (I-BGc)* que coincideix amb les peces catalanes i andorrana, però malauradament de Johann Simon Mayr. Es tracta d'un plagí entre autors? Entenent el plagí d'una manera més oberta a com avui es concep o són peces (només) amb idèntic començament? O potser un dels dos autors escriu la música i l'altre la copia? És Pucitta o Mayr el seu primer creador? O, en canvi, la peça és de Mayr i la confusió es deu, en l'àmbit català, a un error d'un primer copista que es reproduceix en la resta de manuscrits catalans i arriba a la premsa del moment? Per obtenir respostes s'ha vist, en primer lloc, la recepció d'ambdós autors, entre òperes i peces orquestrals, a partir del número d'entrades del buidatge operístic de la ciutat de Barcelona de Suero. En aquest sentit, de Mayr, que en el treball de Suero apareix com a Johannes Simon Mayer (Suero Roca, 1990c, p. 331-332), hi consten al voltant de les dues-centes entrades, mentre que de Pucitta tan sols hi apareixen un total de 14 entrades. Podria un autor amb tan poques representacions arribar a formar part de les peces d'interès burgès?

En segon lloc, s'ha observat que a Mayr no se li atribueix cap obra amb el títol complet d'*Adriana abbandonata de Teseo* ni a l'*Enciclopedia dello Spettacolo* (Samson 1975, 334-337) ni tampoc en el *The New Grove Dictionary*

of music and musicians (Balthazar 2001, 178-183). Ahora, i com ja s'ha comentat, en el catàleg de l'autor no consten ni l'esmentada òpera ni la simfonia.

Per clarificar quina és exactament la partitura italiana i veure les diferències en relació a les de Catalunya i Andorra, es va contactar amb l'arxiu italià¹²⁹ I-BGc, en el qual el RISM¹³⁰ cataloga l'obra en qüestió com una peça de Mayr. Amb sorpresa es va veure que les peces són idèntiques. Arribats aquí, el dubte encara és més gran. Qui copia a qui? Perquè arriba a Catalunya i al Principat d'Andorra aquesta obra com una composició de Pucitta? Com s'ha vist, tot i haver cercat i contrastat les diferents fonts catalanes, andorrana i italianes de la composició, no s'ha arribat a solucionar l'autoria de la peça en qüestió, deixant-ho com ens apareix a la font andorrana i a les catalanes, com a peça de Pucitta. No obstant això, en la catalogació realitzada al MUSCAT s'ha atribuït la peça a l'esmentat Pucitta, però creant una referència creuada cap a la composició italiana de Mayr i esmentant el cas aquí tractat.

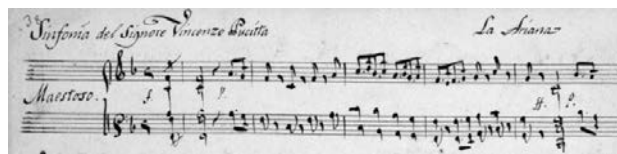

Fig. 57: Fragment de l'òpera *Adriana abbandonata de Teseo* de Pucitta. AND-AVbn, ACAP.LP.154, fol. 20v.

128. En l'*Enciclopedia dello Spettacolo* no consta l'obra com a una composició de Pucitta (CARNER, 1975, p. 576-577) ni tampoc en el *The New Grove Dictionary of music and musicians* (LANZA, 2001, p. 581).

129. En el RISM consta una errada en el topogràfic del manuscrit que ens ha estat

esmentat per l'arxiver el Dr. Marcello Eynard. La referència correcta és I-BGc, 306.5. 130. Disponible a <https://opac.rism.info/search?id=850006138&View=rism> [Consultat el 05/08/2018].

d) Peces de tradició oral i una cançó lírica espanyola

Dins dels blocs en què s'ha agrupat la música del manuscrit andorrà, es pot comprovar que el quart apartat correspon a les músiques de tradició oral i la cançó lírica espanyola. D'aquest apartat, es pot veure que en el manuscrit consten tres peces de caràcter popular que són les melodies amb acompanyament d'un "Zapateado", una "Cachucha" i la melodia de la "Bolangera". El fet que aquestes melodies formen part d'aquest quadern proposa que, molt possiblement, el professor de la Sra. Maria Rosa, l'organista Antoni Coderch, li arranjarà aquestes melodies per al seu estudi personal.

En relació al "Zapateado" i la "Cachuela"¹³¹ existents al manuscrit, convé recordar que dins de la tradició oral d'àmbit hispànic és molt habitual trobar tant "Zapateados" com "Cachuchas" en les músiques del sud de la península. Alhora, aquestes danses van ser populars en l'àrea catalana. En aquest sentit, es té constància que el 23/11/1815 a la ciutat de Barcelona, i més concretament, al teatre de la Santa Creu, es van ballar un "Zapateado" i una "Cachucha".¹³² El fet que el manuscrit contingui aquestes peces confereix al volum un caràcter lúdic que podria haver-se utilitzat per amenitzar determinades vetllades musicals urgellenques o andorranes.

Per últim, la peça relativa al gènere de cançó lírica espanyola és la que abans s'esmentava que havia estat incorporada al volum amb posterioritat al traspàs de la Sra. Maria Rosa d'Areny perquè la cal·ligrafia del amanuense, aquí anomenat com a copista 1, és diferent al de la resta i, alhora, l'autor d'aquesta segona estrofa de la cançó de la Naranjera és Johann Daniel Skoczdzopole, qui va viure en època posterior a la del manuscrit (Alonso, 1998, p. 95,

359). D'aquesta mateixa partitura es troben un parell de còpies, una d'impresa i una altra de manuscrita, en el catàleg de la Biblioteca Digital Hispànica.¹³³

e) Peces de música de danses: minués, valsos i contradanses

En cinquè i últim lloc, es comptabilitzen en aquest volum un total de 75 peces entre minuets, valsos i contradanses, la majoria anònims. En aquest recompte no s'han contemplat el tema i variacions anònim 31.3 i el "Lamento a los mártires de la patria", numerat com a 35.12, també anònim. No obstant això, en el manuscrit andorrà consta l'autoria d'algunes d'aquestes peces. Aquestes són les peces 04, 05 i 06 atribuïdes a l'autor abans tractat A[ntonio] F[rancisco de] Y[anguas], atès que en el manuscrit apareixen només com a obres de F. Y. A.

Una altra peça en què consta l'autor és la número 21 del vicari urgellenc Thomas de Bremond, vist anteriorment. En canvi, entre les danses anònimes consten les peces que, bé de manera individual bé com a conjunt de danses, trobem en els números 10, 12, 14, 21, 31, 32, 33 i 35. El fet que el manuscrit tingui tal quantitat de peces, possiblement, escrites per al ball, fa pensar en la importància que aquest gènere tingué per a la seva propietària i que, tal vegada, devien ser interpretades, a banda de com a peces d'estudi personal al pianoforte, com a peces "ballables" en diferents esdeveniments, bé de tipus familiar bé en festes i celebracions.

4. La catalogació del manuscrit

Per a la catalogació del manuscrit s'ha treballat amb el programari de la base de dades del MUSCAT i s'ha seguit

131. La "cachucha" va ser una variant del bolero que s'acompanyava amb castanyoles (postisses) i amb guitarra i d'aquí la derivació cap a "cachuela" que apareix en el manuscrit.

132. Entrada del buidatge del teatre representat a Barcelona 5809 (SUERO ROCA, 1990a, p. 447).

133. D'una banda, la referència a la partitura impresa pot trobar-se a:

<http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000075513> [Consultat el 07/08/2018]. D'altra banda, la referència de la partitura manuscrita està disponible a: <http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000165103> [Consultat el 05/08/2018]. Alhora, pot ampliar-se la informació de l'autor en les publicacions que tracten l'existència d'aquestes partitures esmentades ara (ACKER, ALFONSO, ORTEGA, & PÉREZ CASTILLO, 2000, p. 540; ANGLÉS & SUBIRÁ, 1951, p. 364).

la normativa del RISM a raó d'una fitxa col·lectiva per al volum complet i una fitxa individual per a cada obra o conjunt d'obres. Això vol dir que RISM prescriu que cada obra independent ha de tenir una fitxa pròpia, però com que en el manuscrit apareixen diferents conjunts de minuets, valsos i contradances dins d'un mateix apartat, s'ha considerat aquestes peces com a una unitat i, a la vegada, a la pròpia fitxa catalogràfica d'aquell conjunt de peces s'ha introduït cada ball amb la seva corresponent descripció.

En aquest sentit, entre les obres catalogades com un conjunt de peces tenim les que segueixen: 1) la peça 05 de Y[anguas], A[ntonio] F[rancisco de], correspon a una sonata que conté tres moviments, dos d'ells amb minuet i contradansa respectivament; 2) la peça número 25 d'autor anònim que està formada per un conjunt de valsos i una contradansa; i, per últim, el conjunt de peces que van a la catalogació de la número 31 a la 34 que, com les anteriors, també són un recull de valsos, minuets, contradances i un himne patriòtic, suposadament d'autors diversos. A banda, les òperes que en el manuscrit contenen més d'un moviment s'han considerat com a parts integrants de la mateixa peça i tenen una fitxa conjunta. Alhora, el treball seguit durant el procés de catalogació ha estat la comparació dels autors coneguts del manuscrit amb literatura secundària i per als autors anònims s'ha procedit a identificar les peces, bé per incipit musical o textual a partir de la base de dades del RISM, bibliografia secundària i de la base de dades dels inventaris dels fons musicals de Catalunya. Ara bé, en alguns casos, aquestes identificacions no han estat possibles o han donat lloc a confusions; en els casos en què els incipits coincidien, s'ha procedit per demanar còpies digitalitzades de les partitures en qüestió als arxius ja esmentats. A l'annex 11 pot veure's la catalogació a partir de la numeració tractada en el present estudi i el corresponent identificador numèric del MUSCAT/RISM, que servirà per localitzar la partitura a la plataforma web.

Conclusions

La troballa d'aquesta nova font documental andorrana, tot

i que en origen urgellenca, mostra una part de la història musical urgellitana i andorrana de la qual, malauradament, no es conserva gaire documentació. Com s'ha vist, el volum reflecteix els gustos musicals d'una societat burgesa que cultivà la música a partir de les directrius i ensenyances del que va ser un dels organistes catedralicis de la catedral d'Urgell durant el mestratge musical de Bruno Pagueras i Portavella. Es tracta de la presència, tot i que no evident, del músic olotí Antoni Coderch Naudi, que, com s'ha vist a partir de quaderns semblants, va saber treballar i ensenyar un repertori musical d'actualitat i variat a la seva discent particular, la Sra. Maria Rosa d'Areny Plandolit.

Gràcies al recull podem apropar-nos a l'estudi de la recepció de determinats autors, en boga a Barcelona, dins l'àmbit del pirineu català. És per això que el manuscrit recull un conjunt de peces d'àmbits diferenciats que van des de la música religiosa, operística, simfònica i de tradició oral, a la música ballable, amb minuets, valsos i contradances, tot plegat en un mateix volum. Així, en el manuscrit coexisteixen, dins l'àmbit operístic, un cert nombre d'autors italians que són: Rossini, Cimarosa, Paisiello, Puccitta [o Mayr, segons es miri], Coccia i Generali. Però pel que fa a la música per a tecla o simfònica coexisteixen autors catalans, com Baguer i Compta, i d'altres d'hispanics com Yanguas, a banda d'un cert nombre d'anònims i del cas esporàdic d'una composició del vicari urgellenc Thomas Bremond. És per la quantitat d'autors catalans i italians que són presents en el manuscrit, i a partir de la procedència catalana del paper del taller de Francesc Romaní i Soterias, que podem afirmar que el manuscrit andorrà parteix del corrent musical català que va tenir tanta presència en la resta de terrenys hispànics peninsulars i d'ultramar de l'època en qüestió. Del manuscrit convé destacar que és una de les fonts musicals que aporta nova informació al recorregut de les composicions dels compositors Carles Baguer i Rafael Compta, de qui, com s'ha vist, la marxa fúnebre del manuscrit és la segona peça coneguda de caire no-religiós de l'autor. Alhora, el manuscrit reflecteix la línia dels treballs musicològics que estudien la construcció i l'afavoriment de l'adopció d'un llenguatge propi, ja cap a final segle XVIII, dels instruments de tecla. En aquest sentit, cal recordar que els

quaderns miscel·lanis per a tecla d'aquesta època van ser utilitzats per a la interpretació a l'orgue, al clavicèmbal, al clavicordi i al pianoforte.

A banda de tot l'anteriorment esmentat, l'estudi, tot i la recerca duta a terme, no clarifica l'autoria d'una de les simfonies operístiques del volum que, finalment, s'ha atribuït a Pucitta però que planteja, també, la possible autoria de Mayr.

Més enllà dels aspectes musicals del treball, la recerca ha centrat una part dels esforços a clarificar l'arbre genealògic de la família Areny Plandolit a partir del contrast entre la bibliografia actual i la informació existent en els llibres sacramentals, en major mesura, conservats a l'E-SU.

Per últim, el present treball s'emmarca dins dels resultats de la catalogació amb el codi internacional del RISM, sent Andorra una de les últimes incorporacions dins l'extens llistat de països i conjunt d'arxius de què es nodreix la iniciativa catalogràfica, que s'espera que serveixi per augmentar i difondre tant el patrimoni musical com el llegat musical andorrà.

Bibliografia

- ACKER, Y., ALFONSO, M. DE LOS Á., ORTEGA, J., & PÉREZ CASTILLO, B. (2000). *Archivo histórico de la Unión Musical Española*. Dir. Emilio Casares Rodicio. Madrid: Sociedad General de Autores y Editores.
- ALBERT I CORP, E. (1987). *Don Guillem d'Areny i de Plandolit Baró de Senaller i de Gramanet M. Iltr. Sr. Síndic de les Valls d'Andorra. Volum I*. Andorra la Vella: Editorial Andorra.
- ALBERT I CORP, E. (1988). *Don Guillem d'Areny i de Plandolit Baró de Senaller i de Gramanet M. Iltr. Sr. Síndic de les Valls d'Andorra. Volum II*. Andorra la Vella: Editorial Andorra.
- ALONSO, C. (1998). *La canción lírica española en el siglo XIX*. Madrid: Instituto Complutense de Ciencias Musicales.
- ÁLVAREZ SOLAR-QUINTES, N. (1958). *Nuevas obras de Sebastián Durón y de Luigi Boccherini, y músicos del Infante Don Luis Antonio de Borbón*. Barcelona: Casa Provincial de Caridad.
- ANGLÉS, H., & SUBIRÁ, J. (1951). *Catálogo musical de la Biblioteca Nacional de Madrid*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. 3 vols.
- ARENY PLANDOLIT, M. (1974). *Estudi històric de la família Areny-Plandolit, d'Ordino*. En Cercle de les arts i les lletres (Org.) *Quatre anys de Jocs Florals juvenils. Valls d'Andorra 1970-1973*. Andorra la Vella: 1974
- BALLÚS CASÓLIVA, G. (2004). *La música a la coHegiata basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa: 1714-1808. Dades documentals per a la seva reconstrucció amb una aproximació al repertori litúrgic conservat*. Barcelona: Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- BALLÚS CASÓLIVA, G., & EZQUERRO ESTEBAN, A. (2016). *Música en imágenes. Francisco Andreví (*1786; †1853), músico de Iglesia y compositor cosmopolita en un mundo cambiante*. Madrid: Alpuerto.
- BARAUT, C.; CASTELLA, J.; MARQUÉS, B.; & MOLINÉ, E. (2002). *Episcopologi de l'Església d'Urgell*. La Seu d'Urgell: Societat cultural urgelhitana.
- BENAVENT PEIRÓ, J. (2014). "Apuntes biográficos del maestro de Capilla de la Seu d'Urgell Bruno Pagueras". En R. Marreco Brescia & M. Aurélio Brescia (Ed.), *Actas do II Encontro Ibero-Americano de Jovens Musicólogos (Oporto, 26-27 February, 2014)* (p. 309-314). Porto: CESEM / Tagus-Atlanticus Associação Cultural.
- BENTON, R. (1977). *Ignace Pleyel. A thematic catalogue of his compositions*. New York: Pendragon Press.
- BONASTRE I BERTRÁN, F. (2008). *Música, litúrgia i societat a la Barcelona del primer terç del segle XIX. Estudi de les consuetes de la capella de música de la catedral de Barcelona (1818-1821, 1826-1830)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BRUGAROLAS BONET, O. (2016). "El comercio de partituras en barcelona entre 1792 y 1834". *Anuario Musical*, 71. <https://doi.org/10.3989/anuariomusical.2016.71.09> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- BRUGAROLAS BONET, O.; & AVIÑO A PÉREZ, X. (2018). "L'ensenyament musical civil privat a Catalunya entre 1792 i 1838. Noves aportacions al seu estudi". *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, 32, 305-333. Recuperat de <http://revistes.iec.cat/index.php/EduH/article/view/144797> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- CARNER, M. (1975). "Puccitta (o Pucitta), Vincenzo". En *Enciclopedia dello Spettacolo. Vol. VIII* (Ed. D'Amico Silvio). Roma: Fondazione Giorgio Cini.
- CAROL, N. (1999). "Compta, Rafael". En *Diccionario de la música española e hispanoamericana. V. 3* (p. 856-857). Dir. Emilio Casares Rodicio. Madrid: Sociedad General de Autores y Editores.
- CASARES RODICIO, E. (2001). "Rossini: la recepción de su obra en España". *Cuadernos de Música Iberoamericana*, 10, 35-70.
- CELETTI, R. (1975). "Rossini, Gioacchino". En *Enciclopedia dello Spettacolo. Vol. VIII. PERI - SIO*. (Ed. D'Amico Silvio). Roma: Fondazione Giorgio Cini.
- CODINA, O.; ESCORIHUELA, I.; PLANAS, M.; SÁNCHEZ, I.; & YÁÑEZ, C. (2007). *La casa d'Areny-Plandolit. De casa pairal a casa noble*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra. Àrea de Recerca Històrica.
- CORTIZO RODRÍGUEZ, M. E. (1999). "Coderch, Antonio". En *Diccionario de la música española e Hispanoamericana. Vol. 3*. (p. 788). Dir. Emilio Casares Rodicio. Madrid: Sociedad General de Autores y Editores.
- DAMERINI, A. (1971). "Cimarosa, Domenico". En *Enciclopedia dello Spettacolo. Vol. III*. (Ed. D'Amico Silvio). Roma: Fondazione Giorgio Cini.
- ESTER-SALA, M. (1976). *Carlos Baguer (1768 - 1808). Organista de la Catedral de Barcelona. Siete sonatas*. Madrid: Unión Musical Española.
- ESTER-SALA, M. (1984). *Carles Baguer (1768 - 1808). Tres sinfonías para tecla*. Barcelona: Instituto Español de Musicología. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- ESTER-SALA, M.; & VILAR, J. M. (1985). "La presencia de Rossini en la vida cotidiana en la Catalunya del ochocientos". *Nasssarre, VIII*, 2, 69-82. Recuperat de <https://ifc.dpz.es/publicaciones/ver/id/1236> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- ESTER-SALA, M.; & VILAR, J. M. (1987). Una aproximació als fons de manuscrits musicals de Catalunya. *Anuario Musical*, 42, 229-243.
- EZQUERRO ESTEBAN, A. (2000). "El estudio de las marcas de agua del papel como material para determinar la datación y procedencia de las fuentes histórico-

- musicales, y su grado de fiabilidad. (Una primera aproximación, a partir de los manuscritos de la primera mitad del siglo XVII del Archivo de Música de las Catedrales de Zaragoza". *Anuario Musical*, 55, 19-69. Recuperat de <http://digital.csic.es/handle/10261/36557> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- EZQUERRO ESTEBAN, A. (2019). "Contribución del Diario de Barcelona (1792-1850) a la investigación musicológica". En O. Brugarolas i Bonet (Ed.), *La música en el Diario de Barcelona, 1792-1850. Prensa, sociedad y cultura cotidiana a principios de la Edad Contemporánea*. València: Calambur.
- EZQUERRO ESTEBAN, A.; & EZQUERRO GUERRERO, C. (2018). "Barcelona y la música de moda. De lo finisecular decimonónico a comienzos del siglo XX (nuevos bailables y llegada del jazz). El caso de Clifton Worsley (*1873; †1925). Parte I. Una biografía en su contexto". *Cuadernos de Investigación Musical*, 5, 5-98. Recuperat de <https://revista.uclm.es/index.php/cuadernosdeinvestigacionmusical/article/view/1915> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- FUKUSHIMA, M. (2007). "Fabricantes de pianos en la Barcelona de 1900". *Recerca musicològica*, (17-18), 279-297. Recuperat de <http://ddd.uab.cat/record/52707> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- GALLO, D. (2001). "Coccia, Carlo". En *The New Grove Dictionary of music and musicians*. Vol. 6. *Claudel to Dante* (Second ed.). Ed. Stanley Sadie. New York: Oxford University Press.
- GOSSET, P. (2001). "Rossini, Gioacchino". En *The New Grove Dictionary of music and musicians*. Vol. 21. *Recitative to Russian Federation* (Second ed.). Ed. Stanley Sadie. New York: Oxford University Press.
- GRASSOT RADRESA, M. (2004). "Rafael Compta i la música sacra al final del segle XVIII i al principi del segle XIX a Girona". Anàlisi d'un Te Deum. *Revista catalana d'arxivística*. 2004, 2, 205-206.
- KLEIN, J. W. (2005). "Pucitta, Pucitta, Vincenzo". En *MGG. Die Musik Geschichte und Gegenwart*. Vol. 13 (p. 1031-1032) Dir. J. B. Metzler. Kassel: Bärenreiter Metzler.
- LACÀL, L. (1900). "Periódico de música". En *Diccionario de La Música* (2a). Madrid: Establecimiento tipográfico de San Francisco de Sales.
- LANZA, A. (2001). "Puccita [Puccitta], Vincenzo". En *The New Grove dictionary of music and musicians*. Vol. 20. *Pohlman to Recital*. (Second ed.). Ed. Stanley Sadie. New York: Oxford University Press.
- LÓPEZ MONTANYA, E.; & Peruga Guerrero, J. (1994). *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XIX*. Andorra la Vella: Arxiu Històric Nacional. M. I. Govern d'Andorra.
- MARURI VILLANUEVA, R. (1990). *La burguesía mercantil santanderina, 1700-1850: cambio social y mentalidad*. Santander: Universidad de Cantabria.
- MOLINÉ, E. (2017). "Francisco de la Dueña y Cisneros (1797-1818)". *Quaderns d'estudis andorrans*, 10, 107-128.
- MOORE, A. F. (2001). "Generali, Pietro". En *The New Grove Dictionary of music and musicians*. Vol. 9. *Florence to Glígo* (Second ed.). Ed. Stanley Sadie. New York: Oxford University Press.
- PALLÀS MARIANI, L. (2017a). *Estudi codicològic i catalogació del manuscrit E-VI-293. Vol. 1. Tesi doctoral*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- PALLÀS MARIANI, L. (2017b). *Estudi codicològic i catalogació del manuscrit E-VI-293. Vol. 2. Tesi doctoral*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- PERROT, M. (2000). "La vida en familia". En *Historia de la vida privada. Tomo 4. De la Revolución Francesa a la Primera Guerra Mundial*. Madrid: Grupo Santillana.
- PERUGA, J. (2007). "El final de la llegenda dels Areny-Plandolit? En *Guillem de Plandolit (1872-1932). La memòria revelada*" (p. 12-16). Andorra la Vella: Govern d'Andorra, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Fundació «la Caixa» i Fundació Crèdit Andorrà.
- PINYOL BALASH, J.; & BOSCH VILALTA, A. (2010). "El Te Deum Gironí de Ferran VII: Una aproximació a l'obra de Rafael Compta". *Annals de l'Institut d'estudis Gironins*, 51, 331-352.
- ROIG CAPDEVILA, J. (2004). "Presencia musical en la catedral de La Seu d'Urgell en la segunda mitad del siglo XVIII a través de sus actas capitulares". *Anuario Musical*, 59, 115-150. Recuperat de <http://anuariomusical.revistas.csic.es/index.php/anuariomusical/article/view/61> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- ROMANÍ TURULLOLS, A. (2002). "El piano als Països Catalans". En *Gran enciclopèdia de la música. NORU-REDL. Vol. 6*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Catalunya Música.
- SÁINZ DE MEDRANO, R. M. (1996). *Los desconocidos Infantes de España*. Casa de Borbón. Barcelona: Thassàlia.
- SÁNCHEZ CAZORLA, Ó. (2008). *La clau de les Valls d'Andorra: música tradicional i popular d'Andorra*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.
- SARTORI, C. (1971). "Generali, Pietro". En *Enciclopedia dello Spettacolo. Vol. V*. (Ed. D'Amico Silvio). Roma: Fondazione Giorgio Cini.
- SCHLITZER, F. (1975). "Coccia, Carlo". En *Enciclopedia dello Spettacolo. V. III. CAR - DAF* (Ed. D'Amico Silvio). Roma: Fondazione Giorgio Cini.
- SUERO ROCA, M. T. (1990a). *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830. Vol. II*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SUERO ROCA, M. T. (1990b). *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830. Vol. III*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SUERO ROCA, M. T. (1990c). *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830. Vol. IV*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- TIRRO, F.; & VANNSCHELUWICK, M. (2001). "Cimarosa, Domenico". En *The New Grove Dictionary of music and musicians. Vol. 5. Canon to Classic Rock* (Second ed.). Ed. Stanley Sadie. New York: Oxford University Press.
- TORRA, J. (1999). "Manuscritos e impresos musicales en la biblioteca de la universidad de Barcelona". En *18 Congreso de la Asociación Internacional de Bibliotecas, Archivos y Centros de Documentación. IALM/IVMB; AIBM. Actas. Ponencias españolas e Hispanoamericanas. San Sebastián, 21-26 junio 1998* (p. 291-296). Madrid: Asociación Española de Documentación Musical. Recuperat de <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/68992#XDPPPM8BwGk.mendeley> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- TORRES, J. (2001). "Periódico musical". En *Diccionario de la música española e hispanoamericana. V. 8* (p. 692-702). Dir. Emilio Casares Rodicio. Madrid: Sociedad General de Autores y Editores.
- VALLS SUBIRÀ, O. (1970a). *El papel y sus filigranas en Cataluña I*. Amsterdam: The Paper Publications Society.
- VALLS SUBIRÀ, O. (1970b). *El papel y sus filigranas en Cataluña II*. Amsterdam: The Paper Publications Society.
- VILAR, J. M. (1996). *La música orquestral de Carles Baguer 1768-1808. Volum I: Simfonia núm. 1 en Do major, Simfonia no 2 en Do menor, Simfonia no 3 en Re major*. Barcelona: Tritó.
- VILAR, J. M. (2013). *La música orquestral de Carles Baguer 1768-1808. Volum VI. Simfonia núm. 7 en Re major, Simfonia núm. 8 en Re major, Simfonia núm. 10 en Re major i Simfonia núm. 11 en Re major*. Barcelona: Tritó.
- YÁÑEZ NAVARRO, C. (2007). Música para piano, órgano y clave, en dos cuadernos zaragozanos de la primera mitad del siglo XIX. *Anuario Musical*, 62, 291-394. Recuperat de <http://anuariomusical.revistas.csic.es/index.php/anuariomusical/article/view/27> [Última data de consulta el 08/01/2019].
- YÁÑEZ NAVARRO, C. (2013). *Piezas para clave, órgano y piano en dos cuadernos misceláneos españoles del siglo XIX*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Índex de figures

Fig. 1: Casa museu d'Areny Plandolit d'Ordino

Fig. 2: **AND-AVbn**, ACAP.LP.154

Fig. 3: Ascendència materna de Maria Rosa d'Areny Jordana extreta del volum d'**E-SU**, Ul.1023. Llibre sacramental 1742-1895 Pujol, Canals i Cortscastell. En aquest cas es tracta de l'ascendència materna familiar provinent de la població de Pujol

Fig. 4: Pintura de Maria d'Areny Jordana, mare de la propietària del volum musical

Fig. 5: Arbre genealògic de la família Areny Jordana

Fig. 6: Detall de la portada d'**AND-AVbn**, ACAP.LP.154, portada

Fig. 7: Detall de l'encapçalament d'**AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 1r.

Fig. 8: **AND-Avbn**, ACAP. LP. 154, fol. 10r.

Fig. 9: **AND-Avbn**, ACAP. LP. 154, fol. 11r.

Fig. 10: Sala de música de la Casa Museu Areny Plandolit. Foto: A. Tena. Fons PCA

Fig. 11: **AND-AVbn**, ACAP.LP.154. Fulls de guarda ornats

Fig. 12: **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, pàgs.[de l'antiga numeració] 132-133

Fig. 13: **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, pàg. 146

Fig. 14: Folí de guarda. Marca d'aigua 1

Fig. 15: Folí de cortesia. Marca d'aigua 2

Fig. 16: Fol. 1. Marca d'aigua 3

Fig. 17: Fol. 4. Marca d'aigua 4

Fig. 18: Fol. 8. Marca d'aigua 2

Fig. 19: Fol. 27. Marca d'aigua 3

Fig. 20: Fol. 28. Marca d'aigua 5

Fig. 21: Fol. 30. Marca d'aigua 3

Fig. 22: Fol. 36. Marca d'aigua 3

Fig. 23: Fol. 37. Marca d'aigua 5

Fig. 24: Fol. 43. Marca d'aigua 5

Fig. 25: Fol. 56. Marca d'aigua 5

Fig. 26: Fol. 62. Marca d'aigua 3

Fig. 27: Fol. 67. Marca d'aigua 6

Fig. 28: Fol. 76 Retall afegit al payout

Fig. 29: Fol. de guarda. Marca d'aigua 7

Fig. 30: Reliquiari. Marca d'aigua 3. Fotografia de VALLS SUBIRÀ, 1970b, p. 119

Fig. 31: Fol. 30. Marca d'aigua 3

Fig. 32: Fol. 62. Marca d'aigua 3

Fig. 33: **E-CER**, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 34: **E-CER**, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 35: **E-CER**, carpeta 33.10, sense foliar

Fig. 36: **E-CER**, carpeta 33.08, sense foliar

Fig. 37: **E-CER**, carpeta 33.27, sense foliar

Fig. 38: Capella de la casa Areny Plandolit.

<https://deskgram.org/museumandorra>

Fig. 39: Fragment de l'òpera *La contessa di Colle erboso*. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 67 bis v.

Fig. 40: Fragment de l'òpera *La contessa di colle erboso*. Disponible en <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/94185/1/>

Fig. 41: Fragment de l'òpera *La contessa di Colle erboso*. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 68r.

Fig. 42: Fragment de l'òpera *La contessa di colle erboso*. Disponible en <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/94185/1/>

Fig. 43: Fragment de l'òpera *Nella trame diluse*. **AND-AVbn**, ACAP.LP. 54, fol. 13v.

Fig. 44: Simfonia de l'òpera *Nella trame diluse* de Cimarosa. Font: [https://imslp.org/wiki/Le_trame_diluse_\(Cimarosa%2C_Domenico\)](https://imslp.org/wiki/Le_trame_diluse_(Cimarosa%2C_Domenico))

Fig. 45: Fragment de l'òpera anònima *La máscara Real*. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 17v.

Fig. 46: Fragment de la simfonia de l'òpera *La donna selvaggia* de Coccia. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154. Fol. 26r.

Fig. 47: Fragment de l'òpera *La donna selvaggia* de Coccia. Dresdner Opernarchiv digital. Disponible a: <http://digital.slub-dresden.de/id383784476> [Consultat el 30/07/2018].

Fig. 48: Fragment de la Marxa i Cor de *La urraca ladrona* de Rossini. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154. Fol. 45v.

Fig. 49: Fragment de la Marxa i Cor de *La urraca ladrona* de Rossini. Disponible a: [http://hz.imslp.info/files/imglnks/usimg/e/ea/IMSLP139939-PMLP18921-Rossini_-_La_pie_voleuse_III_\(fs_ed.Castil-Blaze\).pdf](http://hz.imslp.info/files/imglnks/usimg/e/ea/IMSLP139939-PMLP18921-Rossini_-_La_pie_voleuse_III_(fs_ed.Castil-Blaze).pdf) [Consultat el 30/07/2018].

Fig. 50: Fragment de la Simfonia de l'òpera *Otello* de Rossini. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 55v. 37

Fig. 51: Fragment de la Marxa i cor de l'òpera *Tancredi* de Rossini. **AND-AVbn**, ACP.LP.154, fol. 62v

Fig. 52: Fragment de la Simfonia n° 9 de Carles Baguer. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 6r.

Fig. 53: Fragment de la Simfonia n°3 de Carles Baguer. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 16r.

Fig. 54: Fragment de la peça 26 del manuscrit corresponent a una Simfonia d'autor anònim. **AND-Avbn**, ACAP. LP. 154, fol. 52r.

Fig. 55: Fragment de la Marxa fúnebre de Rafael Compta. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 64r.

Fig. 56: Marxa fúnebre de Rafael Compta. **E-Bu**, Arxiu històric, Ms. 2068/4

Fig. 57: Fragment de l'òpera *Adriana abandonata de Teseo* de Pucitta. **AND-AVbn**, ACAP.LP.154, fol. 20v.

Annex 1. Llistat d'arxius consultats amb la nomenclatura internacional del RISM.

AND-AVbn	Biblioteca Nacional d'Andorra, Andorra la Vella
AND-Oap	Arxiu Parroquial d'Ordino, Andorra
D-DI	Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek, Dresden (SLUB), Alemanya
E-Bbc	Biblioteca de Catalunya, Barcelona
E-Boc	Centre de Documentació de l'Orfeó Català, Barcelona
E-Bu	Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Barcelona
E-CER	Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), Cervera
E-ESPborras	Aquesta sigla no existeix al RISM i s'ha respectat la proposada per Pallàs pertanyent a l'arxiu particular del músic esparreguerí Josep Borràs (PALLÀS MARIANI, 2017a)
E-IG	Arxiu Comarcal de l'Anoia (ACAN), Igualada
E-MO	Arxiu Històric Musical de Montserrat - Biblioteca de Montserrat, Montserrat
E-Olc	Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), Olot
E-PG	Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE), Puigcerdà
E-RI	Arxiu Comarcal del Ripollès (ACRI), Ripoll
E-SU	Arxiu Diocesà d'Urgell (ADU), La Seu d'Urgell
E-SUe	Arxiu Capitular d'Urgell (ACU), La Seu d'Urgell
E-TAR	Arxiu Comarcal de l'Urgell (ACUR), Tàrraga
E-VI	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, Vic
E-VIP	Centre de Documentació VINSEUM, Vilafranca del Penedès
E-VN	Arxiu de l'Església Parroquial de Santa Maria de la Geltrú, Vilanova i la Geltrú
E-Zac	Archivo de Música de las Catedrales de Zaragoza. Archivos Catedralicios (El Pilar y La Seo), Zaragoza
I-BGc	Civica Biblioteca - Archivi storici Angelo Mai, Bergamo
I-Nc	Biblioteca del Conservatorio di Musica S. Pietro a Majella, Napoli
I-Rmassimo	Biblioteca privata dei Principi Massimo, Roma

Annex 2. E-SUe, 1023. Llibre sacramental 1742-1895 Pujol, Canals i Cortscastell. Baptismes del matrimoni d'Antonio Senaller Abella, 1r baró de Senaller, i Josepha Areny Montargull
 Bateig d'Ignasi Anton Jaume: Fol. 17v. [Marge esquerre:] "Jordana, y / de Areny / de Pujol [centrat en la pàgina] Dia setse de Juny del any mil set Cents Seixanta vuyt / fou nat, y lo dia disset del mateix mes, y any fonch batejat per / mi Bonav^{ra} Baró R^{or} de la Parroquia de St Andreu de / Pujol Abad^t. de Gerri segons rito de S. M. Y. en las fonts / bapm^s de dit lloch de Pujol un fill del S^t. Anton Jordana, / Abella y Senaller, y de d^a Josepha Jordana, y de Areny / Conjuges del mateix lloch de Pujol. Foren Padrins lo S^t / Fran^{co}. Senaller. y Jordana, y la S^a

Ther^a Jordana / també de Pujol. Li posaren nom Ignasi Anton Jaume".

Bateig de Joseph Anton: Fol. 19r. [Marge esquerre:] "Jordana / de Pujol [centrat en la pàgina] Dia 26 de Mars de 1771 ~~fou~~ nasqué un fill del dⁿ Anton / Senaller y Jordana Baró de Gramenet y de d^a Josepha / de Areny Conjuges del lloch de Pujol. Y lo dia vint y vuyt / al mateix mes y any sobredits fonch batejat per mi ~~en las~~ Bonav^{ra} Baró Pb^{re} y R^{or} de S. Andreu Apostol de dit lloch / de Pujol en las fonts bapm^s de dit Poble segons forma, y rito de / N. S. M. Y. Foren padrins Dⁿ Jph de Areny de la vila / de Salas, y Dª Rosa Jordana y Francés de Castanesa los / dos del Bisbat de Urgell. Li posaren nom Joseph Anton."

Bateig de Maria Antonia Josepha: Fol. 20v. [Marge esquerre:] "Senaller y / Jordana de / Pujol [centrat en la pàgina] Certifico Jo Bonav^{ra} Baró Pb^{re}, y R^{or} de la Parroquia / Yglesia de Sant Andreu Apostol de Pujol, q^e lo dia vuit de Janer / del any mil set cents setanta quatre Dⁿ fr. Geroni de Valls / Monjo Enfermer del R^t Monestir de Sta. Maria de Gerri / batejà segons forma, y rito de S. M. Y. En las fonts bapm^{ls}. / de dita Ygla a una filla del señor Anton Senaller, y Jor= / dana, y de Dª Jpha de Areny, y Jordana Conjug^s. del lloch / de Pujol, Barons de Gramenet. Foren Padrins Anton Far= / ré, y Montaner de Bretuy Abad^t de Gerri, y Dª Anto= / nia de Areny y Balust de la Vila de Salàs, Bisbat de / Urgell. Li posaren nom Maria Antonia Josepha."

Bateig d'Anton Andreu: Fol. 21r. [Marge esquerre:] "Senaller, / y Jordana / de Pujol [centrat en la pàgina] Dia trenta de Nov^{bre} del any mil Set Cents Setan / ta quatre nasq^e y dia primer de Desembre del mateix fonch batejat en las fonts bapm^s de Pujol Segons / rito de S. M. Y. un fill del Señor Anton Senaller, y / Jordana, y de Dª Jpha Jordana, y de Areny Conjug. / del lloch de Pujol Barons de Gramenet. Per mi Bonav^{ra} Baró R^{or} dela Parroq^l. Ygla de S. Andreu / Apostol del lloch de Pujol Abad^t de Gerri. Foren Pa= / drins Anton Farré, y Antonia Farré y Minoves del lloch de Bretuy del mateix Abad^t. Li posaren / nom Anton Andreu."

Bateig de Maria Antonia Josepha: Fol. 22r. [Marge esquerre:] "Senaller y / Jordana / de Pujol [centrat en la pàgina] Dia quatre de Juny del any mil Set Cents Setanta / Set, nasqué, y

dia sinch del mateix mes fonch batejada / en las fonts baptismals de la Parroq^l. Yglesia de S. An= / dreu del lloch de Pujol segons rito de S. M. Y. Per mi / Bonva^a. Baró R^{or}. de Pujol una filla del señor An= / ton de Senaller, y de Jordana, y de d^a Josepha Jordana, y / de Areny Conjug^e. del mateix lloch de Pujol del Abadiat / de Gerri. Foren Padrins Fran^{co}. Jordana de dit lloch de / Pujol, y Antonia Jordana del lloch de Castellàs Bisbat / de Urgell. Li posaren nom Maria Antonia Josepha”.

Bateig de Ventura Francisca Florencia: Fol. 23r. [Marge esquerre:] “Senaller / y Jordana / de Pujol [centrat en la pàgina] Certifico Jo Pau Sala P^{bre} y Economo de Pujol, y su / fraganeas de Coscastell, y Canals, que lo dia trenta / y un de Janer del any mil set cents setanta y nou, / lo R^{nt} Jaume Salas P^{bre} y Beneficiat de Peramea, / pero habitant de Pujol, me feu relació, haver Ba= / tejat una filla del Señor Anton Senaller y Jordana, y / de D^{na} Josepha Jordana, y de Areny conjuges del Lloch / de Pujol, Barons de Gramenet, qual Baptisme se at / ministra en la casa pròpia seua de Pujol de dits señors, / emperò sens solemnitat, y instant lo perill repentino / de mort a la sobre expressada infanta segons son / judici. y dels demes circumstans dels quals fora /// / per atministrar lo Baptisme expressat y havent / [...].”

Bateig d’Anderu Ramón Jaume: Fol. 25r. [Marge esquerre:] “Jordana, y Sena / ller de Pujol. [centrat en la pàgina] Dia Onza de fabrè de mil set cents vuytanta dos / Jo M. Jaume Salat de Peramea, ab llicencia del R^t R^{tor} / Lluís Gras, he batejat, segons rito y forma de la S. M. Y. / en las fons Baptismals de St. Andreu Apostol, de Pujol / Abadiat de Gerri. Un fill, de Dⁿ Anton Jordana, y Sena= / ller, y de D^{na} Josepha Jordana, y de Areny, Conjuges / vuy vivint, del Poble de Pujol, foren Padrins, Juseph / Ascón, y de Carmona, natuarl de Barruera, Bisbt / de Urgell, y la S^a Rosa Gallart y Bastús; de la Vila / de Tremp Bisbat de Urgell. Li posaren nom; Andreu, / Ramon, y Jaume”.

Bateig de Jaume Mariano: Fol. 26r. [Marge esquerre:] “Jordana, y Sena / ller de Pujol. [centrat en la pàgina] Dia vint y set de Febrer de mil set cents vuytanta / tres. Jo Lluís Gras P^{rve} R^{tor} de la P^l Ygl^{ia} de S^t An= / dreu Ap^l de Pujol Aba^t de Gerri com ab faculta mia / lo R^t Juseph Salas R^{tor} de Peamea, batejá segons rito / de S. M. Y. Un fill, de Dⁿ Anton, Jordana, y Senaller, y / de Dª Josepha Jordana, y de Areny Con^s del Lloch de / Pujol. En las fons bapm^s de dita Ygl^a fou Padri, amb con= / senti^t del

Sor V. M. Jaume Salas, Pre^e en Pujol / li posaren nom Jaume y Mariano”.

Annex 3. E-SUe, 93. La Seu d’Urgell. Llibre de defuncions, 1789-1807. Òbit de Guillem d’Areny Solà

Fol. 185. [Marge esquerre:] “42 / De Areny / H^{as} fetes [centrat en la pàgina] Dia 24 de Maig de 1804 a un quart de nou del matí rebuts los sa= / grament de Penitencia Eucharistia y Extrema Unció morí Dⁿ. / Guillem de Areny, y de Solà casat ab D^a. Maria Jordana, y lo dia / 25 son cadàver fou portat a la tomba de sos Antepassats ab / asistencia de la R^{nt} Comunitat dels residents de la Cathe= / dral y de mi D^{or} Gil Serra, Vicari de la Parroquia de S. Od”.

Annex 4. AND-Oap, 31. Llibre de Baptismes, matrimonis i defuncions entre el 1813-1847 de la Parròquia d’Ordino. Òbit de Maria d’Areny Jordana (mare de la propietària del manuscrit)

Pàg. 185 “[marge esquerre:] Casa Areny / Doña Ma- / ria Areny / Jordana / Adulta / 1846 [centrat:] En la tumba del Altar de San Guillermo de la yglesia / Parroquial de los Santos Martires Cornelio y Cipriano del / lugar de Ordino, a las cuatro de la tarde del dia veinte ocho / de Nob[vi]embre del año mil ocho cientos cuarenta y seis / yo el infraescrito cura parroco de la misma di sepultura / eclesiàstica al cadàver de D^{na} Maria Areny y Jordana / natural de Pujol viuda de Dⁿ Guillem de Areny, mi feligresa / de edat sesenta anyos poco mas o menos, hija de legitima de / Antonio Senaller y Jordana y de D^{na} Josepha de Areny y Montar- / gull consortes que eran de Pujol Abadiato de Gerri, que / murió de muerte natural a las siete de la tarde del / dia vente y seis del mismo mes, y año, habiendo recibido / los Santos Sacramentos, de penitencia, eucaristia y extrama- / unción, hizo testamento y se le isieron los fune- / rales con la asistencia de veinte cuatro sacerdotes / Para que conste lo firmo fecha ut supra / Ysidro cura parroco [rubrica el document]”.

Annex 5. E-SU, Llibre de baptismes, 1775 – 1806. UI.92, pàg. 474. Bateig de Maria Antònia Josepha Ignasia Gertrudis Eustàquia

Pàg. 474. [Marge esquerre:] “64 [numeració dels registres del volum] / de Areny / D. [centrat en la pàgina] Dia vint y dos de setembre de mil sent cens Noranta y vuit Lo D^r Dⁿ / Fran^{co} de la Encina Vicari General del Bisbat de Urgell ha batejat / en las

fonts Baptismals de la Parroquia de San Od de la Yglesia Cathedral de Urgell segons rito de Santa Mare Yglesia a Maria Antonia Josepha Ignasia Gertudris Eustaquia nada als dos quarts / de quatre del mati del dia vint de setembre filla legitima y natural de Dⁿ Guillem de Areny y de Solá y de la S^{ra} D^{na} / Maria de Senalle y de Areny conj[ugues] foren Padrins Dⁿ Ignasi de / Areny y de Solá Jutge de la Real Chancilleria de Granada y la S^{ra} / D^{na} Antonia Darcourt y de Areny conj[uges] = Avis Paterns Dⁿ Gui- / llem de Areny y de Montargull y de D^{na} Maria Theresa de Solà [Peguera] = / Maternos Dⁿ Anton Senalle y D^{na} Josepha de Areny del que fa fe / haverlo vist batejat al sobre dit lo Joan Cerqueda y Mas P^{bre} cu= / rat de la Parroquia de San Od.”

Annex 6. E-SU, Llibre de baptismes, 1775 – 1806. Ul.92, pàg. 533-534. Bateig de la Sra. Maria Rosa d'Areny Jordana

Pàg. 533.[Marge esquerre] “26 D Areny / D [centrat en la pàgina] Dia veinte y Nueve de Marzo del anyo de Mil ochocientos y uno / el Illmo S^r Dⁿ Francco Antonio de la Dueña y Sisneros Obispo / de esta ciuda y obispado de Urgel del Consejo de S. M. Prin / s[c]ipe Soberano de las Valles de Andorra Cavallero de la Real / Distingida Orden de Carlos Tercero estando presente / [pàg. 534] el Ilustre Sr Canonigo Curado Dⁿ Franco de la Encina Bautiz[ó] solemnemente y Puso los Santos oleos en esta Parroquia de / San Odon de la Iglesia Cathedral de Urgel a Maria de los Dolores Rosa Fran^{ca} la qual nació a dos quarts de doze del Medio dia, del dia veinte y seis de dicho mes y anyo hija / de los S^{res} Dⁿ Guillermo de Areny y de Solà y de la Sra Maria Areny / y de Jordana = Abuelos Paternos los S^{res} Dⁿ Guillem de Areny / y de Montargull y D^{na} Theresa de Solà y de Peguera = Mater / nos los S^{res} Dⁿ Antonio de Jordana y Senaller y D^{na} Josepha / de Areny y de Montargull, Fueron sus Padrinos los Ilustres / S^{res} Dn Mariano de Valenzuela y de la Duenya Cisneros y / D^{na} Maria Rosa de Valenzuela y de la Duenya Cisneros / a quines adverso S. S. Ill^{tra} el parentesco que havien / contrahido con la Bautizada y sus Padres y Obliga / cion en que estaban de Ensenyarla la Doctrina chris / tiana [es rubrica el baptisme].”

Annex 7. E-SU, Llibre de baptismes, 1775 – 1806. Ul.92, pàg. 598. Bateig de Guillem Maria Bonaventura

Pàg. 598 [Marge esquerre] “50 / Dⁿ Areny [centrat a la pàgina] Dia sinc de Juliol de mil vuit cents y quatre ab llicencia del S^r / Benedictino Claustral, y en ma presencia, Dⁿ Joseph Jordana y

de Areny Monjo / Benedictino claustral, en las fons baptismals de la Parroquia de S^t Od de / la Cathedral de Urgell ha batejat segons rito de Sta Mre Ygl^a Romana / a Guillem Maria Bonaventura, nat lo dia tres a les sinch del mati / del referit Juliol. Fill legitim y natural de Dⁿ Guillem de Areny, y de / Solá difunt [s'ha tractat a l'annex 2]. Y D^{na} Maria Jordana. Y de Areny Conj^s fou Padri Dⁿ / Anton Senalle y Jordana; Avis paterns Dⁿ Guillem de Areny y / Montargull, y D^{na} Teresa de Solá y Areny, Maternos. Anton se= / nalle y Jordana. Y D^{na} Josepha de Areny, del que fas fe J^{ph} Trilla / vicari de la Parroquia de S^t Od.”

Annex 8. E-SU, Llibre de matrimonis, 1809 -1851. Ul.95, pàg. 150 – 151. Matrimoni celebrat entre Josep Plandolit Pons i Maria Rosa d'Areny [en un punt apareix el cognom de:] Senaller Jordana

“[Marge esquerre] 2 / Dⁿ Josef / de Plandol / lit con D^{na} / Maria Ro- / sa de Areny [centrat en la pàgina] En el oratorio privado de casa de Dª Maria de Plandolit de esta Ciudad de / Urgel A las once y media de la mañana del dia veinte y quatro / de Marzo de mil ochocientos veinte y uno; el y;Yltre Dor Dn Tho= / mas de Bremond, Cano Prelado de la Santa Ygla Catedral / de Urgel, y en lo espiritual y temporal, Procurador Vi^{co} General y / oficial por el Yl^{mo} S^{or} Dⁿ Bernardo Frances Caballero, Obispo / Oficial de Urgel; previo el examen y aprovacion de los Contrayentes en / la doctrina christiana; obtenidos los consentimientos necesarios segun / proviene la ultima N. Pragmática de Matrimonios; recibidos los Santos Sacramentos de Peninta y Eucaristia, habiendo hecho las tres canonicas amonestacions en las misas Parroquiales de los / dias once, diez y ocho, y diez y nueve de marzo, en que cayeron / de Sⁿ Josef, y no habiendo restado impedimento alguno; / aisitió al matrimonio celebrado entre Dⁿ Josep Lleopart y de Rou, natural y vecino de esta Ciudad de Urgel, poder ha= / biente de Dⁿ Josef Plandolit y Pons Soltero natural de la / villa de Sn Pedro de Torelló Obispado de Vich; otorgado por / el mismo en terminos especiales y qual se requiere para ma= / trimonios, por ante Dⁿ Josef Masmitja Escrivano Publico y R^o de la Villa de Sⁿ Pedro de Torelló de d^{ho} obispado y / Partido de Vich, a favor de d^{ho} Dⁿ Josep Lleopart, a los veinte / un dias del dicho mes y año; para q^e representando la persona / de d^{ho} S^{or} otorgante pudiese contraer Matrimonio por pala- / bras de presente, en el modo y forma que previenen las cons- / tituciones Sinodales como todo ello es de ver del testimonio de d^{ho} poder dado / por el mencionadao. Es en el d^{ho} dia

veiente y uno de Marzo de / mil ochocientos veinte y uno hijo legítimo y natural de los / Consortes difuntos Dⁿ Franco de Plandolit y Sarrarosa y D^{na} / Antonia de Pons, ambos de d^{na} villa de S. Pedro de Torelló, / de una parte: Y de Dª Maria Rosa de Areny y Jordana donde= / lla natural de la Ciudad de Urgel; hija legítima y natural / de los consortes Dⁿ Guillermo de Areny difunto y de Solá di= / funto, de la misma, y de Da Maria de Areny Jordana y Senaller vi- / viente; natural del lugar de Pujol Abadiato de Gerri; los que pres / taron sus mutuos consentimientos por palabras de presente, a saber / Dⁿ Josef de Llopart en nombre de su pral Dⁿ Josef de Plandolit y / Pons y Dª Maria Rosa de Areny y Senaller en nombre propio; / siendo testigos el D^{or} Dⁿ Franco Garzon Canonigo de esta Sta / Y^{glia} Catedral de Urgel, y el Lic^{do} Dⁿ Julian Ramos Cano / Curado de la Parroquia de Sⁿ Odon de esta Ciudad de Urgel. / Cosido al fin de este libro con las diligencias de la Curia de Vich / vale esta añadidura. [no s'ha localitzat al volum aquest text aquí mencionat] / Dia 27 de Abril ratifico / este matrimonio / Lic^{do} Dⁿ Julian Ramos Cano Curado / de S. Odon. [es rubrica l'escrit]"

Annex 9. E-SUe, Llibre de baptismes de La Seu d'Urgell 1806-1828. UI.90.70. Baptisme de Guillem d'Areny Plandolit

Pàg. 182 [Marge esquerre: "10 / Dⁿ Guil= / lermo / Areny, y de / Plandolit"] "En la Yglesia parroquial de San Odon de la Ciudad y Obispado de / Urgel, de dos cuartos para las cinco horas de la tarde del dia diez / y nueve del mes de febrero del presente año mil ochocientos vein / te y dos. Yo el infrascrito Vicario de Dⁿ Julian Ramos Canoni= / go curado de dicha Parroquia (con expresa licencia del mismo) / bauticé solemnemente segon prescribe el ritual de esta / Diocesis a hun niño q^e nació a las diez horas de la mañana / del citado dia mes y año hijo legítimo de los consortes Dⁿ José / de Areny [en afegitó posterior] y de Plandolit natural de la Villa de San Pedro de Torelló Obispado / de Vich y de Dª Maria Rosa de Areny y de Plandolit natural / y vecinos de esta Ciudad, a quien fureon puestos los nombres / de Guillermo, José, Maria, y fueron, sus padrinos q^e le tubie / ron in sacro fonte Dⁿ José Maria Lleopart y Dª Maria de / Areny, aquí el Padrino natural de esta Ciudad y los Padrinos natu / ral del lugar de Pujol, y los dos vecinos de esta Ciudad, a quien es ad / venti el parentesco espiritual q^e habian contraido no menos con / su ahijado, q^e con los Padres del mismo, y las obligaciones de ense / ñar la doctrina christiana Abuelos Paternos, Dⁿ Fran^{co} /

de Plandolit y Dª Antonia de Pons naturales de la Villa de / San Pedro de Torello. [Pàg.183] y maternos Dⁿ Guillermo de Areny y de Solá natural de la / Ciudad, y Dª Maria de Areny y Jordana natural del lugar / de Pujol. Para q^e conste lo firmo fecha ut supra / Fran^{co} Galu Pbro".

Annex 10. E-SUe, Llibre de defuncions 1808-1827. UI. 94. Òbit de Maria Rosa d'Areny, segona Baronesa de Senaller

Pàg. 414 [Marge esquerre: "D^{na} / Maria / Rosa de / Areny / Adulta / hs hs"] [centrat:] "En la Yglesia de N^{tra} S^{ra} de la Piedad de la Ciudad de Urgel, dia veinte y uno / del mes de setiembre del año mil ochocientos veinte y dos, Yo el infrascrito vica- / rio de la Parroquia de Sⁿ Odon de dicha ciudad, con asistencia de todos los / residentes del coro de la Sta Y^{glia} Catedral di sepultura Eclesiastica al / cadaver de Da. Maria Rosa Areny y de Plandolit natural y vecina de esta ciudad / que falleció de muerte natural a las tres horas de la mañana / del dia veinte del citado mes y año despues de haber recibido los / Santos Sacramentos de la Penitencia Eucaristia y Xtremauci- / on siendo de edad de veinte y un año hizo testamento ante el / Dⁿ Juan Juer N^{ro} publico de esta ciudad hija legítima de / Dⁿ Guillem de Areny y de D^{na} Maria Jordana consortes / Joaquin Duró P^{bro} y Vi^{co} de Sⁿ Odon".

Annex 11. Identificadors de la catalogació RISM del volum AND-Avbn., ACAP. LP. 154

Parent record

"A collection of different pieces numbered by different hands in the upper corner of each pages. It contains an old numeration with the whole pages of the manuscript and a more modern numeration with the foliation. The book contains a final index in the Fol. 92r. The actual numeration doesn't contain different pages that were cut during the binding process."

ID RISM/MUSCAT		1001050169	
Peça	Foliació	Autor	ID RISM/MUSCAT
01	1r.	Daniel Skoczdzopole, Johann	1001050171
02	1v.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050172
03	2r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050174
04	2v.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050175
05	3r. - 5r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050176
06	5v. - 6r.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050177
07	6r. a 7v	Baquer [Mariner, Carles]	1001050208
08	8r. - 9v.	Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]	1001050214
09	10r. - 11v.	Pleyel, [Ignace Joseph].	1001050220
10	11v.	Anònim	1001051667
11	12r.; 67bis r. - 68r.	[Generali, Pietro]	1001051668
12	12v. - 13r.	Anònim	1001051676
13	13v. - 15r.	[Cimarosa, Domenico]	1001051677
14	15v.	Anònim	1001051679

Peça	Foliació	Autor	ID RISM/MUSCAT	Peça	Foliació	Autor	ID RISM/MUSCAT
15	16r. - 17r.	[Bager Mariner, Carles]	1001051680	33.02.15	77v.	Anònim	1001063241
16	17v. - 20r.	[Paisiello, Giovanni]	1001051681	33.02.16	77v. 78r.	Anònim	1001063242
17	20v. - 23v.	[Vincenzo,] Puccitta	1001051682	33.02.17	78r.	Anònim	1001063243
18	23bis r. - 24r.; 26r. - 29r.; 30r. - 40r.	Coccia, [Carlo]	1001051684	33.02.18	78v.	Anònim	1001063244
19	24v.	Anònim	1001051685	33.02.19	78v.	Anònim	1001063245
20	24r.	Anònim	1001051715	33.02.20	80r.	Anònim	1001063246
21	29v.	Bremond, Thomas de	1001051716	33.02.21	80r.	Anònim	1001063248
22	40v. - 43r.	Anònim	1001051717	33.02.22	80v.	Anònim	1001063250
23	42v. - 43r.	Anònim	1001051718	33.02.23	81r.	Anònim	1001063252
24	44r. - 49r.	Rossini, [Gioacchino]	1001051719	33.02.24	81r. 81v.	Anònim	1001063253
25.01	50r.	Anònim	1001051720	33.03.01	81v.	Anònim	1001063254
25.02	50v.	Anònim	1001063217	33.03.02	81v. 82r.	Anònim	1001063255
25.03	51r.	Anònim	1001063218	33.03.03	82r.	Anònim	1001063256
25.04	51v.	Anònim	1001063219	33.03.04	82r. 82v.	Anònim	1001063257
25.05	51v.	Anònim	1001063220	33.03.05	82v.	Anònim	1001063258
26	52r. - 55r.	Anònim	1001051721	33.03.06	82v.	Anònim	1001063259
27	55v. - 61r.	Rossini, [Gioacchino]	1001051722	33.03.07	83r.	Anònim	1001063260
28	61r.	Anònim	1001051723	33.03.08	83r.	Anònim	1001063261
29	62v. - 63r.	Rossini, Gioacchino	1001051724	33.03.09	83r. 83v.	Anònim	1001063262
30	64r. - 64v.	[Compta Batllés, Rafael]	1001051725	33.03.10	83v.	Anònim	1001063263
31.01	65r.	Anònim	1001051726	33.03.11	83v.	Anònim	1001063264
31.02	65v.	Anònim	1001062124	33.03.12	84r.	Anònim	1001063265
31.03	65v. 67r.	Anònim	1001062125	33.04.01	84r.	Anònim	1001063266
32.01	69r.	Anònim	1001051727	33.04.02	84r. 84v.	Anònim	1001063267
32.02	69v.	Anònim	1001063221	33.04.03	84v.	Anònim	1001063268
32.03	69v.	Anònim	1001063222	34	84v.	Anònim	1001051729
32.04	70r.	Anònim	1001063223	35.01	86r.	Anònim	1001051730
32.05	70v.	Anònim	1001063224	35.02	86v.	Anònim	1001062835
33.01.01	71r.	Anònim	1001051728	35.03	86v.	Anònim	1001062836
33.01.02	72r. 72v.	Anònim	1001063225	35.04	87r.	Anònim	1001062837
33.01.03	72v. 73v.	Anònim	1001063226	35.05	87r.	Anònim	1001062838
33.02.01	73v.	Anònim	1001063227	35.06	87v.	Anònim	1001062839
33.02.02	73v. 74r.	Anònim	1001063228	35.07	87v.	Anònim	1001062840
33.02.03	74r.	Anònim	1001063229	35.08	88r.	Anònim	1001062841
33.02.04	74v.	Anònim	1001063230	35.09	88r.	Anònim	1001063269
33.02.05	74v.	Anònim	1001063231	35.10	88v.	Anònim	1001063270
33.02.06	75r.	Anònim	1001063232	35.11	89r.	Anònim	1001063271
33.02.07	75r. 75v.	Anònim	1001063233	35.12	89v.	Anònim	1001063272
33.02.08	75v.	Anònim	1001063234	35.13	90r.	Anònim	1001063273
33.02.09	76r.	Anònim	1001063235	35.14	90v.	Anònim	1001063274
33.02.10	76r.	Anònim	1001063236	35.15	90v.	Anònim	1001063275
33.02.11	76v.	Anònim	1001063237	35.16	91r.	Anònim	1001063276
33.02.12	76v.	Anònim	1001063238	35.17	91r.	Anònim	1001063277
33.02.13	77r.	Anònim	1001063239	35.18	91v.	Anònim	1001063278
33.02.14	77r. 77v.	Anònim	1001063240	35.19	91v.	Anònim	1001063279

Annex 12. Peces del manuscrit AND-Avbn, ACAP. LP. 154

- [01] [Skoczupole, Johann Daniel]. "Estrofa 2a «A la narangera»". Fol. 1r.
 [02] Anònim. [Esborrany inacabat]. Fol. 1v.
 [03] Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]. "Vals". Fol. 2r.
 [04] Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]. "Vals". Fol. 2v.
 [05] Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]. "Sonata. Largo". Fol. 3r. - 5r.
 [05.1] [1r moviment]. Fol. 3r. - 4r.
 [05.2] [2n moviment]. "Minuet / con / Brio". Fol. 4v. a 5r.
 [05.3] [3r moviment]. Contradanza". Fol. 5r.
 [06] Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]. "Adagio

en forma / de Minuette de / F. Y. A.". Fol. 5v. - 6r.

- [07] Bager [Mariner, Carles]. "Sinfonia / de / Bager". Fol. 6r. a 7v.
 [08] Y[anguas], F[rancisco] A[ntonio]. "Sonatina de F. Y. A. y V. hecha p^a. Fuerte-piano y diversión de D^{na} Maria Rosa de Areny". Fol. 8r. - 9v.
 [09] Pleyel, [Ignace Joseph]. "Variaciones / de / Pleyel". Fol. 10r. - 11v.
 [10] Anònim. "Contrad^a / dels Caballs". Fol. 11v.
 [11] [Generali, Pietro]. Òpera "La contessa di Colle Erbosio". Fol. 12r.; 67 bis r. - 68r.
 [11.1] "Valz de la Opera La Condesa de Colle Erbosio". Fol. 12r. i [en duplicat] 67 bis r. - 67 bis v.

[11.2] "Valz y Contradanza / de la Opera / La Contessa de Colle Erbosio". [El vals ja s'ha referenciat al punt 11.1] Fol. 68r.

[12] Anònim. "Mano izquierda / Valz de quatro manos". Fol. 12v. and "Mano derecha / Vals de quatro manos". Fol. 13r.

[13] [Cimarosa, Domenico]. "Sinfonia de la Opera Nella trame Diluse". Fol. 13v. - 15r.

[14] Anònim. "Contradanza p^a la diversión de D^{na} Maria Rosa de Areny 1818". Fol. 15v.

[15] [Bager Mariner, Carles]. "Sinfonia". Fol. 16r. - 17r.

[16] [Paisiello, Giovanni]. "La Mascara Real / La Mascara / Sinfonia". Fol. 17v. - 20r.

[17] [Vincenzo,] Puccitta. "Sinfonia del Signore Puccitta [Adriana abandonata de Teseo o

- Ariana]. Fol. 20v. -23v.
- [18] Coccia [Carlo]. [La donna selvaggia]. Fol. 23bis r. - 24r.; 26r. - 29r.; 30r. - 40r.
- [18.1] "Sinfonia de la Opera La Donnna Sevaja // De D^a Maria Rosa de Areny 1819". Fol. 26r. - 29r.
- [18.2] "Contradanza de la Opera titulada la Mujer Salvage. Musica del Maestro Coccia". Fol. 23bis r.
- [18.3] "Contradanza de la misma opera en el duo: Al piu non torniamo quei bei momenti". Fol. 23bis v.
- [18.4] "Cantabile a dos Vozes". Fol. 30v.
- [18.5] "Duetto". Fol. 31r. 34r.
- [18.6] "And^{no}". Fol. 34r. - 36r.
- [18.7] "All^o". Fol. 36r. - 40r.
- [19] Anònim. "Contradanza". Fol. 24r.
- [20] Anònim. "Himno de Visperas". Fol. 24v.
- [21] Bremond, Thomas de. "Minuette del Relox del Sor Dª Tomas de Bremond". Fol. 29v.
- [22] Anònim. [Rosario]. Fol. 40v. - 43r.
- [22.1] "Rosario 1°: Padre nuestro". Fol. 40v.; "Primer; Ave Maria" fol. 40v. - 41r.; "Segundo Ave Maria" fol. 41r.; "Gloria Patri". Fol. 41v.
- [22.2] "Rosario 2°: Padre nuestro". Fol. 41v.; "Primer Santa Maria". Fol. 42r.; "Segunda Santa Maria". Fol. 42r. - 42v.; "Sicut erat". Fol. 42v.
- [23] Anònim. "Lamentación". Fol. 42v. - 43r.
- [24] Rossini, [Gioacchino]. "Marcha y Coro / Arreglado para el piano / de la Opera la Urraca Ladrona / del M^o Rossini / De D^{ña} Rosa de Areny". Fol. 44r. - 49r.
- [24.1] "Andante" [Marxa]. Fol. 44v. - 47r.
- [24.2] "Coro / Maestoso". Fol. 47r. - 49r.
- [25] Anònim/s. [Conjunt de balls]. Fol. 50r. - 51v.
- [25.1] "Bals". Fol. 50r.
- [25.2] "[Contra]d^a". Fol. 50v.
- [25.3] "Bals". Fol. 51r.
- [25.4] "Bals". Fol. 51v.
- [25.5] [Contradanza]. Fol. 51v.
- [26] Anònim. "Sinfonia / Largo / Compuesta por J. B. para D^{ña} Maria Rosa de Areny". Fol. 52r. - 55r.
- [27] Rossini, [Gioacchino]. "Gran Sinfonia Nell'Opera Lotello Rossini". Fol. 55v. - 61r.
- [28] Anònim. [Psalm]. Fol. 61r.
- [29] Rossini, Gioacchino. "Coro del tancredi". Fol. 62v. - 63r.
- [30] [Compta Batllés, Rafael]. "Marcha fúnebre Para piano-forte. Para la S^a D^{ña} Maria Rosa de Areny". Fol. 64r. - 64v.
- [31] Anònim/s. [Valsos i Tema i variacions]. Fol. 65r. - 67r.
- [31.1] "Valse". Fol. 65r.
- [31.2] "Valse". Fol. 65v.
- [31.3] [Tema i variacions]. Fol. 65v. a 67r.
- [32] Anònim/s. [Conjunt de balls]. Fol. 69r. - 70v.
- [32.1] "Bals". Fol. 69r.
- [32.2] "Contradanza". Fol. 69v.
- [32.3] "Contradanza". Fol. 69v.
- [32.4] "Contradanza". Fol. 70r.
- [32.5] "Contradanza". Fol. 70v.
- [33] Anònim/s. "Minués, Contradanzas y Bailes / para Forte piano / De Doña Rosa de Areny". Fol. 71r. - 84v.
- [33.1] [3 Minuetos]. Fol. 72r. - 73v.
- [33.1.1] "Minuetos". Fol. 71v.
- [33.1.2] "Minué". Fol. 72r. - 72v.
- [33.1.3] "Minué". Fol. 72v. - 73v.
- [33.2] [24 contradanses numerades]. Fol. 73v. - 81v.
- [33.2.1] "Conrad^{za}". Fol. 73v.
- [33.2.2] "2^a". Fol. 73v. - 74r.-
- [33.2.3] "3^a". Fol. 74r.
- [33.2.4] "4^a". Fol. 74v.
- [33.2.5] "5^a". Fol. 74v. - 75r.
- [33.2.6] "6^a". Fol. 75r.
- [33.2.7] "7^a". Fol. 75r. - 75v.
- [33.2.8] "8^a". Fol. 75v.
- [33.2.9] "9^a". Fol. 76r.
- [33.2.10] "10^a". Fol. 76r.
- [33.2.11] "[11]^a". Fol. 76v.
- [33.2.12] "[1]2^a". Fol. 76v.
- [33.2.13] "13^a". Fol. 77r.
- [33.2.14] "14^a". Fol. 77r. - 77v.
- [33.2.15] "15^a". Fol. 77v.
- [33.2.16] "[1]6^a". Fol. 77v. - 78r.
- [33.2.17] "17^a". Fol. 78r
- [33.2.18] "[1]8^a". Fol. 78v.
- [33.2.19] "[1]9^a". Fol. 78v. [A continuació d'aquest foli apareix un pàgina retallada com a Fol. 79]
- [33.2.20] "20^a". Fol. 80r.
- [33.2.21] "21^a". Fol. 80r. - 80v.
- [33.2.22] "22^a". Fol. 80v.
- [33.2.23] "23^a". Fol. 81r.
- [33.2.24] "24^a". Fol. 81r. - 81v.
- [33.3] [12 valsos numerats]. Fol. 91v. - 84r.
- [33.3.1] "Balz". Fol. 81v.
- [33.3.2] "2^a". Fol. 81v. - 82r.
- [33.3.3] "3^a". Fol. 82r.
- [33.3.4] "4^a". Fol. 82r. - 82v.
- [33.3.5] "5^a". Fol. 82v.
- [33.3.6] "6^a". Fol. 82v.
- [33.3.7] "7^a". Fol. 83r.
- [33.3.8] "8^a". Fol. 83r.
- [33.3.9] "9^a". Fol. 83r. - 83v.
- [33.3.10] "10^a". Fol. 83v.
- [33.3.11] "11^a". Fol. 83v.
- [33.3.12] "12^a". Fol. 84r.
- [33.4] [Cançons populars]. Fol. 84 r - 84v.
- [33.4.1] "Zapateado". Fol. 84r.
- [33.4.2] "Cachuela". Fol. 84r. - 84v.
- [33.4.3] "Bolangerá". Fol. 84v.
- [34] Anònim [Esborrany]. Fol. 84v.
- [35] Anònim/s. [Conjunt de 19 peces no numerades amb una peça patriòtica]. Fol. 86r. - 91v.
- [35.1] "Vals". Fol. 86r.
- [35.2] "[Con]^{za}". Fol. 86v.
- [35.3] "Valz". Fol. 86v.r.
- [35.4] "Con^{za}". Fol. 87r.
- [35.5] "Con^{za}". Fol. 87r.
- [35.6] "[Con]^{za}". Fol. 87v.
- [35.7] "Con^{za}". Fol. 87v.
- [35.8] "Con^{za}". Fol. 88r.
- [35.9] "Con^{za}". Fol. 88r.
- [35.10] "Minuetto All^o". Fol. 88v.
- [35.11] "Minuetto Largo". Fol. 89r.
- [35.12] "Lamentos / a los Martires / de la Patria". Fol. 89v.
- [35.13] "Minuetto All^o". Fol. 90r.
- [35.14] "[Con]^{za}". Fol. 90v.
- [35.15] "Con^{za}". Fol. 90v.
- [35.16] "Con^{za}". Fol. 91r.
- [35.17] "Con^{za}". Fol. 91r.
- [35.18] "Con^{za}". Fol. 91v.
- [35.19] "Con^{za}". Fol. 91v.

La primera època del turisme modern a Andorra: un model informàtic amb SIG de la construcció de les carreteres (1900-1940)

Alan Ward i Koeck

Enginyer en informàtica i professor, llicenciat en estudis d'Àsia oriental, màster en programari lliure, bàtxelor en dret, màster en fiscalitat i doctor en Societat de la informació i del coneixement / award@uda.ad

Resum

La primera època del turisme modern a Andorra: un model informàtic amb SIG de la construcció de les carreteres (1900-1940)

S'ha dit que la construcció de les carreteres a Andorra a principis del segle xx va permetre l'establiment de nous hotels, més moderns. En aquest treball, es reexamina la suposada connexió construint un model informàtic que aporta elements indicant que aquesta causa tan sols es pot donar com a vàlida a partir de finals del període considerat.

Resumen

La primera época del turismo moderno en Andorra: un modelo informático con SIG de la construcción de las carreteras (1900-1940)

Se ha dicho que la construcción de carreteras en Andorra a principios del siglo xx permitió el establecimiento de nuevos y modernos hoteles. En este trabajo, se reexamina la supuesta conexión construyendo un modelo informático, aportando elementos indicando que la relación causal tan solo se puede dar por válida a finales del período considerado.

Résumé

La première époque du tourisme moderne en Andorre: un modèle informatique avec SIG de la construction des routes (1900-1940)

Certains ont supposé que la construction des routes en Andorre au début du XXe siècle a permis l'installation de nouveaux hôtels. Dans ce travail, la connexion supposée est revue par l'entremise d'un modèle par ordinateur qui apporte quelques éléments indiquant que la relation ne peut être validée que pour la fin de la période en question.

Abstract

The first period of modern tourism in Andorra: a computer model with GIS of the construction of roads (1900-1940)

It has been said that the construction of roads in Andorra at the beginning of the 20th century lead to the installation of new, modern hotels. In this work, we revisit the supposed connexion using a computer model, which gives us several elements that indicate that this relationship is valid only at the end of the period considered.

Introducció

Is últims anys del segle XIX van ser un moment en què l'àrea central del Pirineu –hi comprès Andorra i les contrades veïnes– va patir el mateix fenomen que es pot constatar en altres regions

d'Europa. L'arribada de nous mitjans de comunicació com ara el ferrocarril, però també la millora d'altres vies de comunicació terrestres, va facilitar els intercanvis entre els centres urbans de la plana. Sense accés a aquests recursos, en molts casos les zones més muntanyoses van haver d'esperar fins a principis del segle XX perquè els arribés la modernitat, si més no en termes de mitjans de transport: *“Particulièrement actifs autrefois, les échanges entre les deux versants des Pyrénées ont souffert du développement des moyens de transport modernes.”*¹

No lluny de les fronteres d'Andorra, *“la Seu d'Urgell en aquell moment era una ciutat molt petita i rural, incapaç de mobilitzar els capitals suficients per crear un eixample de manera ràpida.”*² Necessitava, com també les Valls, accés a millors comunicacions per poder disposar tant dels mitjans econòmics necessaris per al seu desenvolupament, com també als mercats de zones més pròsperes de Catalunya i altres punts de la Península. La carretera moderna va arribar a la Seu a partir de l'any 1894 des d'Organyà.³ tot i que el segment que travessa el destret dels Tres Ponts tan sols es va poder acabar l'any 1906. Amb aquesta connexió, la indústria hotelera de l'Alt Urgell va poder començar a canviar de

Paraules clau

Andorra, turisme, carreteres, hotels

- MARCONIS, ROBERT: “L'aménagement de nouvelles liaisons transpyréennes: un enjeu européen?”, *Revue Géographique de l'Est* (1989), 29, 3, p. 288.
- GILI MARTÍNEZ, XAVIER (2015): *Joan Bergós i Massó a la Seu d'Urgell: urbanisme i arquitectura*. Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, p. 5.
- MIRÓ TUSET, CLIMENT (2014): *L'abans: recull gràfic de la Seu d'Urgell (1879-1974)*. Editorial Efadós. ISBN: 978-84-15232-69-8, p. 11.

clientela. Mentre que en una època anterior aquesta indústria hotelera havia estat més centrada en les necessitats dels viatjants de curta distància i en l'allotjament d'oficials de la guarnició de Castellciutat, amb l'arribada dels primers automòbils es va poder dedicar més plenament a rebre una clientela amb mitjans econòmics. Establiments com ara l'Hotel Andria de la Seu, fundat l'any 1875,⁴ van seguir aquest patró.

De l'altra banda, es va assistir a l'arribada tant de la carretera com del ferrocarril a l'Hospitalet, en substitució de la via de carruatge anterior. L'any 1899 es comença a projectar la carretera entre Soldeu i el Pas de la Casa, i a partir de l'any 1912 –de manera aproximadament coetània amb la carretera entre la Seu i Andorra-Escaldes– es va acabar la carretera entre l'Hospitalet i el Pas.⁵

Situada encara més lluny de les zones amb més potencial econòmic, l'hoteleria a Andorra també tenia necessitat d'aquest accés fàcil a les vies de comunicació. Si més no, semblaria una deducció lògica pensar que la millora de les carreteres permetria l'accés a les Valls emprant els vehicles de motor personals dels quals una certa classe social en va poder començar a gaudir des de principis del segle xx. En aquest treball es vol posar en paral·lel l'obertura d'Andorra a través de la construcció de carreteres modernes, d'una banda, i l'establiment de l'hoteleria en el sentit modern del terme. Ens plantejem fins a quin punt l'accés de vehicles motoritzats va propiciar l'aparició de nous establiments o si, al contrari, en alguns casos els nous hotels es van crear abans que les connexions viàries.

Per fer-ho, en primer lloc es descriurà la construcció d'un model informàtic que, emprant tècniques de Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG), descriu els temps emprats per fer trajectes entre l'exterior i Andorra en diferents moments de la primera meitat del segle xx. Emprant els resultats d'aquest model, es farà una comparació amb la pauta d'establiment dels primers hotels moderns a les Valls. Es conclourà quina influència va tenir aquesta obertura de les vies de comunicació en la primera època del turisme a Andorra.

Metodologia

El model SIG desenvolupat en el marc d'aquest treball té com a objectiu calcular els temps necessaris per dur a terme un trajecte entre diferents indrets, dins i fora del Principat, en certs moments temporals. El model consta de dues capes. La capa més visible representa gràficament els temps de trajecte, comptats en hores. Aquesta capa ha estat desenvolupada emprant eines pròpies del GIS, en particular del programari Quantum GIS (QGIS).⁶ La capa subjacent calcula aquestes dades. Per fer-ho s'ha definit una triangularització pseudo-regular del territori, situant els nodes de la graella de càlcul en els punts d'interès esperats: poblacions, cims, ports de muntanya. S'ha estès la graella fins a dos punts dels països propers, suposats ser els punts de partida dels principals fluxos de viatgers que vulguin visitar Andorra: la Seu d'Urgell en territori català, i l'Hospitalet del costat francès. Cada enllaç entre nodes veïns s'ha definit en termes de velocitat mitjana (m / hora), separant els seus termes horitzontal (V_H) i vertical (V_V). Per cada enllaç s'ha calculat la distància horitzontal recorreguda (D) i el desnivell vertical (H), i el càlcul del temps de trajecte mitjà s'ha fet emprant l'equació:

$$t = D / V_H + H / V_V$$

Per simplificar el model, s'han definit quatre tipus claus d'enllaç:

Tipus	V_H (m / hora)	V_V (m / hora)	Observacions
M: camí de muntanya	3.000	500	Camins estrets amb un desnivell important. El seu grau de conservació pot ser variable. El trànsit es considera exclusivament humà i de tracció animal.
R: camí ral	5.000	500	Camins estrets, però situats al lateral d'un riu, amb un estat de conservació major i un desnivell menor. El trànsit es considera exclusivament humà i de tracció animal.
P: pista forestal	10.000	800	Camins prou amples perquè hi passin vehicles motoritzats. Gradients importants i un estat de conservació variable.
C: carretera	40.000	1.500	Carretera, entesa com una superfície dura però no enquitranaada, amb suficient amplada perquè hi passin dos vehicles de front sobre la major part del seu traçat. Estat de conservació generalment bo.

4. <https://www.hotelandria.com/l-hotel/> [28.5.2018].

5. Lluelles, M. J. (2004): "El procés de canvi i la creació de serveis: 1900-1940" a *El segle XX: la modernització d'Andorra*. Cambra de Comerç, Indústria i Serveis i Pagés Editors. ISBN 978-84-97792-25-7, p. 21-48.

6. QGIS (2018): *Un sistema d'informació geogràfic gratuït i de codi obert*. <https://qgis.org/ca/site/> [4.7.2018].

En funció del moment temporal considerat, els enllaços s'assignen a un tipus o un altre, seguint el grau d'avançament de la construcció de carreteres i d'altres tipus de via.⁷

Tenint en compte les diferents fases de l'obertura de les connexions entre Andorra i els països veïns, s'han escollit com a referències temporals:

- L'any 1900: representatiu de l'estat original de les comunicacions viàries i abans d'iniciar els grans projectes de millora. En aquesta referència es suposa que la majoria dels camins són de tipus **M** o **R**.

- L'any 1920: en aquest moment ja s'han obert les primeres carreteres (**C**), tant del costat sud –entre la Seu d'Urgell i Andorra-Escaldes, i posteriorment fins a Encamp–, com també una pista (**P**) entre l'Hospitalet i Soldeu. La majoria dels enllaços de comunicació, però, mantenen el mateix estat que en el moment anterior.

- L'any 1940: en aquest moment les obres de FHASA han transformat el paisatge de les vies de comunicació, amb la construcció de noves carreteres fins a la Massana i Ordino, així com l'obertura de l'eix entre Andorra la Vella i l'Hospitalet (Figura 1). Es pot notar la presència d'una sèrie de camins rals (**R**), que posteriorment es transformarien en carreteres (**C**). Alguns enllaços que el lector modern coneix com a carreteres (**C**) o pistes (**P**) es consideren encara camins de muntanya (**M**).

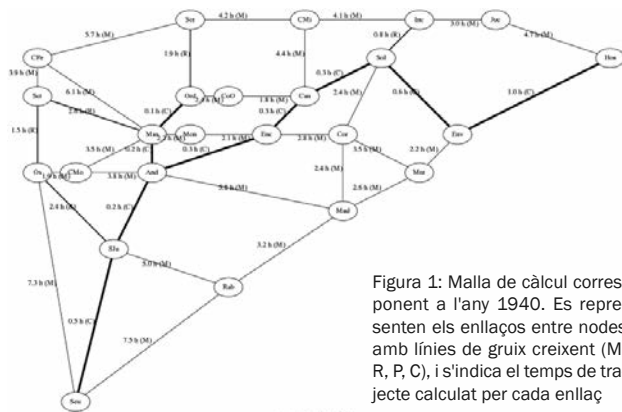

Figura 1: Malla de càlcul corresponent a l'any 1940. Es representen els enllaços entre nodes amb línies de gruix creixent (M, R, P, C), i s'indica el temps de trajecte calculat per cada enllaç

7. Es posaran a disposició de la comunitat acadèmica les dades emprades per construir el model, ulteriorment i en format digital.

Una vegada establerta, la graella de càlcul s'ha emprat per determinar el temps de trajecte per arribar a cada indret del país, començant a partir de tres punts concrets:

- La Seu d'Urgell representa el punt d'entrada de la majoria del turisme i dels fluxos de transport de mercaderies.
- L'Hospitalet, com a punt d'entrada des de França.
- Ordino.

Si els dos primers punts són representatius dels fluxos transfronterers, s'ha volgut considerar també Ordino com a representatiu dels fluxos interns, o sigui del nivell de cohesió entre les diferents valls.

Resultats

Una vegada efectuats, els càlculs dels temps dels trajectes s'han representat en la capa GIS amb una sobreposició degradada del transparent fins al negre. El negre pur correspon a un temps de trajecte de 20 hores. Mantenir la mateixa escala per les tres referències temporals –anys 1900, 1920 i 1940– permet visualitzar com el país es va desencavar progressivament entre aquestes dates.

L'any 1900 (Figura 2) s'observa en tots els casos la lògica facilitat d'accés a les zones baixes (fons de vall). Tot i això, cal dir que la diferenciació entre fons de vall i els cims de les muntanyes no és tan pronunciat com en èpoques posteriors. L'accés als terrenys situats en altitud –conreus o zones dedicades a activitats pecuàries– no resultava tan difícil, en comparació amb l'accés als pobles principals a fons de vall.

Segons el punt de partida del viatger, podem notar que en aquest moment el turista que vingués a través de la Seu d'Urgell tindria un accés relativament més fàcil a la meitat oest del país. Per contra, les parròquies d'Encamp i Canillo encara no disposaven d'accessos que facilitessin arribar-hi des del sud. Segons el model informàtic, els trajectes entre la Seu d'Urgell i Andorra la Vella i Ordino durarien 4,2 i 6,0 hores respectivament. Pel que fa a Encamp i Canillo, es duraria 5,8 i 7,1 hores de trajecte, mentre que per anar al Port d'Envalira es trigaria 12,1 hores.

La situació vista des del costat francès era del tot oposada. Des de l'Hospitalet, l'accés a les parròquies orientals era gairebé l'única que es podia fer amb facilitat, tot i que es pot destacar que amb un grau de dificultat superior que quan s'accedia des del sud. El temps del trajecte fins al Port d'Envalira seria de 5,2 hores,

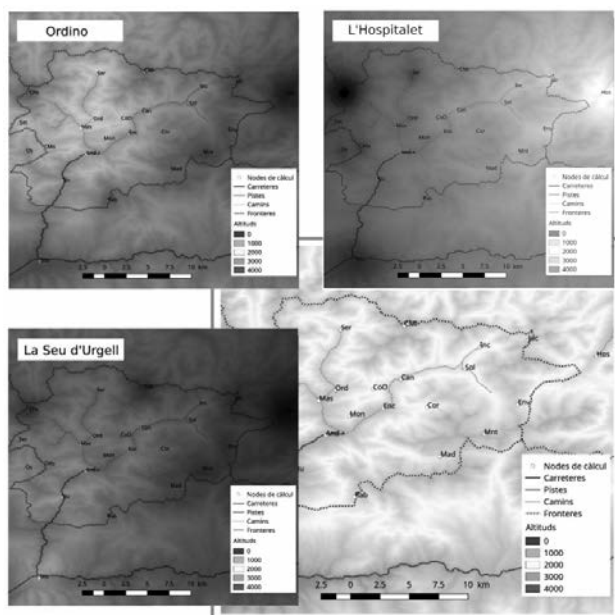

Figura 2. Andorra, 1900. Temps de trajectes des de diferents punts d'origen

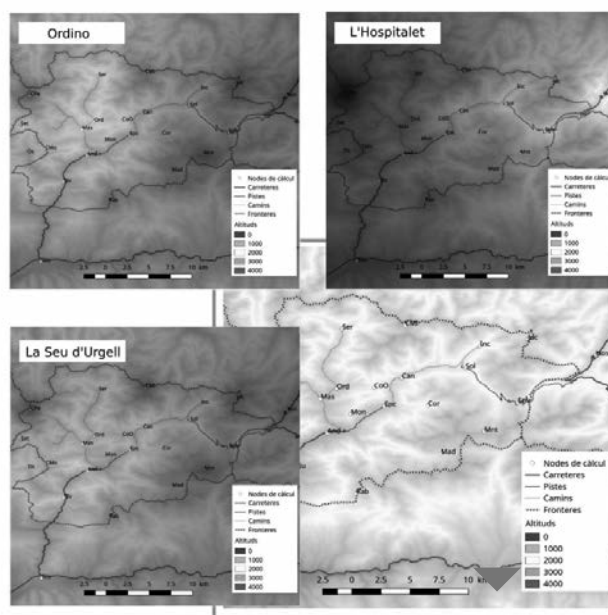

Figura 3. Andorra, 1920. Temps de trajectes des de diferents punts d'origen

de 10,0 fins a Canillo i d'11,3 fins a Encamp. Es noten els lògics efectes de la complicació orogràfica del Port d'Envalira, però també el fet que el camí entre Soldeu i Encamp encara no estava en massa bones condicions, sobretot per damunt de Canillo.

Finalment, des d'Ordino es tenia un accés relativament bo al conjunt del país. Sant Julià quedava a 3,1 hores, Canillo a 4,2 hores i les altres localitats principals de les parròquies a un temps menor. Es pot observar que l'accés a la carena del Pirineu –entre Ordino i França– resultava més fàcil que l'accés a la vessant sud, per exemple a través del Madriu o Prat Primer. Així, la Collada de Meners es trobava a unes 6,0 hores d'Ordino, mentre que la Rabassa es trobava a 8,0 hores de trajecte.

L'any 1920 la situació ja ha començat a evolucionar, sobretot a la part occidental del país (Figura 3). Vist des d'Ordino, la situació era molt semblant, amb un bon accés al conjunt de les Valls. Així, Sant Julià ara quedava a tan sols 1,9 hores de camí, i Canillo a

4,2 hores. Amb això, es pot notar sobretot una millora de les comunicacions amb la Seu d'Urgell amb un temps de trajecte que va passar de 6,0 hores l'any 1900 a 2,4 hores l'any 1920, i en conseqüència una millor obertura cap al país veí.

De manera anàloga, la construcció de la carretera entre la Seu i Andorra-Escaldes ha millorat considerablement l'accés des del sud al conjunt del país. L'única excepció serien les parts altes de les parròquies d'Encamp i Canillo, així com el Port d'Envalira, que encara tenen una accessibilitat millorada però difícil. Si Andorra i Ordino quedaven a 0,7 i 2,4 hores respectivament de la Seu, Encamp i Canillo es trobaven a 2,3 i 3,6 hores. Els temps de trajecte milloren notablement entre els anys 1900 i 1920, però no de la mateixa manera que per accedir a les parròquies occidentals des de la Seu.

Pel que fa a l'accés des de l'Hospitalet, ja l'any 1920 les comunicacions amb el sector occidental de les Valls han millorat

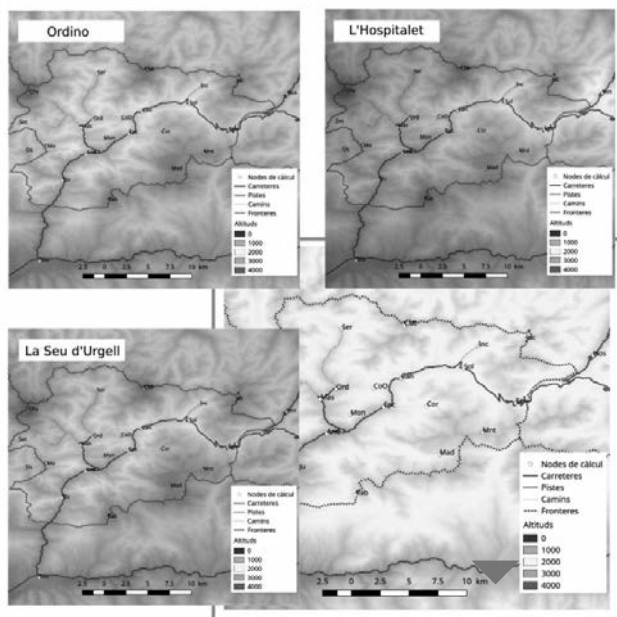

Figura 4: Andorra, 1940. Temps de trajectes des de diferents punts d'origen

considerablement. Tot i això, els enllaços entre Soldeu i Encamp segueixen essent de tipus Camí Ral (R), i aquest fet impedeix el pas de vehicles de motor amb la consegüent minva de la facilitat d'accés a Andorra la Vella o Ordino des de França. En aquest moment es pot pensar que l'accés des de l'Hospitalet a Encamp i Canillo encara tenia una situació privilegiada respecte a la resta del país. Els temps requerits es trobaven en 2,3 hores fins al Port d'Envalira i 3,8 hores fins a Soldeu, però 5,3 i 6,6 hores respectivament per Canillo i Encamp. Certament aquests temps representen tan sols la meitat en comparació amb les durades del trajecte l'any 1900. Tot i això, les millores dels temps encara eren més notables en el sector oest del país.

Finalment, l'any 1940 es nota una millora generalitzada de les comunicacions (Figura 4). Es pot accedir amb facilitat partint des de qualsevol punt de referència, tant intern com extern. Tan sols a títol d'exemple, el trajecte entre la Seu d'Urgell i l'Hospitalet –

ARTICLE

travessant tot Andorra – ja es podia fer en 3,1 hores. S'arribava des de la Seu a Ordino en 1,0 hores, mentre que des de l'Hospitalet a Ordino es podia comptar 2,8 hores. Destaquen els cims més alts, situats tant a la frontera nord com sud, que de manera lògica són de més difícil accés que els fons de les valls. Així, des de la Seu fins a la Rabassa el temps era de 5,5 hores, i fins a la Collada de Meners de 5,7 hores. Aquest fet s'explica en part per l'estat del camí ral (R) de les vies més amunt de la Massana i Ordino, com també el fet que la construcció de les carreteres secundàries a les parròquies de Sant Julià (Fontaneda, Aixirivall i Juberrí) i Encamp (els Cortals) tan sols s'iniciaria en la fase posterior de la segona meitat dels anys 1940. Sí que queda clara, però, la dicotomia entre l'accessibilitat als fons de vall i les majors dificultats pròpies de les zones situades en altitud que persisteix fins avui en dia.

Es pot notar que ara la meitat oriental de les Valls disposa d'un accés fortament millorat, i això tant des del sud (la Seu d'Urgell) com àdhuc des del nord (l'Hospitalet). De la mateixa manera, la millora de la carretera principal entre Soldeu i Encamp ha permès desenclavar la meitat occidental i donar millor accés a Andorra i Ordino des de França. Ara el Port d'Envalira quedava tan sols a 1,0 hores de l'Hospitalet, i Soldeu a 1,6 hores.

Discussió

És conegut l'auge de l'hoteleria a Andorra després de la Segona Guerra Mundial. Tot i això, una part dels establiments de més història del país tenen arrels anteriors d'uns quants segles. Tal com descriu Lacueva,⁸ tenim constància d'una sèrie d'hostals tradicionals, entre els quals els «Hostals del Comú» situats a cada parròquia. El famós Hostal Calones d'Andorra la Vella en formaria part. Queda clar que aquests establiments més tradicionals –alguns dirien més modestos– no formen part d'aquest estudi, pel seu marc temporal.

Es pot esmentar alguns establiments de caràcter més modern, adequats per les necessitats d'una clientela amb un cert nivell social. Ja durant el segle XIX tenim notícies –possiblement entre d'altres– de l'Hotel Coma a Ordino, de l'Hotel Pla i l'Hotel Muntanya a Escaldes. Entre aquests, l'Hotel Pla havia estat visitat

8. LACUEVA CANUT, L. (2001): *Els pioners de l'hoteleria Andorrana, del segle XVI al segle XX*. Govern d'Andorra. ISBN 99920-1-354-0.

no només per clients d'àmbit local, sinó fins i tot pels primers viatgers internacionals dels qui conservem els escrits.⁹ El que aquests relats deixen clar, però, és que les condicions de circulació són les que s'han descrit aquí en referència a l'any 1900: enllaços que consisteixen en camins rals (**R**) en el millor dels casos, o en camins de muntanya (**M**) en el pitjor.

Així, tenim constància de la presència d'establiments hotelers amb caràcter modern abans que les infraestructures de transport semblessin estar en condicions de permetre el pas de vehicles de motor. En alguns casos, aquests hotels hi eren ben abans de la introducció a gran escala de vehicles de motor a Europa. Així, tan sols podem deduir que aquesta clientela amb mitjans econòmics ja hi era abans de l'obertura d'Andorra per carretera. A més dels hotels d'una certa categoria, l'obertura d'establiments formalment més modestos (Fonda Oros a Encamp, Fonda Bonell a Soldeu, Fonda Cisco de Sans a Andorra...) –si més no, pel seu nom– sembla confirmar la presència d'una circulació de persones i, hom suposa, de mercaderies al llarg dels camins relativament primitius de l'època. Tenint en compte les dades calculades anteriorment, es pot precisar que el turisme que arribava a les Valls en aquell moment devia disposar dels mitjans necessaris, però també de les disposicions i sobretot del temps material per efectuar trajectes que, partint de la Seu d'Urgell o de l'Hospitalet, podien superar amb facilitat les 10 hores de durada.

Pel que fa als efectes de la construcció de les primeres carreteres en el període dels anys 1910-1920, podem notar que aquest moment va ser un pas pel desert pel que fa a les inauguracions d'establiments hotelers a les Valls. De fet, tenim referències tan sols de l'obertura de la Fonda Mandicó a Canillo, l'any 1918, i del Refugi Calones al Pas de la Casa, l'any 1928. Aquests dos establiments, certament, es poden relacionar amb la millora de la carretera de França entre l'Hospitalet i Soldeu i la reducció dels temps de transport comentats en la secció anterior. D'aquesta manera, semblaria que aquest període hagués estat el d'una relativa consolidació dels establiments existents, però sense gaire eixamplament de l'activitat hotelera a Andorra. En tot cas, els clients dels hotels existents situats a Andorra-Escaldes podien gaudir de millores substancials pel que fa al temps d'accés des

de la Seu d'Urgell, amb el pas de 6 hores a tan sols dues. Sens dubte, aquest fet haurà facilitat la seva presència a Andorra.

Una mirada al context geopolític europeu ens pot aportar una part dels motius d'aquesta situació. La llarga i crua Primera Guerra Mundial devia allunyar una gran part de la població masculina francesa de les seves llars, disminuint així les ocasions per fer una visita turística a Andorra. L'augment de controls policials francesos –a la recerca de potencials desertors– a la zona de l'Arieja i del Pirineu en general, així com la minva dels mitjans econòmics, també devien tenir l'efecte de reduir el potencial turístic francès a les Valls. Per contra, les franges de població més benestants de l'Estat espanyol –que va romandre neutral durant el conflicte– disposaven sens dubte de majors possibilitats de fer un recorregut turístic a una Andorra neutral i de més fàcil accés que França o Portugal, tots dos involucrats en la guerra.

Així, entre els anys 1911 i 1930 podem pensar que la presència de la nova carretera entre la Seu d'Urgell i Andorra devia servir tant per les necessitats de la població local com per l'arribada de turistes. L'enllaç lleugerament millorat amb l'Hospitalet, tot i reduir els temps de trajecte a la meitat, no devia tenir un impacte econòmic molt marcat, llevat d'àrees (el Pas i Soldeu) i activitats ben concretes.

El període entre els anys 1930 i 1940, però, va aportar més canvis. Amb el contracte de FHASA, es van dur a terme o completar la construcció de les carreteres entre Andorra i la Massana, Ordino, i el Pas de la Casa, sempre amb la millora considerable dels temps de trajecte que hem esmentat. En el mateix període es van inaugurar una gran quantitat de nous establiments hotelers, sobretot a Andorra i Escaldes (Hotel de France, Hotel Valira, Hotel Mirador, Hotel Pyrénées), però també a Sant Julià (Hotel Pol), la Massana (Hotel Palanques) i Soldeu (Cal Calbó), entre altres. És, doncs, en aquest període que es pot associar plenament les millores de les vies de comunicació amb el creixement de l'activitat turística i hotelera.

Entre els factors que hi contribueixen podem esmentar sens dubte la connexió entre les dos vessants del Pirineu a través d'Andorra. Quan es van acabar les obres de FHASA, per primera vegada es podia transitar entre la Seu d'Urgell i l'Hospitalet emprant vehicles de motor, fet que augmentava considerablement l'atractiu de la ruta. El temps del trajecte, calculat en 3,1 hores, tampoc sembla un obstacle molt gran.

Però també es pot pensar que hi hauran contribuït altres factors. Fins i tot després de la Primera Guerra, les poblacions europees

9. Entre altres, l'Hotel Pla apareix a LEARY, L.G. (1912): *Andorra: the Hidden Republic*. McBride, Nast & Company, New York.

en general tenien ben poc accés a cap vehicle de motor, i encara menys els cotxes particulars. Després del conflicte, però, el desenvolupament creixent de mitjans de transport col·lectius (autobusos) permetia l'accés a sortides a la muntanya a franges cada vegada més àmplies de la població. En donen fe la quantitat d'anuncis de viatges amb autobús a Andorra que es troben en mitjans de comunicació de Barcelona.¹⁰

A més de la població catalana, els treballadors francesos també gaudien de les noves vacances pagades que havien aconseguit durant el període del Front Populaire.¹¹ Paral·lelament a les vacances d'estiu, es van començar a desenvolupar les vacances d'esquí a l'hivern, fet que va donar lloc a un cert turisme d'esquí al Pas de la Casa a partir de l'any 1939.¹²

Conclusions

Hem descrit el model GIS amb dues capes, emprat per calcular i representar gràficament els temps de viatge mitjans. Aplicat a dos punts exteriors a Andorra –La Seu d'Urgell i l'Hospitalet– i a un d'intern –Ordino– en tres estadis diferents del procés d'obertura progressiva de les carreteres de les Valls, el model GIS ha permès posar en evidència com una situació inicial amb una forta diferenciació entre les parròquies d'occident i les dues parròquies d'orient, es va transformar de manera progressiva en la situació moderna en què totes les parròquies resulten força accessibles, tant des de l'interior del país com també des dels dos indrets fronterers. Posant aquest fet en paral·lel amb les pautes de construcció d'establiments hotelers, s'ha pogut posar en relleu que els primers establiments moderns ja s'havien inaugurat quan les carreteres encara no permetien el pas de vehicles de motor i, de fet, molt abans que els clients disposessin d'aquests vehicles. Després, durant el període entre els anys 1911 i 1930 es van obrir pocs establiments nous, però els que ho van fer es van obrir a proximitat de la nova carretera entre França i Soldeu. Finalment, l'hoteleria a les Valls va créixer més ràpidament durant el període posterior a la construcció de carreteres per part de FHASA, amb un nombre consegüent d'obertures d'establiments, sobretot a Andorra-Escaldes, però també a les altres parròquies. Tot i que admetem que l'existència de les noves carreteres hi hagí pogut

contribuir, també s'apunta que tan sols ho ha pogut fer en un context en què s'estenia cada vegada més l'ús de vehicles de motor –sobretot els autobusos– entre les poblacions dels països veïns. D'aquesta manera, hem de pensar que la nostra resposta a la pregunta plantejada ha de ser matisada. Si considerem tan sols l'última època, entre els anys 1930 i 1940, aleshores sí que podem dir que l'accés de vehicles motoritzats va propiciar l'aparició de nous establiments. Fins a cert punt, també seria cert en el període anterior, entre els anys 1911 i 1930, però amb poc efecte pels motius esmentats. Per contra, en el primer temps del turisme a Andorra, entre els anys 1900 i 1911, hem de concloure que, al contrari, la majoria dels hotels que podríem considerar com a moderns es van crear abans de les connexions viàries. Podem establir un paral·lelisme amb la Seu d'Urgell, ja que també en aquesta població, almenys dos dels hotels de més solera es van fundar quan les connexions per carretera amb la resta del territori català eren aptes per carruatges i diligències, però encara no per vehicles de motor. Aquests resultats poden sorprendre, ja que contradiuen parcialment el que indica la «saviesa popular»: unes bones infraestructures de transport no són gens imprescindibles per a iniciar una activitat de turisme, però potser sí pel seu desenvolupament a més gran escala.

En futures iteracions d'aquest projecte, s'espera poder eixamplar l'extensió geogràfica coberta, així com densificar les connexions previstes. En aquest sentit, creiem que fora interessant considerar també connexions a punts dels territoris veïns amb els quals no s'hi ha acabat per fer una carretera. Entre altres, el pas entre el Serrat i Siguer (Arièja), a través del port del mateix nom, així com les connexions amb Tor i Alins des de Sant Julià i la Massana, semblen possibilitats que podrien aportar una informació suplementària sobre els fluxos que no passaven per les valls principals.

Una segona millora que es preveu és la incorporació de dades empíriques sobre el temps invertit en diferents tipus de recorregut. D'aquesta manera, es podria millorar el model, i discriminar de manera més fina entre diferents tipus de fluxos de trànsit: en funció del mitjà de transport emprat –a peu, amb animal de càrrega, motoritzat– i del seu grau de càrrega.

10. Per exemple, *La Vanguardia* (6/8/1931), p. 16: «Viajes Internacional Express. Días 15 y 16, visite ANDORRA en autocar. Informes: Vía Layetana, 4 ...». O bé, *La Vanguardia* (13/9/1935), p. 17: «A ANDORRA en autocar 14 - 15 setembre. Viatges Catalonia, Rbla. Estudis, 12.»

11. Les vacances pagades o *congés payés* es van instaurar a França després dels Acords de Matignon, amb aplicació a partir del 20 de juny del 1936.

12. SERMET, JEAN (2003): *L'économie des communications dans la géographie de l'Andorre*. Publicacions Tècniques, Col·legi Oficial d'Arquitectes d'Andorra, vol. 1. p. 160-213.

Annex: temps calculats dels trajectes

Taula 1: trajectes l'any 1900

(hores)	Seu d'Urgell	Hospitalet	Ordino
Seu	0,0	17,2	6,0
Rab	7,5	13,2	8,0
SJu	3,0	14,2	3,0
And	4,2	12,9	1,7
Mad	10,0	10,0	7,6
Os	5,4	16,6	4,6
CMo	7,3	16,7	4,0
Mas	5,5	14,2	0,5
Set	6,9	16,8	3,1
CPe	10,8	20,3	6,6
Ord	6,0	14,3	0,0
Ser	7,8	16,1	1,9
CMI	11,6	11,9	6,0
Enc	5,8	11,3	3,3
Cor	8,6	10,9	6,1
Can	7,1	10,0	4,2
Inc	9,4	7,8	6,5
Sol	8,6	8,5	5,7
Hos	17,2	0,0	14,3
Env	12,1	5,2	9,2
Juc	12,4	4,7	9,5
Mon	7,6	13,5	2,7
CoO	8,4	11,8	2,4
Mnt	12,1	7,4	9,6

Taula 2: trajectes l'any 1920

(hores)	Seu d'Urgell	Hospitalet	Ordino
Seu	0,0	8,8	2,4
Rab	5,5	10,3	7,0
SJu	0,5	8,4	1,9
And	0,7	8,2	1,7
Mad	6,5	7,1	7,6
Os	2,9	10,8	4,4
CMo	4,4	11,9	4,0
Mas	1,9	9,4	0,5
Set	4,4	12,0	3,1
CPe	8,0	15,5	6,6
Ord	2,4	9,5	0,0
Ser	4,3	11,4	1,9
CMI	8,0	8,6	6,0
Enc	2,3	6,6	3,3
Cor	5,0	6,2	6,1
Can	3,6	5,3	4,2
Inc	5,8	4,5	6,5
Sol	5,1	3,8	5,7
Hos	8,8	0,0	9,5
Env	6,6	2,3	7,2
Juc	8,9	4,7	9,5
Mon	4,1	8,7	2,7
CoO	4,8	7,1	2,4
Mnt	8,5	4,5	9,5

Taula 3: trajectes l'any 1940

(hores)	Seu d'Urgell	Hospitalet	Ordino
Seu	0,0	3,1	1,0
Rab	5,5	7,6	5,5
SJu	0,5	2,6	0,5
And	0,7	2,4	0,3
Mad	6,2	5,8	5,9
Os	2,9	5,0	2,9
CMo	4,4	6,1	3,6
Mas	0,9	2,7	0,1
Set	3,5	5,2	2,7
CPe	7,0	8,8	6,2
Ord	1,0	2,8	0,0
Ser	2,9	4,6	1,9
CMI	5,7	6,3	5,4
Enc	1,0	2,1	0,6
Cor	3,7	4,0	3,4
Can	1,2	1,9	0,9
Inc	2,3	2,4	1,9
Sol	1,5	1,6	1,2
Hos	3,1	0,0	2,8
Env	2,1	1,0	1,8
Juc	5,3	4,7	5,0
Mon	3,1	4,3	2,3
CoO	3,0	3,6	2,4
Mnt	4,4	3,2	4,0

Taula: trajectes dels anys 1900, 1920 i 1940

(hores)	Seu d'Urgell			Hospitalet			Ordino		
	1900	1920	1940	1900	1920	1940	1900	1920	1940
Seu	0	0	0	17,2	8,8	3,1	6	2,4	1
Rab	7,5	5,5	5,5	13,2	10,3	7,6	8	7	5,5
SJu	3	0,5	0,5	14,2	8,4	2,6	3	1,9	0,5
And	4,2	0,7	0,7	12,9	8,2	2,4	1,7	1,7	0,3
Mad	10	6,5	6,2	10	7,1	5,8	7,6	7,6	5,9
Os	5,4	2,9	2,9	16,6	10,8	5	4,6	4,4	2,9
CMo	7,3	4,4	4,4	16,7	11,9	6,1	4	4	3,6
Mas	5,5	1,9	0,9	14,2	9,4	2,7	0,5	0,5	0,1
Set	6,9	4,4	3,5	16,8	12	5,2	3,1	3,1	2,7
CPe	10,8	8	7	20,3	15,5	8,8	6,6	6,6	6,2
Ord	6	2,4	1	14,3	9,5	2,8	0	0	0
Ser	7,8	4,3	2,9	16,1	11,4	4,6	1,9	1,9	1,9
CMI	11,6	8	5,7	11,9	8,6	6,3	6	6	5,4
Enc	5,8	2,3	1	11,3	6,6	2,1	3,3	3,3	0,6
Cor	8,6	5	3,7	10,9	6,2	4	6,1	6,1	3,4
Can	7,1	3,6	1,2	10	5,3	1,9	4,2	4,2	0,9
Inc	9,4	5,8	2,3	7,8	4,5	2,4	6,5	6,5	1,9
Sol	8,6	5,1	1,5	8,5	3,8	1,6	5,7	5,7	1,2
Hos	17,2	8,8	3,1	0	0	0	14,3	9,5	2,8
Env	12,1	6,6	2,1	5,2	2,3	1	9,2	7,2	1,8
Juc	12,4	8,9	5,3	4,7	4,7	4,7	9,5	9,5	5
Mon	7,6	4,1	3,1	13,5	8,7	4,3	2,7	2,7	2,3
CoO	8,4	4,8	3	11,8	7,1	3,6	2,4	2,4	2,4
Mnt	12,1	8,5	4,4	7,4	4,5	3,2	9,6	9,5	4

Andorra: el refugi literari d'Antoni Martí i Alanis

Xavier Pete i Vega

Periodista i filòleg per la Universitat Rovira i Virgili, nascut a Alcover el 1992
 pete.xavi@gmail.com

Resum

Andorra: el refugi literari d'Antoni Martí i Alanis

Aquest estudi pretén exposar la vida i l'obra del crític i Premi Nacional de Literatura, Antoni M. Martí i Alanis (Alcover, 1931 - Ontàrio, Canadà, 2007), el qual passà per Andorra per elaborar algunes de les seves creacions, com ara les que analitzaren qüestions estètiques d'*El Quixot*. Aquest cervantista fou germà de l'ex-copríncep, Joan Martí.

Resumen

Andorra: el refugio literario de Antoni Martí i Alanis

Este estudio pretende exponer la vida y la obra del crítico y Premio Nacional de Literatura, Antoni M. Martí Alanis (Alcover, 1931 - Ontario, Canadá, 2007), el cual pasó por Andorra para elaborar algunas de sus creaciones, como las que analizaron cuestiones estéticas de *El Quijote*. Este cervantista fue hermano del ex-copríncipe, Joan Martí.

Résumé

Andorre: le refuge littéraire d'Antoni Martí i Alanis

Cet étude prétend exposer la vie et l'œuvre de critique et prix national de littérature, Antoni M. Martí Alanis (Alcover, 1931 - Ontario, Canada, 2007), lequel est passé par Andorre pour élaborer quelques unes de ses créations, comme par exemple celles qu'ils ont analysé en question d'esthétique d'*El Quijote*. Ce cervantiste était le frère de l'ex coprince, Joan Martí.

Abstract

Andorra: Literary shelter of Antoni Martí i Alanis

This study aims to expose the life and work of the critic and National Literature Prize, Antoni M. Martí and Alanis (Alcover, 1931 - Ontario, Canada, 2007), who spent any time in Andorra to develop some of his creations, such as those the aesthetic issues of *Don Quixote*. This scholar of Cervantes was the brother of the former co-Prince, Joan Martí.

I present estudi neix de la voluntat de difondre la vida i l'obra del crític de literatura Antoni M. Martí i Alanis –germà de l'excopríncep d'Andorra, Joan Martí– nat a Alcover el 1931 i mort a Ontario (Canadà) el 2007. Es tracta d'una breu aproximació a la figura del doctor i Premi Nacional de Literatura, així com a la del seu germà, que sorgeix del Treball de Fi de Grau elaborat durant el proppassat curs acadèmic des del Departament de Filologies Romàniques de la Universitat Rovira i Virgili, òrgan que ha vetllat des del principi per a dur a bon port el projecte que ens proposem amb la publicació de l'article al novè número de Papers de Recerca Històrica.

Imaginín-se la següent situació i tractin de submergir-s'hi com si la poguessin veure amb els seus propis ulls: un home escanyolit, més aviat nap-buf i ventrut, redacta uns apunts per a una futura publicació literària d'esquena a una finestra. Imaginín-se'l en una casa de fusta, construïda al començament d'un vessant de muntanya, a tocar d'Auvinyà, enmig d'una zona escarpada i de boscatge contudent. Al seu clatell impacta la brisa passatgera que fa córrer un tòrrid matí de juliol de 1977 mentre l'individu en qüestió fulleja sobre la taula llibres descatalogats i rars per a documentar-se; són llibres d'altres temps. ¡Prou, deixin d'imaginar-se-la! No és necessari, car, si em permeten presentar-los-el, **és n'Antoni Martí i Alanis en el que fou el seu refugi andorrà**; un espai, aquest, que un servidor ha investigat des de fa una colla d'anys.

1. Ací, l'autor fa referència al bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra entre els anys 1971 i 2003, una de les personalitats més respectades i entranyables durant el canvi de mil·lenni: signà l'actual Constitució i fou nomenat arquebisbe *ad personam* pel papa Joan Pau II.

Per als qui encara no els diu res aquest nom, els direm que fou germà de Joan Martí i Alanis,¹ i que ambdós personatges, tot i les seves responsabilitats professionals, **encreuaren les seves vides sempre que pogueren a l'indret que s'ha mencionat amunt**, a prop de Sant Julià —d'ací fins al final de l'article, batejat amb l'expressió grega *Ultima Thule*, nom que es manlevà d'una famosa illa situada al nord d'Occident en la literatura medieval—, des d'on Martí i Alanis s'inspirà per produir bona part dels seus treballs d'investigació literària.

Pot sorprendre a molts dels lectors d'aquestes pàgines que el Copríncep andorrà de les darreries del segle xx tingués un germà que passà quasi d'amagatotis pel Principat. **Un cercle molt reduït de lauredians i lauredianes el conegué personalment** i uns pocs privilegiats compartiren taula amb el professor, catedràtic, jesuïta, poliglota i estudiós cervantista en alguna de les seves visites llampec al país dels Pirineus, sempre que les seves tasques universitàries li permeteren d'acudir-hi. El cert és que aquesta figura que volem presentar fou una ment que destacà sobretot per una lucidesa intel·lectual esplèndida i una no menys important altíssima capacitat de saviesa humana.

A pesar d'haver començat a Andorra, aquesta proposta històrica vol iniciar-se ben lluny d'ací, al Canadà,² on trobem la petjada d'en Tony, tal com el conegueren a l'altra banda de l'oceà Atlàntic, així com d'un elenc de persones que romangueren properes a ell fins al seu decés, el 2007. **Des del Canadà Martí rebé el Premi Nacional de Literatura espanyol**, una de les màximes distincions literàries del segle xx, i fou per això i per altres mèrits que es convertí en **una influència acadèmica de primera magnitud** en aquell territori.

Doctorat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona a mitjan anys seixanta, Martí trobà al Canadà les portes que obriren altres espanyols per assentar i consolidar els estudis hispànics a través de diversos nuclis universitaris. Els passos d'aquests professors els ha

identificat en un article Jesús Pérez-Magallón, de la Universitat McGill de Mont-real, on presenta el català al costat d'altres noms que també s'integraren a la UWO, ubicada a London:

“A la Universitat de Western Ontàrio (London, Ontàrio) arribarien Antoni Martí —especialista en retòrica del Segle d'Or espanyol— i Jaime Asensio, els quals acompanyarien a Florian Smieja, polonès de naixement dedicat a estudis del Segle d'Or, educat a Gran Bretanya, especialista en [Agustí] Moreto, editor de Cervantes i estudiós de la recepció de Calderón a Polònia (diguem que existeix una interessant presència d'hispanistes polonesos al Canadà: André Michalski, medievalista, a McGill; o Berislav Primorac, a la Universitat de Windsor)”.³

La seva obra magna és *La preceptiva retòrica española en el Siglo de Oro*, llibre que publicà Editorial Gredos. Aquesta primera peça li reportà el Premi Nacional de Literatura Menéndez Pelayo, convocat pel Ministeri d'Informació i Turisme el 1972 per a llibres d'estudis històrics i literaris, alhora que predecessor del Premi Nacional d'Història d'Espanya. Es tractà d'un guardó que fou concedit juntament amb 200.000 pessetes, essent la segona dotació més elevada de la història del certamen, finalitzat el 1974.

Escrigué un llibre més el 1980 que es titulà *Canadá en la correspondencia diplomática de los embajadores de España en Londres, 1534-1813*, i publicà, des de 1985, articles sobre el procés d'escriptura del *Quixot*, temàtica que despertà en Martí Alanis l'atracció per una de les obres més llegides de tots els temps. Passà els darrers anys amb la malaltia que el derrotà després de recórrer el Japó, Rússia, els Estats Units... Extravertit i irònic, creu Francesc Badia, exveguer episcopal, la seva voluntat es forjà en tres coses que prometé complir: fer una casa, escriure un llibre i criar un fill —en foren dos. Martí repetí sempre aquestes paraules i complí almenys els seus grans propòsits.

2. És il·lògic començar a parlar d'Antoni Martí si no és des del país que el rebé el 1966, a 35 anys, acompanyat de la seva muller, Hanna Setrinen, amb la qual es casà i tingué dos fills.

3. PÉREZ-MAGALLÓN, JESÚS: «El hispanismo en Canadá: una perspectiva» a Anuario del Instituto

Cervantes. 2014, p. 237-254. Ací es parla d'un ampli moviment migratori d'hispanistes que té els seus inicis cap a mitjan seixanta (p. 244).

El bisbe Joan: un caràcter oposat

No podríem arribar fins ací sense fer un parèntesi en la nostra presentació i dedicar unes línies a la vida de mossèn de Joan Martí, àmpliament coneguda i representativa en diferents cercles religiosos i polítics durant els últims trenta anys del segle xx. Així doncs, tractarem de referir-nos a ell des de la vessant menys coneguda per la majoria, la personal; aquesta ens la pot proporcionar mossèn Jordi Figueras, a qui ens referirem més avall, però també un gran nombre d'andorrans i andorranes que el conegueren.

A deu anys de la seva mort, tothom recorda Joan Martí com un religiós atípic –sense pretendre crear malentesos amb l'ús d'aquest adjectiu– per raó de la seva simplicitat quasi inhumana tant dins com fora dels murs oficials. La periodista Maria Marín, amb la qual s'ha parlat personalment per confeccionar aquesta publicació, treballà al seu servei personal durant onze anys i destaca, principalment, la seva qualitat de mostrar-se proper als fidels: **“acollí a tothom, es passejà per la ciutat, rebé els preveres al seu despatx... Relacions públiques, les justes. També fou nul amb la informàtica”**. A poc a poc s'anà convertint en l'inspirador de la vigent constitució del Principat, de 1993, i **l'home que situà Andorra al mapa de les relacions internacionals modernes**.

Fent referència a la qualificació utilitzada en l'epígraf d'aquest apartat, apuntarem que el Copríncep andorrà fou menys expressiu que el seu germà, de vegades un xic vergonyós, i d'altres la divinitat en persona: **“es tractà d'un Déu terrenal, una ànima bona, un ésser sensat i pur, discret i enyorable”**, reconeix Maria Ferré, esposa d'Enric Pijoan, ambdós de Pira, de 93 i 94 anys respectivament, la qual recorda les visites fetes pels germans al poblet de la Conca de Barberà; allà, afirma el matrimoni, es retrobaren amb ells mateixos.

Una trobada amb mossèn Jordi Figueras

Si algú ha d'aparèixer en la present exposició de la investigació que hem dut a terme, aquest ha de ser l'alcoverenc Jordi Figueras i Jové, rector de la parròquia de Sant Joan Baptista de Tarragona. Ho és per múltiples

motius, però ens quedarem amb un de més precís: ell fou, com bé se sap, el seu afíllat.

Amb motiu d'aquesta publicació a *Papers de Recerca Històrica*, ens vàrem voler entrevistar amb ell comptant amb la participació del periodista tarragoní Joan Boronat, redactor i assessor de comunicació del *Diari de Tarragona* i corresponsal del setmanari *Catalunya Cristiana* a l'Arxidiòcesi de la capital.

Entrevistador: *Jordi Figueras (Alcover, 12/09/1958) establí des de petit una relació molt estreta amb la família Martí Alanís. Com passà que el bisbe Joan acabà exercint de padrí seu?*

Jordi Figueras: *Les dues famílies sempre saberen compartir una profunda amistat, per la qual cosa quan jo naixí, després dels meu vuit germans, el meu pare volgué concedir el meu padrinatge al bisbe Martí, aleshores director del Col·legi de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc, tot sabent que tenia poca família i potser mai no hagués pogut exercir dita funció. Em donà la primera comunió l'11 d'abril de 1966 i m'ordenà diaca el 6 d'octubre de 1984.*

E.: *Com recorda, personalment, a mossèn Joan i al seu pare?*

J.F.: *El meu padrí Joan fou un home pràctic i cerebral. Només puc dir que de l'observació extreia lliçons humanes. Ell mateix havia dit que el seu pare ultrapassava els límits de la creença cristiana. Malgrat això, la vocació, al bisbe Joan, no va arribar-l'hi per aquesta via: va ser mossèn Parera, vicari durant uns anys a Alcover, qui materialitzà la seva connexió amb l'Església catòlica.*

E.: *Què n'aprengué, doncs, vostè, del bisbe?*

J.F.: *El treball, l'estimació a l'Església, el sentit de prendre distància de les coses,... Fou un home genuí de qui tothom, poc o molt, podia aprendre'n.*

J.B.: *Li proposaren l'opció de ser arquebisbe de Tarragona i no l'acceptà.*

J.F.: *En efecte, però ell sempre cregué en els pontificats breus, es trobava al final del seu quan això passà i, des de la distància, analitzà l'opció en la seva justa mesura, amb els avantatges i els inconvenients que això comportaria.*

E.: *Conserva anècdotes seves?*

J.F.: *Sí, en guardo de bones. Un dia, en el transcurs d'una*

Antoni Martí i Alanis
Propietat de la fotografia:
Matrimoni Munn

reunió a la Seu d'Urgell, el bisbe Joan s'assabentà del robatori d'un beat, una qüestió que transcendí als mitjans públics ràpidament. Jo era molt a prop seu. Però a penes sense gesticular, i davant la situació d'emergència que aquest fet representava, ell fou capaç de dir, amb una certa càrrega irònica i amb tota la temprança del món, que mai no hi havia hagut cap home que tingués una dona maca i no l'ensenyés.

*I, a continuació, prosseguí amb la reunió, sense preocupacions. Un temps més tard, la peça aparegué, tal com ell havia pronosticat.*⁴

Lectures del *Quixot* des d'*Ultima Thule* fetes per Antoni Martí

Vint anys després que Martí defensés la seva tesi doctoral a la Universitat de Barcelona i acabés publicant la primera obra com a especialista en retòrica sacra, decidí, ja com a

docent, oferir una anàlisi exhaustiva sobre el *Quixot* que signà de tant en tant des d'*Ultima Thule*. Per què ho feu? **Imaginem que hi passà hores i hores, i que les seves inclinacions per la lectura dels clàssics el portaren a utilitzar també aquest nom als treballs que tragué a la llum.**

Martí oferí un repertori de quatre grans qüestions filosòfiques interpretades a l'escriptura de Miguel de Cervantes: per les seves mans passaren, doncs, conceptes com la *veritat*, la *maldat*, la *utopia* i la *luxúria*, que tingueren molt a veure amb *Ultima Thule* i es publicaren des de 1985 fins a 1999.

El crític introduí el primer concepte amb una cita del poeta Horaci⁵ (de fet, cap dels altres articles l'encapçalà d'aquesta manera). D'altra banda, tenint en compte que tots semblen tallats pel mateix patró —i tots usen la mateixa edició del *Quixot*, feta per l'hispanista Martí de Riquer—, podríem considerar que els quatre arriben a unificar-se en un **procés que engloba una anàlisi filosòfica de l'obra de l'escriptor del Barroc elaborada des de diferents perspectives**; això s'observa a partir de la lectura íntegra de tots els treballs d'Antoni Martí, com si hagués pretès publicar un sol estudi distribuït en el temps. Creiem que aquest raonament pot resultar més entenedor amb el següent quadre-resum:

Blocs comuns a les investigacions del professor Martí i Alanis

Títol	Primer bloc	Segon bloc	Tercer bloc	Quart bloc
(1) «La funció epistemològica del traductor en <i>El Quijote</i> » (1985)	El marc que se'ns exposa en aquest article d'Antoni Martí és el d'una Castella, la «de Ferran i Isabel», amb un reconegut interès per treure d'un estat embrionari la llengua castellana mitjançant les traduccions d'algunes obres escrites en llatí, grec i, per què no, també en àrab.	«Don Miguel» passa els últims anys de la seva maduresa rodejat de nombroses traduccions, sobretot a Itàlia, i potser per això introdueix aquest exercici literari al <i>Quixot</i> , basant-se en una història real i escrita per algú altre (situat darrere d'una suposada «màscara»).	Aristòtil ens diu a la seva <i>Poètica</i> que l'historiador, a diferència del poeta, treballa amb la <i>veritat</i> per aconseguir un reflex objectiu de la realitat. Cervantes ho sap i, a més a més, introdueix al <i>Quixot</i> un traductor àrab que acredita l'autor-historiador, Cide Hamete Benengeli, a ulls del lector.	Martí qualifica de «joc» la presentació de diverses «il·lusions òptiques» al <i>Quixot</i> : De tant en tant, el traductor sap més que Hamete, i ocasionalment es confon amb el que denomina «quasi-traductors», com és el cas del criat de maese Pedro (p. II, c. 25), ens diu l'autor.

4. Ací, l'entrevistat parla del 'Beatus de Liébana', un manuscrit del segle X que el setembre de 1996 fou sotret del Museu Diocesà d'Urgell per tres encaputxats; no obstant, dos anys més tard fou trobat per la policia espanyola i retornat al museu. Recomano, per ampliar aquesta informació, la lectura imprescindible de Pallarés, Elisenda. *Diari d'Andorra* (26/2/2018): «*La joia del museu*». https://www.diariandorra.ad/noticies/dmg/recordes_quan/2018/02/25/la_joia_del_museu_1

27181_1196.html [4/7/2018].

5. MARTÍ, ANTONIO: «La funció epistemològica del traductor en *El Quijote*» a *Anales Cervantinos*. Núm. 23, 1985, p. 31. Pertany a *Ars poetica*: «Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres» (com a bon traductor, ja te'n cuidaràs de no traduir paraula per paraula).

<p>Títol</p> <p>(2) «Mal y violencia en Don Quijote; crítica social cervantina» (1988)</p>	<p>Primer bloc</p> <p>La Castella del segle XVII, on creix Miguel de Cervantes, no es troba gaire allunyada dels postulats al voltant del bé i el mal que feren, uns segles abans, pensadors de la talla de Sant Tomàs d'Aquino (XIII) i Sant Agustí d'Hipona (V).</p>	<p>Segon bloc</p> <p>L'autor del <i>Quixot</i> és influït per un cristianisme catòlic que ofereix una completa interpretació del bé i el mal. Martí hi veu un paralelisme entre un passatge de la vida de Joan d'Àvila, filòsof tomista del Segle d'Or, i un episodi de l'obra de Cervantes.</p>	<p>Tercer bloc</p> <p>S'hi distingeixen els tipus de <i>mals</i> (físic, moral, de culpa, de pena i de paraula) des d'una «ètica natural» en les diverses sortides que fa el protagonista Alonso Quijano. Així doncs, s'hi proposa no confondre'ls amb la teoria del <i>mal metafísic</i> de Leibnitz (XVIII).</p>	<p>Quart bloc</p> <p>La recerca de Martí ofereix múltiples casos (25) de <i>mal</i> físic (el produït per Don Quijote i el que rep); de <i>mal</i> moral (54), com ara les «crueltats psicològiques» de la noblesa, i de <i>mal</i> de paraula, com ara el d'un pare envers la seva filla (Zoraida).</p>
<p>Títol</p> <p>(3) «Las utopías en Don Quijote» (1991)</p>	<p>Primer bloc</p> <p>L'obra <i>Utopia</i> de l'escriptor londinenc Thomas More, de 1516, molt fidel al concepte de la <i>República</i> platònica, pot animar als castellans dels segles XVI i XVII a desfer-se del llast d'una estructura feudal aferrada al sistema social des de fa segles. De fet, ens trobem als anys en què es comença a palpar el final d'aquesta jerarquització, en benefici de la consecució del poder per part de la burgesia.</p>	<p>Segon bloc</p> <p>“Cervantes va poder veure i sens dubte llegir les obres utòpiques del seu segle”, argumenta Martí. Per això, una d'elles podria haver estat la de More. Encara que el crític cervantista no ho mencioni al seu text, el cert és que des de la mateixa frase amb què s'inicia el <i>Quixot</i> hi existeixen nocions d'<i>utopisme</i>; no hi ha millor espai utòpic que un lloc —en aquest cas, manxec— sense nom.</p>	<p>Tercer bloc</p> <p>Darrere de cada exemple d'<i>utopisme</i> al <i>Quixot</i> que ens exposa Antoni Martí hi ha un intent de submergir-se en les fonts que influïren Cervantes. Ovidi també parla a les <i>Metamorfosis</i> d'una actitud «nostàlgica» per recordar un temps daurat ja passat, com succeeix amb Don Quijote. D'altra banda, Alonso Quijano, tal com féu el bíblic David, també “es llança contra qualsevol gegant en forma de Goliat”.</p>	<p>Quart bloc</p> <p>Hi apareixen exemples a dojo. Creiem que el professor Martí tingué una especial predilecció per aquest assumpte pel fet de tractar-se del seu estudi més elaborat. També ens crida l'atenció la <i>utopització</i> que es produeix al final de l'obra: Don Quijote decideix retornar a la vida pastoral, «una utopia perfecta», cosa que pot tenir certes similituds amb el pas de Martí per <i>Ultima Thule</i>.</p>
<p>Títol</p> <p>(4) «Los siete pecados capitales en Don Quijote: La Lujuria» (1999)</p>	<p>Primer bloc</p> <p>Tant la <i>luxúria</i>, de naturalesa sexual, com la <i>gola</i>, relacionada amb el consum excessiu, són pecats i desordres filosòfics que, per a Martí, trastoquen la perfecció racional de Plató. En els temps de Felip III, l'Església predicà per totes bandes un rebuig del primer dels pecats, que engloba el plaer.</p>	<p>Segon bloc</p> <p>No es pot descartar que Cervantes conegués els tapissos dels pecats que albergà la Casa Reial, de Pieter Coecke. El tapís de la <i>Luxúria</i>, avui dia en un museu de Viena, és un d'ells: una dona jau damunt d'una preciosa carrossa de fusta mentre irradia una atracció suprema.</p>	<p>Tercer bloc</p> <p>Martí presenta la <i>Summa theologica</i> com el tractat que ha recollit millor l'abús del sexe fins a l'actualitat. El llibre de Sant Tomàs, però, no fou el que exposà per primer cop les «teories morals» sobre aquesta qüestió, ja que abans ho feren pensadors com Aristòtil o Sant Agustí.</p>	<p>Quart bloc</p> <p>El cavaller errant rep en el transcurs de la novel·la quantioses temptacions per a caure víctima de la <i>luxúria</i>, desestabilitzant la fidelitat amorosa concedida a Dulcinea del Toboso des del principi. Tot i així, mostra passivitat davant aquest tipus de situacions d'amor luxuriós.</p>

Sembla indubtable que Antoni Martí veié al *Quixot* molt més que paraules; construí aquests quatre relats resseguint una estructura cartesiana i modal en tots ells, i fins i tot pronuncià una conferència a Andorra la Vella, convidat per la SAC, sobre el dimoni i el desenvolupament de la cultura tot just l'any que publicà el segon dels seus treballs, de ben segur influït per aquest.⁶

Hi ha un racó amb vistes al superlatiu paisatge andorrà per on es passejà el cavaller de la trista figura acompanyat del nostre estudiós, un entusiasta i amant de les lletres, la naturalesa i, per què no dir-ho, del vi, nascut als camps de Tarragona però adoptat per la bellesa integrada del país dels Pirineus.

Fotografia inèdita de la família Martí Alanis al complet. Els pares, Ramon i Emilia, i els seus tres fills: Joan, Rosa i Antoni. Propietat de Rosa Martí Alanis

6. La conferència se celebrà el 7 de juny de 1988, mentre Martí gaudia de les seves vacances al Principat, a la sala d'actes del M. I. Consell General (Caserna Bombers) d'Andorra la Vella.

como Tommaso Campanella en su *Poética*, publicada alrededor de 1596, recoge las discusiones del siglo XVI sobre la poesía pagana, el fin señalado por Platón y las preocupaciones de los postrentinos sobre la teología del pecado y del arte: la poesía, afirma, debe servir al fin de *summum bonum*. Resulta al fin un furioso antipagano y retrógrado de pensamiento.

Es de notar que Rengifo escribe durante los años de efervescencia después de Trento. Teniendo en cuenta este hecho, hay que concluir que su actitud, reflejada en su *Poética*, es de serenidad y ponderación; muestra su pensamiento positivo y liberal en favor del arte y de la poesía en numerosos pasajes de su obra. La gran influencia que ejerció, por la enorme difusión a partir de la primera edición, fue definitivamente positiva. En el momento de su aparición (unos años antes de la obra del Pinciano) era una de las obras más completas sobre poética, que bien mereció la gran aceptación que le dio el discriminante lector de aquellos tiempos.

ANTONIO MARTI ALANIS
Ultima Thule, julio 1977

Extracte d'un treball signat des d'*Ultima Thule*

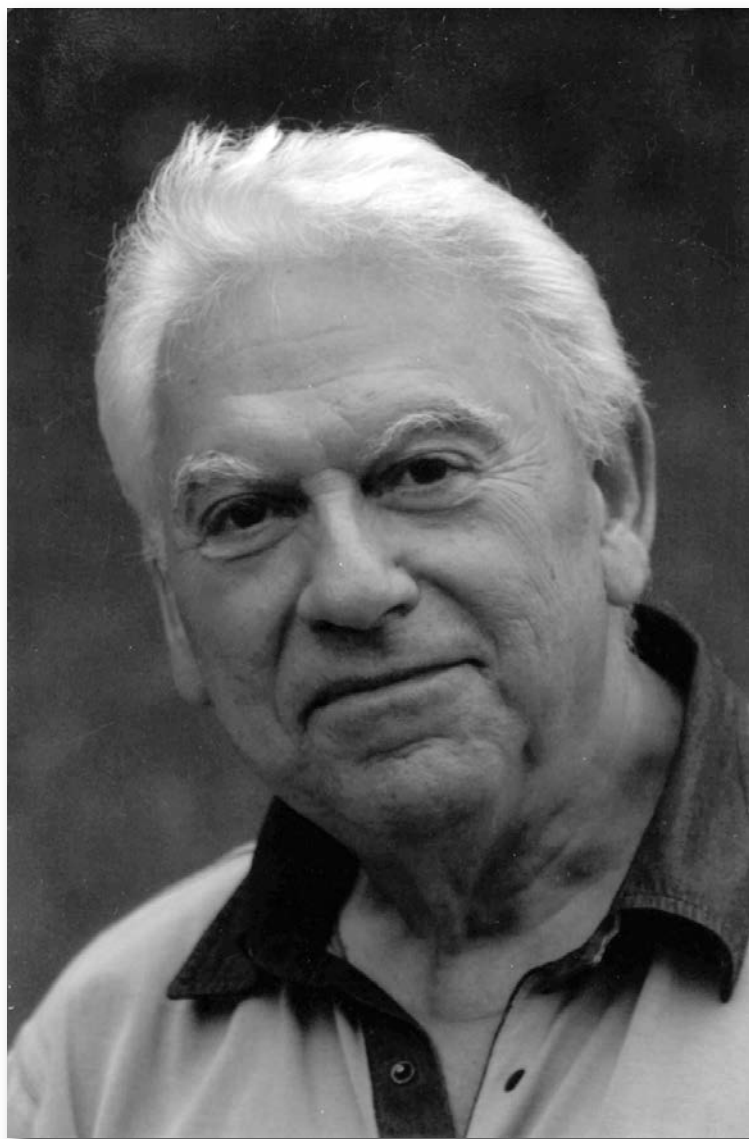
Fragment de la pàgina 436 de la reedició del llibre *Arte poética española*, de Juan Díaz Rengifo, editat pel Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia el 1977. Antoni Martí va escriure'n l'epíleg, des d'Andorra

Bibliografia

- MARTÍ, ANTONIO: «La función epistemológica del traductor en *El Quijote*» a *Anales Cervantinos*. Núm. 23, 1985, p. 31-46.
- Martí, Antonio: *La preceptiva retórica española en el Siglo de Oro*. Madrid. Gredos, 1972.
- MARTÍ, ANTONIO: «Las utopías en Don Quijote» a *Anales Cervantinos*. Núm. 29, 1991, p. 45-72.
- MARTÍ, ANTONIO: «Los siete pecados capitales en Don Quijote: La Lujuria» a Anderson, Ellen M.; Williamsen, Amy R. (eds.). *Ingeniosa invención: Essays on Golden Age Spanish Literature for Geoffry L. Stagg in Honor of His Eighty-Fifth Birthday*. Newark: Juan de la Cuesta Hispanic M. (Series Homenajes, 14). 1999, p. 149-166.
- MARTÍ, ANTONIO: «Mal y violencia en Don Quijote; crítica social cervantina» a *Anales Cervantinos*. Núm. 26, 1988, p. 285-303.
- MORELL, ANTONI: *El llarg caminar d'un home bo*. Andorra. ANM, 2015.
- PÉREZ-MAGALLÓN, JESÚS: «El hispanismo en Canadá: una perspectiva» a *Anuario del Instituto Cervantes*. 2014, p. 237-254z.

Homenatge a
Pere Canturri i Montanya

P
Papers
de recerca
històrica
9

Pere Canturri, en tres virtuts més una

Quan es produeix l'aliança de la vocació pedagògica i educativa amb la vocació històrica i ambdues es troben acompanyades per la constància, el resultat esdevé magnífic. Sobretot quan s'hi afegeixen la fermesa i la lleialtat als propòsits.

En Pere Canturri i Montanya, ha estat una peça important més que s'ha sumat decididament i conscientment a la construcció de l'estructura cultural passada, present i futura que vol ser l'andorranitat.

El mestre i alhora historiador que ha sabut mantenir al llarg del seu temps vital, amb fermesa, la seva vocació pedagògica, primer amb els infants a l'escola, després amb els joves als campaments i finalment amb els adults donant a conèixer la història. Valoritzant el patrimoni cultural entre els seus conciudadans, des dels aspectes més simples als més elevats en un afany de fer-nos conscients de la importància de tot el que fem, puguem fer o deixem de fer, per a les generacions que ens seguiran.

La seva síntesi, és a dir la història, la petita història individual i col·lectiva de la nostra societat actual, és el cordó que teixim entre tots, que ve del passat i projectem al futur, per entendre'n la continuïtat o l'evolució.

Com va dir Malraux el futur és el regal present del passat.

En Pere, nascut molt a prop d'Escaldes, vila de teixidors i seu de la confraria de paraires i teixidors de les Valls d'Andorra, des del 1604, ha estat un nat teixidor cultural que a través del fil de la història ha sabut filar, emborrar, perxar, cardar, amolinar, baixar, teixir i adobar el vestit que es diu Andorra.

La constància li ha fet trobar el que era introbable, el temps passat, i la fermesa l'ha sostingut. Ambdues li han permès de filar el seu camí, el seu cordó.

La lleialtat amb la família, els amics i Andorra l'han assegurat de que els objectius proposats pagaven la pena de dedicar-hi una vida.

Finalment la sensibilitat n'ha estat la quarta.

D'aquesta darrera en mostrem una part a través dels set poemes seus que transcrivim i acompanyen aquest homenatge, conjuntament amb una ressenya biogràfica i una relació bibliogràfica en el temps, que vol ser exhaustiva.

Antoni Pol i Solé

Expresident de la Societat Andorrana de Ciències

Biografia

Pere Canturri i Montanya

Va néixer el 28 d'abril del 1935 a Fhasa, Encamp, i batejat a Escaldes, fill de Pere Canturri i Tomàs de Cal Germà de Sant Julià de Lòria i de Maria Montanya i Bernaus de Cal Calones d'Andorra la Vella, era el primer dels quatre germans al qual seguien el Josep, el Joan i el Miquel Angel.

Els seus padrins paterns foren en Pere Canturri, tractant de mules i Maria Tomàs. Els seus padrins materns foren en Miquel Montanya (carnisser) i Dolors Bernaus.

En la seva infància va resseguir diverses Parròquies.

A Fhasa la mare hi feia de secretària del Sr. Würth i el pare hi feia de comptable. Vivien a la casa de l'altre costat del riu amb els Llop, els Castellet i els Bellera.

Després de viure uns anys a Fhasa es varen traslladar a un pis d'Escaldes, vora la Carretera General a Ca la Felícia prop del Bar Burgos on hi varen estar uns dos anys. Després varen passar cap a Sant Julià a l'edifici del Coto Club vora l'Hotel Pol on hi van passar uns 6 anys.

Alguns estius els passà al Pas de la Casa en el refugi Calones de la família de la mare.

Als 14 o 15 anys va crear amb uns amics el Club dels Isards d'Andorra. Va estudiar magisteri a Lleida obtenint el títol de mestre el 1956, on va conèixer la que seria la seva dona, Rosita Campos i Abella, amb la que es va casar el 1957 i amb la que ha tingut dos fills, el Pere i el Miquel.

Va exercir de mestre a Arinsal entre 1957 i el 1959 sent contractat primer pel Quart d'Arinsal i després pel Govern d'Espanya.

El 1959 va entrar a l'administració pública del Consell General com a comptable.

L'any 1960 va descobrir el primer jaciment prehistòric d'Andorra a la Balma de la Margineda, creant els Serveis d'Arqueologia del Consell General, dels quals en va ser el director.

De 1960 a 1963 va ser secretari de la Junta de Cultura i del 1963 al 1977 secretari del Departament de Qüestions Socials.

Entre 1960 i 1970 dirigí la construcció dels estands d'Andorra a Barcelona, Múrcia, Sevilla, Burdeus i Perpinyà, així com la reconstrucció del Molí de Consuegra a La Mancha.

El 1962 i a instàncies del Síndic Julià Reig es va fer càrrec de tirar endavant els Campaments del MI Consell General seguint la

filosofia del moviment escolta, dels Minyons de Montanya, els Boyscouts i els Eclaireurs de França. Varen ser els primers campaments mixtes i es van fer el primer i segon any a l'Aldosa amb 50-60 nois i noies. En aquesta primera edició els van anar a veure uns escoltes belgues i aquests varen gestionar que poguessin entrar a l'escoltisme mundial al cap d'un any i després de fer la promesa dels Boyscouts davant d'uns sèniors vinguts d'Escòcia.

El tercer any es varen fer a Engolasters després també a Ordino i Arinsal on es van acabar el 1972 amb uns 150 nois i noies, deu anys després d'iniciar-se.

Fins l'any 1975 va fer diversos cursos d'història per la UNED.

Entre 1977 i 1985 va treballar pel Patrimoni Artístic Nacional fent recerca sobre la prehistòria i l'edat mitjana d'Andorra.

Participà en el descobriment dels gravats prehistòrics de la Roca de les Bruixes de Prats (1962), del Solà del Pui a La Massana (1963) i dels de Montalari (1966), de les pintures romàniques de La Cortinada (1968) i Nagol (1981) i dirigí la restauració dels monuments de Sant Andreu del Prat del Campanar d'Arinsal (1971-72) de Sant Cerni de Nagol (1977-78), St. Romà de les Bons (1978-79), Sant Vicenç d'Enclar (1979-82), Sant Martí de Nagol (1981-83), la Casa d'Areny-Plandolit sent director del museu (1985-94), i de la farga Rossell i els meners de Ransol (1997).

Pronuncià conferències per a la Societat Andorrana de Ciències, l'Institut d'Estudis Andorrans, l'Institut des Hautes Etudes de Bèlgica, el Centre d'Estudis Catalans de la Sorbona, l'Institut d'Estudis Catalans, el Centre de la Cultura Catalana i Velles Cases Andorranes, entre altres.

Fou membre de l'Académie du Languedoc (1983), i membre de la Comissió Nacional Andorrana de la UNESCO, del Consell Assessor del Patrimoni Cultural d'Andorra, del Patronat de la Fundació Caixabank, soci d'honor del Centre de la Cultura Catalana i Premi Àgora Cultural del Principat d'Andorra (2010).

Fou Conseller del Comú d'Andorra la Vella (1980-88), ministre d'Afers Socials i Cultura del Govern (1994-97) i ministre de Cultura (1997-98) i finalment Raonador del ciutadà (2004-11).

Morí el 27 de novembre del 2015 a Andorra la Vella.

La seva abundosa bibliografia es presenta annexa.

Bibliografia

Llibres, articles, escrits i gravats fets per Pere Canturri i Montanya

- “**El Forat Negre**”. *Neu. Portaveu de l'Esquí Club Envalira* (abril 1957), p. 24-27.
- “**Sant Joan de Caselles**”. *Andorra. Miscel·lània cultural. Actualitat, turisme, 1959-1960*, p. 66-69.
- **Andorra, el meu país**. Andorra: Consell General de les Valls d'Andorra, 1963. Direcció: Antoni Aristot Gomà, text: Albert Puigoriol Lladó, revisió Dom Justí M. Bruguera. Gravats: Pere Canturri. 286 p.
- “**Els nostres costums I: La consòrcia de casats d'Andorra la Vella**” *Neu. Portaveu de l'Esquí Club Envalira*, febrer 1965, p. 39-41.
- “**Els nostres costums II: La cuina de Casa de la Vall**”. *Neu. Portaveu de l'Esquí Club Envalira*, Pasqua 1965, p. 27-30.
- “**La vida prehistòrica a les nostres valls andorranes**”. *Anuari-guia turística i comercial d'Andorra*. Andorra la Vella, 1968, 9 p. (s.n.)
- “**La vall de Setúria**”. *Anuari-guia turístic i comercial d'Andorra*. Andorra la Vella, 1969-70, p. 286-287.
- “**Noves aportacions al romànic andorrà**”. *Anuari-guia turístic i comercial d'Andorra*. Andorra la Vella, 1971, p. 277-281.
- “**El Santuari de Meritxell i el seu contingut històric-arqueològic**”. *Posobra*, núm. 5, 1972, p. 20-28.
- “**Els gravats rupestres esquemàtics de les valls d'Andorra**”, dins: *Actas del Séptimo Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*. Jaca: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1976. p. 81-90.
- **La Consòrcia d'Andorra la Vella**. Andorra: Pere Canturri Montanya, 1977, 96 p.
- **L'escut d'Andorra**. Andorra: Govern d'Andorra. Patrimoni Artístic: Pere Canturri Montanya, 1978.
- “**Sant Romà de les Bons. El monument i la seva restauració**”, dins: *Quaderns d'estudis andorrans*, 3. Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres, 1978, p. 5-20.
- **Informe per a la restauració de St. Vicens d'Enclar**. Andorra: Consell General. Departament de Qüestions Socials. Patrimoni Artístic, 1979.
- “**Notes sobre la labor d'investigació, restauració i inventari del Patrimoni Artístic Nacional**”, dins: *Annals [1979]*. [Andorra]: Institut d'Estudis Andorrans. Centre de Barcelona, [1979], p. 19-30.
- “**L'església de Sant Cerni de Nagol i les seves pintures preromàniques**”, dins: *Quaderns d'estudis andorrans*, 4. Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres, 1979, p. 5-17.
- **Monedes trobades a Andorra usades entre els Segles XII i XIX**. Andorra: Pere Canturri Montanya, 1981, 60 p. (Grafinter)
- “**El patrimoni artístic andorrà a través del temps**”, dins: *Cicle de conferències Societat Andorrana de Ciències 1984*. [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], DL 1985. p. 33-51.
- “**Les pintures murals de la Casa de la Vall**”. *Església d'Urgell*, núm. 146, 1985, p. 2.
- “**Els colomers i palomeres andorrans**”, dins: *Butlletí del Comitè Andorrà de Ciències Històriques*, 1, 1986, Andorra: Comitè Andorrà de Ciències Històriques, p. 155-182.
- **Arrels andorranes II**, per Jonc; pròleg per Pere Canturri Montanya. Andorra: Jonc 1987 (Envalira) 14 làmines.
- **Arrels andorranes III: arts i oficis / dibuixos**: Jonc; textos: Pere Canturri i Montanya. Andorra: Jonc: Pere Canturri Montanya, 1987?, 26 làmines.
- **Arrels andorranes IV: santoral andorrà /dibuixos**: Jonc, textos: Pere Canturri Montanya: Andorra: Jonc: Pere Canturri Montanya, 1988 (Envalira), 27 làmines.
- **Arrels andorranes V. Fires i festes**. Andorra: [s.n.], 1989.
- **La consòrcia de casats d'Andorra**. 2a ed. corr. i augm. Andorra la Vella: [Comú d'Andorra la Vella], 1989, 172 p. (Serigraf)
- **El Fener. Història d'un poble desaparegut**. [Andorra: Pere Canturri Montanya], 1989, 12 p.
- **Fires, mercats i encants d'Andorra**. [Andorra]: Pere Canturri Montanya, DL 1989, 16 p.
- “**Sant Martí de Nagol. El monument i la seva restauració**”, dins: *Quaderns d'estudis andorrans*, 5. Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres, 1990, p. 9-20.
- **Goigs del gloriós Sant Pelegrí, que se venera en lo poble del Fener de la Parròquia d'Andorra**. Barcelona: Amics dels Goigs, 1990.

- . **Els colomers i palomeres andorranes**. Andorra: Associació Velles Cases Andorranes, 1991, 58 p.
- . **"Tradiciones y costumbres"**, dins: *Catalònia cultura*, 25, setembre 1991. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya, p. 25-27 (traducció de Manuel Serrat Crespo).
- . **"Traditions et coutumes"**, dins: *Catalònia culture*, 25, setembre 1991. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya, p. 25-27 (traducció de Marjorie Coup).
- . **"Els noms de casa. Elements per a l'estudi de la història de les famílies andorranes"**, dins: *I Congrés d'Història de la Família als Pirineus. Andorra la Vella, 10 i 11 de maig de 1992*. Actes. Andorra: Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques: Comunitat de Treball dels Pirineus, 1992. p. 127-132.
- . **"Les gravures rupestres prèhistòriques des Vallées d'Andorre"**. INORA. *International Newsletter on Rock Art*, núm. 3, 1992, p. 22-27.
- . **Sants de la nostra devoció a Andorra**. Andorra: Associació Velles Cases Andorranes, 1993, DL 363, 48 p.
- . **Andorra: Fites històriques** / Pere Canturri Montanya, il·lustracions de Sergi Mas. Andorra: els autors, 12 p. de làmines. Lucas Casals, Vicens ed. DL 1993.
- . **La font de l'encantada: contes i records**. Maria Montanya i Bernaus. Gravats: Pere Canturri i Montanya. Pròleg: Nèstor Luján. Andorra, 1993 (Impremta Orriols, Balsareny). ISBN: 978-99920-1-062-4, 159 p.
- . **Els noms de casa andorranes**. Andorra: Associació Velles Cases Andorranes, 1994, (Serigraf), 50 p.
- . **"Andorra en el Costumari català de Joan Amades"**, dins: *Andorra i la catalanitat*. [Andorra]: Societat Andorrana de Ciències, 1995. p. 33-39.
- . **El misteri de les anelles i argolles d'Andorra**. Andorra: Associació Velles Cases Andorranes, 1995, DL 533, (Serigraf), 50 p.
- . **"La dama blanca"**. Sant Jordi 1996. *Escriptors d'avui. Escriptors d'aquí*. Andorra: Centre de la Cultura Catalana, ISBN: 99920-1-153-X, 1996, p. 21-27.
- . **"10 anys de cultura andorrana"**, dins: *Recull de conferències 1994: 10è aniversari Societat Andorrana de Ciències*. [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], DL AND90/1996 ISBN: 99920-1-144-0, 1996, p. 11-52.
- . **"Història i llegenda del Manual Digest"**, dins: *Manual Digest. 250è aniversari*. Andorra: Govern. Ministeri de Turisme i Cultura, 1998, p. 79-88.
- . **"Les pintures murals de l'exterior del campanar de Santa Coloma d'Andorra"**, dins: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte, volum I*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya: Institut d'Estudis Catalans: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 171-174.
- . **Lligams: Gaset Flinch escultures**, pròleg de Pere Canturri Montanya. Ambaixada del Principat d'Andorra a Espanya, 1998 (Envalira).
- . **"Els gravats de les Valls d'Andorra"**, dins: *Grafits. 6000 anys de llenguatge marginal*. Andorra: Govern. Ministeri de Turisme i Cultura: Fundació Caixa de Sabadell, 1999. p. 51-62.
- . **"L'arquitecte Cèsar Martinell i Andorra"**, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 3, 2000, p. 14-20.
- . **"El patrimoni artístic fora d'Andorra. Un conjunt d'obres d'art sortides del país"**, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 4. Andorra: Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura, Biblioteca Nacional, 2001, p. 22-31.
- . **"Història i llegenda d'Andorra dins el poema "Canigó" de Verdaguer"**, dins: *Verdaguer pels camins d'Andorra (1883). Centenari de la mort de Jacint Verdaguer (1902-2002)*. Andorra: Centre de la Cultura Catalana, 2002. p. 75-92.
- . **"Le roman des vallées"**, dins: *Télérama. Notre histoire*, 208, mars 2003, p. 6-10.
- . **Andorra, el meu país**. Andorra: Consell General de les Valls d'Andorra, 1963. Direcció: Antoni Aristot Gomà, text: Albert Puigoriol Lladó, revisió: Dom Justí M. Bruguera, gravats: Pere Canturri. Edició facsímil 2003 reeditada per Antoni Aristot Gomà, 286 p.
- . **"Records de l'Hotel Mirador"**, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 6, 2003. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri de Cultura. Biblioteca Nacional, 2003, p. 20-28.
- . **"L'art a Andorra"**, dins: *Primeres Jornades sobre el Principat d'Andorra al Centre d'Estudis Catalans Paris-La Sorbonne. 5-6-XII-2002*. [París: Govern d'Andorra]. Ambaixada d'Andorra a França, [2003]. p. [56-64].
- . **"Els gravats prehistòrics de les valls d'Andorra"**, dins: *Actes del I Congrés Internacional del Gravats Rupestres i Murals. Homenatge a Lluís Díez-Coronel*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003. p. 619-629.
- . **"Usos i costums d'Andorra"**, dins: *Una història d'Andorra, temàtica*. [Andorra]: Societat Andorrana de Ciències, 2003. p. 209-216.
- . **"Joaquim Mir a Andorra"**, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de*

bibliografia, 7, 2004. Andorra: Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports. Biblioteca Nacional, 2004, p. 12-21.

· “**50 anys del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural**”. *Revista Àgora Cultural*, núm. 3. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, febrer 2005, p. 34-36.

· “**L'adéu al mestre de ca l'Orelleta**”. *Revista Àgora Cultural*, núm. 6. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, novembre 2006, p. 14.

· “**Les Festes Majors i els seus programes**”, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 10, 2007. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri del Portaveu, Cultura i Ensenyament Superior. Biblioteca Nacional, 2007, p. 3-11.

· “**Notes sobre el comerç a Andorra dels anys 30 als 50 del segle XX**”, dins: *El futur del comerç a Andorra, cap a on va?*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2007, p. 45-51.

· “**La delinqüència i la reinserció social**”, dins: *Andorra i el seu capital social. 20a Diada Andorrana XXXIX. Universitat Catalana d'Estiu. 18 d'agost del 2007, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, DL: AND.326-2008 ISBN: 978-99920-1-679-4, 2008, p. 73-80.

· “**La delinqüència i la reinserció social**” [recurs en línia], dins: *Andorra i el seu capital social. 20a Diada Andorrana XXXIX. Universitat Catalana d'Estiu. 18 d'agost del 2007, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2008
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000229/00000095.pdf>>

· “**L'associacionisme històric**”, dins: *Andorra i el seu capital social. 20a Diada Andorrana XXXIX*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, DL: AND.326-2008 ISBN: 978-99920-1-679-4, 2008, p. 81-86.

· “**L'associacionisme històric**” [recurs en línia], dins: *Andorra i el seu capital social. 20a Diada Andorrana XXXIX*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2008
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000229/00000096.pdf>>

· “**Les pintures romàniques de Sant Martí de la Cortinada**”, dins: *Quaderns d'estudis andorrans*, 8, 2008. Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres, p. 161-167.

· “**Arnalsu o Aryalsu, un personatge dels frescos romànics de la Cortinada**”, dins: *Quaderns d'estudis andorrans*, 8, Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres, 2008, p. 169-174.

· “**Tarda de toros**”, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 11. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri del Portaveu del Govern, de Desenvolupament Econòmic, Turisme, Cultura i Universitats. Biblioteca Nacional, 2008, p. 3-7.

· “**Del raonador del ciutadà a l'ombudsman. Història i funcions**”, dins: *La Justícia, avui, a Andorra- Onzenes Jornades de la Societat Andorrana de Ciències*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, DL: AND.326-2008 ISBN: 978-99920-1-679-42006, 2008 p. 87-92.

· “**La consòrcia de casats d'Andorra la Vella i Santa Coloma**”, dins: *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia*, 12, 2009. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri del Portaveu del Govern, de Desenvolupament Econòmic, Turisme, Cultura i Universitats. Biblioteca Nacional, 2009, p. 14-18.

· “**Especial Poesia Revista Àgora Cultural núm. 13**”. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, juny 2009, p. 4-5.

· “**El sentit de la independència**”, dins: *L'andorranitat. 21a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 23 d'agost del 2008, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2009, p. 65-70.

· “**El sentit de la independència**” [recurs en línia], dins: *L'andorranitat. 21a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 23 d'agost del 2008, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2009
<<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000094/00000004.pdf>>

· “**Singularitats del romànic andorrà**”, dins: *Els correus a Andorra, una història inacabada. Papers de recerca històrica*, 6. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2009, p. 119-127.

· “**Singularitats del romànic andorrà**” [recurs en línia], dins: *Els correus a Andorra, una història inacabada. Papers de recerca històrica*, 6, 2009
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000111/00000093.pdf>>

· **Pirineus 1900: Amadeu Bordalba: pioner del fotoperiodisme als Pirineus**/ Àlex Terés, Pere Canturri Montanya. Sant Julià de Lòria: Museu del Tabac-Antiga Fàbrica Reig; Segarrateres, 2010 (Envalira).

· “**Esriptura i oralitat**”, dins: Sergi Mas, cosmologia simple, a revista *Portella* núm. 2, primavera 2011, p.46-47. Andorra: CoHectiu Portella, 2011 (Solber) ISSN 2222-2294

· “**Gravats i dibuixos de Pere Canturri**”. *Revista Àgora Cultural*, núm. 18. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, setembre 2011, p. 12-13.

- **“Recordant a Manuel Anglada Ferran”**. *Revista Àgora Cultural*, núm. 19-20. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, abril 2012, p. 36.
- **“Consideracions de la Institució del Raonador del Ciutadà”**, dins: Andorra i els seus ciutadans *23a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 23 d'agost del 2010, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, DL: AND.329-2012 ISBN: 978-99920-61-13-8, 2012 p. 59-63.
- **“Consideracions de la Institució del Raonador del Ciutadà”** [recurs en línia], dins: Andorra i els seus ciutadans *23a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 21 d'agost del 2010, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2012
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000196/00000005.pdf>>
- **“L'aigua a pagès i el rec del Solà”**, dins: L'aigua i Andorra *24a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 20 d'agost del 2011, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, DL: AND.329-2012 ISBN: 978-99920-61-13-8, 2012 p. 85-94.
- **“L'aigua a pagès i el rec del Solà”** [recurs en línia], dins: L'aigua i Andorra *24a Diada Andorrana XL Universitat Catalana d'Estiu. 20 d'agost del 2011, Prada de Conflent*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2012
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000196/00000040.pdf>>
- **“Monedes d'Andorra a través de la història”**, dins: *L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació. Papers de recerca històrica, 7* [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], 2013, p. 7-26.
- **“Monedes d'Andorra a través de la història”** [recurs en línia], dins: *L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació. Papers de recerca històrica, 7* [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], 2013
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000224/00000073.pdf>>
- **“Libro de los secretos de agricultura, casa de campo y pastoril”** (recurs electrònic).
Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia, núm. 16. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri de Cultura. Biblioteca Nacional, 2013, p. 3-7.
- **“Centenari del naixement de l'Esteve Albert i Corp”** (recurs electrònic). *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia* núm. 17. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri de Cultura. Biblioteca Nacional, 2014, p. 48-50.
- **“Antoni Albós i Gabarra i tots els participants en el Pessebre vivent d'Engordany”**.
Revista Àgora Cultural, núm. 27. Andorra: Àgora Cultural del Principat d'Andorra, desembre 2014, p. 12-13.
- **“El primer manual escolar d'andorranitat”**, dins: Recull de conferències 2013: 250 anys del *Politar andorrà* i 50 anys d'*Andorra el meu país* Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2015 ISBN: 978-99920-61-24-4, p. 407-418.
- **“El primer manual escolar d'andorranitat”** [recurs en línia], dins: Recull de conferències 2013: 250 anys del *Politar andorrà* i 50 anys d'*Andorra el meu país* Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2015
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000234/00000037.pdf>>
- **Andorra Aeterna**. Llibre d'Estudis. La Biblioteca Impossible. Diversos autors/ Pere Canturri Montanya per les síntesis i interpretacions, DL: AND.349-2015 ISBN: 978-99920-909-1.
- **“L'estat actual del folklore andorrà”**, dins: *El sentit del folklore, avui. XX Jornades* [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], 2016, p. 35-39.
- **“L'estat actual del folklore andorrà”** [recurs en línia], dins: *El sentit del folklore, avui. XX Jornades* [Andorra: Societat Andorrana de Ciències], 2016
<<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000249/00000043.pdf>>
- **L'Andorra de Pere Canturri: compilació de l'obra escrita**. Andorra: Editorial Andorra DL: AND.136-2014 ISBN: 978-99920-53-73-7, 616 p.

Llibres i articles escrits fets en col·laboració per Pere Canturri i Montanya

- . GUILAINE, JEAN; CANTURRI, PERE “Les premiers paysans”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 31-32.
- . CANTURRI, PERE; LLOVERA, XAVIER “Une tombe néolithique en ciste”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 33-34.
- . CANTURRI, PERE; LLOVERA, XAVIER; GUILLAMET, EUDALD; BURGUÉS, PILAR “Les sept gisements du Cèdre”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 36-40.
- . CANTURRI, PERE “La vie a l’âge du bronze” dins: *Histoire et archéologie*, 96, Juillet - août 1985, p. 41-43.
- . CANTURRI, PERE; GUILLAMET, EUDALD “Un four de potier découvert”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 44-45.
- . CANTURRI, PERE; GUILLAMET, EUDALD; PUJAL, CLIMENT “Les objets en bronze du Roc de l’Oral”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 46.
- . CANTURRI, PERE “Variété des gravures rupestres”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 50-55.
- . CANTURRI, PERE; LLOVERA, XAVIER; GUILLAMET, EUDALD; RODRÍGUEZ ROSSA, FRANCESC. “Le château et l’église préromane”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 58-61.
- . CANTURRI, PERE. “Une fosse à offrandes”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 64.
- . CANTURRI, PERE; LLOVERA, XAVIER; ROCA, ANNA MARIA; GUILLAMET, JORDI “Des outils de pierre aux monnaies romaines”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 65-67.
- . CANTURRI, PERE; RODRÍGUEZ ROSSA, FRANCESC “Les tombes autour de l’église”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, Juillet - août 1985, p. 71-72.
- . CANTURRI, PERE. “Les églises romanes d’Andorre”, dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 76-81.
- . CANTURRI, PERE; LLOVERA, XAVIER; GUILLAMET, EUDALD; RODRÍGUEZ ROSSA, FRANCESC; SANSÀ, IVAN. «La céramique médiévale», dins: *Histoire et archéologie*, 96, juillet - août 1985, p. 82-84.
- . CANTURRI MONTANYA, PERE; LLOVERA MASSANA, XAVIER “Els inicis de la metalúrgia a Andorra: (bronze antic i mig: 1800-1000 a. de C.)”, dins: *Butlletí del Comitè Andorrà de Ciències Històriques*, 1, 1986, Andorra: Comitè Andorrà de Ciències Històriques, p. 7-27.
- . CANTURRI MONTANYA, PERE; VIÑAS FARRÉ, RAMON; MATAMALES ISCLA, RAMON. *La moneda a Andorra*. Andorra: Banc Agrícola i Comercial d’Andorra, 1991, 140 p.

Llibres i revistes en els que s’homenatja a Pere Canturri i Montanya

- . “La recerca del romànic andorrà. Conferència de l’historiador Pere Canturri per commemorar el 25è aniversari de Velles Cases Andorranes”. Comentari de Teresa Ventura. *Revista Àgora Cultural*, núm. 15. Andorra: Àgora Cultural del Principat d’Andorra, juliol 2010, p. 29.
- . “Tot recordant Pere Canturri” per Joan Pujol Balcells; “Homenatge a Pere Canturri Montanya” per Xavier Llovera Massana; “Pere Canturri, el mestre historiador” per Antoni Pol Solé; “Agraïment a Pere Canturri i Montanya” per Antoni Ubach Mortés. *Revista Àgora Cultural*, núm. 18. Andorra: Àgora Cultural del Principat d’Andorra, setembre 2011, p. 10-11 i 14-15.
- . “Al Pere Canturri”, per Cristina Martí Torres. *Ex-libris Casa Bauró. Fulls de bibliografia* núm. 19. Andorra: Govern d’Andorra. Ministeri de Cultura. Biblioteca Nacional, 2016, p.9-12.
- . Pere Canturri (1935-2015). Full, sobre i postal. Andorra: Filatèlia Andorrana, 2017 (Envalira).
- . *Miscel·lània a Pere Canturri*. Diversos autors, coordinació: Susanna Vela. Andorra: Editorial Andorra, 2018. DL: AND.507-2018 ISBN: 978-99920-75-07-4, 256 p.

Poemes de Pere Canturri i Montanya

La primera dent

Infant
gatejant
pel jardí
veient un món gegant
amb ulls sorpresos
sense saber-ho dir,
bavejant
liquant
l'espai d'una dent,
dolor punyent
curat amb besos
penyora de fer-te gran
independent
del pit d'alletament.

Sirena

Cel pastel,
tallat a l'infinit
pel blau intens d'un mar esmaltat.

Ona escumejant
de blanc llampant,
vela retallada
a l'aire humit
del país de les sirenes,
d'ulls blau cel,
cabells d'or,
sang freda a les venes
foc al cor,
cua escamada
de blau envernissada,
dona apassionada
que cantes melodies de mel
per robar l'esperit
del mariner enamorat.

Pensa un desig

Rialla blanca
al cel
ple d'espurnelles
que esqueixa
el vel
de dol,
negre condol,
d'un estel
blanc
que mor en néixer.
Pluja d'estrelles.

Demana,
pensa un desig,
clou les parpelles

i somnia:
voles
ales
veles
esteles.
Ros,
formós,
graciós,
color d'aram,
olor de ram.
Ulls verds
llavis oberts,
de pell suau,
alt, esvelt,
dolç com la mel,
príncep blau
que sorgirà enmig
de la nit,
per amanyagar-te
contra el seu pit.

Gelosia

La lluna és una rialla
i un estel li fa l'ullet.
Gelosa una blanca estrella
amb un núvol s'embolcalla
mentre una altra fugaç brilla
corrents a dir-ho a la gent
a través del firmament.

La nit

Banyes de plata el cel
amb què la nit
ha fet cornut el dia
tenint per amant
el silenci.

Amors de gel
en el jaç del firmament
entre llençols negres,
de sederia
i setí
estampats d'estels.

Abraçada de follia
fins que a les magres
llums del matí,
quan canti el gall
i toqui el batall
a l'alba,
arribi el marit
vestit d'aurora
i malva
i castigui l'adúltera
que el deshonora
amb sageta de sol.

Ofrena

Em posaré
ales de cartró
i esborraré
els núvols del cel
i els pintaré de blau.

Hi encolaré
una lluna de llet
i un sol de llimó
i penjaré d'un clau
l'estel
dels pastors
que faci l'ullet
i t'ho regalaré
a tu
per posar pau
als nostres amors.

Enyorança

Tristesa
llangor
de tarda de tardor grisa,
ventosa,
de fullaraca voladissa.

Olor d'herba seca,
de terra humida,
de fum i de foc.
Claror de món groc.

Plaça callada.
Gent abrigada.
De pressa
buscant l'escalfor
de la casa.
Udol llunyà
d'un gos
a què un altre respon,
confós
amb el xerricar
del gallet
del campanar.

Assegut

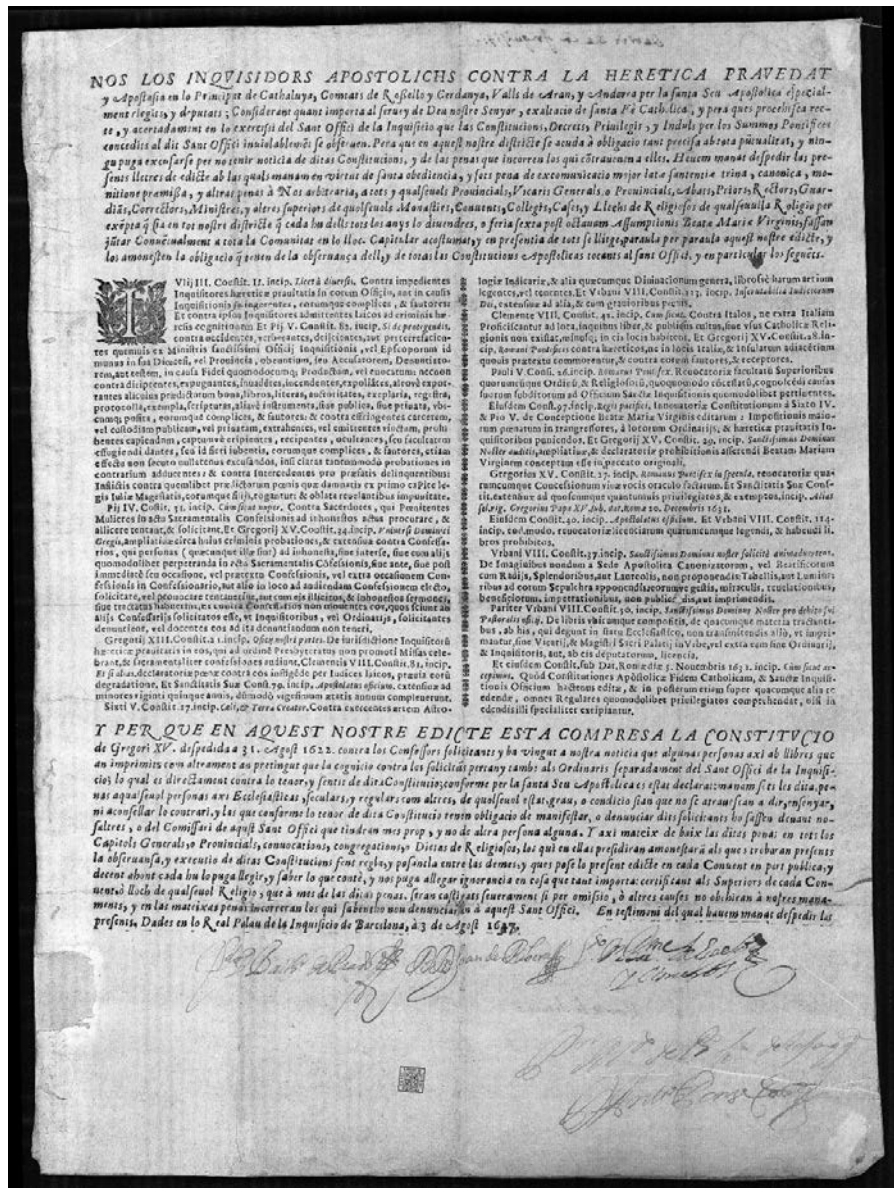
esmaperdut,
d'ull llagrimós,
tediosa
pau,
del més pregon
naixen redords
de cel blau,
de pell suau
de galtes vermelles
de llarg cabell,
de crits,
de rialles,
de cançó i joc,
de llavis oferts oberts,
de nits
de calor,
de llits compartits,
de somnis de color,
ara morts.

Espessa
solitud.
Fred al cos
rugós.
Vellea.
Diàleg mut.
Enyorança
de no ser tots dos.

Documents diversos del fons Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona relacionats amb Andorra i el Consell General

-02.01/1M-0025 **Lletres d'edictes dels inquisidors** (1647). 02.01/1M-0025-----

02.01/1M-0025

Els inquisidors diputats per la Seu Apostòlica "contra la herètica praveditat y apostasia" en el principat de Catalunya, comtats de Rosselló i Cerdanya, Vall d'Aran i Andorra, expedeixen les presents lletres d'edictes manant a tots els provincials, vicaris generals, abats, priors i altres superiors de qualssevol monestirs, convents i cases religioses del seu districte, que un divendres determinat de l'any 1647 a la Sala Capitular el present edicte i amonestin el seu compliment a tota la comunitat. L'edictes conté les constitucions apostòliques més rellevants tocants al Sant Ofici de la Inquisició. 1647, agost, 3

Caplletra ornamentada. Signatures autògrafes de tres inquisidors, més una altra de secretària. Nota sobre la data: el dia 3 imprès ha estat retocat en 23, i el 47 de l'any 1647 també ha estat esmenat, però no és intel·ligible; és clar, doncs, que en una data posterior hom va aprofitar el mateix imprès. Nosaltres consignem la primera data, impresa.

✠

DON FRANCISCO CAETANO
DE ARAGON, THENIENTE GENERAL DE
los Exercitos de su Magestad, Primer Theniente de sus
Reales Guardias de Corps en la Compañia Italiana, y Com-
mandante General en Interin del Exercito, y Principado de
Cathaluña, &c.

OR quanto hemos recibido vna Real Carta Orden eferita por el Señor Don Ioseph Rodrigo, Secretario del Despacho Uniuersal, su fecha en Madrid, à diez y nueve de Octubre proximo pasado, cuyo tenor es el siguiente: *Haviendo resuelto el R.E.Y. que para passar de Francia à España, solo queden por aora los passos de Bayona, Pamplona, y la lunquera, lo participo à V. Excelencia de su Real orden, para su inteligencia, y cumplimiento en la parte que le toca: Dios guarde à V. Excelencia muchos años como dez, so, Madrid, y Octubre diez, y nueve de mil setecientos y veinte y vno.* Don Ioseph Rodrigo, Señor Don Francisco Caetano de Aragon. Y deviendo Nos zelar el mas puntual cumplimiento, y obervancia de las Reales Ordenes; Por tanto conferida la materia en la Real Audiencia juntas las tres Salas, è indiguendo el Acuerdo de esta Ordenamos, y Mandamos à los Corregidores, y sus Thenientes, Bayles, Alguaziles mayores, Sosbayles, y todas, y qualesquier Justicias, Regidores, è Ayuntamientos del presente Principado, y demás personas de qualquier grado, estado, calidad, y condicion que sean le guarden, y obseruen, y hagan guardar, y obseuar; Y que sin embargo de que por el Edicto General de primero de Julio de este año citaban señaladas por entrada de la Francia à este Principado los Puestos de la lunquera en el Corregimiento de Gerona, el Coll de Aràs en el de Viçes, el Coll de la Perxa en el de Puigcerdà, el Puerto de Siguer de la Valle de Andorra para la Seo de Urgel, y el de Viella à Vilaller en el Corregimiento de Talarn, que en adelante por Entrada de la Francia à este Principado, solo quede por aora la de la lunquera en cumplimiento de dicha Real Resolucion, baxo las penas que están impuestas à los que se introduyeren por entradas no permitidas; Y para que venga à noticia de todos, y nadie pueda allegar ignorancia Mandamos publicar este Edicto por los parages publicos, y acostumbrados de esta Capital, y de las demás Ciudades, Villas, y Lugares de este Principado con la solemnidad, y circunstancias acostumbradas. Dado en Barcelona, à nueve de Noviembre de mil setecientos y veinte y vno.

Don Francisco Caetano de Aragon.

Lugar del Se^ñllo.

Vi. D. Cristoval de Corral, y Ybañez, Regente.

Vi. Don Bernardo Santos Fiscal de S. M.

Vi. D. Iuan Manuel Delachica F. de S. M.

Don Salvador de Prats, y Matas, Secretario del Rey nuestro Señor y su Escriuano Principal de Canarias, y Gobierno.

Registrado en el Firmatum, è obligattonum ij. de la Comandancia General, fol. cclxxviij.

-02.01/1M-0189 Edicte del
comandant general Interf de l'exèrcit
(1721). 02.01/1M-0189-----
02.01/1M-0189 Caplletra
ornamentada.

Francisco Caetano de Aragón, comandant general interí de l'exèrcit del principat de Catalunya, ordena, en compliment de la reial ordre despatxada pel secretari José Rodrigo (Madrid, 19 d'octubre de 1721), a totes les autoritats i persones particulars del principat de Catalunya, que en endavant l'única entrada de França a Catalunya serà per la Jonquera. Per edicte general d'1 de juliol passat, estaven autoritzades les entrades per la Jonquera (corregiment de Girona), el Coll d'Ares (corregiment de Vic), el Coll de la Perxa (corregiment de Puigcerdà), el Port de Siguer a Andorra, i el Port de Viella a Vilaller (corregiment de Talarn). La Reial Ordre ha disposat ara que de França a Espanya només s'entri per Baiona, Pamplona i la Jonquera. 1721, novembre, 9

DON ANTONIO DE SARTINE, CONDE DE ALBI,
CAVALLERO DEL ORDEN DE SAN MIGUEL, DEL CONSEJO DE SU Magestad, Y
Intendente General de la Justicia, Policia, Guerra, y Hazienda del Exército, y Principado de Cataluña.

 COMO con oracion de lo prevenido, y dispuesto en Edicto mandado publicar por el Ministerio de esta Intendencia à los veinte y nueve de Mayo del año de mil setecientos veinte y siete, tocante al Manifiesto de dichos Generos, y Fijos, y procedentes, y navios de este mismo País, colocados, y existentes à cierta distancia de la Costa del Mar, y Frontera de Francia, y con especialidad, de las Lanas, Ganados de lana, y pelo, Azevres, y Cera, à ocho leguas de distancia de la Frontera, y Ados de la Orilla del Mar, según lo precepto, y mandado en los Parrafos diez y seis, y diez y siete del Capitulo quarenta y seis de las Ordenaciones de el antiguo Ayuntamiento de la Diputación del año de mil setecientos y quatro, mandadas observar por su Magestad; y se ayas fabricada en el transcurso de estos cinco años, varios controversias, quejas, y recursos de parte de muchos Pueblos, y Particulares, pretendiendo no venir comprendidos en la precisa Ley del Manifiesto, por suponerse ser sus casas, heredades, y paltos fuera de la distancia de las ocho, y dos leguas respectivo, en Marina, y Frontera, valiéndose en apoyo de sus instancias de declaraciones de Teligos, y de otros documentos, que tal vez padecian los vicios de alegacion, ó falta de conocimiento cierto, y seguro de la verdadera distancia hasta la Frontera, y Marina, siguiendo à la Real Hazienda el gravísimo perjuicio de la facil extraccion, y desvio de Lanas, y Azevres, para los Dominios de Francia, no estando Manifiestos ambos Generos con el rigor, y exactitud, que importa por lo subido de los Derechos de faja, que alcanzan, con especialidad à las Lanas; He venido en disponer, que por todos los medios, los mas juraruticos, y seguros, se averiguados Lugares, que en lo respectivo à la Frontera de Francia, y al largo de la Costa del Principado, se hallan comprendidos con la distancia, esto es los primeros de las ocho leguas, y los segundos de las dos que finala, y prescribe la citada Ordenacion; y quedando hecha esta comprobacion, mediante un prolixo examen de distintas C.M. Geograficas, informes de Ingenieros, y de otras Personas peritas, que han convido el País; Se han formado dos lineas, una de parte de tierra, que comprende los Lugares vecinos, que se hallan dentro la distancia de las ocho leguas de la Frontera de Francia, y otra de los Lugares vecinos, que segun la situacion de el País, se hallan en lo largo de la Costa, dentro la distancia de las dos leguas de la Orilla del Mar, los quales Pueblos deberán formar conbio, por lo que mira à la Ley del Manifiesto de Lanas, Ganados de lana, y pelo, Azevres, y Cera, siendo assi ellos, como los demás Lugares, que estàn despues con igual, ó mayor inmediacion, à Frontera, y Marina, comprendidos, y precisados à la practica, y Ley de el Manifiesto, baxo las penas prescriptas, y expresadas en los citados Numeros diez y seis, y diez y siete del Capitulo quarenta y seis de las Ordenaciones.

En la Linea de Tierra seriran de conbio las Lugares siguientes: *Montbrier, Ginella, Mòhert, Pocher, Vilella, Antib, Euvad, Bretay, Montcorbi, Ensa, Ufen, y Soldage*, del Corregimiento de Talam; *Castell, Tabas, Guardia, Belpay, Ferrols, y Tuxent*, del Corregimiento de Puigcerdà; *Josa, Gelsà, Laspà, Fumaldà, Folx, San Salvador, y Barroà*, del Corregimiento de Gervec; *Llofà, Sabell, y Sallers, y Llaer*, del Corregimiento de Vique; *Puigpardinas, Corp, y Cersà, Finestre, Aniel, Falsens, Fajardà, Miançan, Raigela, Vilamar, Llansolles, Camellera, y Vilademar*, del Corregimiento de Gerona.

En la Linea de Mar seriran de extremo, ó conbio los Lugares que se figuran: *Camellera, Pini, Jofra, Feixa, Finellera, Peretallada, Fuenta, La Ribal, Medà, Alagosa, Santa Sedona, Canles, Massana, Fogà, y Raminyà*, del Corregimiento de Gerona; *Fayrós, Vilardell, Vilalba, Santa Agnè de Castellana, Roc, Montornès, Ripoll, Moncada, y San Medà*, del Corregimiento de Macuà; *Santa Cruz del Ord, San Felix de Llobregat, y Torrelad*, del Corregimiento de Barcelona; *Gualdas, Mirà, Batoras, Santa Oliva, Albigan, Bonafit, y Montori*, del Corregimiento de Villabrava; *Pedros, Casferrer, Ruell, Selva, Ripat, Talsà, Vilanova de Bofornell, y Baldellà*, del Corregimiento de Tarragona; *Bevila, Ampolla, y Vildecana*, del Corregimiento de Tortosa.

Y respecto de que siguiendo inviolablemente estas dos Lineas de Marina, y Frontera, deben quedar incluidos en la Ley del Manifiesto (como se ha dicho) todos los Lugares, que se hallaren menos distantes, ó mas inmediatos à uno, y otro, y excluidos de ellas los que estuviere fuera de ambas Lineas, y mas adentro del País, no obstante qualquiera Declaraciones, Decretos, Ordenes, y Edictos, que hubiere antiguos, ó modernos en contrario, ya sea en odio, à beneficio de los Pueblos (todos los quales en virtud del presente Edicto quedan anulados, y revocados, como de ninguna fuerza, y valor); Hago notoria à todos los Vecinos, y Moradores de las Poblaciones, y Terrminos comprendidos en dichas dos Lineas de Frontera, y Marina, y à todos los Ganaderos, y demás à quienes conenga, y menester sea, esta nueva Disposicion, para que cumplan exactamente en manifestar todas las cabezas de Ganado, assi de lana, como de pelo, como, y las Lanas, Azevres, y Cera, en el modo, y forma, que previene el Edicto de veinte y nueve de Mayo de mil setecientos veinte y siete, relativo à los Parrafos diez y seis, y diez y siete del Capitulo quarenta y seis de las Ordenaciones de la antigua Diputación del año de mil setecientos y quatro, con apercibimiento, que incidiran los Ganados, Lanas, y demás Generos, no manifestados, ó que siendo no conforme de su legitima baxa, y paradero en decomiso, y los Ganaderos, ó Dueños de dichos Generos en las multas, y penas pecuniarias, dispuestas por dichas Ordenaciones.

Otro si, contemplando exmpta, y excluid de la Ley del Manifiesto la Valle de Andorra, respecto de estar dada para procuracion de todo genero de fraldas por aquella parte, y en las providencias correspondientes sin perjuicio de las libertades, y prerrogativas de la mencionada Valle; Se advierte, que para favorecer al Comercio, se ha reducido la Linea por aquella parte, conforme con la Valle à menor distancia de la que deve ser mediar, si se considerase absolutamente por Reyno estañada la dicha Valle; y assi prevengo de esta arbitraria Disposicion à los Pueblos inmediatos para que con mas exactitud observen la Ley del Manifiesto de los Ganados, Lanas, y demás Generos, que se introduxeren en sus Terrminos, respecto de ser mas corta la distancia.

Y para que venga à noticia de todos los Lugares comprendidos en dichas dos Lineas de Marina, y Frontera, esta tan importante Regla, con la qual se pone fin à toda queja, y recurso; He mandado publicar este Edicto en las Cabezas de Corregimientos, y Subdelegaciones, por donde se extienden las dos mencionadas Lineas, y en las demás Villas, y Lugares donde conenga. Dado en Barcelona à los quatro dias del mes de Julio de el año de mil setecientos treinta y dos.

Don Antonio de Sartine.

Don Joseph Francisco de Alca y Ruiz Assisier.

Dr. Pedro Juan Estvez Abogado Fiscal.

Por mandado de su Señoría.

Gerónimo Sastre y Pajual.

-02.01/1M-0255 Edicte de l'intendent general de Catalunya (1732). 02.01/1M-0255-02.01/1M-0255

Antonio de Sartine, intendent general de la justícia, policia, guerra i hisenda de l'exèrcit i principat de Catalunya, notifica la revisió i modificació que s'ha fet a Catalunya de la franja de vuit llegües de terra fronterera amb França i de la franja de dues llegües de terra distant de la costa del mar, a fi i efecte de regular-hi la fiscalitat de diversos productes, com el bestiar de llana i pèl, els olis i la cera, però sobretot la llana. Es delimiten clarament ambdues franges territorials, assenyalant-ne els pobles fronterers per corregiments. D'aquesta manera es resolen les queixes i els recursos que molts pobles i particulars havien anat presentant els darrers cinc anys (des d'un edicte de 29 de maig de 1727) a unes ordenacions de l'antiga Diputació, de l'any 1704, en vigència per manament reial. Es fa una menció especial per a la vall d'Andorra. Caplletra ornamentada. Marge esquerre lleugerament retallat. Escut circular de l'intendent Sartine al marge inferior esquerre.

A P O R T A C I O N S

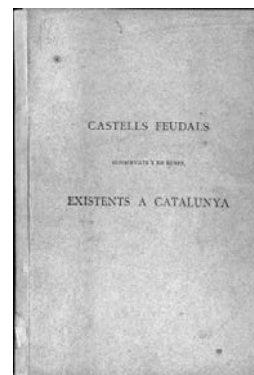
MAPA

1.-Els **castells feudals** per ordre alfabètic, distribuïts en les quatre províncies catalanes i Andorra. 1800. Gener, 1 a 1950, Desembre, 31. Tapes cartró i llom més resistent. Pergamí

Un mapa de Catalunya a doble plana amb la situació dels castells.

Un foli amb títol, 65 escrits a màquina, el revers en blanc. Un foli blanc. Al final un escrit que diu: exemplar procedent del meu germà Frederic (octubre 1935). Signat, Alfons Damians y Munté

Vegeu també manuscrit C06-B272, del mateix autor i temàtica: Índex alfabètic dels castells feudals conservats i en runes existents a Catalunya AHCB4-236/C06-Ms.B—C06-B272 Hi consta el municipi, el partit i la província.

El Día Gráfico 10 cts
Barcelona, miércoles de 23 Agosto de 1933

LOS ACONTECIMIENTOS DE ANDORRA

El Veguer español, señor Llibres, es presentante del obispo de Urgel

Los alcaldes de los pueblos andorranos, reunidos en la plaza de Andorra la Vieja, para realizar una protesta contra la ocupación del país por la gendarmería francesa

Los niños andorranos, admirando las librerías de occuñadas

Las circunstancias del distanciamiento de Andorra. El señalado con el número 1, es el comandante Boulard, jefe de las fuerzas de gendarmería, y el señalado con el número 2, M. Carbonell, subprefecto francés, en funciones de comisario extraordinario

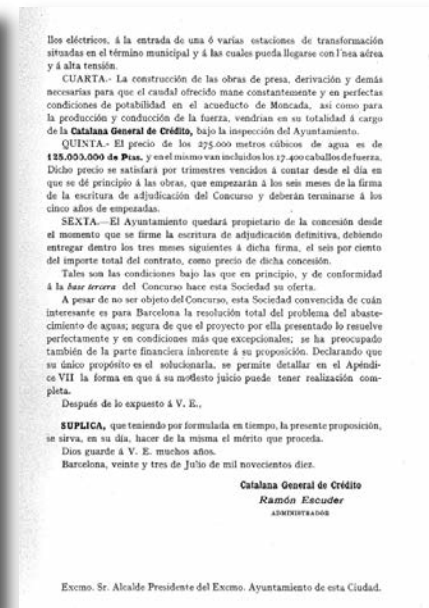
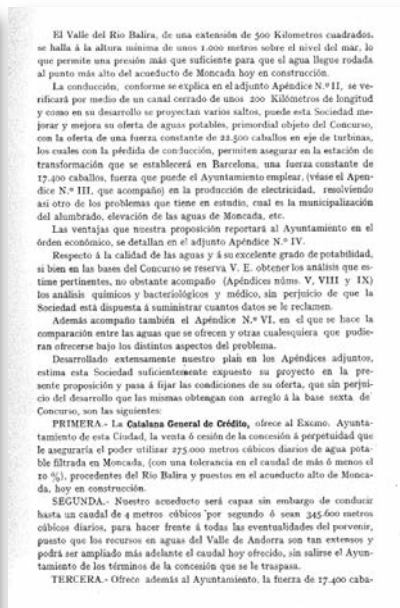
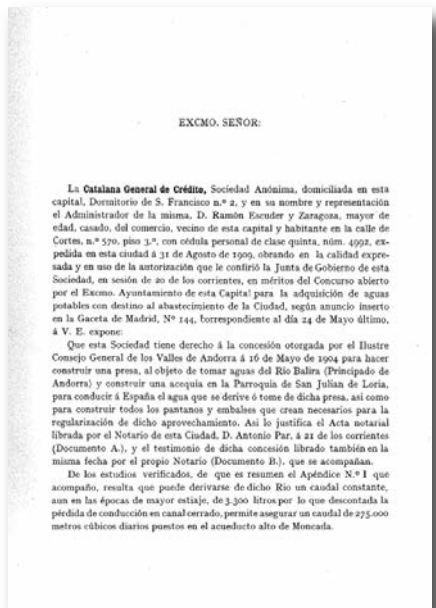
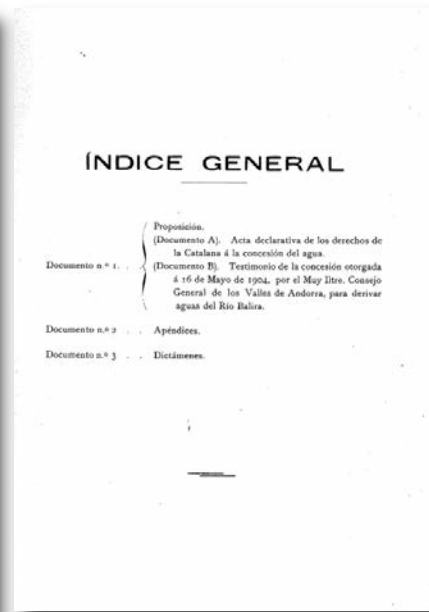
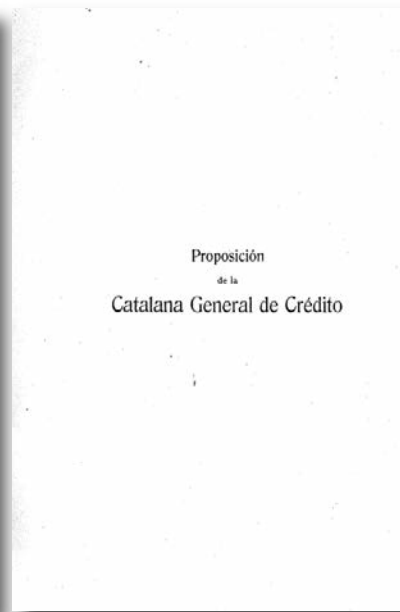
Los gendarmes, con traje de campaña, en la puerta de la casa convertida en cuartel

El nuestro enviado especial, señor Nogareda, hablando con el señor Llibres, representante de Andorra

La plaza de Andorra la Vieja, donde, en la casa señalada con una cruz, los gendarmes han improvisado su cuartel general

FORCES HIBROELECTRIQUES D'ANDORRA S.A.

El Día Gráfico, miércoles 23 de agosto de 1933

Documento n.º 2

CONCURSO
DEL
EXCMO. AYUNTAMIENTO DE BARCELONA
PARA LA
ADQUISICIÓN DE AGUAS POTABLES PARA EL ABASTECIMIENTO DE ESTA CIUDAD

APÉNDICES

á la proposición presentada por la Catalana General de Crédito al concurso abierto por el Excmo. Ayuntamiento de esta Ciudad para la adquisición de aguas potables, publicado en la Gaceta de Madrid del 24 de Mayo de 1910

FE DE ERRATAS

Pág.	Línea	Dijo	Debe decir
5	20	moneta	moneda
8	4	1'23	1'28
8	30	peñedo	peñedo
9	28	n.º 2	n.º III y IV
9	41	abundante	abundante de
10	5	precisar	precisarse
10	26	em	a
12	26	como por los focos	como el de los focos
13	48	Mapas n.º 113	Mapas n.º 113-117
13	27	ALICERADO PUNTO	ALICERADO PUNTO
14	25	Otras aplicaciones	Otras explicaciones
14	4	3'300	3.300
14	11	n.º 3	n.º III
14	12	de atinada	dominado
14	10	0'048845	0'04844
14	14	165.000 m.	165.000 m ²
14	23	año	al año
17	5	por el mencionado D.	por el Limitado D.
17	7 y 8	en el apéndice VII que se encuentra al final de este volumen	en los apéndices VIII y XI, que figuran en el documento n.º 1
41	10	será	es
43	8	Cuarta venta	Cuarta venta
47	18	locuciones	locuciones
47	11	especialmente	especialmente
47	23	de comuna cuando	de comuna cuando

ÍNDICE

- Apéndice I. Datos físicos, meteorológicos y climatológicos del Valle de Andorra.— Afros del Río Balra —Justificación de la existencia del caudal de agua que se ofrece.— Dotación de agua necesaria para Barcelona.
- Apéndice II. Condiciones generales de las obras que se han de ejecutar.
- Apéndice III. Utilización de la fuerza que puede desarrollarse.
- Apéndice IV. Estudios y resultados económicos de la oferta.
- Apéndice V. Calidad de las aguas que se ofrecen.
- Apéndice VI. Comparación de estas aguas con otras cualesquiera que pudieran utilizarse para Barcelona.
- Apéndice VII. Anteproyecto financiero.

Documento n.º 2

APÉNDICE N.º I

Apéndice n.º I

Datos físicos, meteorológicos, y climatológicos del valle de Andorra.— Afros del Río Balra.—Justificación de la existencia del caudal de agua que se ofrece.—Dotación de agua necesaria para Barcelona.

I—Descripción física del valle de Andorra

La República de Andorra, estado independiente, linda al Norte con el departamento francés del Ariège, al Este con el de los Pirineos Orientales, al Sur y Oeste con la Provincia de Lérida. Su superficie es de 300 kilómetros cuadrados, que salvo una insignificante porción que da sus aguas al Río Arriège (Francia) las vierte casi todas en el Río Balra, afluente del Segre en Seo de Urgel.

Todo su territorio enclavado país en la vertiente española de los Pirineos, forma una de las Naciones de mayor altitud de Europa, puesto que dicha altitud está comprendida entre 200 metros, en la Frontera Española hasta en las cumbres que circundan el valle situadas entre 2.500 y 3.000 metros de altura. El terreno es en extremo montañoso y quebrado: Están habitadas y cultivadas solamente las partes inferiores de los valles, siendo el lugar más habitado y cultivado los alrededores de la Capital, Andorra la Vella, merced á la confluencia de las dos riberas de Canillo y Ordino, formándose allí un delicioso valle de Montaña, cubierto de prados y bosques.

Llama la atención en Andorra el gran número de buenas ó estanques que aparecen en la parte alta de los valles y de los cuales arrancan las corrientes fluviales.

La constitución geológica la forman terrenos antiguos como el siluriano, y rocas hipogénicas, dominando el granito: El suelo es casi impermeable y si la corriente del Río es bastante regular se debe principalmente á las grandes cantidades de nieve que recogen las vertientes superiores.

El clima es templado en verano y rigorosísimo en invierno; estación que se prolonga por mucho más de la mitad del año, nevando generalmente durante 9 meses durante los cuales enormes borrascas depositan sobre las montañas grandísimas masas de nieve, que los vientos transportan de unos sitios á otros, acumulándola finalmente en el fondo de los barrancos y desapareciendo bajo ella los estanques, fuentes y hasta los más altos abetos de los bosques.

La República está dividida en seis distritos municipales que se denominan *Parroquias* que comprenden 32 pueblos con una población total de 6 á 7.000 habitantes, esto es de 12 á 14 por kilómetro cuadrado.

II—Cantidades de lluvia y nieve caídas anualmente

No poseemos datos de la altura totalizada de agua de lluvia y nieve que anualmente cae sobre este valle por carecer de observatorio: Tenemos que valernos de comparaciones con los datos obtenidos por otros muy próximos oficiales y que presentan con relación á los fenómenos meteorológicos circunstancias que pueden ser análogas, si bien las consideramos inferiores dadas las condiciones topográficas y geográficas de los valles.

Nos hemos fijado en el *Pico del Midi*, del cual hemos recogido los datos de lluvias y nieves durante 29 años (1881 á 1909) resultando el siguiente cuadro:

PIC DU MIDI
Promedio mensual de los 29 años de observaciones

	Días de lluvia	Días de nieve	Agua caída total en milímetros	Agua de lluvia en milímetros	Agua de nieve en milímetros
Enero	141	113	1799	256	1442
Febrero	125	97	1493	335	1158
Marzo	160	121	1600	397	1203
Abril	154	124	1708	497	1211
Mayo	160	103	1112	413	739
Junio	139	48	1218	799	420
Julio	110	20	819	921	146
Agosto	112	14	805	702	103
Septiembre	139	45	986	978	305
Octubre	139	81	1123	469	654
Noviembre	145	93	1395	497	898
Diciembre	142	112	1858	592	1466
	1686	969	15970	6207	9764

El promedio anual de los 29 años será:

141	81	1331	517	814
-----	----	------	-----	-----

multiplicando por los 500 kilómetros cuadrados de la superficie de Andorra la cantidad total de agua caída sería 666.500.000 metros cúbicos, pero entendiéndose que en Andorra la altura total de agua y nieve caídas es mucho más alta que en el *Midi*.

III—Aforos del Balira

Sobre los aforos del Río Balira existen los siguientes datos:
1.º Aforos practicados por el Ingeniero D. Pedro A. de Mesa de orden de la Junta Central de estadística en toda la cuenca del Río Ebro y publicados de orden del Presidente del Consejo de Ministros, Duque de Valencia, en 1865 obteniéndose este resultado:

Río Balira en S. Julián de Loria, 7.032 litros (estiaje)

2.º Aforos hechos por diversos peticionarios de aprovechamientos del agua del Balira. Han obtenido resultados concordantes con el anterior dato.

3.º Aforos hechos por la División Hidráulica del Ebro.—Este organismo ha establecido una escala en el Río Balira, junto al Puente construido para dar paso á la carretera de Lirida á Puigcerdá; la escala funciona desde el día 1.º de Noviembre último, obteniéndose los resultados que se detallan en el párrafo siguiente.

Durante los 8 meses que llevó la División del Ebro midiendo las alturas del agua del Balira en la escala de la carretera de Puigcerdá, dichas alturas han dado los siguientes valores medios mensuales:

Noviembre 0'679 m.—Diciembre 0'639—Enero 0'748—Febrero 0'730—Marzo 0'834—Abril 1'090—Mayo 1'280—Junio 1'600—

El día 10 de Julio hicimos personalmente un aforo: Había una altura de agua de 1'55; el ancho del cauce 15 m.; la sección mojada 23 m.²; el perímetro 18 m.; la velocidad superficial 2'70 m.; la velocidad media $2'70 \times 0'7 = 1'89$; el valor de Q. por tanto $23 \times 25 \times 1'89 = 4418$ m.³ ó sea 44 en números redondos.

Supongamos que para la altura media mínima observada correspondían los 7.000 litros medidos por el Sr. Mesa en 1.865 y corroborados después por otros observadores, y admitamos que los gastos varían como las alturas, hipótesis desfavorable para nuestro objeto puesto que más bien son aproximadamente proporcionales á la potencia $3/2$, y por tanto obtendremos resultados en defecto.

Admitiremos que en el mes de Julio la altura media sea 1.500, en Agosto

como en Abril, en Septiembre como en Marzo y en Octubre como en Febrero y tendremos:

Mes	Setiembre	Diciembre	Enero	Febrero	Marzo	Abril	Mayo	Junio	Julio	Agosto
Alturas	0'68	0'64	0'75	0'73	0'82	1'09	1'23	1'60	1'50	1'50
Espesores del Estiaje	0'04	—	0'11	0'09	0'19	0'45	0'64	1'02	0'86	—
Alturas menos espesores	0'64	—	0'64	0'64	0'63	0'64	0'59	0'58	0'64	0'64
Valores de Q. m. ³	8'624	7'000	11'466	10'654	14'714	29'270	32'984	48'412	41'91	—

Formaremos este otro cuadro

Mes	Capacidad por segundo del Balira	Cantidad total en mts. ³	Cantidad retenida en mts. ³	Cantidad retenida en mts. ³	Excedente
Enero	11.466	33.710.334	8.838.720	4.017.600	17.854.214
Febrero	10.634	25.774.157	7.983.960	3.628.800	14.161.597
Marzo	14.714	39.499.929	8.838.720	4.017.600	26.303.609
Abril	29.270	65.499.840	8.838.720	3.888.000	32.056.020
Mayo	32.984	88.244.346	8.838.720	4.017.600	75.488.026
Junio	48.412	123.825.195	8.838.720	3.888.000	111.098.500
Julio	41.916	111.957.814,4	8.838.720	4.017.600	99.101.494,4
Agosto	23.270	67.085.108	8.838.720	4.017.600	54.228.848
Septiembre	14.714	38.138.698	8.838.720	3.888.000	25.697.088
Octubre	10.634	28.443.672,6	8.838.720	4.017.600	15.379.352,6
Noviembre	8.624	27.235.498	8.838.720	3.888.000	9.911.808
Diciembre	7.000	18.748.800	8.838.720	4.017.600	5.992.480
Sumas		664.538.488	104.068.800	47.204.000	511.165.688

Este resultado corrobora nuestros asertos anteriores al tratar de la altura probable anual del agua que cae en este valle.

Puesto que aun cuando ambos totales son sensiblemente iguales, de un lado la cifra de la lluvia caída debe en rigor ser aumentada con la parte perdida por la absorción y evaporada, y de otra parte la totalización del aforo si se hubiera podido hacer con toda escrupulosidad habría dado mayor cantidad. Pero de todos modos, lo que resulta evidente es que partamos para nuestro proyecto de hipótesis halia y razonables, y que la cantidad que necesitamos derivar para Barcelona representa sólo la fracción reducida del 15% del volumen total del Río, calculado muy modestamente.

V—Cantidad de agua necesaria para Barcelona

Para determinar la cantidad de agua necesaria para Barcelona tomaremos los datos generalmente adoptados, y tendremos en cuenta en gran parte las atinadas observaciones del dictamen de la Ponencia presentado en 1902 al Excmo. Ayuntamiento de esta Ciudad.

Mataderos, Hospitales, Depósito de cadáveres, Escuelas, Asilos y otros análogos; en el fomento del arbolado y plantaciones en el casco y alrededores de la Capital; en poder llevar el agua á los barrios más elevados y en que puedan higienizarse todas las viviendas de la Ciudad estableciéndose el sistema de *sest de l'egout*, reconocido como indispensable para el saneamiento de las grandes capitales, con cuyo sistema se obtendrá la desaparición de los depósitos que existen en la mayoría de las viviendas, focos productores de enfermedades; siendo todas ellas otras tantas ventajas que con nuestro proyecto podrán obtenerse fácilmente y que sin duda harán bajar de un modo considerable las cifras de la mortalidad de Barcelona.

APÉNDICE N.º II

Apéndice n.º II

Condiciones generales de las obras que se han de ejecutar

Las obras que la Empresa proponente ha de realizar para poder entregar en el Acueducto Alto de Moncada las aguas que ofrece deben clasificarse del modo siguiente:

- Obras de regularización y toma.
- Acueducto de conducción.
- Instalaciones decantadoras y filtrantes.
- Instalaciones hidro-eléctricas.

I Obras de regularización del caudal del Río Balira

Como ha quedado demostrado en el Apéndice n.º I el caudal total anual del Río Balira es considerableísimo y aun en las épocas de estiaje llevará sobrantes después de deducidos los 3.300 litros por segundo que tomaríamos para Barcelona y los 1.500 que habrá que dejar discuir siempre por el cauce, según las cláusulas de nuestra concesión.

A pesar de esto, hemos estudiado los emplazamientos, cabida y coste de los diversos pantanos que pueden construirse en el valle en regulares condiciones y sin perjudicar la agricultura ni industrias establecidas.

Se instalarán debidamente estaciones de aforo y se construirán, caso necesario, embalses en capacidad suficiente para asegurar en todos los estiajes el volumen ofrecido al Ayuntamiento.

II Obras de toma de las aguas

La toma de las aguas se proyecta por medio de una presa emplazada por encima de San Julián de Loria. La Sociedad se reserva el derecho de hacer la toma en otro sitio, aguas arriba con una ó varias presas.

- 14 -

Obras complementarias se ejecutarán en una cierta zona de protección por encima de la presa ó presas para evitar la polución de las aguas.

A continuación de las tomas se dispondrán medios decantadores para evitar que el agua arrastre materias susceptibles de depositarse en el acueducto á la velocidad que por éste ha de alcanzar.

III Acueducto de conducción

El acueducto será en toda su longitud completamente cerrado, con registros en número suficiente para visitarlo. Las secciones serán tales que permitan la circulación fácil por su interior.

Habrà porciones de acueducto en conducción libre, y en conducción forzada; y por otra parte, se construirá según los casos en trinchera, sobre muros ó sobre arcadas.

Las secciones en conducción libre, irán cuidadosamente enlucidas en todo su perímetro mojado; se harán con todo esmero y espesores suficientes que aseguren su impermeabilidad.

Los sifones podrán ser de cemento armado ó de palastro de acero, que satisfagan á las condiciones que usualmente se exigen á esta clase de obras para su fabricación, colocación y prueba. Se colocarán dos filas de tubos, cada una capaz de conducir la mitad del caudal convenido.

Los puentes—sifones y puentes—acueductos se harán con sujeción á las circunstancias de cada caso.

Todo el acueducto, en trinchera, y sifones irá recubierto por una capa de tierra de un metro de espesor cuando menos. Los puentes—acueductos y puentes—sifones llevarán también disposiciones especiales para resguardar el agua de los efectos de la temperatura.

El acueducto irá provisto de todos los accesorios que le son indispensables.

No se usarán en el acueducto y en las obras de toma más que fabricas hidráulicas hechas con cemento de marcas acreditadas.

Todas las obras serán susceptibles de conducir un volumen de agua de cuatro metros cúbicos por segundo ó sean 345.600 metros cúbicos al día.

IV Instalaciones decantadoras y filtrantes

Ya hemos dicho que en el origen de la conducción se harán las obras necesarias, para evitar toda clase de depósitos en el acueducto.

Al llegar á Barcelona las aguas deberían de ser filtradas de modo higiénico,

- 15 -

nico, á fin de dar satisfacción á las teorías modernas que no admiten que se distribuya agua alguna, por pura que sea en su origen, sin ser previamente filtrada. Los numerosos casos en que aguas de manantiales purísimos han dado ocasionalmente origen á epidemias, tanto más temibles, por ser inesperadas, han obligado á todas las Autoridades científicas á proclamar el principio de la filtración siempre necesaria.

Nosotros presentaremos oportunamente al Ayuntamiento un proyecto de filtración científica y suficiente para destruir toda probabilidad de infección, proyecto que realizaremos dentro de las condiciones de nuestra oferta.

Las aguas se entregarán por tanto filtradas, en el acueducto alto de Moncada.

V Instalaciones hidro-eléctricas

La Sociedad proponente ejecutará todas las obras necesarias para la utilización de la fuerza de los saltos de agua que se obtengan y para su transporte á Barcelona: serán de su cuenta las tuberías de bajada á las turbinas, la adquisición y colocación de éstas y de los alternadores, y la línea de transporte aérea hasta donde se puedan usar hilos desnudos en la entrada de Barcelona. La estación de transformación en la capital será de cuenta del Ayuntamiento.

El transporte se hará por corriente trifásica de 50.000 á 60.000 voltios de tensión. Las obras y la maquinaria que quedan á nuestro cargo, satisfarán á las mejores condiciones hoy admitidas y serán dotadas de todos los accesorios indispensables ó convenientes para su buen funcionamiento.

Los postes serán de madera de pino de la Selva Negra, kyanizada, ó de otra procedencia pero de análogas condiciones y preparación para su buena conservación.

Los conductores serán siempre de cobre electrolítico.

APÉNDICE N.º III

Apéndice n.º III

Utilización de la fuerza que puede desarrollarse

Para la fuerza que se ofrece al Municipio de Barcelona, desébase fijar previamente el punto de entrega, más como quiera que no puede precisarse de antemano donde le convendrá instalar la Estación de transformación, cuyo emplazamiento depende en primer término de los usos á que quiera destinarse la fuerza, y derivándose de los mismos las tensiones á que le convenga utilizarla, las cuales pueden variar de 500 á 1100 vatios, y tampoco puede saberse a priori si le será más conveniente una Estación única ó varias, siguiendo el trazado de la línea de transporte, para evitar tener que establecer luego circuitos secundarios; la oferta de la fuerza se hace en el extremo de la línea aérea de transporte, con hilo desnudo, á la entrada de la Estación Central de transformación, en el sitio que más le convenga al Excmo. Ayuntamiento de ésta, siempre que á ella pueda llegarse en las condiciones que acaban de indicarse, ó bien, en el caso de convenirle varias Estaciones de transformación, á la entrada de cada una de ellas.

La corriente será trifásica y su tensión puede variar de 50 á 60.000 voltios.

La fuerza entregada en Barcelona, en el extremo de la línea de transporte, y á la entrada de la Estación ó Estaciones de transformación del Municipio, será aproximadamente de 18.000 H. P.

los cuales, luego de la transformación para su distribución y utilización, calculando una pérdida en ella de 3%, se reducirá dicha fuerza en los límites del cuadro de distribución de la Estación de transformación, en 17.460 H. P. ó sea en cifras redondas 17.400 H. P.

La fuerza mencionada, puede utilizarse el Municipio:

1.º En completar el abastecimiento de la zona alta de Barcelona, su

prior á la cota de 100 mts. del acueducto alto de Moncada, comprendiéndose en esta zona la cordillera del Tibidabo, ya que en parte de ella se desarrolla la Barcelona moderna y en otra parte tiene adquirido un extenso parque, pudiendo además atenderse al núcleo urbano de Sarriá. Con este complemento de abastecimiento, se tendrá municipalizado por completo el servicio de Aguas, tanto para la higiene pública, como para la privada.

2.º Municipalizar el actual servicio de alumbrado público, teniendo en cuenta además el del porvenir y,

3.º Utilizar el remanente de fuerza, para la tracción eléctrica de los Tranvías, el día que esta red revierta al Municipio, ó interin arrendarla para dicho servicio público ó para otros servicios privados, lo propio que el remanente que pueda hoy día quedar del segundo objetivo antes mencionado.

Elevación del agua desde la cota 100 metros, ó sea desde el acueducto alto de Moncada á la de 552 mts., ó sea 20 mts. sobre la cumbre del Tibidabo.

El caudal de agua necesario para llenar cumplidamente las necesidades actuales de la zona superior al acueducto alto de Moncada, se estima en 25.000 mts.³ diarios, ó sean 200 litros por segundo.

Para su elevación á la cota 552 mts. teniendo en consideración la longitud de la tubería y la pérdida de carga, precisa una fuerza de 1.836 caballos, y calculando un rendimiento práctico igual á 0,70, la energía total necesaria es de 2.680 caballos ó sean 2.700 H. P., en números redondos.

El costo de primer establecimiento de esta Estación elevadora y de la canalización de distribución, sería aproximadamente de:

Terrenos y Edificios	150.000 Ptas.
Cuadros, motores, bombas, etc.	170.000 Ptas.
Tubería para la impulsión	395.000 "
Expropiación y colocación de la tubería	85.000 "

Resultando un costo total para la instalación ímplemente de 800.000 Ptas. Costo de la tubería de distribución en la zona alta 1.800.000 "

Costo total 2.600.000 Ptas.

El producto bruto que se obtendría de la utilización de los 25.000 mts.³ diarios, aumentando sólo 0,10 ptas. sobre el precio á que se vendería el agua en Barcelona, á los particulares, para la zona inferior al acueducto alto de Moncada y 0,05 ptas. al agua que utilizaría el Municipio para los servicios públicos sería:

- 21 -

SERVICIO PÚBLICO

La superficie del parque que posee en el Tibidabo el Excmo. Ayuntamiento, es de 162.593 mts.² para cuya conservación y desarrollo necesita unos 1.000 mts.³ diarios y otros 2.000 para atender debidamente al servicio de riego de las carreteras, calles y plazas, así como á la limpieza de las cloacas enclavadas en la zona superior á la cota 100 mts.; se obtendrá pues en concepto de servicios municipales, el ingreso anual de: $3.000 \times 0,05 \times 365$ 54.750 Ptas.

SERVICIO PRIVADO

Siendo sólo 0,10 ptas. el sobre precio que pagaría el consumo particular, emplazado en dicha zona alta, no hay duda que rápidamente se arrendarían los 22.000 mts.³ restantes y el ingreso anual sería 803.000 Ptas. que en junto importan 857.750 Ptas. y como quiera que el producto neto del arrendamiento anual de los 2.700 caballos, que el Ayuntamiento empleará en elevar los 25.000 mts.³ de agua es de 160 ptas. por caballo, tendremos 432.000 Ptas. resultando un ingreso líquido de 425.750 Ptas.

Ahora bien, para conocer el beneficio líquido resultante que se obtendría de este servicio, precisa atender á los intereses y amortización de la instalación de impulsión y canalización cuyo importe hemos visto era 2.600.000 Ptas.

La anualidad para el servicio de intereses al 4 1/2% y amortización en 15 años del anterior capital, es de 242.096 Ptas. y como quiera que el ingreso líquido obtenido, era de 425.750 "

resulta un beneficio neto anual de 183.654 Ptas.

- 22 -

Municipalización del Alumbrado Público

ALUMBRADO ACTUAL

La Ciudad de Barcelona y de los pueblos agregados hallase iluminada por medio de Petróleo, Gas y Electricidad, según el siguiente estado:

ALUMBRADO	Clase de Alumbrado	FOCOS	LÁMPARAS
Público	Electricidad	629	—
	Gas	—	13.038
	Petróleo	—	928
	Dependencias	31	—
Dependencias municipales	Electricidad	24	1.787
	Gas	—	3.684
Costeado por los particulares en 62 calles	Electricidad	624	—
	Totales	1.319	19.437

Suponiendo que tanto el alumbrado suministrado por el Ayuntamiento, como por los focos instalados en las calles por particulares, todos vendrían alimentados por el fluido que produciría la Ciudad, en su Central propia; se ha hecho un estudio de la energía necesaria para los arcos y lámparas eléctricas emplazadas en calles y dependencias municipales, así como se ha hecho también para la sustitución de los faroles de gas y petróleo relacionados en el estado anterior, cuyo estudio se resume en el siguiente estado, en el cual se indica la potencia de las lámparas eléctricas por las que se sustituyen los mochores de gas y de petróleo instalados actualmente.

- 23 -

Alumbrado	Fuente utilizada en el momento	Sustitución que se propone	N.º de Lámparas y Arcos	N.º de Vatios
Público	Electricidad	Igual	1.244 arcos	500.463'00
	Gas	Lámparas de incandescencia de 100 y 100 bujías	13.038 lámparas	2.102.555'—
	Petróleo	Lámparas de incandescencia de 100 bujías	928 lámparas	120.649'—
Mercados	Electricidad	Igual	51 arcos	30.149'—
	Electricidad	Igual	1.787 lámparas	104.986'25
Dependencias	Gas	Lámparas eléctricas de 25 bujías	3.684 lámparas	302.629'—
	Totales	Lámparas 19.133; Arcos 1.319; Vatios 3.101.964'25		

De él se desprende, que para convertir todo el alumbrado actual en alumbrado eléctrico, que con 3.102 Kílovatios aproximadamente, y admitiendo un 7% de pérdidas en las líneas establecidas ó á establecer, en efecto Joule, derivaciones, etc., la energía á producir sería de 3.320 kilovatios segundo, y contando para las generatrices 8% de rendimiento se necesitan

3.320.000 *
730 X 0'84 = 490 caballos en números redondos.

AMPLIACIÓN DEL ALUMBRADO ACTUAL Y ALUMBRADO PÚBLICO

El alumbrado público actual de Barcelona presenta muchas deficiencias, sobre todo en las grandes arterias y avenidas de su Eixample, el cual en modo alguno está en consonancia con las necesidades del tráfico y lujo arquitectónico en ellas desarrollado; la carencia absoluta de alumbrado de sus parques y jardines, de los cuales no pueden disfrutar sus moradores tan

- 24 -

hugo anochece, hace que se imponga una iluminación más espléndida por medio de arcos de gran potencia, cuya luz blanca contrasta con los matices verdosos de las plantaciones y que mediante su intensidad lumínica á través de los árboles se logran efectos de claro oscuro llenos de originalidad y hermosa.

Para la iluminación de los Parques se han hecho los cálculos necesarios, que se resumen en el siguiente estado:

PARQUE ó JARDÍN	SUPERFICIE DE LOS PARQUES y JARDINES. Meters cuadrados	ARCOS ó LAMPARAS. Número	N.º DE VATIOS (cantidad en % de pérdida en la línea)	POTENCIA CONSIDERADA. Caballos
Antiguo Parque	307.667	100	69.960	110
Laribal	27.200	12	—	—
Laribal bajo	40.537	14	—	—
Guinardó	35.000	11	128.000	205
Valldrera	177.000	58	—	—
Tibidabo	162.075	33	—	—
Léper Forcada	104.123	35	—	—
Totales	864.580	263	197.960	315

De modo análogo podrían irse detallando las necesidades de la Ciudad presente, pero para la futura, es difícil precisar ya de antemano, más dado que se cree que en plazo razonable puede doblarse el número de sus habitantes, no es pecar de exagerado suponer, que las necesidades del alumbrado público aumentarían en forma tal que precisará el empleo de 10.000 H. P. ya que la Ciudad presente con sus parques exige 5.715 H. P.

Otras explicaciones de la cuota

Aparte de las aplicaciones á la elevación de aguas y á la municipalización del alumbrado presente y futuro, puede destinarse el sobrante de fuerza sea á otros servicios municipales, sea al arriando de energía eléctrica para fuerza motriz, y en su día á la tracción eléctrica de los tranvías, cuando sus líneas reviertan al Municipio. Las varias empresas de tranvías hoy día consumen:

«Compañía General, en sus líneas de Barcelona, Sarrís y Sans	3.600 H. P.
«Los Tranvías de Barcelona en sus líneas de Barcelona, Rinsanche y Gracia	2.700 H. P.
«Barcelona á San Andrés y Estensioense	1.200 H. P.
Totales	6.900 H. P.

- 25 -

Resumiendo, los 17.400 caballos en que se le convertirían los 18.000 que entregáramos y de que dispondría el Ayuntamiento, se pueden considerar utilizados para los servicios municipales en la forma siguiente:

Concepto	Barcelona	
	en el estado actual	en su desarrollo futuro
Alumbrado público y de Dependencias	5.715	10.000
Elevación de agua para el abastecimiento de la zona superior al acueducto alto de Montcada	2.700	2.700
Fuerza motriz para Tranvías y otros usos	8.985	4.700
Sumas totales	17.400	17.400

Idea del coste de la municipalización del alumbrado

Es muy difícil establecer la idea del coste de la transformación de una instalación de esta índole, desde luego la parte más difícil, es poder precisar el coste de la red el cual depende de la clase y sistema de distribución, del valor del cobre en el mercado, de la reparación más ó menos uniforme de focos luminosos y de diversos otros elementos que hacen variar en gran manera el coste de una canalización.

Hemos creído más práctico buscar instalaciones similares y anotar los precios de las instalaciones efectuadas, buscando el coste por lámpara (toda la energía reducida á un tipo de lámpara) obtendremos un factor que podrá darnos una idea aproximada del valor real de la instalación.

Instalación de Bruselas.—Es subterránea, trifilar con neutro, desahogado, ejecutada en 1897. Se tiene una potencia total reducida á lámparas (16 bujías, 56 vatios) de 46.600 lámparas, con un coste total de las canalizaciones de 2.257.227 ptas. de modo que el factor del coste por lámpara, es de

2.257.227
46.600 = 49'50

Instalación de Gales.—(Amstrat-Llanfair) ejecutada en 1893; el factor de coste de canalización por lámpara es de 55'00 ptas.

Instalación de Zurich.—El valor de dicho factor es, 75'00 ptas.

Instalación de Dorrmund.—El valor de dicho factor es 50'00 ptas.

Instalación de Plymouth.—El valor de dicho factor es, 23'00 ptas.

Compañía Barcelonesa de Electricidad.—En ella el valor de dicho factor es, 50'3 ptas.

El término medio por lámpara resulta ser 49'2 pesetas, pero adoptare-

- 26 -

mos el de 50'00 ptas. para coste de esta partida, el cual resulta ser análogo al de Barcelona.

Reduciendo la potencia á la lámpara tipo
17.400 H. P. X 736 ó 85 = 10.885.440 vatios y pasando al tipo de lámparas dicho

10.885.440
—194.382 lámparas

50

y pasando al factor tipo

194.382 X 50 ptas. = 9.719.100 pesetas.

Con ello podemos formar ya un presupuesto bastante aproximado de la transformación de todo el alumbrado actual, á alumbrado eléctrico cuyo fluido fuese suministrado por una Central Municipal.

Concepto	Pesetas
Adquisición de los 624 arcos particulares	109.200'00
Adquisición del material para la transformación de los faroles actuales de gas, del alumbrado público, á lámparas de filamento metálico	52.152'00
Adquisición del material para la transformación de las lámparas de gas, instaladas en dependencias municipales, por lámparas de filamento metálico	14.736'00
Adquisición del material para la transformación de los faroles de petróleo	3.712'00
Adquisición del material para la instalación de focos en los parques	183.100'00
Coste de la red subterránea en la ciudad, aerea en las alvearas	9.719.100'00
Coste de la estación de transformación en Barcelona	881.000'00
	10.963.000'00
Imprevistos 20%	2.191.600'00
Importe total	13.154.600'00

- 27 -

Resultados económicos de la utilización de la fuerza

Productos brutos anuales

ALUMBRADO
El coste actual del alumbrado (no comprendiendo por lo tanto el alumbrado de los parques) atendidos, el fluido, conservación, limpieza, cambio de carbonas y los impuestos 12% sobre el coste del fluido, es aproximadamente de

2.900.000'00

ELEVACIÓN DE AGUAS

Si se fija en 160 pesetas caballo-año el precio neto del arriado, y siendo 2900 H. P. los necesarios para elevar el agua á la zona superior á 100 metros, el importe, será

432.000'00

TRACCIÓN DE TRANVÍAS

La energía necesaria para la red de tranvías en explotación, suponiendo que se arriente á 0'10 pesetas (caballo-hora), con 15 horas de trabajo diario y la potencia de 6.900 caballos, se puede evaluar en

3.824.287'00

Producto bruto anual

6.736.287'00

Costo de la explotación

Se parte del hecho que se entrega el fluido á la entrada de la estación de transformación.

ALUMBRADO

El gasto anual comprende el servicio de encender y apagar, limpieza y conservación y recambio de carbonas. De este servicio se encargan las diversas empresas y por ellas paga el Municipio aproximadamente

681.841'15

ELEVACIÓN DE AGUAS

Coste anual de la conservación, explotación é imprevistos, contando á 15 ptas. H. P. año

40.500'00

— 28 —

	Pesetas	Pesetas
TRANVÍAS		
Tomando en consideración el mismo coste anual unitario anterior tendremos	130.500'00	
SERVICIO DE INTERÉS Y AMORTIZACIÓN DEL CAPITAL DE PRIMER ESTABLECIMIENTO		
Este capital es 13.155.600 ptas., su anualidad al 4 1/2% de interés y amortización en 15 años		
Coste de la explotación	1.224.867'00	2.077.708'15
Beneficio líquido total Ptas.		1.678.528'85

APÉNDICE N.º IV

Apéndice n.º IV

Estudios económicos de la oferta

El caudal de agua que nos proponemos derivar del Río Halira sería 3'500 litros por 1", por lo tanto el caudal diario, sería de 285.120 m³. Descartando una pérdida en canal cerrado de

10.120 m ³	
Legarían á Barcelona diariamente	275.000 m³

Por otra parte como la cota de la coronación de la presa es de unos 980 metros sobre el nivel del mar, podrían obtenerse en varios saltos

22.500 H. P.	
--------------	--

que transportados á Barcelona y suponiendo una pérdida de 20% hasta la entrada de la estación de transformación en esta (á cargo del Municipio, apéndice n.º 3)

4500 H. P.	
Resultarian	18.000 H. P.

que son los que entregaremos al Municipio de esta.

Si calculamos lo que dicha agua y fuerza podría producir al Ayuntamiento, tendríamos á saber:

Ingresos

Al 1900.—El caudal que hemos dicho llegaría á Barcelona sería de 275.000 m³. Reservándose diariamente el Municipio para el lavado de las calles riegos y demás servicios públicos

100.000 m ³	
Restan para el servicio privado	175.000 m³

Al caudal de 100.000 m³ de agua destinado á los servicios públicos, hay que asignarle un valor, que aunque bajo sea representativo de su coste y fijándolo á 0'05 ptas. el metro cúbico

— 29 —

diario importaría al día 5.000 ptas. y al año	Ptas. 1.825.000
Los 175.000 m ³ restantes para el servicio privado le asignaremos un precio de arriendo por metro cúbico de 0.20 ptas. que dada la elevación del agua, resulta un precio muy bajo, los que producirían al día 35.000 ptas. y al año 12.775.000	Ptas. 12.775.000
Fuerza. —Según se ha dicho la fuerza obtenida en Barcelona es de 18.000 H. P. y calculando su arrendamiento tan solo al bajo precio anual por caballo sobre los 17.400 caballos que por la transformación tan solo podrá utilizar el Ayuntamiento, á ptas. 175 importaría	Ptas. 3.045.000
Producto total del agua y fuerza	Ptas. 17.645.000
Baja de un 20% en concepto de fuerza y agua que en los primeros años puede quedar sin arrendar	Ptas. 3.530.000
Importe líquido de los ingresos	Ptas. 14.095.000
Gastos	
Por los de administración y conservación del agua calculados á razón de 0'045 el metro ³ sobre los 175.000 m ³ de stinados al servicio particular, son	Ptas. 1.596.875
Por los de administración y conservación de la fuerza, calculados á razón de 25 ptas. por caballo año sobre 17400 H. P. ... Ptas. 261.000	
Por el coeficiente del servicio de intereses al 4 1/2 % y amortización en 60 años sobre 125.000.000 coste de la oferta	Ptas. 6.056.652
Total gastos	Ptas. 7.914.537
Revenen	
Total de los Ingresos	14.095.000 Ptas.
Total de los Gastos	7.914.537 "
Remdimento líquido	6.080.463 Ptas.

Precio á que resulta la fuerza y agua en el acueducto alto de Moneda y capital que con intereses y amortización en 60 años representa nuestra oferta de

125.000.000 ptas.

Los 17.400 H. P. al precio de 160 ptas. H. P. dan un ingreso anual de

Ptas. 2.784.000	
-----------------	--

que capitalizado al interés de 4 1/2 % y amortización en 60 años, representan un capital de

2.784.000

Ptas. 57.461.500

Los 275.000 m³ de agua diarios ó sean 100.375.000 m³ cedidos al precio anual de 0,2060 pta. darían un ingreso de 3.272.250 pta. cuya cantidad capitalizada al 4 1/2 % de interés y amortización en 60 años representa un capital de

3.272.250

0,048 45

67.538.700

Total pesetas

125.000.000

Resulta pues que el coste de primer establecimiento del m³ será de pesetas 0,0376 y el de H. P. de fuerza de 160 ptas. quedando á estos precios amortizados en 60 años el coste de las obras.

Cálculo demostrativo de la bondad de nuestra oferta al Excmo. Ayuntamiento y de la sólida garantía en que se basaría la Emisión destinada á la realización de la misma.

La Catalana General de Crédito ofrece entregar al Ayuntamiento 275.000 m³ diarios de agua y 17.400 H. P. de fuerza al precio en conjunto de 125.000.000 de pesetas.

Si de la expresada cantidad de agua vende el Ayuntamiento una parte de ella, por ejemplo 100.000 m³ equivalentes á 50.000 plumas de agua medida de Barcelona, con su solo producto se dispondría de la cantidad suficiente para amortizar completamente el coste total del citado precio de adquisición.

— 30 —

Efectivamente, en la última subasta se vendieron las plumas de agua al precio de 3.000 ptas. una, y á pesar que el agua ofrecida puede servirse á mayor altura, lo que lógicamente podría obtenerse en precio mayor, en el deseo de que el cálculo resulte bajo, las apreciamos sólo á 2.500 ptas. la pluma. A este precio tendríamos que

50.000 plumas X 2.500 ptas. importan 125.000.000 ptas.

precio que pagaría el Ayuntamiento por nuestra oferta. Debiendo el Ayuntamiento legislar sobre la higiene pública, que tanta falta hace á nuestra Urbe, indolablemente sería el consumo del agua su principal elemento con lo que en el caso de que en un plazo de 5 á 10 años podría el Ayuntamiento realizar las referidas plumas, con cuyo importe podría amortizar el Empréstito.

Además le quedaría al Ayuntamiento

165.000 m³ de agua y los

17.400 H. P. de fuerza

Veamos lo que esta agua y fuerza podrían producir al Ayuntamiento.

El Ayuntamiento destinaria á servicios públicos la cantidad de

100.000 m³ diarios los que al infimo precio de 0'05 ptas.representa al año

1.825.000 Ptas.

y los restantes 65.000 para arrendar al precio de 0'30 pe-

setas importarian al año

4.745.000 "

Los 17.400 H. P. de fuerza, al bajo precio neto de

160 ptas. al año

2.784.000 "

Representarian un ingreso total al año de

9.354.000 Ptas.

cuando estuviese arrendada toda el agua y fuerza.

Aun que de dicha cantidad rebajásemos

2.377.500 ptas. por la mitad del agua que no se arrendase, pues la fuerza

quedaría colocada en seguida dado su infimo precio y además las

1.825.000 Ptas. que representan los 100.000 m³ que se queda el Ayunta-

miento para servicios públicos ó sea en junto

4.976.500 Ptas. siempre resultaría para el Ayuntamiento un ingreso

anual de

5.151.500 Ptas.

y el disfrute para Barcelona de 100.000 m³ gratuitamente.

La referida cantidad de 5.151.500 ptas. que beneficiaría el Ayuntamiento

después de amortizado el coste de las obras, podría aplicarla á nivelar sus

presupuestos, sin tener que apelar para ello á nuevos impuestos, siempre

mal recibidos por los contribuyentes.

229

APÉNDICE N.º V

Apéndice n.º V

Calidad de las aguas que se ofrecen

La pureza de las aguas que se ofrecen está completamente justificada por los análisis químicos y bacteriológicos practicados con toda escrupulosidad por el mencionado D. Francisco Novellas y el Dr. D. Rosendo Dou, y cuyos resultados acompañados de una Memoria explicativa y de documentos estadísticos se resumen y acompañan en el *apéndice n.º VII*, que se encuentra al final de este volumen.

Aparece claramente demostrada la completa potabilidad del agua, la poca cantidad de sales en disolución y su bondad bacteriológica, por no haberse encontrado ni el bacillus coli ni ninguna bacteria patógena, siendo el número ellas completamente admisible.

Para la más buena comprensión de la calidad, la compararemos con los tipos fijos adoptados por el Comité Consultivo de Higiene pública de Francia que es un Instituto dependiente del Ministerio del Interior, y suprema autoridad higiénica en cuestión de abastecimiento de poblaciones, resultando el siguiente cuadro:

POR LITRO:	Agua Andaluz	Agua pura	Agua potable	Agua suiza	Agua inglesa
Grado hidrotérmico total	1 4 4	0. 4 15	15 4 30	+ de 20	+ de 100
de abalución	—	—	—	—	+ de 20
Cloro Milligr.	1/4 1 13	— de 15	— de 40	— de 100	+ de 100
Ácido sulfúrico	8 4 10 2	3 4 4	5 4 30	+ de 30	+ de 50
Materia orgánica en residuo	0.0 4 1 2	— de 1	— de 2	— de 2	+ de 4
Productos volátiles de agua	—	— de 15	— de 40	40 4 70	+ de 70
Número de Bacterias por	—	— de 1000	1000 4 2000	+ de 10000	+ de 100000

El número exacto de bacterias no pudo determinarse, pero es limitado y sin ninguna especie patógena como queda dicho.

APÉNDICE N.º VI

Apéndice n.º VI

Comparación de estas aguas con otras cualesquiera que pudieran utilizarse para Barcelona, bajo los distintos aspectos del problema.

El ideal del abastecimiento de una población, sería dotarla de aguas abundantes procedentes de un solo origen y conducidas por un solo acueducto. De este modo todo el mundo sabe á que atenerse respecto de las aguas, de sus efectos sobre el organismo, la vigilancia se ejerce mejor, y los capitales comprometidos son menores. No siempre resulta esto posible y así se observa que la generalidad de las grandes capitales poseen distintas conducciones, pero una cosa es que se vean á ello obligadas por las circunstancias, y otra sería que deliberadamente se recurriera sin necesidad á conducciones varias y de distinto origen.

Así es que el Ayuntamiento de Barcelona hizo en 1856 y 1859 otro Concurso para la adquisición de aguas potables para el abastecimiento de la Ciudad, Concurso al que se presentaron 22 ofertas. Lógicamente pensando estas 22 ofertas representan casi todas las aguas que se encuentran más ó menos disponibles para el citado objeto, y por consiguiente, dada la publicidad que han adquirido estamos en nuestro derecho al discutir y compararla con la *Proposición* que hoy presentamos al Excmo. Ayuntamiento.

El muy competente é ilustrado Arquitecto municipal D. Pedro Falqués en su informe á la Penencia de 13 Agosto 1892, decía acertadamente «Barcelona necesita hoy adquirir 125.000 mts.³ de agua para atender debidamente á las necesidades de la Ciudad y pueblos agregados; pero esta cantidad que representa las necesidades de hoy, deberá duplicarse antes de medio siglo, con el transcurso del cual será indispensable llevar á Barcelona más de 250.000 mts.³ de aguas potables; de modo que la previsión más rudimentaria aconseja que se estudie el problema del abastecimiento de la Ciudad, en la previsión de adquirir 300.000 mts.³ diarios durante el transcurso del tiempo citado».

Como nosotros estamos no sólo conformes con las ideas del Sr. Falqués, sino que vamos más allá, pues la experiencia constante demuestra que en los abastecimientos de las Capitales todas las previsiones resultan alcanzadas

más pronto de lo que se presuma, es por lo que proponemos tan alto el caudal de aguas, seguros de que en un plazo aún más breve que el señalado ha de ser indispensable para Barcelona.

¿Podría obtenerse semejante caudal absolutamente necesario, tomando el agua de otras procedencias, más próximas á Barcelona? Ni las ofertas presentadas anteriormente, ni las que tal vez pudieran presentarse podrían dar solución segura y fácil al problema de ninguna manera. Efectivamente, las aguas que pueden ofrecerse dentro de un gran radio alrededor de Barcelona han de ser forzosamente procedentes de alumbramientos subterráneos bajo los flujos de los Ríos de esta Región, ó de algunos manantiales, ó derivadas de algunas corrientes. Los alumbramientos bajo los abesos tienen inconvenientes difíciles de vencer; su naturaleza química, demasiado cargada de sales, imposibles de eliminar; imposible también la determinación previa del volumen constante que son susceptibles de producir; riesgo casi seguro ó seguro mejor dicho, de que las aguas ofrecidas resulten arrebatadas á otros Propietarios ó al propio Ayuntamiento, como reconoce la misma Penencia en su citada Memoria; y ha dado lugar á varias remolones y protestas recientes de Propietarios del llano, que han creído necesario constituir juntas de defensa, de lo que resultaría en su caso expedientes y acciones judiciales y administrativas que impedirían la realización de las obras; y que los volúmenes ofrecidos están expuestos á reducción frecuente por las sequías y veranos rigurosos, además de que es imposible poder obtener de estos alumbramientos tan grandes cantidades de agua, y por tanto sería aventuradísimo y condicionaría á un fracaso seguro, fundar el abastecimiento de Barcelona en supuestos tan hipotéticos. Lo mismo decimos de los manantiales, pues es sabido que no existen en forma que proporcionen tales cantidades de agua y de buena calidad.

Respecto de aguas de corrientes que se han ofrecido antes ó pueden ofrecerse ahora en este Concurso, no sólo tienen que demostrar no lesionar intereses ajenos, sino que por medio de afores que han de durar un período de 20 años al menos, demostrar la existencia del caudal ofrecido, sin que pueda jamás asegurarse quedar á cubierto de un período de sequía, fatal para una Capital, pues precisamente faltaría el agua cuando más falta hiciera.

Nuestro proyecto tiene por tanto una **primera ventaja** evidente: Ofrecer aguas *libres* que sin necesidad de expedientes ni riesgo de reclamaciones enojosas aseguran eficazmente el abastecimiento de Barcelona durante un período de tiempo considerable, cosa que no ocurre con ningunas otras aguas que pueden ofrecerse.

Segunda ventaja: No necesitar máquinas elevatorias como la generalidad de las aguas ofrecidas en anteriores Concursos.

Tercera ventaja: Obtendremos con nuestro Canal una considerable fuerza que el Ayuntamiento podrá utilizar para los servicios de su presente y futuro alumbrado, para completar por medio de una estación elevatoria el abastecimiento de las zonas de la población que están por encima del Acueducto de Moncada y aun le quedaría fuerza para poderla arrendar á los particulares ó en su día aplicarla á la tracción de los tranvías cuando éstos reviertan al Municipio.

Cuarta ventaja: La excesa cantidad de sales disueltas en nuestras aguas les darán un valor incalculable para los usos industriales que evitarán las intrusionas y sedimentos en calderas y tuberías. De este modo el consumo de agua tendrá un notable incremento sólo por causa de estas aplicaciones.

Por último, debemos hacer observar que no ofrecen las aguas alumbradas ó de manantiales mayor seguridad contra las posibles contaminaciones que las procedentes de ríos en buenas condiciones, de tal modo que los Gobiernos extranjeros se han visto obligados á dictar reglas de policía y protección tan severas y eficaces como las que en otros casos, reconociéndose unánimemente por las administraciones y autoridades científicas que las aguas de unas y otras procedencias todas, absolutamente todas, necesitan la filtración artificial metódica y científica, para que una población pueda creerse á cubierto de contaminaciones epidémicas; y siendo de notar que las estadísticas acusan mejores resultados bajo el punto de vista higiénico á las aguas corrientes filtradas que las subterráneas y de manantial. Por tanto, ni aun bajo el punto de vista de la calidad del agua nos aventajan las otras ofertas.

APÉNDICE N.º VII

Apéndice N.º VII

Anie proyecto financiero

Para el caso de que el Excmo. Ayuntamiento entienda que no es prudente que él corra con los riesgos y contingencias de la emisión y colocación directa del empréstito necesario para la realización de nuestro proyecto, puede ofrecerle la Catalana General de Crédito el concurso de una importante entidad financiera ó de un sindicato constituido por respetables Sociedades Bancarias que estarían dispuestas á quedarse con la totalidad de la emisión, á los tipos que de común acuerdo se estipulasen, los cuales variarían, como es natural, según fuesen las garantías especiales que, además de la general de los ingresos municipales, se afectasen especialmente al servicio de intereses y amortización de este empréstito especial.

Las propias entidades financieras ó la Catalana General de Crédito aceptarían un servicio especial de Tesorería que á la vez que facilitaría la gestión del Ayuntamiento, favorecería el crédito de la Emisión.

Al propio tiempo dichas Entidades ó Sociedad estarían dispuestas á aceptar del Excmo. Ayuntamiento el número de títulos necesarios, á los tipos que de común acuerdo se fijasen, para con su importe satisfacer los cupones de los títulos en circulación á sus respectivos vencimientos, por el plazo de los cinco años de la construcción, más otro año, durante el que, el Ayuntamiento podría ya disponer de los beneficios del agua y fuerza.

El Ayuntamiento y la Entidad Bancaria que se encargaría de dicho servicio establecerían de común acuerdo las bases del contrato de Tesorería.

Con ésta nuestra oferta el Ayuntamiento atendería puntualmente todas las obligaciones de pago inherente al proyecto que presentamos así como también al servicio de los títulos que para tal objeto pusiera en circulación durante los referidos seis años, sin distraer cantidad alguna que afectare á la marcha normal de su hacienda.

Documento n.º 3

CONCURSO

DEL
EXCMO. AYUNTAMIENTO DE BARCELONA

PARA LA

ADQUISICIÓN DE AGUAS POTABLES PARA EL ABASTECIMIENTO DE ESTA CIUDAD

DICTAMENES

Químico, bacteriológico y médico, emitido por el

Doctor D. Rosendo Dou

el Licenciado

D. Francisco Novellas

y el

Doctor D. Luís Llagostera

ÍNDICE

Documento n.º 3

Apéndice VIII. Análisis químico y bacteriológico practicado por el Dr. Rosendo Dou y el Licenciado D. Francisco Novellas.

Apéndice IX. Dictámenes del Dr. Luís Llagostera.

ÍNDICE

a) Memoria acerca de la composición de las aguas potables susceptibles de aprovechamiento en el Valle de Andorra.

b) Resultados del análisis químico de dos muestras tomadas en Andorra.

c) Documentos anejos:

N.º 1 Nota sobre el coste de depuración química de las aguas industriales.

+ 2 Análisis de las aguas de Moncada.

+ 2 bis " " " " Des-Rius.

+ 2 ter " " " " Llobregat.

+ 2 IV " " " " pozo de Provenza.

+ 3 " " " " París (manantiales).

+ 3 bis " bacteriológicos de las aguas del Sena filtradas ó no.

+ 4 " de las aguas de Tarragona.

+ 4 bis " " " " Nápoles.

+ 5 " " " " Lozoya (Madrid).

+ 5 bis " " " " Bilbao.

+ 6 Nota sobre el ozono en las aguas.

+ 7 Clasificación de las aguas según el C. C. de H. P. de F.

+ 8 Instrucciones para los análisis según el mismo.

+ 9 Nota sobre la pureza de aguas de manantial.

+ 10 " " " " " " de Mr. Guichard.

d) Conclusiones.

APÉNDICE N.º VIII

Apéndice n.º VIII

Análisis químicos y bacteriológicos de las aguas tomadas en territorio de Andorra, practicados respectivamente por D. Francisco Novellas, Licenciado en Ciencias, Perito Químico y D. Rosendo Dou, Doctor en Farmacia.

a) Memoria acerca de la composición de las aguas potables susceptibles de aprovechamiento en el Valle de Andorra.

Así la topografía del Valle de Andorra, como su constitución geológica, se prestan admirablemente a obtener grandes cantidades de agua potable de excepcionales condiciones de pureza, no tan sólo bajo el punto de vista químico, sino también del bacteriológico.

Toda la cuenca del Balra del centro y de sus afluentes, como el Río de Os, está constituida por pizarras silíceas, á través de las cuales el agua debe filtrar en el mayor estado de pureza. La misma constitución ofrecen las cuencas del Cortals y del Ensaengs con la sola diferencia de presentarse allí grandes masas de cuarzo puro y algunas inyecciones de granito.

La cuenca del otro afluente, Río Madrin, importante por la cantidad de aguas que en ella se escurren, está formada casi exclusivamente por cuarzo, algunos de los cuales vienen impregnados de carbono, apareciendo por tal motivo con una coloración gris negruzca, y por masas graníticas de relativa importancia.

Finalmente, diseminados por todo el territorio, se hallan frecuentemente estratos de marcado aspecto ferruginoso.

Es de notar que en el territorio de Andorra la densidad de población es pequeña, que la cría del ganado tiene una importancia muy escasa y la vegetación, excepto en el fondo de los Valles, es mediana. Ésto aun reunida en la parte alta de los montes principales, todo lo cual aleja bastante el peligro de contaminación.

- 6 -

Debido á las circunstancias enumeradas, el agua recogida en las cuencas de los tres Balras y de sus afluentes, ha de tener muy escasa salinidad y sobre todo ha de ser excesivamente pobre en metales alcalino-terreos, lo cual tiene una importancia excepcionalísima entre otros, bajo el punto de vista higiénico, pues con el uso de un tipo de agua semejante, se evitarían en gran parte ciertas dolencias y numerosos trastornos gástricos, que llegan en muchas ocasiones á hacerse crónicos, resistiendo de ellos el organismo por entero.

Si como hemos visto, la pureza química de un agua tiene interés bajo el punto de vista higiénico, no deja de ser muy estimable en el terreno puramente económico, especialmente cuando se trata de surtir de aguas á una gran Capital, donde se consumen cantidades enormes de agua para fines industriales.

Sábido es que para la alimentación de los generadores de vapor, para ciertas operaciones de la tintorería, apresto, etc., es necesario depurar químicamente las aguas, estableciendo para ello aparatos sumamente costosos, que exigen asidua vigilancia y en los que se consumen drogas, tales como el carbonato sódico, el hidróxido cálcico, el aluminato de bario, etc., de un valor no despreciable. El disponer de una calidad de agua que permita suprimir de golpe toda esta complicación y el dispendio consiguiente, es de un interés que estimamos inútil encañorear. (Véase documento anejo n.º 1).

Igualmente se obtendría con el tiempo una economía notable en la conservación de las instalaciones, pues se evitaría el que los pequeños ramales de distribución se obturaran por la acumulación del carbonato de cal, que precipita lentamente en las aguas muy calientes, como son la mayor parte de las que actualmente surten á Barcelona, por no decir todas ellas. (Véase documentos anejos n.º 2 al 4 IV).

A decir verdad, la composición de las aguas de los Balras y de sus afluentes, debe variar de una manera sensible en las diversas épocas del año, á causa de la cantidad incalculable de agua que se escurre por aquellos valles, en la época del deshielo, lo cual altera el régimen normal de los Ríos, pero á pesar de ello, conservarán siempre el mismo tipo y estarán en todo tiempo exentas de compuestos incrustantes, algunos de cuyos defectos hemos citado y que á nadie pueden ocultarse. Para hacerse cargo más exacto de su importancia real que pueda tener esta variabilidad, sería necesario realizar otro análisis químico durante la época de mayor escasez de aguas.

Las aguas que se deslizan por las cuencas de los Balras son talmente puras, que su salinidad equivale escasamente al 1.6-1.8 de las que actualmente bebemos.

Existe una plena confirmación de la bondad de estas aguas poco salinas por el hecho de que los habitantes del territorio de Andorra las beben con exclusión de las de toda otra clase, sin que por ello experimenten la más

- 7 -

leve molestia: es más, el tipo de los andorranos es robusto, enérgico y entre ellos son desconocidas las dolencias de origen hídrico, que se ceban en otras comarcas.

Creemos asimismo de utilidad hacer presente, que á tan grandes alturas, la dosis del ozono que lleva el aire es siempre considerable, y que un agua, por poco ozonizada que esté, muy difícilmente se contaminará. (Véase documento anejo n.º 6).

Tomadas en sus orígenes, la mayor parte de las aguas de los ríos son puras, químicamente y bacteriológicamente hablando, y á sus inflexiones, el luego durante su curso, de modo que encarándolas cerca de sus fuentes en un canal que reúna todas las condiciones necesarias, llegarán fuertemente puras al punto de su destino.

Los resultados de los análisis químicos y bacteriológicos que acompañamos, justifican plenamente los optimismos que en nosotros sugirió la vista de los lugares escogidos para la toma de las aguas. (Véase documento anejo número 7).

Respecto del análisis químico, nótese que la pequeña cantidad de cal que tenemos presente, está en buena parte bajo la forma de bicarbonato, que es la mejor y más inofensiva y que la carencia de nitrato de amonio, como nos indica ya la ausencia de materias en putrefacción.

Para la ejecución de este análisis, hemos seguido casi en totalidad las indicaciones de Ohlmüller, con la sola diferencia de tomar cantidades de agua mucho mayores de las que se acostumbra, á causa de lo baja que hallamos la cifra de la salinidad, determinada en un período tardo.

La toma de muestras para este análisis, se verificó en botellas cuidadosamente limpiadas, tapadas al escribir, solamente la salinidad total y el análisis espectral se ejecutaron en aguas traídas en pequeños garrafones tapados con corchos hervidos en parafina y lacrados después. Como es de suponer, tomamos nuestras medidas, para que ninguno de los recipientes fuese abiertos al pasar la frontera al llegar á la ciudad.

Las muestras tanto para el análisis químico como para el bacteriológico han sido tomadas conforme á las prescripciones del Comité de Higiene Pública de Francia, que en otro lugar adjuntamos.

- 8 -

b) Resultados del análisis químico de las muestras tomadas dentro del territorio de Andorra.

Muestra N.º 1 Agua del Río Balra tomada por encima de San Julian de Loria cerca del molino, en el camino de Andorra la Vella.

Salinidad fija á 160 G. C. por litro 0.0611 gramos
Grado hidrométrico 4 *
Oxígeno consumido para oxidar la materia orgánica en miligramos, por litro 1.2 *
Aire disuelto en el agua, por litro 19 cent. cúb.
Ácido carbónico disuelto id. id. indicios.

CATIONES

	Pur litro.
Potasio / K/	indicios
Sodio / Na/	0.00108 gramos
Litio / Li/	indicios dudosos
Amonio / N H/	no se ha encontrado
Magnesio / Mg/	0.00102 gramos
Bario y Estroncio /Ba-Sr/	0.00082 *
Calcio / Ca/	0.01451 *
Aluminio / Al/	0.00028 *
Hierro / Fe/	0.00123 *

ANIONES

Cloro / Cl/	0.00124 *
Azufre / S/	no se ha encontrado.
Ácido carbónico combinado / C O/	0.02457 *
Ácido sulfúrico / S O/	0.00805 *
Ácido fosfórico / Ph O/	no se ha encontrado
Ácido silícico / Si O/	0.00572 *
Ácido tánico / Ti O/	0.00214 *
Ácido nítrico / N O/	fuertes indicios
Ácido nítrico / N O/	indicios rarísimos

- 9 -

Muestra N.º 2 Agua tomada en el Cortals, sobre su confluencia con el Ensaengs, cerca de Encamp junto al Poblado de los Bons.

Salinidad fija á 160 G. C. por litro 0.05020 gramos
Grado hidrométrico 3.2 *
Oxígeno consumido para oxidar la materia orgánica, en milig. por litro 0.95 *
Aire disuelto en el agua, por litro 21.5 cent. cúb.
Ácido carbónico id. id. raros indicios

CATIONES

	Por litro
Potasio / K/	indicios
Sodio / Na/	0.00036 gramos
Litio / Li/	indicios
Amonio / N H/	no se ha encontrado
Magnesio / Mg/	0.00147 *
Bario y Estroncio /Ba-Sr/	0.00038 *
Calcio / Ca/	0.01147 *
Aluminio / Al/	0.00016 *
Hierro / Fe/	0.00082 *

ANIONES

Cloro / Cl/	0.00053 *
Azufre / S/	no se ha encontrado
Ácido carbónico combinado / C O/	0.02028 *
Ácido sulfúrico / S O/	0.01028 *
Ácido fosfórico / Ph O/	no se ha encontrado
Ácido silícico / Si O/	0.00454 gram.
Ácido tánico / Ti O/	0.00056 *
Ácido nítrico / N O/	visibles indicios
Ácido nítrico / N O/	indicios dudosos

Análisis bacteriológico

Hemos hecho estos análisis con toda la escrupulosidad que nos ha sido posible, en atención al tiempo de que hemos podido disponer, habiendo obtenido los siguientes resultados.

- 10 -

1.º No se ha encontrado en ninguna de las muestras el más leve indicio del bacillus coli, del Eberthi, ni del vibrion cholera, investigados de una manera especial, ni ninguna otra bacteria patógena en absoluto.

2.º Las especies halladas han sido todas completamente inofensivas. No ha sido posible hallar más que nueve especies distintas, entre las que hemos podido comprobar la presencia del micrococcus aquatilis, bacillus aquatilis radiatus, streptococcus albus, bacillus fluorescens liquefaciens, bacillus albus putidus y algunas coccidas no determinadas.

El número total de las bacterias no excede con toda seguridad del que contienen ordinariamente las mejores aguas, no pudiendo precisarlo con exactitud á causa de que por la gran distancia á que tuvimos que transportar las muestras y no pudiendo conseguir preservarlas del calor de un modo suficiente.

3.º Han quedado demostradas completamente las excelentes condiciones bacteriológicas de estas aguas, y su no contaminación, toda vez que no existe en ellas la señal infalible, que es la existencia del colli, ni bacterias patógenas, como queda dicho.

La temperatura de las aguas en el momento de tomar las muestras osciló entre los 7 G. C. y los 8 5 G. C.

c) Documentos anejos

DOCUMENTO ANEJO N.º 1

NOTA ACERCA DEL COSTE DE LA DEPURACIÓN QUÍMICA EN LAS AGUAS INDUSTRIALES

Vamos á dar una idea aproximada de la importancia económica que, para la industria, tendría el poder utilizar aguas aprovechables en los generadores de vapor, procesos de lavado, etc., sin necesidad de sufrir una depuración química.

No habremos aquí de las fórmulas elaboradas y vendidas luego bajo nombres más ó menos fantásticos, que forman la familia de los desinfectantes, pues con su empleo, la depuración de las aguas resulta á precios exorbitantes.

Indicaremos sólo el precio de coste de las drogas de composición definida, empleadas en la depuración de aguas para la gran industria y aun para el abastecimiento de poblaciones.

- 11 -

Según Gaillet y Huet y suponiendo un agua potable de composición normal, dicho coste sería el siguiente:

Método del carbonato sódico	0'27 francos
+ cloruro de bario y de la barita	1'02 "
+ oxalato	0'19 "
+ de la magnesia	0'98 "
+ del ácido clorhídrico	0'06 "
+ combinado del carbonato sódico y de la cal ..	0'03 "

A Grimshaw declinamos algunos datos acerca de varios otros procesos depuradores; he los aquí:

Método de la cal	0'010 francos
+ del sulfato férrico-alumínico	0'022 "
+ + de hierro y de la cal	0'032 "
+ electrolítico	0'019 "
+ del percloruro de hierro básico (Clarina)	0'011 "

Hoy día está bastante en boga como depurador de las aguas, el aluminato de barita; de nuestros cálculos resulta, que el coste del material necesario para realizar la depuración de un metro cúbico de agua ordinaria con esta droga, sería de unos cinco céntimos de peseta.

Como la mayoría de procedimientos descritos, necesitan para ser puestos en práctica, aparatos más ó menos costosos, hay que agregar á las sumas indicadas el importe de los intereses, amortización y mano de obra.

Todos los procedimientos descritos, dejan todavía, en el supuesto de que sean debidamente aplicados, una dureza en el agua, equivalente á 3-5 grados hidrotimétricos, ó más en casos especiales.

- 12 -

DOCUMENTO ANEJO N.º 2

Análisis de las aguas de Moneada verificado en Enero de 1899

Acido carbónico total	0'1443 gramos
+ + combinado	0'0770 "
Carbonatos como residuo de la evaporación de un litro de agua	0'1224 "
Residuo fijo por litro, evaporado á seco	0'5100 "
Sosa	0'0640 "
Cal	0'1230 "
Magnesia	0'0418 "
Alumina y peróxido de hierro	0'0041 "
Acido sulfúrico	0'0893 "
Cloro	0'0892 "
Silice	0'0124 "
Materias orgánicas	0'0050 "
No contiene nitratos ni sales amoniacales.	

DOCUMENTO ANEJO N.º 2 BIS

Análisis del agua de Dou-Rius, verificado en Marzo de 1909

Cal	0'111 gramos
Magnesia	0'039 "
Oxido de hierro	0'002 "
Sosa	0'029 "
Acido sulfúrico	0'025 "
Silice	0'031 "
Cloro	0'031 "
Materiales no dosificados y pérdidas	0'119 "
Materia orgánica en ácido oxálico	0'012 "
Residuo sólido por litro	0'490 "
Ausencia de nitratos y de amoníaco	

- 13 -

DOCUMENTO ANEJO N.º 2 TER

Resultado del análisis de las aguas del Llobregat verificado en Noviembre de 1890

Gasos contenidos en un litro de agua:	
Oxígeno y nitrógeno	0'042 litros
Acido carbónico	0'021 "
Materias sólidas en un litro de agua:	
Bicarbonato de sodio	0'2887 gramos
+ + magnesio	0'1093 "
Sulfato de calcio	0'0874 "
Sulfato de magnesio	0'0050 "
Cloruro sódico	0'1005 "
+ + magnesio	0'0030 "
Acido fosfórico	indicios
Alumina y oxido férrico	0'0138 "
Materia orgánica	0'0102 "
Pérdida	0'0066 "
Total	0'6993 gramos

DOCUMENTO ANEJO N.º 2 IV

Análisis del agua «Pozo de la calle de Provença» de Barcelona.—Dicciembre de 1908

Cal	0'154 gramos
Magnesia	0'042 "
Alumina y oxido de hierro	0'003 "
Sosa	0'063 "
Acido sulfúrico	0'029 "
Silice	0'015 "
Cloro	0'028 "
Acido carbónico, productos no dosificados y pérdidas	0'154 "
Materias orgánicas	0'012 "
Residuos salino total	0'600 "
Substancias medidas en un litro de agua	

- 14 -

DOCUMENTO ANEJO N.º 3

Análisis de las aguas de Paris

	Dhuis	Vanne	Avre
Grado hidrotimétrico total	23'6	19'8	12'7
+ desp. de ebullición	6'	5'1	7'
Materia orgánica en oxígeno	1'	0'4	0'4
Carbonatos alcalinos térrosos	99'	80'	71'5
Acido sulfúrico	2'4	2'7	6'
+ nitrato	13'	11'69	10'4
Cloro	1'65	5'	16'
Silice	11'5	10'	15'2
Magnesia	14'7	3'	4'9
Hierro y aluminio	1'	0'7	0'7
Potasio	0'9	1'07	0'6
Sodio	6'	3'7	6'2
Residuo seco á 180°	282'	242'	240'
Materia volátil	59'	39'2	44'

Estas aguas pertenecen al tipo de salinidad máxima aceptada por los higienistas pudiendo ser consideradas todavía como de muy buena calidad especialmente las de Vanne y Avre.

- 15 -

DOCUMENTO ANEJO N.º 3 BIS

Análisis bacteriológico de las aguas del Sena

Al objeto de apoyar lo que asertamos acerca de la eficacia de la filtración á través de la arena, á continuación copiamos un resumen de los análisis verificados semanalmente de las aguas del Sena, tomadas en Yvry (las cuales son bebidas en Paris) durante el primer semestre de 1908.

Datos tomados de los «Annales de l'Observatoire Municipal de la Ville de Paris año 1908».

	Bacterias por cent. cun.	
	Bruta	Filtrada
1908		
30 Dicbe. 1907 á 5 Enero	9.285	37
6 Enero á 12 "	189.400	170
13 " á 19 "	152.290	100
20 " á 26 "	11.500	155
27 " á 2 Feb.	15.465	39
2 Feb. á 9 "	29.740	415
10 " á 16 "	11.000	47
17 " á 23 "	111.070	405
24 " á 1 Marzo	35.215	150
2 Marzo á 8 "	13.620	16
9 " á 15 "	16.510	20
16 " á 22 "	11.000	39
23 " á 29 "	4.000	15
30 " á 5 Abril	19.000	25
6 Abril á 12 "	20.000	39
13 " á 19 "	12.000	22
20 " á 26 "	21.328	41
27 " á 3 Mayo	7.847	60
4 Mayo á 10 "	21.016	85
18 " á 24 "	10.526	81
25 " á 31 "	9.084	144
1 Junio á 7 Junio	20.970	143
8 " á 14 "	30.612	396
15 " á 21 "	36.328	620
22 " á 28 "	31.396	215

- 16 -

DOCUMENTO ANEJO N.º 4

Análisis de algunos manantiales de la Ciudad de Tarragona verificados por F. Novellas en 1909.

	Puiginyós	Morell
Grado hidrotimétrico	44-	45-
Oxígeno consumido para oxidar la materia orgánica en milig.	0'75	0'08
Salinidad total	0'855 gramos	0'903 gramos
Oxidos de hierro y aluminio	0'011 "	0'021 "
+ + calcio	0'193 "	0'202 "
+ + magnesio	0'114 "	0'095 "
Cloruros en cloruro de sodio	0'041 "	0'046 "
Anhidrido sulfúrico	0'063 "	0'256 "
Nitratos	indicio	indicio
Nitritos	indicio	indicio

DOCUMENTO ANEJO N.º 4 BIS

Análisis del agua de Nápoles, fuente de la Torre del Greco, según Casoria.

	Por litro
Residuo fijo á 180 G. C.	0'8886 gramos
Anhidrido silícico	0'0436 "
+ sulfúrico	0'0097 "
+ carbónico de los carbonatos alcalinos	0'0322 "
+ + + + + alcalino-térrosos	0'1824 "
Cloro	0'1126 "
Oxido de calcio	0'1312 "
+ + magnesio	0'0844 "
+ + potasio	0'1492 "
+ sodio	0'0490 "
+ aluminio	0'0011 "
Hierro, ferroso	trazas
Acido fosfórico	"
Anhidrido carbónico total á 15 G. C.	0'571 "

- 23 -

absoluto ó equivalente, al de las ciudades alimentadas en agua de manantiales, las más puras y las menos contaminables.

Al efecto se procedió á cojer seis ciudades alemanas de las antes enumeradas, alimentadas con aguas de manantial y que dñ las mortalidades más reducidas; y otras seis alimentadas con aguas filtradas, que ofrecen también los menores tipos de mortalidad. Las primeras fueron, Charlottemburg, Elberfeld, Hannover, Dresde, Nuremberg y Munich; las segundas Bremen, Hamburgo, Altona, Berlín, Stuttgart y Chemnitz. Las medias respectivas en el decenio ya indicado fueron respectivamente 5'1 y 5'.

Por último, la ciudad que presenta durante dicho periodo la mortalidad tífica mínima es Stuttgart que está alimentada con agua de río científicamente filtrada por arena.—Queda así demostrado el teorema.

Teorema 4.º Cualquiera que sean los reproches teóricos que puedan dirigirse á las instalaciones filtrantes por arena, bacteriológicamente conducidas y científicamente construídas, cualesquiera que sean las probabilidades de infección que queden, no obstante todas las precauciones que existan, cualquiera que sea la impotencia del filtro de arena para retener las bacterias patógenas y saprofitas, cualesquiera que sean los defectos de una vigilancia falible, las medidas de entretenimiento, limpieza, etc., la mejora del estado sanitario de una ciudad que recurre á instalaciones filtrantes por arena, es un valor absoluto y relativo superior ó equivalente á la que podría obtenerse por la conducción de nuevas aguas de manantial absolutamente puras, cualquiera que sea la importancia de la ciudad, la naturaleza y contaminación del agua de río filtrada, aguas de alcantarilla naturalmente exceptuadas.

Para demostrar este teorema se recurrió en primer término á las estadísticas de Hamburgo, como compendiada en los razonamientos anteriores y á las de otras dos ciudades sometidas á régimen distinto del alemán teniendo además cuidado de que las tres ciudades fuesen una muy grande, otra de media importancia y otra pequeña. De este modo, puede admitirse que el teorema es cierto para tres ciudades cualesquiera, viéndose en condiciones zonales é higiénicas diferentes, sería cierto en todos los casos.

Los resultados que se deducen son:

Hamburgo (1893-1903) 743.000 habitantes agua del Elba tomada aguas arriba de la población, mortalidades general y tífica 26'6 y 37'16 antes de la filtración: 17'3 y 5'8 después.

Zarich (1887-1903) 167.000 habitantes agua del lago—los mismos coeficientes—24'3 y 66'6 antes y 18'8 y 9'4 después de la filtración.

Schielam (1887-1902)—26.000 habitantes—25'8 y 12 antes y 18'7 y 5'3 después.

Los términos medios de las mortalidades general y tífica, han sido en el

- 24 -

conjunto de estas tres poblaciones 25'5 y 36'5 antes 18'2 y 6'8 después de la filtración; esto es 28%, de mejora en la mortalidad general y 82% en la mortalidad tífica.

A continuación de esta Memoria en la misma sesión de la Sociedad científica citada, Mr. Le Couppez de la Forest dió cuenta de sus estudios durante cinco meses en los Estados Unidos, que confirman de una manera justificada y categórica los resultados anteriores.

DOCUMENTO ANEJO N.º 10

Nota sobre la pureza de aguas de manantial de Mr. Guichard.

Son muchos los autores que afirman la no superioridad de las aguas de manantial y de las captadas subterráneamente, sobre las de río tomadas en sus orígenes y especialmente en las grandes alturas.

(Véase á propósito de esto lo que escribe P. Guichard en su tratado sobre das aguas potables ante los municipios, página 21.)

Las aguas minerales mismas, estos tipos de aguas de manantial, están contaminadas, como lo han demostrado Messieurs Moissan y Grimbert. Las aguas minerales más cuidadas, tales como las de Vichy, son según Messieurs Girard y Bordes, puras en el grifo, pero no sucede así en los depósitos, donde se contaminan por la acción del polvo atmosférico y de los vasos que en ellas se sumergen, de modo que se encuentran en ellas hasta gérmenes nocivos. Lo propio acontece con las aguas minerales embotelladas, en las que se encuentran gérmenes patógenos que proceden, sea del agua, sea de la botella mal lavada.

CONCLUSIONES

De los documentos que acompañamos á nuestros análisis y cuya procedencia no podrá resultar sospechosa para nadie, creemos que pueden sacarse las siguientes conclusiones:

a) Que absolutamente todas las aguas que están destinadas á servir una población, deben ser filtradas previamente, por puras que sean en su origen. (Véase documento N.º 9)

- 25 -

b) Que las aguas de manantial no ofrecen ninguna seguridad y que no son superiores á las de río tomadas en las grandes alturas. (Véase documento N.º 10.)

c) Que las aguas aprovechables en el Valle de Andorra, poseen las mejores condiciones para ser conducidas á Barcelona y sufrir las consecuencias que en la salinidad debe acarrear siempre, el paso á través de un canal.

Barcelona, 21 de Julio de 1910

Francisco Novellas

Rosendo Dou

Apéndice n.º IX

APÉNDICE N.º IX

Diagnos médico sobre las aguas de Andorra é inconvenientes que presentan las excesivamente calcáreas para ser usadas en bebida.

El hecho de que el agua particularmente la destinada á ser bebida, pueda ser vehículo transmisor de distintas enfermedades y dar origen á alteraciones de la salud pública, es cosa ya del dominio vulgar y sería por demás entretenerse en demostrarlo. De ahí la necesidad de proporcionarse aguas perfectamente potables para el abastecimiento de las grandes poblaciones, problema no siempre fácil y para cuya resolución han de tenerse en cuenta no pocos factores.

Prescindiendo de muchos de éstos, que nos llevarían lejos de nuestro cometido, únicamente ha de ser objeto del presente dictamen el concepto médico-higiénico que nos merecen las aguas de Andorra, cuya traída á nuestra ciudad es cosa factible.

Del análisis químico y bacteriológico de las dos muestras de aquellas aguas, se deduce ya casi á primera vista su potabilidad, aparte de la posibilidad de adaptarlas á todos los usos domésticos é industriales. Aceptando la clasificación general de aguas de utilización y aguas de bebida, son las de Andorra á propósito para ambos fines. El agua que debe emplearse para baños, lociones, lavado de ropa, limpieza de piso, etc., basta en general que sea limpia é inodora, siendo cosa secundaria sus caracteres químicos y hasta cierto punto también los bacteriológicos. No hay que decir que las de Andorra llenan sobradamente estas condiciones. Otras cualidades debe remir además una buena agua de bebida, siendo muchas las que se reportan como tales, que están lejos de serlo en realidad.

Las aguas de Andorra, por los pocos elementos ponderables que contienen, cabe clasificarlas entre las de *mineralización total inferior*, cualidad que las hace especialmente á propósito para la bebida, ya que poseen en este concepto propiedades osmóticas muy favorables á los cambios nutritivos

- 30 -

del organismo. La especial asociación de los elementos minerales que las integran, parece responder al tipo que mejor se adapta á las funciones de oxidación, disolución, asimilación, metamorfosis y eliminación de los principios minerales y orgánicos que integran en conjunto la vía celular de nuestra economía. Son pues, en nuestro concepto, aguas absolutamente potables y precisamente por su escasa salinidad y bajo grado hidrométrico. Tal vez en este punto discutamos del parecer de los que sólo aceptan como buenas las aguas *fuertes*. Lejos de pretender que el ideal de un agua potable sea la destilada, pero, creemos y nos apoyamos para ello en el parecer de muchos higienistas é hidrólogos modernos, que las aguas de mineralización poco acentuada, como las de Andorra, son las más diálíticas y las más adecuadas por lo tanto á las necesidades de la nutrición.

Si, como es probable, esas aguas vinieran á mezclarse con las que surten actualmente á Barcelona, diluirían el exceso de materiales sólidos que llevan éstas en disolución, mejoraría mucho su calidad en consecuencia y el agua resultante sería del todo perfecta desde el punto de vista mineralógico.

Nada puede objetarse tampoco á las aguas de Andorra en el concepto de la bacteriología. Precisa ante todo advertir que las aguas más puras, si no han sido antes esterilizadas ó debidamente filtradas, contienen siempre un número mayor ó menor de bacterias. La cantidad total de éstas por centímetro cúbico, tiene una importancia del todo secundaria, nula, podría decirse, ante la calidad de los micro-organismos presentes, pues lo que importa es dilucidar si la flora del agua es ó no patógena.

Es, además, cosa absolutamente demostrada que los saprofitos ó bacterias vulgares, nunca pueden dar lugar á infecciones generales, como tampoco en ningún caso puede exaltarse su virulencia, careciendo de ella. De estas bacterias ingerimos continuamente cantidades enormes, así por las vías digestivas como por las respiratorias. Ni siquiera el bacillus pútrido, extraído por las vías naturales, da lugar á reacción alguna, como lo demuestran precisamente las personas que por su profesión (oberos ocupados en la limpieza de las cloacas, é en industrias que utilizan despojos de animales, empleados de cementeros, estudiantes que frecuentan las salas de disección, etc.) conviven de continuo con aquella especie microbiana sin el más leve daño para la salud. Menos motivos son todavía las otras especies cuya presencia en las aguas es constante, pues ni aun ingeridas bajo la piel, dan lugar á reacción local alguna ó á lo sumo á pequeños abscesos sin importancia. Toda esta flora es inócua en absoluto y puede considerarse como un componente natural del agua.

Otra cosa es cuando en las aguas se comprueba la presencia de bacterias patógenas como el bacillus de Eberth ó el coli, en cuyo caso hay que rechazarlas irremisiblemente y considerarlas como eficaz vehículo de propagación

- 31 -

de la fiebre tifoidea y de otras muchas toxi-infecciones paratíficas, siempre graves. El análisis bacteriológico de las aguas de Andorra, demuestra la ausencia total en ellas de microbios patógenos, y la circunstancia de proceder de regiones montañosas altas y despobladas, las pone á cubierto casi en absoluto de contaminaciones accidentales.

Las aguas excesivamente calcáreas, como las que surten nuestra capital, aparte de inconvenientes industriales que no hemos de apuntar por no ser de nuestra incumbencia, pueden acarrear, por su uso continuado, sensibles trastornos al organismo. Modifican en primer lugar el quimismo gástrico variando arbitrariamente la acidez total de los jugos del estómago, el cual, ante el aporte de una alcalinidad extemporánea, reacciona en sentido hiperscretor, constituyendo las dispepsias que tienen la hiperclorhidria por base, ó bien, según sea el estado anatómico de la mucosa gástrica, reacciona en sentido contrario, sobreviniendo la hiperclorhidria por agotamiento de la función secretora de aquella víscera.

Algunos han querido ver además en las aguas calcáreas y selenitosas, el elemento etiológico de las litiasis biliares y renales, del ateroma, arterio-esclerosis y de otras muchas enfermedades de la nutrición. Juzgamos esas opiniones tan exageradas como faltas de fundamento científico. Tampoco entendemos que los trastornos digestivos apuntados, alcancen en todos los casos una gran intensidad y mucho menos que sobrevengan siempre. Sea como fuere, los problemas higiénicos y etiológicos son ya de por sí bastante complejos para que consideremos de supremo interés, eliminar aún los más remotos factores de nocividad en un elemento tan indispensable y de tan primordial importancia como el agua.

Resumiendo: opinamos que las aguas de Andorra por su composición química y condiciones bacteriológicas son perfectamente potables y dignas por lo tanto de ser recomendadas en el doble concepto higiénico y métrico y que asociándolas á las que actualmente se utilizan, mejoraría en gran manera la calidad general de las aguas de abastecimiento de Barcelona.

DR. LUIS LLAGOSTERA

Barcelona, 22 de Julio 1910.

Papers de Recerca Històrica

Normes de presentació d'originals

1. Condició bàsica.

Els treballs que es presentin a Papers de Recerca Històrica han de ser inèdits i no poden estar pendents de publicació.

El Consell de redacció pot rebutjar un treball si considera que no compleix les condicions per a la seva publicació.

2. Suport

Els originals s'han de presentar en dos suports:

- En paper imprès
- En document digital per correu electrònic, CD, llapis de memòria o altres.

3. Tipus i elements del text

- Article. Extensió al voltant de quinze pàgines (uns 40.000 caràcters amb espais), a un espai i amb lletra Times New Roman de cos 12.

- Aportació. Unes sis pàgines d'extensió.

- Ressenya. Unes dues pàgines com a màxim.

El tractament de text preferent és Word o similar, junt amb una versió en pdf si inclou imatges. Cal fer constar el/s nom/s de l'autor/s, el títol de l'article i el programa amb què s'ha editat.

S'acompanyaran d'un breu resum (3-4 línies, unes 60 paraules, màxim 350 caràcters amb espais) en català (per part de l'autor), i castellà, francès i anglès (pot fer-ho l'autor). S'inclouran 5 paraules clau.

Juntament amb el text cal lliurar algunes dades del currículum de l'autor, una fotografia i una adreça electrònica de contacte per a consultes, que apareixeran a la publicació, llevat d'oposició expressa.

4. Idioma

La llengua de publicació serà la catalana, però el lliurament del text pot ser en castellà, francès, occità i anglès.

5. Material gràfic

Imatges i il·lustracions: preferiblement originals, fotografies o documents escanejats en suport digital. Si són imatges digitalitzades s'han de trametre en arxius amb resolució de 300 dpi com a mínim, en format jpg o tiff. Convenientment numerades, amb peu i crèdits de foto, i amb indicació clara de la situació dins el text.

6. Aspectes tècnics generals

Les notes i les referències bibliogràfiques dels articles, breus, se situen a peu de plana. Hauran d'estar justificades al llarg del text, numerades amb xifres aràbigues volades, i situades sempre posteriors als signes de puntuació.

Les referències bibliogràfiques dels llibres s'han de citar segons els criteris que es dedueixen d'aquest exemple:

- Llibre: cognoms, nom, Títol (en cursiva). Lloc d'edició. Editorial o entitat editora, any. Exemple: GIMÉNEZ, J.; GIRONDO, L.: Càlcul a l'escola. Reflexions i propostes. Barcelona. Graó, 1990. Col·lecció Guix, núm. 13.

Pel que fa a les referències d'articles publicats a revistes:

- Article d'una revista: cognoms, nom, "Títol del capítol en cometes" a Títol. Núm. Any. Pàgines. Exemple: FREGA, A.: «Noves tecnologies en l'educació musical» a EUFONÍA. Didàctica de la música, núm. 4, 1996, p. 7-20.

- Els capítols de llibres i/o d'obres de varis volums: autor, "títol de l'article". A cognoms, nom, Títol (en cursiva). Lloc d'edició. Editorial o entitat editora, any. Exemple: TRAUTH, E.: «Noves tecnologies en l'educació musical» a A. Kents (ed.): Enciclopèdia de l'educació. Barcelona, núm. 25 (supl. 7), 1998, p. 93-114.

Cal mencionar el DOI, en cas de tenir-ne.

Fotografia: indicació de l'autor, l'any i la procedència.

Document d'arxiu: nom de l'arxiu complet (indicant si és necessari l'abreviatura posterior. Referència de la sèrie documental (en cursiva). Volum, caps, lligall, altra referència.

Els cognoms dels autors en referències bibliogràfiques, en citacions en nota i en menció de l'autor a peu de text s'escriuen en versaletes amb la inicial en majúscula.

7. Adreça de lliurament

Els articles es poden fer arribar a la Societat Andorrana de Ciències (Secció d'Història). Centre Cultural La Llacuna, carrer Mossèn Cinto Verdager, núm. 4, 2n pis, 4a porta, Andorra la Vella; o a l'adreça electrònica: sac@andorra.ad

8. Drets de publicació

L'autor del text autoritza la Societat Andorrana de Ciències a reproduir o divulgar el text en format paper, digital o altres per temps indefinit.

En cas que el treball no s'accepti, la còpia impresa es retornarà i la SAC no tindrà cap dret sobre el text.

Consell de redacció de PRH

Llista de publicacions de la col·lecció:

Papers de Recerca Històrica volum 1 (març 2003)

Papers de Recerca Històrica volum 2 (juny 2004)

Papers de Recerca Històrica volum 3 (desembre 2005)

Papers de Recerca Històrica volum 4 (maig 2007)

Papers de Recerca Històrica volum 5 (setembre 2008)

Els correus a Andorra, una història inacabada (Papers de Recerca Històrica volum 6, desembre 2009)

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació (Papers de Recerca Històrica volum 7, setembre 2013)

Andorra, país de pas i de refugi. Homenatge a Lídia Armengol i Vila (Papers de Recerca Històrica volum 8, desembre 2016)

60 CONSELL DE LA TERRA
1419-2019 - 600 anys

Govern d'Andorra

CONSELL GENERAL

ISBN 978-99920-61-48-0

9 789992 061480

SOCIETAT ANDORRANA DE CIÈNCIES

Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història

P
R
H
O

Del Consell de la Terra al Consell General, 600 anys d'història

Homenatge a Pere Canturri i Montanya

SOCIETAT ANDORRANA DE CIÈNCIES

P
Papers de recerca històrica
9

